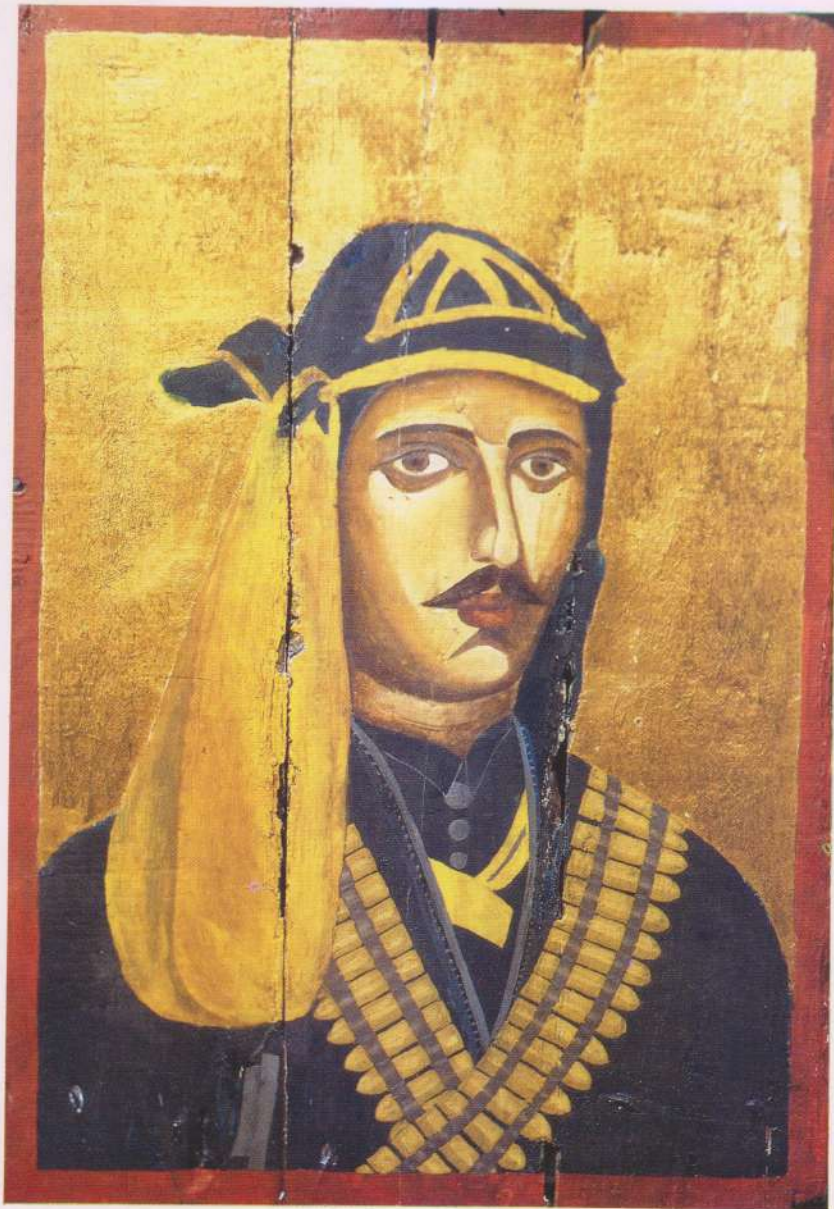

ΕΛΛΟΠΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ '92

ΤΕΥΧΟΣ 10 • ΔΡΧ. 500

«Υπάρχει κάποια (χώρα) Έλλοπια.. με ωραία λιβάδια... γιατί εδώ κατοικοῦσαν οί Σελλοί, αὐτοί πού τότε λέγονταν Γραικοί - καί τώρα Έλληνες».

(Στράβων. Ζ, 7, 9 C 328 —
—Αριστοτέλους Μετεωρικά 14)

Έλλοπια
Έκδοση
για τα εθνικά θέματα
Απρίλιος - Μάιος '92

ISSN 1105 - 6959

Ιδιοκτησία: «ΕΛΛΟΠΙΑ»,
μη κερδοσκοπική εταιρεία,
Χαβρίου 3,
105 62 ΑΘΗΝΑ
Αθήνα, τηλ. 3241.039

Υπεύθυνος σύμφωνα με το νόμο:
Γιώργος Θ. Ζερβίδης

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού
για 6 τεύχη 3.000 δρχ.
για 12 τεύχη 6.000 δρχ.
Υπηρεσιών: για 12 τεύχη 7.500 δρχ.
— Κύπρος
για 6 τεύχη 8€
για 12 τεύχη 16€
Υπηρεσιών για 12 τεύχη 20€
Εξωτερικού:
— Ευρώπη
για 6 τεύχη 21 δολ. Η.Π.Α.
για 12 τεύχη 42 δολ. Η.Π.Α.
— Άλλες χώρες
για 6 τεύχη 22 δολ. Η.Π.Α.
για 12 τεύχη 44 δολ. Η.Π.Α.
— Μαθητών - Φοιτητών
έκπτωση 30%
Αλληλογραφία -
Εμβάσματα - Επιταγές:
Περιοδικό Έλλοπια
Χαβρίου 3
105 62 ΑΘΗΝΑ

Εξώφυλλο 10ου τεύχους: Πορτραίτο Πάντιου δια χειρός **Β. Αγτζίδη**. Για την Έλλοπια σκτισάρει ο **Γιώργος Κωφόπουλος**

Μερικές μόνο από τις διαφημίσεις σ' αυτό το τεύχος έχουν εμπορικό χαρακτήρα.

Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται

Φωτοστοιχειοθεσία:
«Φοινίκη», Κωλέττη 15,
τηλ. 3612.649

Αναπαραγωγές φιλμ
«Ύψιλον», Εμμ. Μπενάκη 35
Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:
ΑΘΗΝΑ Α.Ε., Κουμπούρη Ευγενία
Ευριπίδου 87

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ **ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**

Αγτζίδης Βλάσης
τηλ. 9331.194
Βουρδουμπάκης Βαγγέλης
τηλ. 9919.714
Ζερβίδης Θ. Γιώργος
Καλουδιώτης Δημήτρης
τηλ. 6477.806
Κοροβίνης Βαγγέλης
τηλ. 8223.623
Μανίκας Νίκος
τηλ. 6715.251
Μπινιχάκης Θεόδωρος
τηλ. 9731.013
Ορφανουδάκη Νίκη
Τελιγάδας Νίκος
τηλ. 6920.850

ΜΟΝΙΜΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

ΑΘΗΝΑ
Αλεξάνδρου Γιώργος
Ανδρεάδης Γιάγκος
Αξελός Λουκάς
Βεργέτη Μαρία
Βρανόπουλος Α. Επαμ.
Γεώργιας Κώστας
Δάλκος Χρίστος
Δανίκας Μιχαήλ
Δελγιαννάκης-Χυτήρογλου Μανώλης
Δημόπουλος Δημήτρης
Ιωάννου Χρήστος
Κ. Αλή
Κακουριώτης Σπύρος
Καραγεωργίου Τασούλα
Καραμπελιάς Γιώργος
Κόρπας Παναγιώτης
Κυριακίδης Γιάννης
Κωφόπουλος Γιώργος
Λαζαρίδης Διαμαντής
Λαζάρου Αχιλλέας
Λάζος Χρήστος
Λέζος Νίκος
(Βορειοηπειρώτης πρόσφυγας)
Λιάρος Διονύσιος
Λιολιούσης Κώστας
Λουκέρης Κώστας
Μαστραπιάς Σάββας
π. Γεώργιος Μεταλληνός
Ξυδιάς Βασίλης
Πάνου Δημήτρης
Παπαγιαννόπουλος Γιώργος
Παπαθανάκης Σταύρος
Παπασταματέλλος Σταμάτης
Πιρπιρής Γιάννης
Πολυχρονίδης Νικόλαος
Πράσος Γιώργος
(Βορειοηπειρώτης πρόσφυγας)

Ραπτόπουλος Θεόδωρος
Ραπτόπουλος Σωτήρης
Ρηγοπούλου Πέπη
Ροδάκης Περικλής
Σαρρής Νεοκλής
Στοφορόπουλος Θέμος
Σχιζας Γιάννης
Τσουκάτου Στέλλα
Φίλης Δημήτρης
Χατζηαντωνίου Κώστας
Χολέβας Κώστας

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος
Ζιάκας Θεόδωρος
τηλ. 943403
Τζιούμπας Θανάσης
Φιλανιώτης Τάσος

ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Παπαγεωργίου Γιάννης

ΛΕΜΕΣΟΣ

Μακρίδης Ανδρέας
Μακρίδης Κώστας
Μελκή Άντρη
Παστελλάς Ανδρέας
Χρησιδης Νίκος (ο Κρητικός)

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Αντωνιάδου Μύρια
Βιολάρης Μάριος
Γεωργιάδης Θεόφιλος
Δημητρίου Μαρίνα
Ευθυμίου Ντίνος
Καλλένος Λάμπρος
Καραλιώτας Γιάννης
Κυθραιώτης Γιώργος
Κύρρης Κώστας
Λαζάρου Πέτρος
Μαύρος Λάζαρος
Οικονομίδου Φλωρίτα
Παναγιώτου Αλέκος
Παύλου Σάββας
Πίγγουρας Λάκης
Προδρόμου Πρόδρομος
Σογκιούρογλου Σίμης
Τζίβας Γιώργος
Χατζηχριστοδούλου Πέτρος

ΧΑΝΙΑ

Μαχαριδης Χρήστος

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

Τσίρκας Χρήστος (Μελβούρνη)

ΓΕΩΡΓΙΑ

Καρυπίδης Γιάννης (Τιφλίδα)
Πολιτίδης Χαράλαμπος (Σοχούμι)
Χιονίδης Ηρακλής (Βατούμι)

ΡΩΣΙΑ

Κεσαίδης Θεοχάρης (Μόσχα)

Εισαγωγικό Σημείωμα

Η απόδομηση του ψυχροπολεμικού πλέγματος σχέσεων μέσα στο όποιο ήταν ένταγμένη η Ελλάδα εισπράττειται και βιώνεται από τό παρηκμασμένο πολιτικό σύστημα τής χώρας σάν άνοιγμα, άποκλειστικά και μόνον, πολλών ταυτοχρόνων μετώπων, σάν είσοδος του έθνους στην «ζώνη των καταγίδων». Μέχρι τό 1989 τά βόρεια σύνορα τής χώρας φάνταζαν σάν άσφαλή και έγχυμένα στό διηνεκές. Μέχρι τότε, έξάλλου, ήταν δυνατό νά ύποτιμᾶται ή δυναμική του τουρκικού έπεκτατισμού και νά άποσιωπάται τό σκάνδαλο τής τουρκικής κατοχής στην Κύπρο. Ή Άγκυρα, ύποτίθεται, δέν θά μπορούσε νά άγνοεί έπ' άπειρον τίς «συμμαχικές προτεραιότητες», άρκει νά άσκούντο οι κατάλληλες πιέσεις από τούς άτλαντικούς μας έταίρους. Άκόμη και ή ένταξη τής χώρας στην ΕΟΚ άπηχούσε μεταξύ των άλλων, άναγκαιότητες πού άπέρρεαν από τήν «ευαίσθητη» γεωπολιτική τής θέσης, γεγονός πού επέτρεπε τήν άπρόσκοπτη άναπαραγωγή μιάς κρατικοδίαιτης οικονομίας στηριγμένης στον έξωτερικό δανεισμό και τίς κοινοτικές έπιχορηγήσεις.

Μέ άφορμή τήν προοπτική άπόσχισης του κρατιδίου των Σκοπίων από τόν Γιουγκοσλαβικό κορμό και τόν κίνδυνο άναγνώρισης του ως δημοκρατίας τής Μακεδονίας, ή κυβέρνηση (και σιωπηρά και ή άντιπολίτευση) έθεσε σέ πρώτη προτεραιότητα τήν άντιμετώπιση των από βορρά κινδύνων, παρακάμπτοντας τή συνεκτική προσπάθεια προώθησης του τουρκικού έπεκτατισμού, από τήν Λευκωσία ως τά Σκόπια και τά Τίρανα. Ή φραστική άποστασιοποίηση τής Κυβερνήσεως από τό Νταβός Νο 2 και ή μετά βδελυγμίας κατακεραυνώσή του από τήν ήγεσία του ΠΑΣΟΚ (πού δέν έμποδίζει, κατά τά άλλα, τόν άρχιτέκτονα του Νταβός Νο 1 νά είσηγηίται τή διατήρηση «διαύλων έπικοινωνίας» μέ τήν Τουρκία) άποκαλύπτει τή γενικώτερη σύγχυση και άμηχανία του πολιτικού κόσμου.

Τό κενό έθνικής στρατηγικής άποτυπώνεται και σ' αύτήν καθ' έαυτήν τήν μεθοδολογία άντιμετώπισης του «Μακεδονικού». Ή κυβέρνηση, μέ τή σύμφωνη γνώμη των ύπολοίπων κομμάτων, άνήγαγε σέ περιωπή στρατηγικής μιά τακτική πού στην καλύτερη περίπτωση θά βοηθούσε τή χώρα νά κερδίσει κάποιο χρόνο: τήν καθυστέρηση, δηλαδή, τής διάλυσης τής Γιουγκοσλαβίας. Γι' αυτό και από τήν θέση τής υπεράσπισης τής ένότητας του Τιτοϊκού άπολιθώματος, πέρασε στην ύποστήριξη των σχεδίων του Μιλόσεβιτς για μιά μικρή Γιουγκοσλαβία, για νά καταλήξει στον διάλογο μέσω τρίτων μέ τά Σκόπια μέ στόχο τήν έξεύρεση μιάς «συμβιβαστικής λύσης». Ή Έλληνοσερβική φιλία, πού μπορεί νά άποτελέσει τόν άφετηριακό μοχλό άνασύνταξης τής Βαλκανικής, έγκλωβίσθηκε σέ μιά μάχη όπισθοφυλακών, εκ των προτέρων χαμένη. Ή άνάδειξη τής πανβαλκανικής σημασίας του «Μακεδονικού» έμεινε και μένει στό περιθώριο. Τό όλο πρόβλημα άντιμετωπίσθηκε και άντιμετωπίζεται άποκλειστικά και μόνον σάν κίνδυνος έδαφικού άκρωτηριασμού τής Ελλάδας και όχι σάν μοχλός ύποδαύλισης των άντιθέσεων μεταξύ των έθνών τής χερσονήσου και άποσυνθετικής παρέμβασής τής Τουρκίας και ποικίλων έξωβαλκανικών δυνάμεων.

Ανάλογη άδυναμία και δυστοκία άνάληψης μακρόπνων πρωτοβουλιών σημειώνεται και στην πορεία των σχέσεων μας μέ τήν Άλβανία και τή Βουλγαρία. Σ τήν Άλβανία δέν αξιοποιήθηκε ή μεγάλη έλξη πού άσκει ή Ελλάδα και σέ πληθυσμούς πέραν των Βορειοηπειρωτών, ώστε νά έπηρεασθεί ό συνολικός προσανατολισμός τής Άλβανικής ήγεσίας. Τά λάθη τής κυβερνητικής πολιτικής (π.χ. στιγματισμός των Άλβανών φυγάδων, συλληβδην, σάν έγκληματιών του κοινού ποινικού δικαίου) καθώς και ή μονοπώληση σχεδόν τής ένασχόλησης μέ τό Βορειοηπειρωτικό από κύκλους πού τό θέτουν ως πρόβλημα προσάρτησης τής Β. Ήπειρου στο έλλαδικό κράτος, κινδυνεύουν νά έξανεμίσουν τά θετικά άποτελέσματα τής πολιτικής των «άνοιχτών συνόρων», νά διευκολύνουν νά μετατραπεί ή έλληνική μειονότητα σέ ξένο σώμα μέσα στην Άλβανική κοινωνία και νά έπιτρέψουν νά δοθεί μόνιμος χαρακτήρας στους άνθελληνικούς προσανατολισμούς τής Άλβανικής ήγεσίας. Έκκρεμεί ή διαμόρφωση μιάς άγωνιστικής κατεύθυνσης πού θά άναδεικνύει τήν έλληνική μειονότητα σέ άποφασιστικό συμμετοχο στον καθορισμό του μέλλοντός της και θά έντάσσει τήν άντιμετώπιση του όλου προβλήματος στις εύρύτερες βαλκανικές άνακατατάξεις.

Τά περιθώρια για μιά «έπιθεση φιλίας» προς τήν Βουλγαρία έχουν στενέψει, λόγω τής στάσης τής ήγεσίας τής χώρας άπέναντι στο «Μακεδονικό», αλλά πάντως δέν έχουν εκμηδενισθεί. Ο Βουλγαρικός λαός δέν μπορεί νά μείνει άπαθής στην ιδιότυπη όμηρία και δορυφοροποίηση τής χώρας του γύρω από τήν Τουρκία μέσω τής μουσουλμανικής μειονότητας. Ποιό παράδειγμα προς μίμηση προσφέρει όμως ή Ελλάδα μέ τά διαδοχικά Νταβός τής «άδιαπραγμάτευτης» ή διαπραγματευόμενης πολιτικής τής ήγεσίας;

Στά στοιχεία πού συνθέτουν τήν τρέχουσα βαλκανική πολιτική τής Ελλάδας άποτυπώνεται συνολικά ή άδυναμία νά άνιχνευθούν και νά ψηλαφηθούν τά δεδομένα του σύγχρονου μεταψυχροπολεμικού κόσμου, στα πλαίσια του όποιου οι κίνδυνοι διαπλέκονται μέ τίς έλπίδες, τά νέα μέτωπα μέ νέες δυνατότητες. Είναι καιρός νά άπεμπλακει ή χώρα από τίς άδιέξοδες κατευθύνσεις και διαθέσεις άμυντικής περιχαράκωσης, τό έννοιολογικό όπλοστάσιο των όποιων άνάγεται στον 19ο αιώνα, όταν άρχισαν νά διαμορφώνονται τά έθνη-κράτη τής περιοχής. Σέ μιά έποχή όπου περνά σέ πρώτο πλάνο τό πολιτισμικό και οικονομικό περιεχόμενο του έθνισμού, ή συρρίκνωση των έθνικών προσανατολισμών στην υπεράσπιση άπλως και μόνο τής έδαφικής άκεραιότητας του έλλαδικού κράτους μπορεί νά άποδειχθεί καταστροφική. Ή έπιβίωση του έλλαδικού κρατικού μορφώματος, πού ή άνάδειξη του σέ μητρόπολη του Έλληνισμού συνδέθηκε εύθέως μέ τήν γεωπολιτική του άξία (στο πλαίσιο του ανταγωνισμού Ρωσίας και Άγγλίας άρχικά και ΕΣΣΔ και ΗΠΑ άργότερα), προϋποθέτει τήν υπέρβαση του Έλλαδισμού και «άθηναϊσμού», τήν άναζήτηση νέων τρόπων μετοχής του Έλληνισμού —στο σύνολό του— στον σύγχρονο κόσμο. Ή καθήλωση, έξάλλου, σέ άναπαλαιωμένους άμυντισμούς (άποσπασματικού, μάλιστα, χαρακτήρα) δέν έμπνέει και δέν συναγειρεί τίς ζωντανές δυνάμεις του έθνους (πού μέ άφορμή τήν άνακίνηση του «Μακεδονικού» άρχισαν νά άφυπνίζονται και νά ένεργοποιούνται) και παρέχει άλλοθι σέ όσους έμμένουν στον έφησυχασμό και τήν άνευθυνότητα τής δεκαετίας του '80. Σ'

αυτά τὰ πλαίσια, ἡ ἀγωνιστική στάση μερίδας τοῦ πολιτικοῦ κόσμου σέ σχέση μέ τό «Μακεδονικό» μπορεῖ νά κριθεῖ σάν ἠθικά ἀκέραιη μέν, ἀλλά ἀνεπαρκής πολιτικά καί μορφωτικά. Ἡ μερίδα αὐτή ἀρνούμενη τήν οἰκιοποίηση τοῦ ὀνόματος τῆς Μακεδονίας ἀπό τὰ Σκόπια, τοποθετεῖται ἀσυμβίβαστα στό ζήτημα ἀρχῆς, τήν ὑπεράσπιση δηλαδή τῶν ἱστορικῶν συμβόλων τοῦ ἔθνους.

Η ἀποδιοργάνωση, ἐν πάσῃ περιπτώσει, τοῦ ψυχροπολεμικοῦ πλέγματος σχέσεων, μέσα στό ὅποιο ἦταν ἐνταγμένη ἡ χώρα, δέν ἐπιτρέπει πλέον τήν παρασιώπηση τῆς βαλκανικῆς, ἀνατολικομεσογειακῆς καί μαυροθαλασσίτικης πτυχῆς τῆς ἱστορικῆς ὑπόστασης τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τήν συρρίκνωση τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος στήν Εὐρωπαϊκή ἀποκλειστικά καί μόνον διάσταση τοῦ ἐθνικοῦ μας βίου. Οἱ ἀγνοημένες ἀλλά διαχρονικές αὐτές σταθερές σήμερα ἐρχονται ἐκρηκτικά στήν ἐπιφάνεια:

■ Τά Βαλκάνια ἀποτελοῦν τό πεδίο στό ὅποιο κατ' ἐξοχήν θά κριθεῖ ἡ ἀπόκρουση τοῦ Τουρκικοῦ ἐπεκτατισμοῦ. Ἡ Ἑλλάδα διαθέτει τὰ περιθώρια νά ἀναδειχθεῖ σέ δύναμη δημοκρατίας, εἰρήνης καί σταθερότητας. Ἐνας τέτοιος ρόλος συνδέεται, βέβαια, μέ μιὰ ἀνυποχώρητη στάση ἀπέναντι στίς βλέψεις τῆς Τουρκίας στό Αἰγαῖο καί τή Θράκη, μέ τήν ἐπανεθνικοποίηση τοῦ Κυπριακοῦ (τήν τοποθέτησή του ὡς προβλήματος εἰσβολῆς καί κατοχῆς σ' ἓνα ἑλληνικό νησί, στό ὅποιο κατοικεῖ, μέ ὅλα τὰ διεθνῶς κατοχυρωμένα δικαιώματα καί μιὰ τουρκική μειοψηφία) καί μέ τήν συμβολή τῆς χώρας στή διαμόρφωση ἑνός ἐνοποιητικοῦ ὁράματος τῆς περιοχῆς, πού ὄχι μόνο δέν θά καταργεῖ τίς ἐθνικές ἰδιαιτερότητες, ἀλλά θά τίς ἐμπλουτίζει, θά τίς καθιστᾷ ἀνοικτές καί χωρητικότερες παραγωγικά καί πολιτισμικά. (Ἡ συμβολή αὐτή ἀπαιτεῖ στράτευση τοῦ πνευματικοῦ καί ἐπιχειρηματικοῦ δυναμικοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.) Σ' αὐτό τό πλαίσιο μπορεῖ νά βρεῖ τήν ἀπάντησή του καί τό πρόβλημα τῆς παρασιτικῆς μας ἐνσωμάτωσης στή Δύση.

■ Στήν Ὑπερκαυκασία δοκιμάζονται σκληρά οἱ παντοδυναμικές φιλοδοξίες τῆς Ἀγκυρας. Μέ τήν κατάρρευση τῆς ΕΣΣΔ φαίνονταν ὅτι ἀνοίγει ἓνας νέος ὀρίζοντας διεύρυνσης τῆς ἐπιρροῆς τῆς Τουρκίας. Ἡ Τουρκία θά ἔδινε εὐρύτερο περιεχόμενο στόν Εὐρωπαϊκό της προσανατολισμό, λειτουργώντας σάν πρότυπο ἐπιτυχημένης οἰκονομίας τῆς ἀγορᾶς. Τό Ἀζερμπαϊτζάν, ἡ πλησιέστερη γεωγραφικά καί γλωσσικά χώρα τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, θά λειτουργοῦσε σάν γέφυρα προώθησης αὐτῆς τῆς στρατηγικῆς. Καί πρὶν βέβαια τήν πολεμική σύρραξη μεταξύ Ἀρμενίας καί Ἀζερμπαϊτζάν, ἡ προοπτική αὐτή προσέκρουε στήν ἀδυναμία τῆς Τουρκίας νά ἀνταποκριθεῖ στίς ὑψηλές προσδοκίες τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς καί στήν ἀρνηση τῆς Ρωσίας νά παραμείνει ἀδιάφορη πρὸς τέτοιου εἴδους ἐξελίξεις. Ἡ σύγκρουση ὅμως μεταξύ τῶν δύο λαῶν τῆς Ὑπερκαυκασίας δυναμίτισε τούς νέο-οθωμανικούς ὁραματισμούς τῆς Τουρκίας. Μιὰ ἀπροκάλυπτη καί χωρὶς προσχήματα στήριξη τοῦ Ἀζερμπαϊτζάν κινδυνεύει νά συσπειρώσει τήν κοινή γνώμη τῆς Δύσης στό πλευρό τῶν Ἀρμενίων, ἐνεργοποιώντας τίς μνήμες τῆς γενοκτονίας τους. Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ υιοθέτηση μιᾶς στάσης ἴσων ἀποστάσεων μεταξύ τῶν ἐμπολέμων «καίει» τό ἰσλαμικό χαρτί τῆς Τουρκίας. Ἡ Ἑλλάδα εἶναι δυστυχῶς καί ἐδῶ τραγικά ἀποῦσα. Ἀδυνατεῖ νά ἐκμεταλλευθεῖ τὰ νέα δεδομένα (ἤδη εἰσπραξιῶν διατυπωθεῖ ἐπίσημες ἐκκλήσεις ἀπό τήν Ἀρμενία πρὸς τήν Ἑλλάδα γιά ἀνάληψη μεσολαβητικοῦ ρόλου καί ἀνάλογες προτάσεις ἀνάπτυξης καλῶν σχέσεων ἀπό τήν Γεωργία) καί νά ἀξιοποιήσει τόν Ποντιακό Ἑλληνισμό τῆς πρώην ΕΣΣΔ σάν ὀργανικό κρίκο πολύμορφης ἐπανασύνδεσης μέ τήν περιοχή.

■ Στήν Μέση Ἀνατολή οἱ ΗΠΑ κέρδισαν τόν πόλεμο καί κινδυνεύουν νά χάσουν τήν εἰρήνη. Οἱ Ἀραβοϊσραηλινές συνομιλίες ἀσθμαίνουν. Ὁ Σ. Χουσεῖν παραμένει κύριος τῆς Βαγδάτης. Τό Ἰράν ἔχει μέν παραιτηθεῖ ἀπό μιὰ φορτισμένη ἰδεολογικά μετωπική σύγκρουση μέ τίς ΗΠΑ, ἀλλά σπεύδει νά ἀξιοποιήσει τό κενό δύναμης πού δημιουργήθηκε στήν Κ. Ἀσία, νά γεφυρώσει τό μακρῆς χρόνου χάσμα μεταξύ μουσουλμανικοῦ Βορρά καί Νότου πού δημιούργησε ἡ ἴττα τῶν λαῶν τῆς ἀσιατικῆς στέππας ἀπό τήν Τσαρική Ρωσία. Ἡ προοπτική αὐτή ἐρχεται σέ εὐθεία σύγκρουση μέ τίς βλέψεις τῆς Τουρκίας. Σέ ἀνάλογη κατεύθυνση (ἂν καί μέ διαφορετικές ἀφετηρίες καί ὑπολογισμούς) κινεῖται στήν περιοχή καί ἡ Σαουδική Ἀραβία. Στήν ἴδια, ἐξάλλου, τήν Τουρκία τό κουρδικό κίνημα αὐτοδιάθεσης, αὐτή ἡ ζωτική γέφυρα σύνδεσης τῶν παραδοσιακοῦ τύπου ἐθνικοαπελευθερωτικῶν κινημάτων μέ τὰ νέου τύπου ἐθνικά καί θρησκευτικά κινήματα, ἐξαπλώνεται ἀπό τήν ὑπαιθρο στίς πόλεις, ἀπό τίς νοτιοανατολικές ἐπαρχίες σ' ὅλη τήν ἐπικράτεια. Εἶναι προφανεῖς οἱ δυνατότητες πού διανοίγονται καί στό χώρο αὐτό γιά τόν ἑλληνισμό. Μεταξύ τῶν ἄλλων ἐπανερχεται στό προσκήνιο μιὰ περιθωριοποιημένη διάσταση τοῦ Κυπριακοῦ, ἡ μεσανατολική του πτυχῆ. Ἡ πλευρά αὐτή τοῦ Κυπριακοῦ προβλήματος ἦταν ἐπικυριαρχημένη στό παρελθόν ἀπό τόν ἀνταγωνισμό τῶν δύο ὑπερδυνάμεων καί δέν μποροῦσε νά ἀξιοποιηθεῖ αὐτόνομα σέ βάρος τῆς Τουρκίας.

Εστω κι ἂν μερικές ὀψεις τοῦ σύγχρονου γίνεσθαι δίνουν τήν ἐντύπωση ἐπιστροφῆς στά δεδομένα τοῦ προψυχροπολεμικοῦ κόσμου (ἀνατροπή τοῦ συσχετισμοῦ δυνάμεων στό πεδίο τοῦ οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ ὑπὲρ τῶν ἡττημένων τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου, τῆς Γερμανίας καί τῆς Ἰαπωνίας) ἢ κάνουν ἄλλους νά μιλοῦν γιά τό «τέλος τῆς ἱστορίας» καί τόν θρίαμβο τῆς οἰκονομίας τῆς ἀγορᾶς καί τοῦ φιλελευθερισμοῦ, στήν πραγματικότητα φαίνεται ὅμως πῶς ἓνας μακρὺς πολιτισμικός κύκλος ἔχει ἐξαντληθεῖ. Ἡ ἱστορική ἀδυναμία τῆς Δύσης νά ἀδράξει τήν εὐκαιρία πού τῆς προσέφερε ἡ νίκη της στόν ψυχρό πόλεμο καί νά ἐνσωματώσει τό πάλαι ποτέ ἐχθρικό ἔδαφος σέ νέα διεθνή σχήματα, διαμορφώνοντας ἔτσι τήν ἱστορία τοῦ 21οῦ αἰῶνα, δέν ἀπηχεῖ ἀπλά καί μόνον τήν οἰκονομική κρίση στό μητροπολιτικά κέντρα τοῦ ἀναπτυγμένου κόσμου (κρίση πού ἐξάλλου ἔχει καταστρεῖ ἐνδημική τίς τελευταῖες δύο δεκαετίες, παρά τήν προσωρινή καί πολλά ὑποσχόμενη, ἀρχικά, παρεμβολή τοῦ νεοφιλελευθερισμοῦ). Συνδέεται μέ τήν ἔλλειψη ἡγεσίας καί ὁραμάτων καί βαθύτερα μέ τήν ἀπαξίωση ὅλων τῶν προτύπων (ἠθικῶν, ἐπιστημολογικῶν, αἰσθητικῶν κ.λπ.) πού χρησίμευαν σάν θεμέλια τοῦ δυναμισμοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἡ «κόπωση» αὐτή τῆς Δύσης (πού δέν ἐπιτρέπει γιά παράδειγμα ἓνα τέταρτο Ράιχ, δημοκρατικό αὐτή τήν φορά) στό σύνολό της, ἀποτελεῖ τό εὐρύτερο φόντο μέσα στό ὅποιο θά παιχτεῖ τό στοίχημα τῆς ἀνασύνθεσης τοῦ ἱστορικοῦ χώρου τῆς «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς». Ἡ «ἐλκτική δύναμη», ἀλλά καί οἱ δυσκολίες τῆς διαμόρφωσης μιᾶς εὐρείας ἀντιτουρκικῆς συσπειρώσεως διαπλέκονται ἀκριβῶς καί παραπέμπουν στό (κατά πολύ) εὐρύτερο πρόβλημα τῆς ἀνασύνθεσης τοῦ ἀποσαθρωμένου ἀνθρωπολογικοῦ καί κοινωνιολογικοῦ τοπίου τοῦ τέλους τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ... ΟΠΙΣΘΟΧΩΡΗΣΗ

Εἶν' ἡ προσπάθειές μας σάν τῶν
 Τρώων.
 Θαρροῦμε πῶς μέ ἀπόφαση καί
 τόλμη
 θ' ἀλλάξουμε τῆς τύχης τήν
 καταφορά,

κ' ἐξω στεκόμεθα ν' ἀγωνισθοῦμε.

Ἄλλ' ὅταν ἡ μεγάλη κρίσις, ἔλθει,
 ἡ τόλμη κι ἡ ἀπόφασίς μας χάνονται
 ταραττεται ἡ ψυχὴ μας, παραλύει
 κι ὀλόγυρα ἀπ' τὰ τεῖχη τρέχουμε
 ζητώντας νά γλυτώσουμε μέ τήν
 φυγῆ.

Κ.Π. Καβάφης *Τρώες*

Πράγματι, «ο καθένας γράφει την ιστορία του». Και οι τέσσερις πολιτικοί αρχηγοί, συνεπικουρούμενοι από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας, διάλεξαν τον χειρότερο τρόπο για να γράψουν τη δική τους. Η αποπομπή του υπουργού Εξωτερικών κ. Σαμαρά μετά τη σύσκε-

ψη των πολιτικών αρχηγών της 13ης Απριλίου και η ανάληψη των ηνίων του υπουργείου από τους κ.κ. Μητσοτάκη και Τζούνη σηματοδοτεί με τον πιο δραματικό τρόπο το αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει η ελληνική πολιτική στο ζήτημα των Σκοπίων.

Η «εθνικιστική φρενίτις», όπως διαπιστώνει και στην εισήγησή του στην Επιτροπή Πολιτικού Σχεδιασμού του ΥΠ.ΕΞ. ο νέος υφυπουργός, κινδύνευε να δημιουργήσει «έντονον αντι-ευρωπαϊκόν και αντι-αμερικανικόν ρεύμα στην Ελλάδα». Έτσι λοιπόν επεκράτησαν αυτοί που, επισειόντες το σκιάχτρο του «απομονωτισμού» και της «πιστής συμμάχου» Ελλάδος, λειτούργησαν ως σφουγγυκολάριοι της αμερικανικής και εοκικής πολιτικής. Υπάκουοι στα μηνύματα που έφθαναν και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού αποφάσισαν να ανακρούσουν πρύμναν και να σταματήσουν να παίζουν τα «άτακτα παιδιά» της ΕΟΚ που μπλέκονται στα πόδια των μεγαλύτερων τους, που βάζουν

προσκόμματα στους βαλκανικούς τους σχεδιασμούς για μια ακατανόητη υπόθεση... ονόματος.

Η οικουμενική υπόκλιση στα υπερατλαντικά κελεύσματα και η συναίνεση στην πολιτική της ντε φάκτο αναγνώρισης των Σκοπίων με το όνομα Μακεδονία, καθώς και η ανάληψη των κρίσιμων χειρισμών που θα ακολουθήσουν από έναν άνθρωπο των Αμερικανών, τον πρέσβη Ι. Τζούνη, προδιαγράφουν με μαθηματική ακρίβεια την οδυνηρή συνέχεια. Τα μεγάλα κόμματα της χώρας, σε αγαστή σύμπνοια παρά τις φραστικές διαφοροποιήσεις, έδωσαν τη Δευτέρα στο προεδρικό μέγαρο την πραγματική «ψηφο εμπιστοσύνης» τους στην πολιτική του κ. Μητσοτάκη ή καλύτερα στην «τρόικα» Καραμανλή - Έβερτ - Μητσοτάκη. Η άλλη, εκείνη της Βουλής, που θα ακολουθήσει δεν θα είναι παρά η θεατρική επιβεβαίωση της πραγματικότητας.

Σπύρος Κακουριώτης

Ο «ρεαλισμός» του Πρωθυπουργού και τὰ ἐθνικά μας θέματα

Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας φαίνεται νά πιστεύει ότι στο σημερινό εθνικό μας θέμα, τό Μακεδονικό, θά πρέπει νά δείξουμε συμβιβαστικό πνεῦμα, λόγω τῆς ὑπάρχουσας συγκυρίας, γιά νά μή δυσαρεστήσουμε τούς ἐταίρους μας στήν ΕΟΚ ἢ τούς «φίλους» μας στήν μεγάλη υπερατλαντική δημοκρατία τῶν ΗΠΑ, πού δέν χάνουν εὐκαιρία ἐδῶ καί πολλές δεκαετίες νά ὑπνομεύουν τὰ ἐθνικά μας συμφέροντα καί νά ὑποκινούν τούς ἐχθρούς μας σέ ἐναντίον μας ἐνέργειες, στήν Κύπρο, τή Βόρειο Ἡπειρο, τό Αἰγαῖο, τή Θράκη καί τώρα τελευταία στήν Ἀλβανία καί τὰ Σκόπια.

Οἱ συμβιβαστές, οἱ διαλλακτικοί ἢ καλλίτερα οἱ «ρεαλιστές» πολιτικοί στήν Ἑλλάδα, ὅπως τούς ἀρέσει νά αὐτοαποκαλοῦνται οἱ ἴδιοι, ἢ ἔχουν ἀσθενή μνήμη ἢ τούς λείπει τελείως τό αἶσθημα εὐθύνης.

Καλό θά ἦταν λοιπόν νά τούς ὑπενθυμίσουμε, ἕναν ἄλλο καταστροφικό συμβιβασμό πού κι αὐτός βαφτίστηκε «ρεαλισμός», ὅπως ἦταν οἱ συνθήκες τῆς Ζυρίχης καί τοῦ Λονδίνου τό 1959, σέ ἐφαρμογή τῶν ὁποίων ὁ Ἀττίλας βρίσκεται ἐδῶ καί δεκαοκτώ χρόνια στήν Ἑλληνική Κύπρο.

Ἄλλὰ μήπως καί ὁ ξεριζωμός τοῦ Ἑλληνισμοῦ στήν Κωνσταντινούπολη στίς δεκαετίες τοῦ 50 καί τοῦ 60, δέν ἦταν ἕνας ἀπαράδεκτος ἐθνικός συμβιβασμός; Ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐξανάγκαζαν τούς Ἕλληνες νά φύγουν ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, δέν ἐφαρμόσαμε ἀνάλογα ἀντίποινα, ὅπως προβλέπει τό διεθνές δίκαιο, στούς μουσουλμάνους τῆς Θράκης, γιά νά δείξουμε στούς συμμάχους μας στο ΝΑΤΟ πόσο συνεπεῖς εἴμαστε στό νά ἐφαρμόζουμε μονομερῶς τίς διεθνεῖς συνθή-

κες. Ἀποτέλεσμα: Καί ὁ Ἕλληνισμός τῆς Πόλης χάθηκε καί σήμερα ἔχουμε πρόβλημα μέ τούς μουσουλμάνους στή Θράκη.

Ἄκόμα ἕνα παράδειγμα «ρεαλισμοῦ», εἶναι ὁ ἀφοπλισμός τῆς Κύπρου ἀπό τὰ ἑλληνικά στρατεύματα πού εἶχε στείλει στό νησί ὁ Γεώργιος Παπανδρέου. Ὁ δικτάτορας Παπαδόπουλος, τόν Νοέμβριο τοῦ '67, γιά νά μή χάσει τήν ἐξουσία, ἀπέσυρε τὰ ἑλληνικά στρατεύματα ἀπό τό νησί, ὑποκύπτοντας στίς πιέσεις τῶν Τουρκοαμερικανῶν καί ἀφοπλίζοντας τήν Κύπρο, γιά νά τήν παραδώσει ὕστερα ἀπό ἐξι χρόνια στούς Τοῦρκους ὁ αντικαταστάτης του Ἰωαννίδης μέ τό παρανοϊκό του πραξικόπημα.

Οἱ πατριῶτες καί τίμιοι πολιτικοί ἄνδρες, ὅταν οἱ ἀσθενικοί τους ὄμοι δέν μποροῦν νά σηκώσουν τό βάρος τῆς εὐθύνης τῶν χειρισμῶν στά μεγάλα ἐθνικά θέματα, δέν συμβιβάζονται γιά νά μή χάσουν τό ἀξίωμα, ἀλλά παραιτοῦνται ἀπό αὐτό καί καλοῦν τό κόμμα τους νά ἐκλέξει ἄλλο πρωθυπουργό, ἂν κρίνουν πῶς μέ τήν ἀποχώρησή τους καί ἀπό τό κόμμα θά προκαλοῦσαν ἐκλογές πού θά ἐβλαπταν τὰ ἐθνικά συμφέροντα τῆς χώρας.

Αὐτό θά πρέπει νά κάνει τώρα ὁ κ. Μητσοτάκης, ἂν δέν μπορεῖ νά ἀναλάβει τίς δικές του εὐθύνες μπροστά στό ἔθνος καί τήν ἱστορία, τίς ὁποῖες δέν μπορεῖ νά «καταργήσει» ὅπως κατάργησε τόν ἐπίμονο «μῆ-ρεαλιστή» ὑπουργό του κ. Ἄντωνη Σαμαρά.

Νικόλαος Πολυχρονίδης

ΤΑ ΣΚΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '80

Όταν θα εκδίδεται αυτό το τεύχος πιθανόν να έχουν επισημειωθεί δυσάρεστα γεγονότα γύρω από την αναγνώριση των Σκοπίων.

Όμως στο σοβαρό αυτό ζήτημα, αυτή η σημερινή, με τα χάλια της, πολιτική ηγεσία δέχτηκε ή σύρθηκε σχεδόν ομόφωνα σε μια γραμμή που υπηρετούσε αρχές και επεδίωκε, στην πιο φιλόδοξη εκδοχή της, να αναπληρώσει απραξίες και ένοχες σιωπές μιας πενήτηκονταετίας.

Εν πάσει περιπτώσει αυτή η στοιχειώδης άμυνα απαιτούσε ένα σθένος για να στηριχθεί. Όταν μάλιστα γνωρίζουμε ότι οι ίδιοι πολιτικοί μας ηγέτες «προσυμφωνούν» άλλα από αυτά που δημόσια υποστηρίζουν με τους διάφορους Μπους και Γκέινσερ.

Αλλά το θέμα μας δεν αφορά μόνο τους πολιτικούς.

Μόλις άρχισαν οι δυσκολίες και έπρεπε να υπάρξει επιμονή και ενθάρρυνση, όταν ο λαός της Βόρειας Ελλάδας σ' εκείνη την πρωτοφανή ειρηνική εκδήλωση διαδήλωνε την θέλησή του και επικύρωνε τη γραμμή που ακολουθείται απέναντι στη νομενκλατούρα των Σκοπίων και όχι μόνο, τότε επενέβη το πνεύμα της ήσσονος προσπάθειας.

Οι κάλαμοι της μεταπολίτευσης σ' όλους τους χώρους, σ' όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, κηρύσσουν υποχώρηση. Μιλούν για πολιτική χωρίς εναλλακτικές προοπτικές, για πολιτική που μας απομονώνει από την ΕΟΚ (δηλαδή τον Ντε Μικέλις), για το ότι δεν έπρεπε να επιμείνουμε στο θέμα της ονομασίας (δηλαδή να σιωπήσουμε και πάλι) και τελικά μας

ζητούν εν αγαστή συμπονοία να γυρίσουμε σ' εκείνα που ξέραμε. Να υποκύψουμε χωρίς καμιά αντίσταση και να αφήσουμε τους Σκοπιανούς (και τους όψιμους συμβουλευτόρες τους) στον δρόμο που χάραξαν από το 1944.

Είναι πάλι η «σύνεση» και οι «εναλλακτικές προοπτικές» που επικράτησαν μετά το '74 και επέτρεψαν την ολοκλήρωση της Τουρκικής εισβολής στην Κύπρο.

Είναι πάλι η πρόταξη της ένταξης στην ΕΟΚ και η διατήρησή μας σ' αυτή, που μας έκανε να σιωπούμε 18 χρόνια τώρα στην κατοχή της Κύπρου και να το ρίχνουμε στα διάφορα Νταβός, χωρίς την παραμικρή υπεύθυνη προσπάθεια ανατροπής των δεδομένων.

Αλλά και η ΕΟΚ ήταν και είναι άλλοθι.

Τη χρησιμοποιούμε για το κάθε τι και για να αποφύγουμε τις δικές μας εθνικές ευθύνες. Έχουμε φτάσει στο σημείο να υπονοούμε ότι θα έρθουν οι Βέλγοι και οι Δανοί να υπερασπίσουν τα σύνορά μας... Καλλιεργούμε στους πολίτες, στον κάθε κοινωνικό χώρο, την ανευθυνότητα και μάλιστα υπό το πρόσχημα να μην κακοκαρδίσουμε την Κοινότητα.

Αν δεν υπήρχε η ΕΟΚ, κάτι άλλο θα βρίσκαμε για να βολεύουμε την ανευθυνότητά μας.

Όμως η δεκαετία του '80 τελείωσε ανεπιστρεπτή. Καιρός να τελειώνουμε και με τις ιδέες και τις πρακτικές της ήσσονος αντίστασης.

Δ.Κ.

Περί Συντάγματος και άλλων... τινών

... Όχι τώρα να μας πουν πως ήταν και τυχαίο! Είναι η δεύτερη φορά από τότε που ανακινήθηκε το θέμα της αναγνώρισης της Δημοκρατίας των Σκοπίων που πολίτες συλλαμβάνονται, προπηλακίζονται και οδηγούνται στον εισαγγελέα... επ' εσχάτη προδοσία σχεδόν μόνο και μόνο γιατί εκτελούσαν το συνταγματικό και το χρονομένο δικαίωμα της έγγραφης διακίνησης των ιδεών τους. Πριν από λίγους μήνες το πανελλήνιο είχε πληροφορηθεί την ύπαρξη της ΟΑΚΚΕ από τα πρωτοσέλιδα του Έλπον, αφού μέλη της είχαν συλληφθεί ενώ κοίλουν μια αφίσα η οποία ζητούσε την «αναγνώριση της Σλαβικής Μακεδονίας». Σήμερα συλλαμβάνονται τόσασερα μέλη μιας «Αντιπολεμικής Αντιεθνικιστικής Προποβολίας» γιατί το περιεχόμενο προκήρυξης που διένειμαν δεν εφάνη αρεστό στα όργανα της τάξεως. Και παραπέμπονται να δικάστούν με τις κατηγορίες της... έκθεσης της χώρας μας σε κινδύνους και της... πρόκλησης διχόνοιας στο κοινό.

Κι αν πολίτες που εξασκούν τα συνταγματικά τους δικαιώματα οδηγούνται στα δικαστήρια κατηγορούμενοι ότι

εκθέτουν τη χώρα μας σε κινδύνους, τότε πού θα έπρεπε να οδηγηθούν εκείνοι οι (κυβερνητικοί προφανώς) αρμόδιοι, πλην ανώνυμοι, οι οποίοι δηλώνουν την ίδια μέρα την προηγουμένη της κρίσιμης συνόδου της ΕΟΚ ότι η κυβερνητική απάντηση στην «αλόγιστη» εμμονή του κ. Σαμαρά στο θέμα των Σκοπίων θα είναι η «μη ντε γιούρε αναγνώριση» τους από την Ελλάδα; (Καθημερινή, 5-4-92).

Άλλα, αναγνωρίστε τους εσείς οι κοινοτικοί εταίροι και εμείς θα παραμείνουμε στην ντε φάκτο αναγνώριση και μόνο. Αν αυτό δεν είναι έκθεση της χώρας σε κινδύνους τότε τι είναι; Οι ανόητες «αντιεθνικιστικές» προκηρύξεις;

Αλλά είπαμε, δεν μπορεί να είναι τυχαίο. Φαίνεται ότι, στην προσπάθειά του να αντεπεξέλθει στην «κόντρα» με τον (τέως, πια) υπουργό Εξωτερικών, ο προθυπουργός αποφάσισε να μετέλθει και αυτό το σατανικό μέσο: Να προβάλει δηλαδή πανελλήνιως τις «αντιεθνικιστικές» του απόψεις κάνοντας πρωτοσέλιδο τους συμπολίτες μας αυτούς, καταπατώντας παράλληλα κάθε συνταγματικό τους δικαίωμα για να γίνει περισσότερο ντόρος. Σατανικό, ε;

Σπύρος Κακουριώτης

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ

Έναν χρόνο μετά τις πρώτες ελεύθερες εκλογές οι Άλβανοί κλήθηκαν, για δεύτερη φορά, στις κάλπες στις 22 Μαρτίου. Η παντελής άδυναμία του Σοσιαλιστικού Κόμματος, στους ώμους του οποίου βαραίνει αφόρητα η σταλινική κληρονομιά, να οδηγήσει τη χώρα στην άνασυγκρότηση (τουναντίον, η διάλυση στο χρόνο αυτό έλαβε διαστάσεις κατακλυσμικές) απέτρεψε το καθοριστικό στοιχείο της νέας ανάμετρησης. Τό Σ.Κ. κατρακύλισε στο 20% και τό κεντροδεξιό «Δημοκρατικό Κόμμα» τό όποίο συσπειρώνει τίς ισχυρότερες έθνικιστικές τάσεις τών Σκιπιτάρηδων έκτοξεύθηκε στο 69%. Οί αντίστοιχες έδρες τους ήταν 92 για τό Δ.Κ. και 38 για τό Σ.Κ.

Η έλληνική μειονότητα ώστόσο αποτελεί τόν μεγάλο άγνωστο αυτών τών εκλογών. Πέρυσι —παρά τό σαφώς βαρύτερο κλίμα— μέ τό κίνημα «Όμόνοια» είχε αποσπάσει μέ 1% 5 έδρες, μέ περιορισμένους συνδυασμούς. Φέτος, μετά τήν απαγόρευση τής εκλογικής παρουσίας τής «Όμόνοιας» και τήν έσπευσμένη συγκρότηση τής «Ένωσης για τά Άνθρώπινα Δικαιώματα» παρά τήν σαφώς ευρύτερη παρουσίαση υποψηφίων, η έλληνική μειονότητα εξέλεξε μόνον δύο βουλευτές (στη Δρόπολη και στους Άγ. Σαράντα) μέ συνολικό ποσοστό 3%.

Οί έδρες τής Βουλής όρίζονται σε 140. Έξ αυτών οί 100 αναδεικνύονται σε μονοεδρικές περιφέρειες 27 έπαρχιών μέ πλειοψηφικό σύστημα δύο γύρων, ένω οί υπόλοιποι 40 ως βουλευτές επικρατείας, αναλογικά, μέ βάση τό έθνικό ποσοστό: Γι' αυτές όμως, όπως και για συμμετοχή στο β' γύρο απαιτείται ποσοστό 4% και υποψήφιοι σε 33 περιφέρειες και 9 Νομαρχίες. Νά λοιπόν τό πρώτο πλήγμα κατά τής Ένωσης: Άφ' ενός δέν συγκέντρωσε τό 4%, άφ' έτέρου από τίς 36 υποψηφιότητες τής άκυρώθηκαν οί 7. Έτσι έπεσε από τό όριο τών 33. Σε ένα άλλο επίπεδο ό σχεδιασμός τών μονοεδρικών ήταν τέτοιος, ώστε να χαθούν οί συμπαγείς μειονοτικοί ψηφοί. Συνέπεια: Παρά τό γεγονός ότι στα χωριά τής Χειμάρρας ή «Ένωση» έλαβε πάνω από 90%, ή υπαγωγή τής στην ευρύτερη περιφέρεια Αϰώννας τήν περιορίσε σε κάτι λιγότερο του 50% ώστε να μήν εισέλθει στο β' γύρο. Όσο για τό καθεστώς ψυχολογικής βίας αυτό είναι πλέον γνωστό.

Τά έρωτήματα όμως είναι σοβαρότατα: Ποιά έμβέλεια έχει

τελικά τό μειονοτικό κόμμα; Φαίνεται πως εξαντλείται στην συσπείρωση κάποιων «πρωτοποριακών» ρευμάτων έθνικής συνειδητότητας στη Χειμάρρα, στη Δρόπολη, στους Άγ. Σαράντα. Αντίθετα δέν ευδοκίμει σε μεγάλα αλβανόφωνα τμήματα του έλληνισμού τής Άλβανίας και τουτο πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα. Ό Έλληνισμός τής Κορυτσάς και του Άργυροκάστρου, τής Αϰώννας και τής Μοσχόπολης στήριξε τούς υποψηφίους του Δημοκρατικού Κόμματος, πιθανότατα για τήν απαλλαγή του από τούς επιγόνους του Έμβέρ Χότζα. Είναι εξαιρετικής σημασίας ζήτημα ό έλληνισμός αυτός να δραστηριοποιηθεί μέ μετωπικές πρωτοβουλίες μέ τό στοιχείο που έχει αλβανική συνείδηση, αλλά έμπνέεται από τήν όρθοδοξία. Είναι ίσως ή μόνη δυνατότητα να αποτραπεί ή καθολική ρήξη μέ τόν αλβανικό έθνικισμό και ταυτόχρονα να προβληθεί ή ανάγκη τής ένότητας τών όρθοδόξων βαλκανικών λαών ένάντια στο δυτικό έθνικισμό και τόν ισλαμικό φονταμενταλισμό.

Η Άλβανία δέν έχει χαθεί άκόμη. Βέβαια, οί εξελίξεις είναι άνησυχητικές, αλλά τώρα γνωρίζουμε τίς τάσεις τής πολιτικής τών Τιράνων.

Η άπόλυτη κυριαρχία του Δημοκρατικού Κόμματος και ειδικά τής τάσης του νέου προέδρου τής Άλβανίας Σαλί Μπερίσα (που επέβαλε ως πρωθυπουργό τόν Άλεξάντρ Μέξη) άναμένεται να έμπεδωθεί μέ τήν τοποθέτηση του νέου ύπουργού έξωτερικών, που θα είναι ένας από τούς Μπεσίκ Μουσταφά και Άχμέτ Ίμάμι, άμφότεροι όπαδοί τής έθνικιστικής μεγαλοαλβανικής πολιτικής. Ήδη οί επισκέψεις στα Τίρανα άρχισαν μέ πρώτο τόν Τζιάνι ντέ Μικέλις θα άκολουθήσει δέ ό Χάνς Ντίτριχ Γκένσερ.

Έστω, αυτήν, τήν ύστατη στιγμή είναι καιρός να υπάρξει μία σταθερή άποφασιστική ενιαία έλληνική πολιτική για τό Βορειοηπειρωτικό. Μιά κακή πολιτική, λένε, είναι προτιμότερη από καθόλου πολιτική. Οί Βορειοηπειρώτες δέν χρειάζονται ούτε φιλολογίες για «γέφυρα φιλίας», ούτε έθνικιστικές κορώνες. Χρειάζονται μία συνεπή, έθνικη στρατηγική μέ στόχο αυτό που ή γριά Δροπολίτισσα άπάντησε στις κάμερες τών έλλαδίτικων τηλεοπτικών συνεργείων: «Λευτεριά!»...

Κώστας Χατζηαντωνίου

Κούρδοι, Τσάμηδες
κι ο μεγάλος κριτής

Πώς χαρακτηρίζεται ένας λαός όταν αγωνίζεται για την εθνική του ανεξαρτησία; Εξαρτάται: εάν μεν πρόκειται για τον Κροατικό —καθολικό, εντάξει-εντάξει κ. Ντε Μικέλις— τότε βεβαίως είναι ηρωικός, εάν δε για τον Κουρδικό —αλήθεια σε τι μπορεί να χρησιμεύσει ένας Κούρδος;— τότε ασφαλώς πρόκειται για τρομοκράτες.

Μερικοί ξυπόλυτοι αλήτες χωρίς άδειες οπλοφορίας, οπλοχρησίας και κυκλοφορίας γενικών, καταταλαιπωρούν αθώους, ανύποπτους και φιλήσυχους Τούρκους στρατιώτες, που βοηθούν στην ανάπτυξη τής νοτιοανατολικής περιοχής τής Τουρκίας με κάθε ανθρωπίνως δυνατό τρόπο.

Την σχετική με τους Κούρδους διάγνωση διετύπωσε (στις 26/3) εκπρόσωπος του Στέιτ Ντιπάρτμεντ, το οποίο είναι γνωστό για την εγκυρότητα των διαπιστώσεών του και τις οποίες κανείς πλέον δεν τολμά να αμφισβητήσει. Σχεδόν την ίδια μέρα άλλος εκπρόσωπος του ευαγούς οργανισμού, κάπως αργά βέβαια, ανακάλυψε και ανέφερε για την καταπιεζόμενη μειονότητα των Τσάμηδων σε εοκική περιοχή ονόματι (εισέτι) Ελλάδα.

Κάθε αμερόληπτος πολίτης λοιπόν θα αναφωνήσει. Κάτω οι Κούρδοι τρομοκράτες! Ζήτω οι Τσάμηδες πατριώτες.

Ε.Β.

Το Ελληνικό Κοινοβούλιο προχωρεί στην αναγνώριση της γενοκτονίας των Ποντίων

Στις 30 Μαρτίου 1991 συζητήθηκε στην Ελληνική Βουλή η επερώτηση που κατατέθηκε με πρωτοβουλία του κ. Θ. Κατσάνεβα και τη συνδρομή 45 βουλευτών της αξιωματικής αντιπολίτευσης «... για τα ζωτικά προβλήματα των παλινοστούντων Ποντίων από την ΕΣΣΔ και για την αναγνώριση της 19ης Μαΐου ως ημέρας εθνικής μνήμης».

Σε μια υψηλού επιπέδου συνεδρίαση της Βουλής, κατά την οποία μίλησαν περί τους 20 βουλευτές, η Ελληνική Βουλή έκανε επιτέλους το ιστορικό της χρέος απέναντι στον μαρτυρικό ποντιακό ελληνισμό.

Αποφάσισε ομόφωνα να καλύψει την απόφαση του Γ' Παγκόσμιου Ποντιακού Συνεδρίου που θα γίνει στην Θεσσαλονίκη το Μάιο του '92.

Η πολιτική κάλυψη της απόφασης του Συνεδρίου έχει μεγάλη σημασία γιατί αφ' ενός αποδέχεται την απόφαση — που είναι δεδομένη — για την ημέρα μνήμης της γενοκτονίας των Ποντίων που θα ορίσει το Συνέδριο και αφ' ετέρου αναβαθμίζει τις αποφάσεις του Συνεδρίου ταυτίζοντας την κορυφαία απόφαση για τη γενοκτονία με την βούληση της Ελληνικής Βουλής.

Η υφυπουργός εξωτερικών κ. Β.

Τσουδερού, αποδέχτηκε απόλυτα ότι το Ποντιακό ζήτημα αποτελεί «απ' όλες τις απόψεις τεράστιο θέμα» και ερμήνευσε την μέχρι τώρα ολιγοπία των ελληνικών κυβερνήσεων από «... την εσωστρέφεια που κυριάρχησε μετά το 1922 ως αποτέλεσμα της ήττας».

Για δε το προσφυγικό ζήτημα, η κ. Τσουδερού τόνισε ότι φέτος είναι έτος απογκετοποίησης, έτος που πρέπει να πάψουν να υπάρχουν τα προσφυγικά γκέτο γύρω από την Αθήνα. Μίλησε για το πρόγραμμα του «Εθνικού Ιδρύματος Αποκατάστασης Παλινοστούντων Ομογενών» και δέχτηκε τη σύσταση διακομματικής επιτροπής για το προσφυγικό πρόβλημα.

Ενδιαφέρον υπήρξε τις επόμενες ημέρες ο σχολιασμός του εκπροσώπου του Τουρκικού ΥΠ. ΕΞ.

Αφού αρνήθηκε τα πάντα περί γενοκτονίας και δήλωσε ότι «η συναισθηματική εκμετάλλευση δεν συμβάλλει στη σωστή θεμελίωση των Ελληνοτουρκικών σχέσεων», τόνισε ότι «είναι περίεργο που ως ημέρα της γενοκτονίας των Ποντίων επελέγη η 19η Μαΐου, ημέρα που άρχισε ο απελευθερωτικός μας αγώνας».

B.A.

Γκρέκοι-Ουζμπέκοι ντρουζιά ι μπράτια να βέκι!

Το σύνθημα, που λεγόταν στο Ουζμπεκιστάν, μάς το γνώρισε μια συμπατριώτισσά μας, η οποία «επαναπατρίσθηκε» πριν από λίγα χρόνια.

*«Έλληνες - Ουζμπέκοι,
φίλοι και αδέρφια
στον αιώνια!»*

Δεν είναι τυχαίο ότι στο μακρινό Ουζμπεκιστάν, όπου μεταφέρθηκαν από τα σοβιετικά παράλια δεκάδες χιλιάδες Έλληνες του Πόντου, οι ντόπιοι δεν τους φέρθηκαν με άσχημο τρόπο.

Ο μύθος του Έλληνα Μέγα Αλέξανδρου, τον Ισκαντέρ Μπακ, ήταν ζων. Αυτή τη στιγμή που ο παντουρκισμός απειλεί να σαρώσει την Κεντρική Ασία, εμείς πρέπει να προβάλλουμε τους αρχαίους δεσμούς μ' αυτούς τους λαούς.

Αν αφήσουμε να οδηγήσει την πολιτική μας η ιστορία μας και η παλιά σίγη του ελληνισμού, είναι σίγουρο ότι αφ' ενός τα αποτελέσματα θα είναι μεγαλύτερα και αφ' ετέρου το βαθιά ριζωμένο σύμπλεγμα της ψυροκόσταινας ίσως αρχίσει να υποχωρεί.

B.A.

Κουρδική Ιντιφάντα

Οι *Νέες Ημέρες* (*Newroz*) του κουρδικού λαού, εθνική του γιορτή και πρωτοχρονιά μαζί, βάφτηκαν για άλλη μια φορά στο αίμα. Οι τουρκικές δυνάμεις κατοχής πέρασαν πλέον ανοιχτά στο μαζικό πόλεμο ενάντια στον Κουρδικό λαό και τη δική του Ιντιφάντα στα κατεχόμενα εδάφη του. Τεθωρακισμένα γερμανικής προελεύσεως, αεροπλάνα αμερικανικής, βαρέα όπλα, εκκένωση ολόκληρων πόλεων είναι τα μέσα που χρησιμοποιεί ο τουρκικός φασισμός για τη νέα αυτή γενοκτονία, σε άγαστή σύμπνοια με τον όμοιό του ιρακινό σανταμισμό. Η «*τελική λύση*» είναι αυτή που ετοιμάζει το τουρκικό καθεστώς, όχι μόνο για το ένοπλο τμήμα του κουρδικού λαού, το PKK και το EAM Κουρδιστάν, αλλά για κάθε Κούρδο που είχε την... ατυχία να μην γίνει Τούρκος.

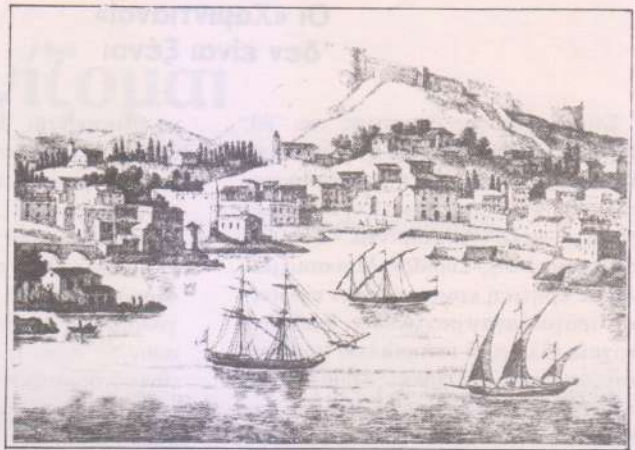
Και η «πολιτισμένη» Δύση, αφού έποιησε την νήσαν καθ' όλην τη διάρκεια των άγριων σφαγών στο Κουρδιστάν, αφού συνελάβε —ακόμη και μέσα στο κτίριο του Ευρωκοινοβουλίου— όσους Κούρδους αγωνιστές διαδήλωναν στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες (εδώ η χώρα μας έδειξε για άλλη μια φορά την πίστη της στο ευρωπαϊκό ιδεώδες: οι Κούρδοι εδάφησαν αγρίως από τα ΜΑΤ έξω από την τουρκική πρεσβεία), θυμήθηκε ξαφνικά ότι τα όπλα που σφάζουν τα γυναικόπαιδα είναι προελεύσεως ευρωπαϊκής. Έτσι βρέθηκε εκτός γερμανικής κυβερνήσεως ο υπουργός Άμυνας, έτσι οι Αμερικανοί που την προτεραιότητα επαινούσαν την τουρκική κυβέρνηση για τον αγώνα της ενάντια στην τρομοκρατία της συνέστησαν να μην... υπερβάλει σε αυτόν.

Ας μην νομιστεί ότι η ΕΟΚική και αμερικανική στροφή — πρόσκαιρη ή μονιμότερη θα άποδειχθεί στο μέλλον— στερείται σημασίας. Αντίθετα υπογραμμίζει ότι ο ρόλος του «χωροφύλακα» στην περιοχή έχει κι αυτός τους περιορισμούς του. Και είναι μάλιστα να απορεί κανείς για την ελληνική διστακτικότητα, αν όχι αναληγσία, η οποία ενώ θα έπρεπε να υπερθεματίσει και να προτείνει την υιοθέτηση από την ΕΟΚ ενεργητικότερης στάσης και κυρώσεις στο τουρκικό καθεστώς, έλαβε το μήνυμα των σουλτάνων (... «*εσείς τους εξοπλίζετε*») και φρόντισε να μην εμπλακεί. Ακριβώς γιατί δεν «τους εξοπλίζει» αλλά αντίθετα τους στέλνει κατά καιρούς πίσω στην Τουρκία, αρνούμενη τη χορήγηση ασύλου.

Το Κουρδικό αναδεικνύεται σήμερα ως το σημαντικότερο εμπόδιο για τη «νέα τάξη» στη Μέση Ανατολή. Είναι το Παλαιστινιακό της εποχής μας και η ύπαρξή του θα αποτελεί ανυπέρβλητο εμπόδιο και στα παντουρανιστικά όνειρα των σουλτάνων της Άγκυρας για κυριαρχία στα Βαλκάνια και την Κεντρική Ασία και στην αμερικανόπνευστη ειρήνευση της Μέσης Ανατολής. Παράλληλα είναι φανερό ότι ο ένοπλος εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας στο τουρκοκρατούμενο κουρδικό έδαφος εισέρχεται σε μια νέα φάση. Και αυτός ο αγώνας θα θέτει σε δοκιμασία τη συνοχή των χωρών της Δύσης, θα φέρνει στην επιφάνεια τις αμερικανο-ευρωπαϊκές αντιθέσεις, όπως το είδαμε να γίνεται σήμερα, ανάμεσα στις ΗΠΑ και τη Γερμανία.

Ο ελληνικός λαός γνωρίζει ότι το μέτωπο αντιπαράθεσης στον τουρκικό επεκτατισμό, από τη Θράκη, το Αιγαίο, την Κύπρο και ως το Κουρδιστάν, είναι ενιαίο. Η επίσημη Ελλάδα:

Σπύρος Κακουριώτης

ΕΝΑ ΧΩΡΙΟ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΕΡΗΜΩΝΕΤΑΙ Οι πελαργοί του Αρατού θα φύγουν για πάντα

Κραυγή αγωνίας ύψωσαν την Κυριακή οι Έλληνες χριστιανοί του χωριού Άρατος, στη διάρκεια της εκδήλωσης «Το φτερούγισμα των πελαργών». Παιδιά του χωριού, ντυμένα με τις εθνικές ενδυμασίες, δημιούργησαν ένα μοναδικό κλίμα μέσα στην φτωχική εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Μετά τη λειτουργία, όπου χοροστάτησε ο μητροπολίτης Δαμασκηνός, ακολούθησε ομιλία του εκπροσώπου του συλλόγου Χρήστου Ταναϊδής, ο οποίος με φωνή παλλομένη από αγωνία για το μέλλον του χωριού, προειδοποίησε: «... εάν η πολιτεία έως το φθινόπωρο δεν επιδείξει το έντονο ενδιαφέρον της, θα φύγουμε όλοι εκτός Θράκης. Όπου κι αν πάμε, θα είναι και...» και συνέχισε: «θέλουμε καμπάνα στην εκκλησία μας για να διαλαλεί ότι εδώ είναι Ελλάδα, ότι εδώ είναι Ορθοδοξία, θέλουμε ευκαιρίες για δουλειά, θέλουμε χωράφια για να ζήσουμε...». Όλοι τόνισαν ότι τα αιτήματά τους αντιμετωπίζονται πάντα με υπεκφυγές, με υποσχέσεις για το μέλλον και με την κατά περίπτωση επίκληση ασημαντών έργων που δεν μπορούν να αποτρέψουν την, μεγάλη και πρωτοφανή για τα θρακικά δεδομένα, ομαδική και ταυτόχρονη εγκατάλειψη ενός χωριού. Μόνο σε εποχή πολέμου συναντούμε τέτοια φαινόμενα.

Οι χριστιανοί κάτοικοι του Αρατού ήρθαν πρόσφυγες από την περιοχή Μακράς Γέφυρας (Ουζούν Κιουπρού) της Ανατολικής Θράκης. Είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία ακτήμονες και ασχολούνται με το εμπόριο και τις εποχιακές δουλειές, ώστε αναγκάζονται να μεταναστεύουν κατά περιόδους. Παλαιότερα συναπάρτιζαν 170 οικογένειες, αλλά μετά από συνεχείς μεταναστεύσεις, έχουν απομείνει 40 εν μέσω 500 μοισοβλάνικών οικογενειών. Η εικόνα που παρουσιάζει η συνοικία τους είναι απελπιστική. Κάποιος έδειξε ένα άθλιο μισογκρεμισμένο κατασκεύασμα απέναντι από το δημοτικό σχολείο. «Εκεί μέσα, κατοικούν άνθρωποι» είπε... Άλλα πάλι σπίτια, πριν καν ολοκληρωθεί η κατασκευή τους, έχουν εγκαταλειφθεί από τους ιδιοκτήτες τους, οι οποίοι έφυγαν για πάντα, αφήνοντας πίσω τα τεκμήρια της μοναξιάς... Σ' αυτούς τους γιμνοίς τοίχους κρίνεται η εθνική μας ευαισθησία, και όχι στις άναρθρες κραυγές των ολίγων, ή την υποκριτική νηφαλιότητα των πολλών. Την εθνική μας γύμνια αναζητείστε την στο Άρατο. Οι πελαργοί θα σας δείξουν το δρόμο...

[Αναδημοσιεύεται από την εφημερίδα της Κομοτηνής ΟΧΡΟΝΟΣ, αρ. φύλλου 7956, 14-3-92].

Οι «Χαμιντιανοί» δεν είναι ξένοι

Στις αρχές της δεκαετίας του '80, θυμάμαι είχα δει στην ΕΡΤ και μου είχε κάνει μεγάλη εντύπωση ένα ντοκυμαντέρ του σκηνοθέτη Δημήτρη Μανωλεσάκη με τίτλο «Αλ Χαμιντιέ - Το κρητικό χωριό της Συρίας». Μουσουλμάνοι με κρητική κοσιά μίλαγαν ελληνικά, τραγούδαγαν μαντινάδες, διάβαζαν αρχαία ελληνική ιστορία στα αραβικά και ζωγράφιζαν ελληνικές σημαίες στις πόρτες τους. Άκουγαν για Ελλάδα και Κρήτη και άνοιγε η καρδιά τους. Αυτά τότε.

Σήμερα διαβάζουμε ότι στην Ελλάδα των παράνομων ξένων εργατών —ων ουκ έστιν αριθμός— κάθε δυνατής προέλευσης, χρώματος, θρησκείας και ειδικότητας, στην Ελλάδα όπου π.χ. μουσουλμάνοι Σύριοι ζητούν και παίρνουν υπηκοότητα, ενώ ελληνορθόδοξοι Σύριοι παντρεμένοι με ελληνίδες ζητούν και δεν παίρνουν υπηκοότητα· σε αυτή λοιπόν την καταπληκτική χώρα, απελαύνονται κατά καιρούς (τρεις στην τελευταία δόση) Σύριοι υπήκοοι ελληνικής (κρητικής) καταγωγής από το Χαμιντιέ ως παρανόμως απασχολούμενοι.

Και από όσο γνωρίζουμε —έχοντας και προσωπική άποψη επί του θέματος— οι εν λόγω κάτοικοι του Χαμιντιέ δεν θεωρούν εαυτούς Άραβες, πολύ περισσότερο δε Τούρκους. Θα ήθελαν

να θεωρούνται Έλληνες, αλλά νομίζουμε ότι κωλύονται.

Επειδή πιστεύουμε ότι οι ελληνικές «αρμόδιες» αρχές, έχουν σύγχυση και άγνοια γύρω από το θέμα και έως ότου πληροφηθούν επαρκώς —και από μή «αρμόδιους» αν παραστεί ανάγκη— γνωρίσουν, αναλύσουν και κατανοήσουν το θέμα με γνώμονα κυρίως το εθνικό συμφέρον και χαράξουν στρατηγική για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή του, έως ότου λοιπόν γίνουν όλα αυτά, για να μην χάνουμε συνέχεια ευκαιρίες, προτείνουμε με κάθε σοβαρότητα την κατ' έτος διάθεση, μέσω του ελληνικού προξενείου της Δαμασκού, 300-400 αδειών εργασίας —διάρκειας έως οκτώ μηνών— σε Κρητικούς του Χαμιντιέ και για συγκεκριμένους εργοδότες που θα δήλωναν ανάλογο ενδιαφέρον.

Η εποχιακή απασχόλησή τους σε γεωργικές κυρίως εργασίες στην Ελλάδα, όχι μόνο δεν ενέχει κινδύνους, αλλά σφυρηλατεί τους δεσμούς του πληθυσμού αυτού με την Ελλάδα και βάζει υποθήκη για ευνοϊκότερες ρυθμίσεις στο μέλλον.

Πριν άλλοι σπεύσουν —αν δεν το έχουν ήδη κάνει— να το ρυθμίσουν προς όφελός τους.

E.B.

Το κράτος και... ο εραστής!

Τον καιρό αυτό, ένα από τα ελληνικά Παν/μια πραγματοποιεί μια μεγάλη έκταση έρευνα ανά το πανελλήνιο, για να διαπιστώσει τα προβλήματα των Ποντίων προσφύγων από την ΕΣΣΔ και να προσδιορίσει το προφίλ αυτής της κοινωνικής ομάδας.

Μια από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν η εξής:

«Τώρα που έχετε γνωρίσει τις συνθήκες της Ελλάδας, ποιός νομίζετε ότι μπορεί να σας βοηθήσει.»

Οι περισσότεροι απάντησαν ότι περιμένουν βοήθεια από το κράτος, το Θεό, τον Μητσοτάκη, τον Παπανδρέου, τους συγγενείς, τους ποντιακούς συλλόγους κ.λπ.

Ένα μεμονωμένο άτομο όμως, έδω-

σε την εξής καταπληκτική απάντηση: **Ο εραστής!**

Τι να πούμε; Να είναι άραγε η απάντηση αποτέλεσμα ώριμης γνώσης της ελληνικής πραγματικότητας, ή του σαρκαστικού ποντιακού πνεύματος;

B.A.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Στό προηγούμενο τεύχος, εκ παραδρομής δέν γράφτηκε ό-τι ό κ. **Ι. Κ. Χασιώτης**, είναι τακτικός καθηγητής νεώτερης ιστορίας στό Άριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

• Από τό επόμενο τεύχος θ' άρχίσει ή δημοσίευση τοῦ άρθρου τοῦ καθηγητή **Κ. Βακαλόπουλου** γιά τό «Μακεδονικό» ζήτημα στό σημερινό βαλκανικό περίγυρο.

• Φίλοι συνδρομητές τής «έλλοπίας» άνανεώστε έγκαιρώς τή συνδρομή σας· ή «έλλοπία» βασίζεται σέ σās. Πληροφοροῦμε επίσης τούς άναγνώστες μας ότι μπορούμε νά τούς στείλουμε επί άντικαταβολή παλαιότερα τεύχη τής «έλλοπίας».

• Τά γραφεία τοῦ περιοδικοῦ είναι άνοιχτά κάθε Δευτέρα - Τετάρτη - Παρασκευή 11 π.μ. - 1 μ.μ. καί κάθε Τρίτη 6-8 μ.μ. Τηλέφωνο 3241.039

• Όσοι από τούς άναγνώστες μας έχουν τή διάθεση καί τή δυνατότητα νά βοηθήσουν κάποιους πρόσφυγες άδελφούς μας, Πόντιους, Βορειοηπειρώτες προσφέροντας στέγη ή εργασία, μπορούν νά επικοινωνήσουν μαζί μας.

Δέν ξεχνῶ καί ἀγωνίζομαι

της Άντρης Μουστακά

Δεκαεφτά χρόνια έχουν περάσει από την τουρκική εισβολή και το εθνικό μας πρόβλημα, ακολουθώντας πτωτική πορεία, οδηγείται δυστυχώς προς την ενηλικίωσή του. Τα τοτινά βρέφη, ντυμένα σήμερα στο χακί, βγάζουν σκοπιά στην πράσινη γραμμή. Δεν γνώρισαν καθόλου τη σκλαβωμένη πατρίδα και η σπίθα του πόθου που σιγοκαίει μέσα τους χρειάζεται προσάναμμα πολύ για να φουντώσει.

Δεκαεφτά συναπτά έτη. Καθόλου λίγα για να συνειδητοποιήσουμε επιτέλους τη μιζέρια μας —εθνική, πολιτική, κοινωνική. Τα όραματα και οι εθνικοί μας πόθοι ξεπουλήθηκαν αγρίως στα τραπέζια των συνδιαλλαγών. Ο ιδεαλισμός έχει εκλείψει, παραχωρώντας τη θέση του στο ρεαλισμό. Η λέξη ελευθερία έχει αντικατασταθεί από τη δικαιοσύνη. Μιλούμε σήμερα για απονομή δικαιοσύνης και γι' αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποφεύγοντας όπως ο διάβολος το λιβάνι τη λέξη ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ. Ίσως γιατί τα «ανθρώπινα δικαιώματά» μας θα τ' αποκαταστήσουν οι ξένοι, ενώ για την ελευθερία μας πρέπει να παλέψουμε με νύχια και με δόντια. Κανείς σήμερα δεν είναι διατεθειμένος να ρισκάρει οτιδήποτε και κανείς δεν διακινδυνεύει τίποτε. Κανείς δεν πεθαίνει εδώ, γιατί απλούστατα κανείς δεν είναι τόσο ζωντανός.

Είναι γεγονός. Διερχόμαστε μια περίοδο κρίσης και παρακμής. Καθρέφτης του εθνικού μας δράματος η πολιτική μας ζωή. Ανέραστοι ηγετίσκοι μας οδηγούν, τη στιγμή που η λευτεριά επιβάλλει εραστές της άνοιξης παθιασμένους.

Κι έτσι που ξέπεσε η εθνική μας υπόθεση στα παζάρια, από πάλι απελευθερωτική πάει να γίνει μάθημα στα σχολεία, μάθημα κανονικό του αναλυτικού προγράμματος. Μια «καθωσπρέπει» κοινωνία πρέπει να κάνει το «χρέος» της. Να μάθουν τα παιδιά της για τη σκλαβωμένη γη των γονιών τους. Και βρήκε τον τρόπο. Πάει να σερβίρει τη λευτεριά, ως γνώση τυποποιημένη, γνώση που θα προσφέρεται σε κάποιο τακτό σεμινάριο της ημέρας, ανάμεσα στα Μαθηματικά και τη Γεωγραφία. Κι εκεί που διδάσκουμε για χώρες μακρινές κι ονειρεμένες —την πρωτεύουσα των Ινδιών, το Κατμαντού, την Ανδαλουσία— να ξεπηδά και λίγη Αμμόχωστος, λίγη Κερύνεια, λίγος Πενταδάκτυλος.

Δεν είναι που το «Δεν ξεχνῶ και ἀγωνίζομαι» έγινε σύνθημα τρύπιο που μπάζει νερά από παντού. Είναι που η ψυχή μας λιγότεψε και που όνειρα δεν έχουμε πια ούτε στον ύπνο μας. Η ζωή μας έχει γίνει ένα καλοκουρδισμένο ρολοί. Τρέχουμε και καρδιοκτυπούμε. Καρδιο-

οκτυπούμε... Στα γυμναστήρια, στις δισκοθήκες, στη δουλειά, στα ποδοσφαιρικά παιχνίδια. Καρδιοκτυπούμε για τις αυξήσεις, τους φόρους, τα καινούρια μας αυτοκίνητα, τους καινούριους δρόμους που θα μας πηγαίνουν πιο γρήγορα στην Αγία Νάπα. Ξεχνώντας πάντα πως η Κερύνεια είναι πέντε φορές πιο κοντά.

Εχω την εντύπωση ότι κάπου έχουμε χάσει τα νήματα. Δεν είναι οι στόχοι σε κάποιο αναλυτικό πρόγραμμα που θα μας ανεβάσουν στις κορφές του Πενταδάκτυλου. Απαιτούνται οπωσδήποτε άλλου είδους υπολογισμοί. Εκείνο που πρέπει να γίνει είναι να τεθούν ξεκάθαροι και μακροπρόθεσμοι εθνικοί στόχοι. Διαφορετικά θα πελαγοδρομεί και η εκπαίδευση όπως πελαγοδρομούν οι ηγεσίες μας. Κι αν είναι για να μετατρέψουμε και τα παιδιά μας σε γερασμένες στρουθοκάμηλους, χίλιες φορές καλύτερα να λείπει.

[Αναδημοσίευση από το περιοδικό «Υφάδι» (τεύχος 3), που εκδίδεται στη Λευκωσία].

Ἡ Κύπρος καί τό ἑλληνικό πνεῦμα

τοῦ Κωνσταντίνου Δεσποτοπούλου*

Ὁμολογῶ μέ κάποιο θάμβος ἀτενίζω τήν Κύπρο, ἔνδοξη καί πολυπάθη ἀκραία περιοχή τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀρχαίοθεν ἄλλωστε ἡ ἐπεσχάτη αὐτή πρὸς Ἀνατολάς Μεγαλόνησος τῆς Μεσογείου ἀσκούσε γοητεία πρὸς τοὺς ἄλλους Ἑλληνες.

Ἡ γοητεία τῆς Κύπρου φαίνεται ἤδη ἀπὸ τό θελκτικό προνόμιό της νά θεωρεῖται γενέτειρα τῆς πύο γοητευτικῆς θεᾶς, τῆς δοξαστικῆς ἀκριβῶς τῶν θεληγῆτρων, τῆς ἐνσαρκωτικῆς τῆς γοητείας. Καί τό προνόμιό αὐτό προβάλλεται ὄχι μόνο στή σφαῖρα τῆς μυθολογίας. Ἀκόμη καί ὁ ὕπατος φιλόσοφος, Ἀθηναῖος καί ὄχι Κύπριος, φέρεται νά τό ἀπονέμει στήν Κύπρο, καθώς ὀνομάζει τήν Ἀφροδίτη «Κύπριν» καί «Παφίαν»: «Ἡ Κύπρις τάν Κύπριν ἐνὶ Κνίδῳ ποτ' ἰδοῦσα», «Τῇ Παφίῃ τό κάτοπτρον».

Καί ἴσως δέν ἦταν ἄσχετη καί πρὸς τήν ἰδιαίτερη αὐτή γοητεία ἡ, ἀναμφίβολα ὑπαγορευμένη καί ἀπό συναισθήματα συγγένειας καί ἀλληλεγγύης πρὸς τοὺς Ἑλληνες τῆς Κύπρου, τολμηρῆ ἀπόφαση τῶν Ἀθηναίων τό 450 π.Χ., νά στείλουν ναυτικές δυνάμεις στήν ἀκριτική Μεγαλόνησο, καί μάλιστα ὑπὸ τόν Κίμωνα, εὐπατρίδη Ἀθηναῖο στρατηγὸ μέ γνήσιο πανελλήνιο φρόνημα.

Ἄλλο στοιχεῖο, καταξίωτικό τῆς Κύπρου στή συνείδηση τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, δημιουργικό τῆς αἴγλης της πρὸς αὐτούς, ὑπῆρξε, εἰκάζω, ἡ ἠθική φυσιογνωμία τῶν Κυπρίων Ἑλλήνων. Δέν εἶναι τυχαῖο ἄλλωστε ὅτι ὁ Ἰσοκράτης ἐξαιρεῖ στό ἐγκώμιο τοῦ Εὐαγόρου, τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολιτικοῦ τῆς Κύπρου, τήν ἠθική προπάντων ἀριστεία του. Καί εἶναι χαρακτηριστικό ἐπίσης ὅτι ὡς οἰκιστῆς, θρυλικός, τῆς Σαλαμίνας τῆς Κύπρου, φέρεται ὁ Τεῦκρος, ἐγγονός τοῦ εὐσεβέστατου μεταξύ τῶν Ἑλλήνων διογενοῦς Αἰακοῦ.

Ἡ ἠθική αὐτή εὐγένεια τῶν Κυπρίων Ἑλλήνων, ἐνδυναμωμένη στά βυζαντινά χρόνια μέ τήν ἀχραντή χριστιανική ἠθικότητα, χορηγὸ καρτερίας καί παρρησίας στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, καθώς καί στίς προηγούμενες περιπέτειες καί δοκιμασίες, ἐξηγεῖ καί τήν ἱστορική ἀντοχή τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς

Κύπρου, στήν ἀκριτική αὐτή θέση καί ἀποστολή, πλάι καί ἀντίκρου σέ ξενικές χῶρες καί σέ λαούς ξένους, ἄλλοτε φίλια γειτονικούς, ἄλλοτε πιεστικά ἐπιβουλούς, πάντοτε πηγὴ ἐπηρεασμῶν ἀλλοιωτικῶν τῆς ἐθνικῆς ἰδιοσυστασίας του.

Τήν ἐθνική αὐτοσυνείδηση τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου καί τήν ἐπίγνωση τῶν ἄλλων Ἑλλήνων γιά τή σύμφυση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐθνολογικά, πολιτισμικά, συνειδησιακά, μέ τήν Κύπρο, μαρτυροῦν διάτορα πολλά κείμενα ἱστορίας εἴτε λογοτεχνίας καί βεβαιῶνουν ὑποβλητικά πολλά μνημεῖα καλλιτεχνίας.

Εἶναι πολύ γνωστά γιά νά χρειάζεται ἡ ἀναφορά μου σ' αὐτά μέ τρόπο συγκεκριμένο. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά ὑπενθυμίσω μόνο μία φράση ἀπὸ τόν Λόγο τοῦ Ἰσοκράτους Νικοκλῆς: «Φανήσομαι γάρ οὐδένα μέν πώποτ' ἀδικήσας, πλείους δέ καί τῶν πολιτῶν καί τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εὐπεποικῶς...». Ἰδοῦ λοιπόν ἀπὸ τόν 4ο αἰῶνα π.Χ., ἐρχεται ἡ ἐγκαύχηση τοῦ Κύπριου ἡγεμόνα γιά τίς εὐεργεσίες του πρὸς πολλούς Ἑλληνες, εἴτε αὐτοί εἶναι συμπολίτες του κάτοικοι τῆς Κύπρου εἴτε εἶναι ἄλλοι Ἑλληνες, καί ἄρα ὁ αὐθόρμητος χαρακτηρισμός ὡς Ἑλλήνων τῶν συμπολιτῶν τῶν κατοίκων τῆς Κύπρου, Ἑλλήνων ἐξ ἴσου ὅσον οἱ κάτοικοι π.χ. τῆς Σπάρτης ἢ τῶν Ἀθηνῶν. Συγκλίνει ἐξ ἄλλου ἡ ἐπίσης ἰσοκράτεια ἔκφραση, ἀπὸ τό ἐγκώμιο τοῦ Εὐαγόρου στόν ὁμώνυμο Λόγο: «οὕτως ἠύξησε τήν πόλιν (δηλαδή τήν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου), ὥστε μηδεμίαν τῶν Ἑλληνίδων ἀπολελεῖσθαι».

Ἡ ἐκτίμησις καί ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν Ἑλλήνων τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς πρὸς τόν Ἑλληνισμό τῆς Κύπρου βρίσκουν πράγματι ἔκφραση αὐθεντική στή συνείδηση τοῦ Ἰσοκράτους, ἐκπροσώπου τῆς πανελληνίας ἰδέας κατ' ἐξοχήν. Καί σέ ἄλλους Ἑλληνες ἡγεμόνες ἀπευθύνθηκε ὁ Ἰσοκράτης καί φιλοτέχνησε τό ἐγκώμιό τους, ἀλλά τόν ιδεώδη τύπο τοῦ ἀριστοῦ πολιτικοῦ ἡγέτη περιέγραψε μέ ἀναφορά στόν Κύπριο Εὐαγόρα. Στήν Κύπρο διαβλέπει ὁ

Ἰσοκράτης νά ἔχει πραγματωθεῖ, ἀκριβῶς μέ τή δράση τοῦ Εὐαγόρα, ἡ ἀριστη ἀπὸ κάθε ἄποψη διακυβέρνηση. Γράφει γι' αὐτόν: «οὕτω θεοφιλῶς καί φιλανθρώπως διέκει τήν πόλιν, ὥστε τοὺς εἰσαφικνούμενος μή μᾶλλον Εὐαγόραν τῆς ἀρχῆς ζῆλοῦν ἢ τοὺς ἄλλους τῆς ὑπ' ἐκείνου βασιλείας», καί εἰδικότερα, ἐκτός ἀπὸ ἄλλα: «οὐδέν μέν συμβούλων δεόμενος, ὁμως δέ τοῖς φίλοις συμβουλευόμενος... σεμνός ὢν οὐ ταῖς τοῦ προσώπου συναγωγαῖς, ἀλλά ταῖς τοῦ βίου κατασκευαῖς» «δημοτικός μέν ὢν τῇ τοῦ πλήθους θεραπείᾳ, πολιτικός δέ τῇ τῆς πόλεως ὄλης διοικήσει, στρατηγικός δέ τῇ πρὸς τοὺς κινδύνους εὐβουλίᾳ, μεγαλόφρων δέ τῷ πᾶσι τοῦτοῖς διαφέρειν». Πραγματικά, ὁ Κύπριος Εὐαγόρας, μέ τό ἐξοχο αὐτό σύνολο ἠθικῶν χαρισμάτων καί πολιτικῶν ἐπιδόσεων, ὅπως ἐμφανίζεται ἀπὸ τόν Ἰσοκράτη, μοιάζει σάν νά εἶναι ὁ ἱστορικά ὑπαρκτός «βασιλικός ἀνήρ» τοῦ Πλάτωνος, στόν ἴδιο βαθμὸ σχεδόν πρὸς τόν δημοκρατικό ἡγεμόνα τοῦ ἰταλιωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ, φίλο τοῦ Πλάτωνος, Ταραντῖνο Ἀρχύτα.

Καί εἶναι συγκινητική γιά μᾶς τοὺς σημερινούς Ἑλληνες ἡ παραλληλία τῶν βλέψεων τοῦ Ἰσοκράτους πρὸς τήν Κύπρο μέ τις βλέψεις τοῦ Πλάτωνος πρὸς τή μεγαλόνησο τῆς Κεντρικῆς Μεσογείου, τῆ Σικελία. Ὅπως ὁ Πλάτων ἀποθέτει ἐλπίδες στόν υἱό τοῦ πολεμικώτατου Διονυσίου τοῦ Πρεσβυτέρου ἡγεμόνα ἤδη τῶν Συρακουσῶν τῆς Σικελίας Διονύσιο τόν Νεότερο, ὅτι θά ἐπιδοθεῖ στή γνήσια φιλοσοφία καί μέ βάση αὐτή σέ πολιτική δράση ἀριστη, πρὸς ἐμπέδωση τῆς ἐλευθερίας καί πραγμάτωση τῆς δικαιοσύνης, παρόμοια ὁ Ἰσοκράτης ἀποθέτει ἐλπίδες στόν υἱό τοῦ πολεμικώτατου ἐπίσης, ἀλλά προπάντων χρηστοῦ, Εὐαγόρου, ἡγεμόνα ἤδη τῆς Σαλαμίνας τῆς Κύπρου Νικοκλέα. Πρὸς αὐτόν ἀπευθύνεται καί γράφει: «πρῶτος καί μόνος τῶν ἐν τυραννίδι, καί πλοῦτῳ καί τρυφαῖς ὄντων φιλοσοφεῖν καί πονεῖν ἐπιχειρήσας» καί «ἅπασιν μέν προσήκει περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι τήν φρόνησιν, μάλιστα δ' ὑμῖν τοῖς πλείστον καί μεγίστων κυρίως οὐ-

σιν» και ακόμη «*αν γάρ ἐμμένης τῆ φιλοσοφία καί τοσοῦτον ἐπιδιδῶς ὅσον περ νῦν, ταχέως γενήσῃ τοιοῦτος οἶόν σε προσήκει*».

Ἡ περιωπή ὅμως τῆς Κύπρου στήν Ἱστορία τῆς Ἑλλάδας ὑπάρχει πολλαπλά και δέν ἐξαντλεῖται μέ τήν ἀνάδειξη μεγάλων προσωπικοτήτων. Ὁ πολιτισμός τῆς, ὁ ἀρχαῖος και ὁ νεώτερος, στά ἤθη και στά ἔθιμα τοῦ λαοῦ, στούς τρόπους τοῦ καθημερινοῦ μόχθου, στά γράμματα και στήν καλλιτεχνία, ἔχει ἀναρίθμητους, ὀνομαστούς και ταπεινοῦς, σκαπανεῖς. Ἀλλά και στό κεφάλαιο τῶν μεγάλων προσωπικοτήτων ἡ Κύπρος δοξάσθηκε, ὄχι μόνο μέ τόν κορυφαῖο πολιτικό ἀρχηγό, τόν Εὐαγόρα. Σε χρόνο μικρότερο ἀπό αἰῶνα ὕστερ ἀπό τήν μεγαλουργία τοῦ Εὐαγόρου, ἡ Κύπρος χορηγεῖ στήν Ἑλλάδα, και στήν ἀνθρωπότητα, ἕναν κορυφαῖο ἐπίσης φιλόσοφο και ἠθικό νομοθέτη κάπως, μέ ριζική, αὐστηρή διδασχά, και ἴσως ὄχι ἄσχετη πρός τήν ἠθικότητα και τήν εὐσέβεια τοῦ λαοῦ τῆς. Ἐννοῶ τόν Ζήνωνα τόν Κιτιέα.

Ὁ Ζήνων, ἀρχηγέτης γεραρός τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας, συναιρεῖ στήν διδασκαλία του πολλές τάσεις τῆς προγενέστερης του ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἠρακλειτεία, κυνική, μεγαρική, πλατωνική, τονίζει ὅμως ὄ,τι χρειαζόταν ἴσως ἡ ἐποχή του, ἀναστυλῶνει τό κύρος τῆς φιλοσοφίας και ὄσο κανεῖς τότε ἄλλος ἐμπεδῶνει τό γόητρό τῆς.

Ἡ φιλοσοφία ταυτίζεται σχεδόν,

στήν κοινή γνώμη, πρός τήν φιλοσοφική στάση ζωῆς, τήν προβλημένη ἀπό τόν Ζήωνα. Ὅταν λέγεται, ακόμη σήμερα, και λέγεται συχνά, ὄτι κάποιος ἀνθρωπος φιλοσοφεῖ ἀντίκρου στή ζωῆ, ἐννοεῖται ἡ και λέγεται ὄτι ὁ ἀνθρωπος αὐτός συμπεριφέρεται ἀντίκρου στίς περιστάσεις τοῦ βίου του μέ στωϊκότητα, δηλαδή σύμφωνα μέ τή στάση ζωῆς, τή διακηρυγμένη ὡς μόνη ὀρθή ἀπό τόν Ζήωνα τόν Κιτιέα, ἡ και ἀπό τοῦς ἐπιγόνους του. Ἡ εὐρυτάτη λοιπόν ἀνταῦγεια τῆς φιλοσοφίας, ἡ πιό ἀναπτυγμένη κοινωνική ἀπήχηση τῆς, εἶναι συνυφασμένη μέ τήν εἰδική διάπλασή τῆς ἀπό τόν Κύπριο φιλόσοφο. Μέ τήν διδασκαλία τοῦ Ζήωνος ἡ Κύπρος ἔστειλε μήνυμα τρόπου ζωῆς στοῦς λαοῦς τῆς Οἰκουμένης ἡ στοῦς ἐκλεκτούς ἔστω ἀνθρώπους τῆς.

Ἡ ἔνταξη τῆς Κύπρου στό γεωγραφικό χῶρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἤδη στήν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε ἰσοτίμη πρός τήν ἔνταξη τῆς Σικελίας σ' αὐτόν, εἶχε ὅμως, και ακόμη ἔχει, μεγαλύτερη ἀνθεκτικότητα σε παντοῖες ἀντιξοότητες και παρουσιάζει διάρκεια ἱστορική ἀκατάλυτη. Μαρτυροῦν ἐκπαγλα και τραγικά ὄι περασμένοι αἰῶνες τοῦ βίου γενεῶν Ἑλλήνων στή Μεγαλόνησο και ὄσα διαδραματίσθηκαν στόν αἰῶνα μας ἐπί τοῦ ἐδάφους τῆς. Ὑπάρχουν ἀναρίθμητες μαρτυρίες ἀπό τά βιώματα και τά ἔργα τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ και τῶν Κυπρίων ἠρώων, ποιητῶν, καλλιτεχνῶν, ἐπιστημόνων. Καί ἀποτελεῖ ὄλοζώντα-

νη μαρτυρία ἡ ἴδια ἡ μελωδική γλῶσσα ὄσων γεννήθηκαν, ἔζησαν και ζοῦν ἀπό τήν ἀρχαιότητα ἔως σήμερα στή γῆ τῆς Κύπρου, Ἑλληνες ἀπό γενεά σε γενεά. Βρίσκονται ακόμη και σε διπλωματικά ἔγγραφα μαρτυρίες ρητές.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά ἐπικαλεσθῶ δύο μόνο διπλωματικά ἔγγραφα, συνταγμένα και τά δύο ἀπό τόν Ἰωάννη Καποδίστρια, μέγιστο πολιτικό τῆς Εὐρώπης και τῆς Ἑλλάδος, τό ἕνα τῆς 3ῆς Ὀκτωβρίου 1827 πρός ἐκπρόσωπο τοῦ Ἀγγλικοῦ Ὑπουργείου Ἑξωτερικῶν, τό ἄλλο τοῦ Ὀκτωβρίου 1828 πρός τοῦς ἐκπροσώπους τῶν τριῶν Συμμάχων Δυνάμεων στή Διάσκεψη τοῦ Πόρου γιά τόν διακαθορισμό τῶν συνόρων τῆς Ἑλλάδος. Στό δεύτερο ἀναγράφεται: «*Ὅσον δέ περί τῶν νήσων, και ἡ Ἱστορία και τά μνημεῖα τῆς Ἀρχαιότητος, ὄλα ἐνὶ λόγῳ ἐπιμαρτυροῦσιν, ὄτι ἡ Ρόδος, Κύπρος και τόσα ἄλλα ἀκόμη εἶναι τῆς Ἑλλάδος διαμελίσματα*». Καί στό πρῶτο ἀναγράφεται παρόμοια: «*Τά ὄρια τῆς Ἑλλάδος ἀπό τεσσάρων μὲν αἰῶνων διεγράφησαν ὑπό δικαιομάτων, τά ὄποια οὔτε ὄ χρόνος οὔτε αἰ πολύμορφοι συμφοραῖ οὔτε ἡ δορυκτεσία οὔδέποτε ἴσχυσαν νά παραγράψωσι, διεγράφησαν δέ ἀπό τοῦ 1821 διά τοῦ αἵματος τοῦ χυθέντος εἰς τάς σφαγῆς τῶν Κυθωνιῶν, τῆς Κύπρου, τῆς Χίου, τῆς Κρήτης, τοῦ Μεσολογγίου, και εἰς τάς πολυαρίθμους ναυμαχίας τε και πεζομαχίας, ἐν αἰς ἐδοξάσθη τό γενναῖον τοῦτο ἔθνος*». Ἰδοῦ λοιπόν, σε διπλωματικά ἔγγραφα, πρὶν ἀπό ἑκατόν ἐξήντα χρόνια, παρουσιάζονται ὡς τίτλοι ἀφθιτης ἑλληνικότητας ὑπέρ τῆς Κύπρου, ὄχι μόνο ἡ ἀπό αἰῶνων ἱστορία τῆς και τά ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς, ἀλλά και τό αἶμα τῶν σφαιασθέντων ἀπό τοῦς Τούρκους τό 1821 τέκνων τῆς.

Δέν τολμῶ νά συνεχίσω τό ἐγκώμιο τῆς Κύπρου, μέ ἀναδρομή στήν Ἱστορία τῆς και μέ ἔξαρση τῶν ἀρχαίων και σύγχρονων ἀρετῶν, ὄσες ἐκόσμησαν και ὡς σήμερα κοσμοῦν τόν ἀγνό λαό τῆς, μέ τήν ἑλληνική συνειδησή του και τόν οἰκουμενικό ἀνθρωπισμό του. Αἰσθάνομαι ἄλλωστε ἀνέτοιμος γιά νά ὄλοκληρώσω τό ἀξίό τῆς ἐγκώμιο.

Τολμῶ νά ἐκφρασθῶ ὅμως γιά τόν προβληματικό χαρακτήρα τῶν σημερινῶν πεπρωμένων τῆς, καθῶς ἔξ ἄλλου και τῶν σημερινῶν πεπρωμένων τῆς ἄλλης Ἑλλάδος.

Και ἡ Κύπρος και ἡ ἄλλη Ἑλλάς σήμερα βρίσκονται, εἴτε κινδυνεύουν νά βρεθοῦν, ἀνάμεσα, ὄπως ὄ Ὀδυσσεύς τοῦ θρύλου, στή Σκύλλα και τῆ Χάρυβδη.

Ἄς μὴν ὁμιλήσουμε γιὰ τὴ Σκύλλα, καὶ ἄς ἐλπίσουμε ὅτι θὰ ἐξημερωθεῖ ἀπὸ μὴν τῆς καὶ θὰ παύσει ν' ἀποτελεῖ πηγὴ ἄγριου κινδύνου γιὰ τὴν Κύπρο καὶ γιὰ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα.

Θὰ ὁμιλήσουμε ὅμως γιὰ τὴν Χάρυβδη. Εἶναι ἡ ἀπορροφητικὴ τεράστια χοάνη πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Πολλαπλῶς πολύτιμη προμηνύεται, ἢ καὶ ἀποτελεῖ ἴσως ἐπιταγὴ τῆς Ἱστορίας, ἢ ἐνυπαρξία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Κύπρου στήν, ὑπὸ διαμόρφωση ἀκόμη, Κοινότητα ἢ μᾶλλον Κοινοπραξία, καὶ ὄχι μόνο οἰκονομική, τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Σύνδρομος ὅμως τῆς ἐνυπαρξίας στήν τεράστια χοάνη πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης, ἢ ἔμμεσα καὶ τῆς Ἀμερικῆς, εἶναι ὁ κίνδυνος γιὰ τοὺς ἀριθμητικὰ μικροὺς λαοὺς νὰ διαστρεβλωθεῖ καὶ ν' ἀφανισθεῖ ἢ πολιτισμικὴ τους ὑπόσταση, ἄρα καὶ νὰ καταλυθεῖ βαθμιαία ἢ πολιτισμικὴ αὐτοτέλεια, ὥστε καὶ ἡ ἔθνικὴ αὐθυπαρξία, τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος.

Ἄντικρυ στὸν πρωτόφαντο αὐτὸν κίνδυνον πρέπει νὰ ἀντιτάξουν οἱ Ἕλληνες καὶ τῆς Κύπρου καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος τὶς μοναδικὲς ἀμυντήριες δυνάμεις τους, συστατικὲς τῆς σωστικῆς διαφορᾶς τους πρὸς τοὺς ἄλλους μικροὺς λαοὺς. Πρέπει δηλαδὴ νὰ ὑπάρξει περισυλλογὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὰ γόνιμα στοιχεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, πρόσφορα πάντοτε ὄχι μόνον γιὰ ἐξευγενισμό καὶ ὠραϊσμό τοῦ βίου, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὑποκίνηση στὴ στήριξη τῆς θετικῆς προσαρμογῆς στὶς ἀμείλικτες καταστάσεις καὶ τάσεις τῶν καιρῶν, δηλαδὴ τῆς σύγχρονης μας γιγάντιας ἐποχῆς μὲ τὴν ἀκατάσχετη καὶ ἀσύδοτη πρόβαση τῆς ἐπιστήμης καὶ μὲ τὴν ἀσυγκράτητη καὶ ἀνέλεγκτη ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς.

* Ἀπὸ ὁμιλία τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Κωνσταντίνου Δεσποτοπούλου, ἐναρκτήρια τοῦ ἀπὸ 18 ἕως 24 Σεπτεμβρίου 1989 στὴ Λάρνακα τῆς Κύπρου Διεθνούς Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου μὲ θέμα «Οἱ πολιτισμοὶ τοῦ Αἰγίου... 2000-600 π.Χ.».

Ἀπὸ τα αδημοσίευτα κείμενα

Ἄν εἶσαι πρόσφυγας καὶ περιμένεις 16 χρόνια ἀπὸ τοὺς πολιτικούς νὰ σε πάρουν στο σπίτι σου, τότε περιμένε ἀλλὰ τόσα χρόνια, γιατί ποιὸς ξέρει, ἴσως τελικὰ το καταφέρουν νὰ σε πάρουν (ἂν δὲν ἔχεις πεθάνει ὡς τότε).

Ἄν δὲν εἶσαι πρόσφυγας, τότε ἀπόλαυσε τὴν «ἐλευθερία» σου. Τι σ' ἐνδιαφέρει γιὰ τοὺς πρόσφυγες συμπατριώτες σου; Εὐὲν δὲν ἔχασες τίποτα.

Ἄν εἶσαι μαθητῆς-φοιτητῆς καὶ ρίχθηκες μὲ τὰ μούτρα στο διάβασμα, μὴ σηκώνεις τὸ κεφάλι. Ἡ ἐλευθερία εἶναι γραμμένη ἐκεῖ, στα βιβλία. Ἄν τὴν χόρτασες διαβάζοντάς τὴν, μὴ τὴν διεκδικήσεις στα οδοφράγματα, θὰ βαρυστομαχιάσεις.

Ἄν εἶσαι εργαζόμενος καὶ νιώθεις κουρασμένος, μείνε στο σπίτι σου γιὰ ν' αναπαυθεῖς. Μὴν σπαταλᾶς τὸ χρόνο σου στα οδοφράγματα. Ὅταν θὰ πάρεις τὴν σύνταξή σου, θὰ ἔχεις μπόλικο χρόνο ν' αγωνιστεῖς γιὰ τὴν πατρίδα σου.

Ἄν εἶσαι μεγάλος καὶ λες πῶς αὐτὰ εἶναι γιὰ τοὺς νέους, τότε μὴν ἀνακατεύεσαι. Δὲν ἔχεις κανένα χρέος νὰ παραδώσεις στα παιδιὰ σου μιὰ πατρίδα ἐλεύθερη.

Ἄν εἶσαι ἀπ' αὐτοὺς που διασκεδάζουν στις δυσκοθῆκες, στις μπουραριες, στις καφετέριες... μπράβο σου, συνέχισε. Ἐκεῖ ἀναζήτησαν τὴν ἐλευθερία ὁ Λεωνίδας, ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ὁ Αὐξεντίου καὶ τόσο ἄλλοι «ἀναρχικοί».

Ἄν τέλος εἶσαι ἀπὸ ἐκείνους που κατηγοροῦν τοὺς νέους ὅτι πηγαιναν (καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ πηγαινοῦν) στα οδοφράγματα γιὰ καμάκι, τότε πάλι ἔχεις δίκαιο. Παράδειγμα ἐγώ. Δὲν μπορῶ νὰ τὴν ξεχάσω, τὴν σκέπτομαι συνεχῶς, τὴν θέλω. Τ' ὄνομά της (αφοῦ σας ἀρέσει τὸ κουτσομπολιό)... ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ.

Ἄν ὅμως εἶσαι Ἕλληνας τῆς Κύπρου, καὶ δὲν ἀνήκεις σὲ καμιά ἀπὸ τὶς πιο πάνω κατηγορίες, τότε ἡ θέση σου εἶναι ἐκεῖ, στα οδοφράγματα. Ἐκεῖ ὅπου τὸ ἀγκαθωτὸ συρματοπλέγμα σ' ἐμποδίζει νὰ προχωρήσεις ἐλεύθερα στους ΔΙΚΟΥΣ ΣΟΥ τόπους. Στους τόπους ὅπου ἐμείναν ριζωμένοι καὶ ἀκλόνητοι γιὰ τόσες χιλιάδες χρόνια οἱ Ἕλληνες πρόγονοί σου. Τα λόγια περιπεύουν, τὰ χωριά ΜΑΣ ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΝ.

Ἀχιλλεύς - Κεραυνός

της «Φυλλάδας»

Κύπρος, Πατρίδα μου

Οι προδομένοι ουρανοί
που κλαίνε κάθε απόγιομα
μέσ' στις βαθιές ψυχές μας,
χρόνια τώρα λαξεμένες απ' τον πόνο.
Η μικρή παρέα τα Κυκλάμινα
κει στα ριζά του βράχου
π' όλο χτυπιέται με τον άνεμο,
όλο μαδά και πάλι ανθίζει.

Ένα κοπάδι χωριατόπιτα
π' ανηφορίζει την πλαγιά...
Η μάνα, που στο πλατύσκαλο όρθια
παντιέρα της αγάπης, μια στήλη προ-
σευχής,
νυχτόμερα προσμένει τον κάθε γυρι-
σμό μου...

Κι οι σταυροί οι ολόλευκοί
σ' ένα στρατιωτικό κοιμητήρι
να λογχίζουν τον ορίζοντα και τις καρ-
διές.

Κι οι μαύρες μάνες μεσ' στα ολόμαυρα
με χέρια να τα τσουρουφλίζει μια φω-
τογραφία.

Και τα λευκά τα γιασεμιά,
που φώτιζαν τα δειλινά το πατρικό μου
σπίτι,

σουγιαδάκια γίναν τώρα
για να τρυπούν τη θύμηση.
Και το πικρό το μοιρολόι
που φέρνει κάθε απόβραδο
ο αγέρας από το Βορρά
ανάμεικτο με ευωδιές της γης μας
Και με τις αλιβάνιστες ανάσες των νε-
κρών...

Τ' αγκαθερό το συρματοπλεγμα
που βελονίζει την ψυχή
θέλοντας να τη συνορέψει.
Και κείνη πληγωμένη μ' ασυνόρευτη
χυμάει και πετά ως τ' ακρογιάλι της Κε-
ρύνειας.

Και τα γλυκά τα πονεμένα λόγια
της αιωνόβιας γιαγιάς
που πέφτουν σαν ροδοπέταλα
στις στράτες του συνοικισμού,
στα καλντερίμια της καρδιάς μας
σαν μας μιλά για το μεγάλο θάμα του
Χριστού

της Λευτεριάς την άγια μέρα...

Όλα τούτα
με καημό
με εσώβαθη ελπίδα
ψυχή μου, γιατί τάκραζες
πικρή, γλυκειά πατρίδα;

Γιώτα

Να σταματήσω τί;

Αυτοί που αδράζανε τις πύλες,
αυτοί που σκέπασαν τον ήλιο,
αυτοί που έβαψαν τη θάλασσα κόκκινη,
αυτοί που αλυσόδεσαν την καρδιά μας,
αυτοί που μια νύχτα έγιναν Εφιάλτες.
ΑΥΤΟΙ, λένε σε μένα να σταματήσω.
Να σταματήσω ΤΙ;

Μου λένε να σταματήσω το αίμα που
ρέει στις φλέβες μου.
Μου λένε να μην αναπνέω πια,
Μου λένε να μην αισθάνομαι,
Μου λένε να ξεχάσω.
Μου λένε ότι δεν είμαι Έλληνας.
Μου λένε ΤΙ;
Ότι δεν έχω καρδιά;
ΟΧΙ, ΦΤΑΝΕΙ ΠΙΑ!

Εγώ αναπνέω, αισθάνομαι, ζω, δεν ξε-
χνώ

είμαι Ρωμιός.
Κι όσο η καρδιά στο στήθος μου χτυπά,
κι όσο έχω δύναμη,
θα μιλώ, θα φωνάζω
κόντρα στη διχοτόμηση. Ζήτω η λευτε-
ριά

Και ο ήλιος τότε θα αφήσει
άπλετο φως σ' αυτή η γη!
Φτάνει εγώ να επαναστατήσω μέσα
μου,
φτάνει εγώ να ζήσω, να μην ξεχάσω.
φτάνει εγώ... Ναι αυτό θα κάνω!
Για τη Λευτεριά!

30-3-90
Ντάνης

Στο φοιτητή-έφηβο του οδοφράγματος

Μου 'παν να μη σε ανεμίζω
Προκαλώ, λένε!
Μου 'παν να μη σε περιμένω
σε περίοπτα σημεία.
Δεν τους αρέσει, λένε!
Μου 'παν να μάχομαι «ειρηνικά»
Γιατί θυμώνουν, λένε!
Και δεν πρέπει να τους
κάνω να θυμώνουν.
Μου 'παν να μην προχωρήσω
πέρα από το συρματοπλεγμα.
Είναι κάποιες «συμφωνίες» λένε...
Κι εγώ δεν απόρησα,
κι εγώ δεν έκλαψα
Σε ξεδίπλωσα,
σ' ανέμισα
και έσπασα όλες τις γραμμές.
Πέρασα το συρματοπλεγμα
χωρίς να ματώσω!
Γιατί, άυλο γίνηκε
στον ονείρου τη μορφοτότητα.
Κι είπα,
ώς τότε πια!
Η λογική σας με συνθλίβει.
Αυτή να σπάσω
πρώτα θέλω.
Κι ας ματώσω...

Από μια έφηβο του 55
Λύρα

Νομικές και ιστορικές διαστάσεις του Βορειοηπειρωτικού ζητήματος

του Κώστα Χατζηαντωνίου

ΣΤΙΣ 13 ΤΟΥ ΔΕΚΕΜΒΡΗ, ΤΟΥ 1913, φάλλαγα Έλλήνων φοιτητών εξέδωσε, πριν αναχωρήσει για την Ήπειρο, την παρακάτω προκήρυξη:

Ἡ πατρίς τοῦ Πύρρου, τοῦ νικητοῦ τῶν ἀητήτων Ρωμαίων, τοῦ Μάρκου Μπότσαρη καί τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα, μὴ ἀνεχομένη τὴν δούλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους εἰς φυλὴν ὑποδεεστέραν κατὰ τὸν πολιτισμὸν, ὑψώνει τὴν σημαίαν τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων, ὑπ' αὐτὴν μὲν συνετάχθη εἰς ἱερούς λόχους, καλεῖ δὲ τοὺς ὁμογενεῖς εἰς ἐπικουρίαν.

Ἡ πρόσκλησις εἶναι ἱερά καὶ ἡ φωνὴ ἡ καλοῦσα εἰς τὸν ἱερόν ἀγῶνα θέλει κρούσει τὰς χορδὰς οὐ μόνον τῶν ὁμογενῶν ἀλλὰ καὶ παντός ἀνθρώπου ἀναγνωρίζοντος τὰ ἀνθρώπινα δίκαια.

Ἦδη ὁλόκληρον τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Συμμαχοῦ Σερβίας ἐδήλωσεν ὅτι ἐρχεται πρὸς βοήθειαν τῶν ἀδικουμένων. Ἀπερχόμεθα λοιπὸν εἰς τὰ πεδία τοῦ Ἄρεως, ἵνα ἀγωνισθῶμεν μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν Σέρβων τὸν καλὸν καὶ γλυκύν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν τοῦ Αἴμου ἀγῶνα. Ἐκεῖ τελεσθήσεται ἡ ἀληθὴς συμμαχία καὶ ἀδελφοποίησις τῶν δύο νικηφόρων λαῶν διὰ τῶν ἑαυτῶν Πανεπιστημίων.

Τίς οἶδεν ἂν καὶ ἄλλα Εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια δὲν ἀκολουθήσωσι τῷ ἡμετέρῳ παραδειγματι; Τίς οἶδεν ἂν ἡ συνελθοῦσα Πανεπιστημιακὴ Νεολαία δὲν κάμψῃ τὴν σκληρὰν διπλωματιαν ὅπως ἔλθῃ εἰς δικαιοτέρα ἀποφάσεις; Παρῆλθεν ἤδη ὁ καιρὸς καθ' ὃν οἱ λαοὶ διετάσσοντο, ἵνα γίνωσι δοῦλοι ἄλλων. Τὰ Πανεπιστήμια πάντων τῶν πεπολιτισμένων λαῶν λαβόντα τὰ ὄπλα ἐνέγραφον τὴν ἀρχήν:

Λαὸς ἐλευθερωθεὶς διὰ τοῦ ξίφους δὲν δουλοῦται διὰ τοῦ καλάμου!»

Διαφορετικά ὀρίζει στους νέους καιρούς ἡ Ἱστορία.

Ἐπάρχει ἓνας λαὸς πού ἐλευθερώθηκε τέσσερις φορές διὰ τοῦ ξίφους καὶ ἐδουλώθηκε τέσσερις φορές διὰ τοῦ καλάμου.

Ἐπάρχει ἓνας λαὸς πὸν στὸν πόνο του ἀντιφεγγίζεται κρυστάλλινη ἢ μυσικὴ οὐσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐπάρχει ἓνας λαὸς μὲ βαθύρριζες ἀποδειξεις τῆς ἀδιάσπαστης ἱστορικῆς, ἐθνολογικῆς καὶ ἠθικῆς του συνέχειας, συνέχειας ἀναμφισβήτητα καὶ ἀδιάπτωτα ἑλληνικῆς.

Ἐπάρχει ἓνας λαὸς πού ὁ ἱμπεριαλισμὸς, ὁ φυλετισμὸς καὶ ὁ χρηματιστηριακὸς ὀλοκληρωτισμὸς καταδίκασαν καὶ διαίρεσαν. Ἔτσι φθάσαμε νὰ μιλοῦμε σήμερα γιὰ βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα. Ἄν ξεχάσουμε γιὰ λίγο τὸν ἀκαδημαϊκὸ ἰδεαλισμὸ καὶ τίς θεωρίες περὶ φυσικοῦ δικαίου, ἂν κατανοήσουμε τις νομικὲς θεσμίσεις ὡς παγίωση καταστάσεων που εὐννοοῦν ὅσους κατέχουν τὴν πρωτογενῆ ἐξουσία νὰ θέτουν δίκαιο, θὰ κατανοήσουμε εὐθύς τον χαρακτήρα τοῦ θετικοῦ δικαίου. Θὰ κατανοήσουμε γιατί ἡ Ήπειρος (τῆς ὁποίας τὰ ὄρια ἀπὸ τίς πηγές τοῦ Ἄωου ὡς τίς ἐκβολές του, Β. τῆς Αὐλώνας, ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ ὡς τὸ Γενοῦσο, περιγράφονται ἀπὸ τὸ Θουκιδίδη, τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Πολύβιο, τὸ Στράβωνα), εἶχε αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ τύχη.

Τὸ λεγόμενον βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὁ καρπὸς τῆς βούλησης ἑνὸς λαοῦ, γνήσιου

Ἀστυνομικὸ Τμήμα Ἀργυροκάστρου (Φωτ. Κ. Γίγα)

ἑλληνικοῦ, νὰ διεκδικήσει τὴ συμμετοχὴ του στὴν ἐνιαία κρατικὴ ὀργάνωση τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία τὸν ἀπέκλεισε ἡ ἀνήθικη πολιτικὴ σκοπιμότητα τοῦ δυτικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ καὶ ὁ ραγιαδισμὸς τοῦ ἑλλαδικοῦ κρατικοῦ μορφώματος.

Ὡς συμβατικὴ ἀφετηρία τοῦ ζητήματος μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἡ διακήρυξη τῆς ἀλβανικῆς ἀνεξαρτησίας στὸν Αὐλῶνα, τὸ Νοέμβριον τοῦ 1912. Μιὰ διακήρυξη ἡ ὁποία ἐστερεῖτο κάθε αὐθόρμητης ἱστορικῆς κίνησης, ἐνός «ἔθνους» πού ἐφευρέθηκε στὰ ἀνακτοβούλια τῶν Ὀθωμανῶν, τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ἰταλῶν.

Ἡ Ἀλβανία οὐδέποτε ἀπετέλεσε μιὰ φυλετικὴ, ἐθνολογικὴ, πολιτισμικὴ ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλη ἐνότητα.

Γιὰ ἐθνικὴ, οὔτε λόγος, ἀφοῦ οὔτε ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα συγκρότησης ἔθνους παρατηρεῖται στὴν Ἀλβανία. Ποιὰ κοινότητα ἱστορικῆς μνήμης ὑπάρχει στὴν Ἀλβανία πέραν αὐτῶν πού ἔχουν ἀναφορὰ σὲ σχηματισμένα ἤδη ἔθνη;

Ἔστι ἰλλυρικῶν φυλῶν (προελληνικὰ καὶ πρωτοελληνικὰ φύλα τῶν ὁποίων ἓνα τμήμα συμμετέσχε στὴ συγκρότηση τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἓνα ἄλλο διατήρησε μέσα στὸ χρόνο τὴν ἰδιουτυπία του πού τὸ τοποθετεῖ ὁμως πάντα μέσα στὸν κόσμον τοῦ Πανελληνισμοῦ) ἡ «Ἀλβανία» ἀκολουθήσε τοὺς δρόμους τῶν κυριάρχων τῆς: Ρώμη - Βυζάντιο - Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι τόσο κατὰ τὴ Ρωμαϊκὴ ὅσο καὶ κατὰ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλβανίας (Ἑλληνες Ἰλλυριοὶ καὶ Προἑλληνες Ἰλλυριοὶ) ὑπῆρξαν θερμοὶ φύλακες τῆς κρατικῆς ἰδεολογίας, τὴν ὁποία ὑποστήριξαν ἐλεύθερα καὶ χωρὶς καταναγκασμούς, σὲ ἀντίθεση μὲ ἄλλες λαότητες.

Ἀκολουθεῖ ἡ Τουρκοκρατία, ὅπου σημειώνονται οἱ γνωστὲς συνέπειες, οἱ μαζικοὶ ἐξισλαμισμοὶ, οἱ ἐξανδραποδισμοὶ, οἱ

σφαγές κλπ. Τήν περίοδο αυτή σημειώνεται ο πρώτος μεγάλος διχασμός στην Άλβανία, καθώς οι εξισλαμισθέντες θά φανούν σκληρότεροι διώκτες του Έλληνισμού και της Όρθοδοξίας ακόμη και από τους Όθωμανούς. Κατά τήν Έπανάσταση, ενώ οι Χριστιανοί Άρβανίτες συντάσσονται μέ τους Έπαναστάτες, οι Μουσουλμάνοι πλειοδοτούν σέ άγριότητα.

Καθ' όλον τόν 19ο αιώνα και ως τό Ρωσοτουρκικό πόλεμο 1876-78 ούδέποτε έγινε λόγος γιά άλβανικό έθνος ή γιά άλβανική έθνική κίνηση.

Πρίν τό Ρωσοτουρκικό πόλεμο 1876-78 ούδέποτε είχε γίνει λόγος περί άλβανικού έθνους.

Τότε, βλέποντας Τουρκία, Αύστρία, Ίταλία, ότι ή Όθωμανική Αύτοκρατορία επέπρωτο νά φύγει από τή Βαλκανική, συνέστησαν στην Πρίζρενη τήν «Άλβανική Λίγκα» (1878) ώστε νά αντιμετωπισθούν οι διεκδικήσεις Ελλάδας και Σερβίας. Η «Λίγκα» υπέβαλε υπόμνημα στό συνέδριο του Βερολίνου, ζητώντας μιά άλβανική κρατική όργάνωση.

Επετεύχθη έτσι ο πραγματικός στόχος: Η επέκταση του Μαυροβουνίου (Βασίλειο σερβικό, αλλά τότε άνεξάρτητο) περιορίσθηκε στό Ντουλτσίνο και ή Ελλάδα, αντί νά προσαρτησει τήν Ήπειρο ως τή γραμμή Ίωάννινα - Άγ. Δονάτος - Πρέβεζα, περιορίσθηκε στην Άρτα.

Πέρα από τήν κατευθυνόμενη δράση αυτής τής Λίγκας, ούδέμια λαϊκή άλβανική κίνηση σημειώνεται ως τό 1912.

Τό 1908 ο κορυφαίος παράγοντας του άλβανικού «έθνικισμού» Ίσμαήλ Κεμάλ επισκέπτεται τήν Άθήνα. Έρωτηθείς από τόν τότε Πρωθυπουργό Γεώργιο Θεοτόκη, περί τών ένδεχομένων άλβανικών άπαιτήσεων, άπήντησε ότι τά σύνορα μεταξύ Ελλάδος και Άλβανίας θά έπρεπε νά χαραχθούν επί ευθείας περίπου γραμμής από Αύλώνος ως τό Μοναστήριο.

Στίς παραμονές τών Βαλκανικών Πολέμων ή κατάσταση φαίνεται σαφής: Οι καθολικοί στά Βόρεια ύφίσταντο τήν έπιρροή Βατικανού, Βιέννης και Ρώμης. Στά Νότια οι Όρθόδοξοι φρονούσαν Έλληνικά, ενώ οι Μουσουλμάνοι είχαν μιά όθωμανική μουσουλμανική συνείδηση.

Μέ τήν έκρηξη τών Βαλκανικών, οι Τουρκαλβανοί τάσσονται στό πλευρό τών Όθωμανών. Και όταν βλέπουν πώς χάνεται ο πόλεμος και άπομονώνονται σέ μιά έλεύθερη Χριστιανική Βαλκανική, σπεύδουν μέ εύλογίες Βιέννης και Ρώμης νά διακηρύξουν τήν άλβανική άνεξαρτησία σέ μιά παράδοση συνέλευση, στον Αύλώνα, στίς 28-11-1912.

Διθυραμβικά είναι τά άρθρα τής ιταλικής «*Idea Nazionale*» και τής αύστριακής «*Neue Freie Presse*» γιά τόν ήγήτη τής κίνησης Ίσμαήλ Κεμάλ μπέη.

Οι στρατιωτικές έπιτυχίες τής Ελλάδας και τής Σερβίας στον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο όδήγησαν Ίταλία και Αύστρία στην υιοθέτηση κοινής γραμμής γιά τήν άποφυγή κατάληψης τής Β.Η. από Ελλάδα και Α. Άλβανίας από Σερβία. Μέ τό άρθρο 3 τής συνθήκης του Λονδίνου (30-5-1913), μέ τήν όποία ή Τουρκία εκδιώκεται Α. τής γραμμής Αίνου - Μήδειας (Α. Θράκη), άνετίθετο παράλληλα στίς Μ. Δυνάμεις ή φροντίδα ρύθμισης τών συνόρων τής Άλβανίας και όλων τών σχετικών μ' αυτήν ζητημάτων.

Στίς 29-7-1913, πρεσβευτική συνδιάσκεψη στό Λονδίνο έπεξεργάσθηκε τό πρωτόκολλο περί άνεξαρτησίας τής Άλβανίας πού τήν άνεκήρυξε αυτόνομη, ούδέτερη, κυρίαρχη και κληρονομική ήγεμονία. (Μετ' όλίγον τό στέμμα δόθηκε στον Γουλιέλμο του Βήδ.)

Στίς 8-9-1913 άνατίθεται στή Διεθνή Όροθετική Έπιτροπή ή χάραξη τών προς τήν Ελλάδα συνόρων του άλβανικού κράτους, στό όποιο όμως κατακυρώνονταν εκ τών προτέρων οι περιοχές Κορυτσάς, Χειμάρας και Άγ. Σαράντα!

Γραφικό καντούνι στην Κρούγια

Κριτήριο τέθηκε ή γλώσσα, ούτως ώστε νά άποκοπούν μεγάλα τμήματα του έλληνικού πληθυσμού.

Συνετάχθη έτσι τό έπαισχυντο πρωτόκολλο Φλωρεντίας (17-12-1913) πού παραχωρούσε όλόκληρη τή Β. Ήπειρο στην Άλβανία, όριοθετώντας τήν έλληνοαλβανική μεθόριο. Άκολουθεί ο εκβιασμός από μέρος τών Μεγάλων Δυνάμεων γιά νά άποχωρήσει ο Έλευθερωτής Στρατός από τή Βόρειο Ήπειρο, άν ή Ελλάδα ήθελε τήν αναγνώριση τής κυριαρχίας στα νησιά του Αιγαίου.

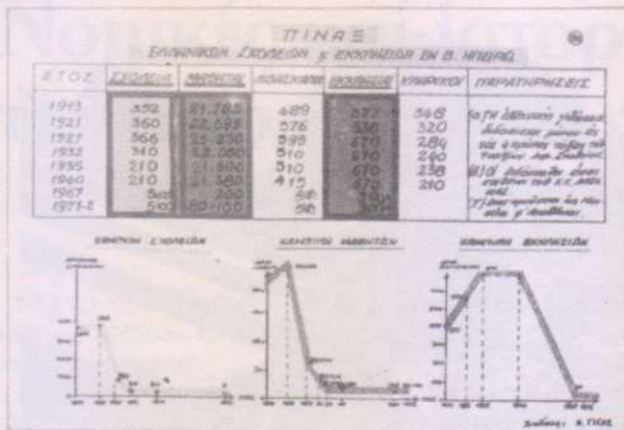
Ό,τι δέν έτόλμησε ή έπίσημη Ελλάδα, έτόλμησε ο ήπειρωτικός λαός και χιλιάδες έθελοντές πού έγραψαν τήν έποποιία του άυτόνομιακού Άγώνος.

Άς σταθούμε όμως λίγο στην ίδρυση του άλβανικού κράτους γιά νά έξετάσουμε αυτήν ως προς τά στοιχεία πού τήν καθιστούν **αύθαιρητη και παράνομη**.

Η ίδρυση του Άλβανικού Κράτους ήταν παράνομη

Η ίδρυση του Άλβανικού κράτους, μέ τό Πρωτόκολλο του Λονδίνου τής 16.7/19.7.1913 στό όποιο παρεχωρήθη έν συννεχεία ή Βόρ. Ήπειρος μέ τό «Πρωτόκολλο τής Φλωρεντίας» τής 17.12.1913 τής Διεθνούς Έπιτροπής και τής Άποφάσεως τής Πρεσβευτικής Διασκεψεως τών Παρισίων τής 9.11.1921 τήν όποία θά δοϋμε παρακάτω, έγινε έντελως αύθαιρετα και παράνομα και τούτο διότι δέν ύπήρχαν τά συστατικά εκείνα στοιχεία, πού άπαιτούνται γιά τή νόμιμη συγκρότηση ενός **άνεξάρτητου κράτους**, πού είναι: Συγκροτημένος λαός, διακεκριμένο κομμάτι γής όπου έχει ιστορικές ρίζες μόνο αυτός ο λαός, και αύθύπαρκτη κεντρική πολιτική έξουσία (πρωτογενής λαϊκή έξουσία). Στην Άλβανία, όπως σημειώνει ο Θ. Μυλωνάς,

«δέν ύπήρχε ή έντονη φυλετική, θρησκευτική και πολιτιστική συγγένεια τών Άλβανών, πού ήταν διηρημένοι σέ διάφορες φάρες. Κυρίως δέν ύπήρχε κοινή πεποίθηση και κοινή συνείδηση τών Άλβανών, όπi άποτελοϋν μιά ξεχωριστή όντότητα πού έπιθυμεί νά ζήσει κάτω από μιά συγκεκριμένη κρατική έξουσία, μέ μιά λέξη δέν ύπήρχε **κοινή έθνική συνείδηση**, κι άν ύπήρχε ή σέ όσους ύπήρχε, αυτή ήταν Έλληνική.

β) Δέν υπήρχε κατά τήν ίδρυση του συγκεκριμένο καί **διακεκριμένο κομμάτι γης**, πάνω στό όποιο καί στό λαό πού ζούσε σ' αυτό, θά άσκειτο ή πολιτική έξουσία. Δέν υπήρχαν ξεκαθαρισμένα σύνορα, καί ξεκαθαρισμένη έδαφική έκταση, ή όποια άμφισβητείτο από τίς γύρωθεν δυνάμεις δηλ. από τήν Έλλάδα καί τή Γιουγκοσλαβία, αλλά καί από τό έσωτερικό

γ) Δέν υπήρχε **κεντρική πολιτική έξουσία**, στήν όποία νά υπακούουν όλοι, αλλά ό **Άλβανικός λαός, όπως ήταν χωρισμένος σέ διάφορες φάρες, ή κάθε φάρα είχε καί τή δική της διοίκηση**. Η δέχθεν κεντρική έξουσία υπήγετο στίς ξένες δυνάμεις, οι όποίες ρύθμιζαν τά έσωτερικά καί έξωτερικά της θέματα κτλ. Τέλος καί πάνω από όλα, **δέν υπήρχε ή συναίνεση του λαού**, δημοκρατικά καί ελεύθερα έκφρασμένη, για νά δικαιολογήσει τήν κήρυξη τής Άλβανίας σέ ανεξάρτητο Κράτος.

Ένώ αντίθετα υπήρχε άρνηση τής ιδρύσεώς του από ένα μεγάλο τμήμα λαού, πού έξεφράσθη μέ διαμαρτυρίες, ψηφίσματα, συλλαλητήρια, ένοπλο άγώνα, διακήρυξη τής άυτονομίας του κ.τ.λ. Η ίδρυση του Άλβανικού Κράτους, μπορούμε νά πούμε ότι δέν είχε **καμμία ιστορική καί ήθική δικαίωση**.

Η σημερινή Άλβανία λοιπόν κατέχει τή Βόρειο Ήπειρο, όχι άυτοδύναμα ή κατόπιν έκφρασμένης λαϊκής βούλησης, αλλά έπειτα από τήν άπόφαση των Μεγ. Δυνάμεων μέ τό πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1913. Όστόσο, **ή κατοχή δέν νομιμοποιείται**. Τουτό έπίτάσσουν ιστορικές άρχές του Δικαίου όπως:

1) Η άρχή του ρωμαϊκού δικαίου *ex turpi causa non oritur actio* (Καμιά δίκαιη πράξη δέν πηγάζει από μιά άδικη)

2) Η άρχή του άγγλοσαξονικού δικαίου: «*Αυτός πού ζητεί δικαιοσύνη όφείλει νά έρχεται μέ καθαρά χέρια*» καί μιά σειρά άλλες.

Η βίαη κατοχή τής Β.Η. δέν δίνει νομιμότητα καί ούτε καν άρχή έντολης μπορεί νά σημαίνει.

Η παράνομη ίδρυση τής Άλβανίας καί κατοχή τής Βορείου Ήπειρου λοιπόν θεμελιώνει τόν πρώτο νομικό τίτλο τής έθνικής μας διεκδίκησης.

Τό Πρωτόκολλο τής Κερκύρας

Μετά τό έκβιαστικό τελεσίγραφο, μέ τό όποιο οι «Σύμμαχοι» έπέτυχαν νά άνακληθεϊ ό έλευθερωτής έλληνικός στρατός, έκδηλώνεται ό ιερός άυτονομιακός άγώνας, πού κατέληξε στό πρωτόκολλο τής Κέρκυρας (17-5-1914).

Μέ τό Πρωτόκολλο αυτό, έπιβραβεύεται έν μέρος ό Βορειοηπειρωτικός άγώνας τής έποχής εκείνης καί άναγνωρίζεται ό Έλληνικός χαρακτήρας του πληθυσμού. Παρέχονται έγγυή-

σεις για τήν διατήρηση από τόν πληθυσμό αυτό των έθνικών του προνομίων ως μειονότητα σέ ό,τι άφορά τή θρησκεία, τή γλώσσα, τήν έκπαίδευση καί τήν διοίκηση. Τά προνόμια αυτά άνεγνώρισε καί ή Άλβανία, πού προσυέγραψε τό Πρωτόκολλο.

Οι τίτλοι πού διαθέτει ή Έλλάδα βάσει του Πρωτοκόλλου αυτού μόνον ήθικοί καί όχι νομικοί είναι. Άκολούθησαν διεθνείς πράξεις πού τό καταργούν.

Άλλά καί έξετάζοντας τό πρωτόκολλο κατ' άρθρο, βλέπομε ότι ή Έλληνική πλευρά έπέτυχε άπλώς νά κατοχυρώσει κάποια δικαιώματα μειονότητας καί στήν καλύτερη περίπτωση άυτόνομης διοίκησης, αλλά στα όρια πάντοτε του άλβανικού κράτους.

Άν αυτό μάς ίκανοποιούσε παλαιότερα, στήν περίοδο του καθεστώτος Χότζα, μέ τή χρήση του Πρωτοκόλλου προς έξασφάλιση στοιχειωδών άτομικών δικαιωμάτων πού δέν υπήρχαν, (σχολεία, έκκλησίες, κλπ.) σήμερα μέ τίς διεθνείς έξελίξεις, τήν κατίσχυση τής «*δικτατορίας τής δημοκρατίας*» καί τήν πορεία κατοχύρωσης των άτομικών δικαιωμάτων σ' όλο τόν κόσμο, είναι βέβαιο ότι μέ τό χρόνο ή Άλβανία θά άναγκασθεϊ νά παραχωρήσει αυτά τά θεμελιώδη άτομικά δικαιώματα. Κατά συνέπεια είναι άμφίβολο τί μπορεί νά προσφέρει σήμερα τό πρωτόκολλο τής Κερκύρας, στίς δυνάμεις τουλάχιστον πού δέν έξαντλούν τήν έθνική τους προβληματική καί άγωνία στήν έξασφάλιση π.χ. των σχολικών δικαιωμάτων, πού έξασφαλίζονται συνήθως καί μέ διακρατικές συμφωνίες για τούς Έλληνόπαιδες του άπόδημου Έλληνισμού.

Όμως ή Βόρειος Ήπειρος δέν είναι άπόδημος έλληνισμός.

Τό Πρωτόκολλο ξεκινά από τή δήλωση τής Διεθνούς Έπιτροπής πού άναφέρει ότι «*για νά άποσοβήσει τήν επανάληψη έχθροπραξιών, θεώρησε καθήκον νά προσεγγίσει τό δυνατότερο τήν έποση των ήπειρωτικών πληθυσμών για ειδικές διατάξεις μέ τήν άλβανική κυβέρνηση*. Υπό τό πνεύμα αυτό ύποβάλλει στις Δυνάμεις, τίς όποίες αντιπροσωπεύει καί στή άλβανική κυβέρνηση» τό κείμενο συμφωνίας μέ τήν άυτονομιακή έξουσία τής Β. Ήπειρου. Στίς 12/6/1914 ή Άλβανία ύπογράφει τό πρωτόκολλο καί τό άποδέχεται άνευ όρων. Στίς 19/6/1914 οι Δυνάμεις άνακοινώνουν έπίσημα στήν Έλλάδα τό πρωτόκολλο:

«*Οί ύπογεγραμμένοι, λαμβάνουσι τήν τιμήν ν' άνακοινώσουν προς τήν Α.Ε. τόν ύπουργόν των Έξωτερικών, ότι αι Κυβερνήσεις τής Γερμανίας, Αυστροουγγαρίας, Γαλλίας, Μεγ. Βρεταννίας, Ίταλίας καί Ρωσίας ένέκριναν (ont approuvé) τήν*

Γραμματόσημα τής Άυτόνομης Ήπειρου

Άμφορέας, 5ος αι. π.χ., Μουσείο Δυρραχίου (Φωτ.: Κ. Γίγα)

έν Κερκύρα επεληθοῦσαν συμφωνίαν μετά τῆς Διεθνούς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐλέγχου καί τῶν πληρεξουσίων Ἠπειρωτῶν, ὅσον ἀφορᾷ τό μέλλον πολιτεύμα τῆς Ἠπείρου (*le futur statut de l'Épire*)».

Τήν ἐπομένη τῆς ἀνακοινώσεως αὐτῆς τά φύλλα ὁμοφῶνως ἔγραφαν ὅτι οἱ ἐπίσημοι κύκλοι θεωροῦν τήν ἀνωτέρω ταυτόσημη ἀνακοίνωση ὡς λίαν εὐμενῆ γιά τήν Ἑλλάδα.

Τό γεγονός ὅτι ἐπέδωσαν αὐτήν πρός τήν Ἑλληνική Κυβέρνηση, σημαίνει ὅτι ἀναγνωρίζουν στήν Ἑλλάδα τό δικαίωμα νά ἐνδιαφέρεται γιά τήν Βόρειο Ἠπειρο μολοντί αὐτή ἀποτελεῖ θεωρητικῶς τμήμα τῆς Ἀλβανίας.

Ἐπίσης ιδιαίτερη σημασία ἀπεδόθη στό ὅτι ἡ ἀνακοίνωση τῶν Δυνάμεων, δίχως καθόλου νά ἀναφέρει τήν Ἀλβανία, ὁμιλεῖ περί Ἠπείρου μόνον, ὡς νά ἀποτελεῖ ἐντελῶς ἰδιαίτερο καντόνιο.

Διασφαλίζονταν ἔτσι ἐλευθερία γλώσσης στά σχολεῖα καί στή Διοίκηση, τοπική χωροφυλακή, κοινοτική αὐτοδιοίκηση.

Ἄξιζει νά ἀναφερθεῖ ὡστόσο καί τό 10ο κεφάλαιο τοῦ πρωτοκόλλου «Ἡ Διεθνῆς Ἐπιτροπή Ἐλέγχου ἐν ὀνόματι τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως θά καταλάβει τά ἐν λόγῳ ἐδάφη...» γιά νά καταδειχθεῖ ἡ κατάληξη ἑνός ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος στήν ἀναγνώριση τῆς ἀλβανικῆς κατοχῆς, ἔστω καί μέ κατοχυρωμένα τα μειονοτικά δικαιώματα.

Ἐπρόκειτο σαφῶς γιά ἥττα, ἀφοῦ ὁ Ἑλληνισμός τῆς Β. Ἠπείρου δέν ἦταν μιά ὀποιαδήποτε μειονότητα, ἀλλά τμη-

μα τοῦ ἐνιαίου Ἑλληνισμοῦ. Τό πρωτόκολλο τῆς Κερκύρας συνεπῶς εἶναι σήμερα ξεπερασμένο καί δέν καλύπτει τίς ἐθνικές μας διεκδικήσεις.

Α' Παγκόσμιος Πόλεμος

Ἡ ἔκρηξη τοῦ Α' Παγκόσμιου (1914) μέ τίς Αὐστρία - Ἰταλία σέ χωριστά στρατόπεδα, προκαλεῖ ταραχές στήν Ἀλβανία. Ἐπαναστάτες κατεβάζουν τήν ἀλβανική σημαία, ἀναβιβάζοντας τήν παλαιά τουρκική, καί σχηματίζουν Γερουσία, ἡ ὁποία προσέφερε τό ἀλβανικό στέμμα στόν Σουλτάνο δηλώνοντας ὅτι «ἡ πρόσκαιρη ἀπομάκρυνση οὐδόλως ὠφείλετο εἰς ἰδίαν ἐπιθυμίαν».

Οἱ Ἄγγλοι τότε δίνουν ἐντολή στήν Ἑλλάδα (Ὀκτώβριος 1914) νά καταλάβει τή Β. Ἠπειρο καί στήν Ἰταλία τήν περιοχή Αὐλώνας καί τή νῆσο Σάσωνα.

Μέ τήν προσχώρηση τῆς Ἰταλίας στήν πολεμική παράταξη τῶν Συμμάχων, ὑπογράφεται στό Λονδίνο τήν 26η Ἀπριλίου 1915 ἡ Συμφωνία Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καί Ρωσίας, μέ τήν ὁποία ἀναγνωρίζονται τά δικαιώματα τῆς Ἑλλάδος ἐπί τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἐνῶ συγχρόνως παρεχωρεῖτο στήν Ἰταλία κατά πλήρη κυριαρχία ὁ Αὐλών μέ τή νῆσο Σάσωνα καί μικρή ἐνδοχώρα. Ἀνεγνωρίζετο ἐπίσης στήν Ἰταλία τό δικαίωμα νά διευθύνει τίς ἐξωτερικές σχέσεις τῆς Ἀλβανίας, ἐφ' ὅσον θά ἀπεφασίζετο τελικά νά συσταθεῖ μικρό Ἀλβανικό Κράτος.

Τόν Αὐγουστο τοῦ 1916, ἡ Ἰταλία, ἐπωφελοῦμενη τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐπεκτείνει τήν πολιτική καί στρατιωτική κατοχή τῆς στήν περιφέρεια Ἀργυροκάστρου καί μέχρι καί τῶν Ἰωαννίνων, ἐνῶ δύο μῆνες ἀργότερα γαλλικά στρατεύματα καταλαμβάνουν τήν περιφέρεια Κορυτσᾶς. Τόν Ἰούλιο τοῦ 1917 ὁ Ἰταλός Φρούραρχος Ἀργυροκάστρου κηρύσσει τήν Ἀλβανική ἀνεξαρτησία ὑπό τήν Ἰταλική προστασία, ὁ δέ διοικητής τῶν Γαλλικῶν Δυνάμεων Κορυτσᾶς, μέ τή σειρά του, τήν Ἀλβανική Δημοκρατία, παραχωρώντας σέ ἀλβανικές δυνάμεις τήν πόλη...

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ: Ἀπό τό τέλος τοῦ Α' Παγκόσμιου Πολέμου μέχρι σήμερα

* Εἰσήγηση στό σεμινάριο γιά τό Βορειοηπειρωτικό πού ὀργάνωσαν τόν Ἰανουάριο 1992 τό περιοδικό «Ἑλλοπία» καί ἡ «Ἐπιτροπή πολιτῶν γιά τή Βόρειο Ἠπειρο».

Αφήγηση των σχολικών χρόνων μιας Βορειοηπειρωτοπούλας

διά χειρός Γεωργίας Μπινιχάκη

Τήν εξιστόρηση τών «Σχολικῶν χρόνων μιᾶς Βορειο-Ἡπειρωτοπούλας» ἔγραψε καθ' ὑπαγόρευση τῆς ἴδιας ἡ **10χρονη μαθήτρια Γεωργία Μπινιχάκη.**

Κατά τὴν 10ήμερη φιλοξενία τῆς στὴν Ἀθήνα, ἡ Φερενίκη γνώρισε ἓνα ἄλλο κόσμο, ἓνα ἄλλο τρόπο ζωῆς. Ἦδη βρίσκεται στὸ Ἀργυρόκαστρο ἐλπίζοντας νὰ βελτιωθοῦν οἱ συνθήκες διαβίωσης τῆς ἐλληνικῆς μειονότητας καί ἡ ἴδια νὰ μάθει ἐπιτέλους νὰ διαβάζει καί νὰ γράφει ἐλληνικά.

Θ.Μ.

Με λένε Φερενίκη και εἶμαι 19 χρονών. Γεννήθηκα στην Αλβανία, στην πόλη Αργυρόκαστρο.

Μένω με τον πατέρα μου, τη μητέρα μου, τον αδερφό του και με πολλούς συγγενείς.

Στην ηλικία 6 χρονών, πήγα πρώτη δημοτικού.

Ζούσαμε σε ένα παλιό σπίτι και το σχολείο ήταν μακριά και πηγαίναμε με τα πόδια.

Μου άρεσαν τα γράμματα και προσπαθούσα να τα έπιανα γρήγορα.

Για πρώτη μέρα του σχολείου φορέσαμε τα σχολικά ρούχα, που ήταν ένα μαύρο φουστάνι με άσπρο γιακά. Σαν πρώτη μέρα που ήταν, όλοι οι μαθητές κρατάγαν στα χέρια λουλούδια που τα είχαμε μαζέψει στους κήπους των σπιτιών μας και με χαρά μεγάλη τα χαρίζαμε στους δασκάλους μας. Μπήκαμε στην τάξη και καθήσαμε στα θρανία. Βγάλαμε πάνω τα βιβλία που, με πολύ μεράκι τα είχαμε τυλίξει με άσπρη κόλλα και είχαμε βάλει πάνω τα ονόματά μας. Σαν πρώτη μέρα που ήτανε, νιώθαμε χαρά αλλά και συγκίνηση. Και για μένα προπαντός γιατί θα μάθαινα και θα μίλαγα μια άλλη γλώσσα που και πριν τη μιλούσα λίγο. Στην τάξη είμασταν 30 άτομα. Και μόνο δύο είμασταν έλληνες, εγώ και ένα άλλο κορίτσι που είμασταν και φίλες.

Ήταν λίγο παράξενο για εμάς που μαθαίναμε μια άλλη γλώσσα, γιατί σπίτι μιλούσαμε μόνο ελληνικά και αυτή ήταν η γλώσσα της μάνας μου.

Όταν έβγαινα έξω με την παρέα, μιλούσα αλβανικά, γιατί δεν μπορούσα να κάνω αλλιώς.

Προσπαθούσα να τα μάθαινα όλα τα μαθήματα και με τη βοήθεια των γονιών μου τα κατάφερα.

Η δασκάλα μου με αγαπούσε πολύ γιατί ήμουν ήσυχο και τακτικό κορίτσι.

Στο σχολείο μας οι πιο πολλοί μαθητές ήταν αλβανοί και πολύ λίγοι έλληνες.

Ένιωθα περήφανη που μάθαινα καλά, άσχετα που πολλοί δάσκαλοι και μαθητές δεν μας ήθελαν και μας έβλεπαν με άλλο μάτι.

Ήμουν περήφανη γιατί μάθαινα μια νέα γλώσσα και μια άλλη τα ελληνικά. Και προσπαθούσα να μην τα ξεχάσω και γι' αυτό με βοηθούσαν οι γονείς μου, γιατί από την πόρτα του σπιτιού μου και μέσα μόνο ελληνικά. Πόσο θα ήθελα να μάθω την δική μου γλώσσα, τα ελληνικά, να έγραφα και να διάβαζα καλά.

Στο Αργυρόκαστρο δεν είχε ελληνικό σχολείο. Και αυτό μας πλήγωνε πάρα πολύ. Αλλά δυστυχώς για εμάς δεν υπήρχε καμιά ελπίδα που και αργότερα μπορεί να ανοίξει ελληνικό σχολείο. Πολλές φορές αντιδρούσα, που δασκάλα και μαθητές μας βρίζανε *γκρέκ-γκρεκ*, που θα πει έλληνες. Έτσι πέρασαν τα χρόνια και τελείωσα το δημοτικό.

Μέσα σε οχτώ χρόνια άλλαξαν πάρα πολλά πράγματα. Μεγάλωσα και εγώ. Όταν τελείωσα την όγδοη τάξη, ήθελα να συνεχίσω για δασκάλα, αλλά έρχονταν πάρα πολύ λίγες *μπούρσες* και αυτές τις μοιράζανε με φίλια. Γι' αυτό υποχρεώθηκα να συνεχίσω γυμνάσιο. Και στο γυμνάσιο οι περισσότεροι μαθητές ήταν αλβανοί και πολλοί λίγοι έλληνες.

Στο γυμνάσιο η κυριότερη γλώσσα ήταν τ' αλβανικά σε όλα τα μαθήματα και κάναμε τρεις ώρες την εβδομάδα ρώσικα η μισή τάξη και η υπόλοιπη γαλλικά.

Στο γυμνάσιο κάναμε πολλά όνειρα, προσπαθούσαμε να ακούμε ξένη μουσική, αλλά κρυφά.

Πηγαίναμε σχολείο πολύ απλά φορεμένοι με τα ρούχα του σχολείου και δεν μπορούσαμε να βάλουμε στο χέρι

Προσφυγόπουλο από τὴν Β. Ἡπειρο

μας ούτε ρολόι γιατί αυτό απαγορευόταν.

Όλα τα μαθήματα που κάναμε μιλούσαν για τον σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό (την γαλήνη και την ειρήνη) και πολύ λίγο μαθαίναμε για τα άλλα κράτη.

Είμασταν παιδιά και είχαμε πολλά όνειρα, αλλά αυτά τα όνειρα δεν μπορούσαν να γίνουν πραγματικότητα σε μια τέτοια κοινωνία. Όμως τα πράγματα αλλάζανε, η δημοκρατία και η ελευθερία ήρθε και για εμάς τελικά.

Ανοίξαμε και εμείς τα μάτια να δούμε τον κόσμο, που τον ονειρευόμασταν, που χρόνια ήταν αγνώριστος. Τώρα πια είμαστε ελεύθεροι, προσπαθούμε να βρούμε τα δικαιώματά μας που χρόνια

ήταν πατημένα.

Μάθαμε να βλέπουμε τον κόσμο με ελεύθερο μάτι και να ακούμε τη φωνή της ελευθερίας.

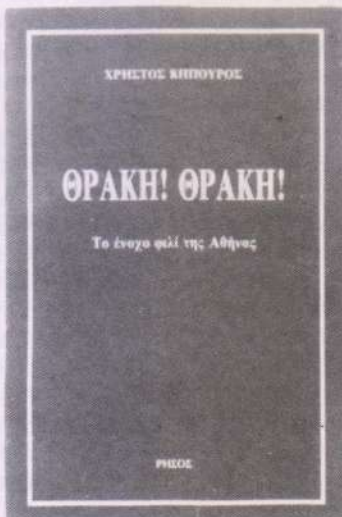
Μου άρεσε πολύ να ταξιδεύω και ήταν το πιο αγαπημένο μου όνειρο και αυτό το όνειρο έγινε πραγματικότητα. Για πρώτη φορά ταξιδεύω στην Ελλάδα, βλέπω με τα μάτια μου την πραγματικότητα, τους ελεύθερους ανθρώπους, την ελεύθερη σκέψη.

Τα ωραία πράγματα που έχει κάνει η φύση και οι άνθρωποι, που πολύ θα ήθελα να τα είχα στην Αλβανία και γι' αυτό θα ήθελα να κάνω ένα μήνυμα σ' όλους τους Έλληνες της Ελλάδος: Πρώτα-πρώτα ο Θεός να τους έχει καλά, να δουλεύουνε και να προστατεύουνε τα καλά που έχουνε, γιατί μόνο έτσι μπορούν να πάνε μπροστά την πατρίδα τους: να φυλάγουν και να προστατεύουν αυτά τα πλούτη και να μην γκρινιάζουνε για πολλά άλλα που δεν έχουνε, γιατί εμείς στην Αλβανία που δεν έχουμε τίποτα τί πρέπει να κάνουμε;

Και για αυτό θέλω να στείλω ένα μήνυμα και σε όλους τους Έλληνες που ζούνε στην Αλβανία, ότι τώρα που τους εδόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσουνε πολλά πράγματα που μέχρι χτες ήταν στο σκοτάδι, να προσπαθήσουνε να δουλέψουνε και να μάθουνε από τους άλλους και τα καλά πράγματα, για το καλό του Ελληνισμού, της μειονότητας που ζει στην Αλβανία, να κερδίσουν τα δικαιώματά τους, να είναι πρώτοι παντού. Πάρα πολύ θα ήθελα να ζούσα εδώ στην Ελλάδα, αλλά δεν πρέπει να αφήσουμε τη Βόρειο Ήπειρο και πρέπει να βοηθήσουμε τα χωριά της.

Χωρίς σχόλια

Η αποσύνθεση των Βαλκανίων και οι στρατηγικοί προσανατολισμοί της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής

του Γιώργου Καραμπελιά

Σήμερα το μέλλον της Ελλάδας, οι δυνατότητες μακροπρόθεσμης αντιμετώπισης του τουρκικού επεκτατισμού, παίζεται στα Βαλκάνια. Κυρίαρχη άποψη είναι πως αυτό το μέλλον παίζεται σήμερα στην Ευρώπη, και ιδιαίτερα την ΕΟΚ, τη Δυτική Ευρώπη. Πιστεύουμε πως ένας τέτοιος ισχυρισμός είναι λαθεμένος γιατί αναφέρεται σε δύο άκρες της αλυσίδας, το ευρωπαϊκό «μεγα-επίπεδο» και το ελληνικό μικροεπίπεδο, χωρίς να βλέπει πως λείπει ο ενδιάμεσος κρίκος, η περιφερειακή διάσταση, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι τα Βαλκάνια. Γιατί μόνο σε αυτό το επίπεδο μπορεί να αναιρεθεί τόσο η υποταγή της Ελλάδας στον τουρκικό επεκτατισμό, όσο και η παρασιτική ενσωμάτωσή της στη Δύση.

Το αδιέξοδο του παλιού «εθνικισμού-διεθνισμού»

Με το 1922 έκλεισε μια ιστορία 3.000 χρόνων στην ευρύτερη περιοχή. Ο σύγχρονος εθνικισμός υπήρξε εν τέλει ολέθριος για τον ελληνισμό, ακριβώς γιατί οι έλληνες υπήρξαν πάντα ένα έθνος χωρίς κράτος, ενώ εντελώς αντίστροφα οι Τούρκοι έγιναν έθνος μέσω του κράτους.

Η ανάπτυξη του σύγχρονου εθνισμού, η ανάπτυξη του έθνους-κράτους στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο, οδήγησε για πρώτη φορά τόσο ριζικά, μετά τρεις χιλιάδες χρόνια, στο ξερίζωμα του ελληνισμού από τον ευρύτερο ιστορικό του χώρο. Γι' αυτό και το Πατριαρχείο, οι Φαναριώτες, ή ο Ίων Δραγούμης αργότερα, θα προσπαθήσουν να απορρίψουν την λύση της μιας και μοναδικής εθνικής εστίας. Μια «πολυεθνική» λύση θα αποτελούσε πράγματι μια διέξοδο για το αδιέξοδο του μείγματος των εθνών και εθνοτήτων που αποτελούσε η Οθωμανική αυτοκρατορία.

Όμως στην πραγματικότητα μια τέ-

τοια λύση ήταν ανέφικτη με τα δεδομένα της εποχής. Ήταν μια άποψη που εξέφραζε κυρίως την αστική και διοικητική τάξη του ελληνισμού, αλλά προσέκρουε τόσο στην αφύπνιση της εθνικής ταυτότητας των ελλήνων, όσο και σε εκείνη των υπολοίπων εθνών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τα πράγματα ήταν σαφή. Είτε ο ελληνισμός θα κατόρθωνε να διατηρήσει τον ιστορικό του χώρο, είτε θα τον έχανε. Και συνέβη το δεύτερο.

Όμως ο εγκλεισμός του ελληνισμού στα πλαίσια ενός άθλιου βαλκανικού κρατιδίου είχε πολλαπλές αρνητικές συνέπειες. Κατ' αρχήν οδήγησε σε ένα βαρύ διχασμό της ελληνικής ταυτότητας και συνείδησης. Η υπερεθνική συνείδηση του ελληνισμού, που σήμερα εκφράζεται είτε μέσω της νοσταλγίας της Ανατολής είτε κυρίως μέσω της αναζήτησης της ταύτισης με την Ευρώπη, προσκρούει στις απειλές που υφίσταται η εθνική υπόσταση. Έτσι λοιπόν έχουμε ταυτόχρονα μια υπερεθνική συνείδηση στα πλαίσια της Ευρώπης, ενώ απειλείται η ίδια η εθνική μας υπόσταση στην Βαλκανική πραγματικότητα. Η διάσπαση της εθνικής μας συνείδησης, η αδυναμία να βρούμε ένα κέντρο, θα συνεχίζεται όσο η βαλκανική ιδιαίτερη ταυτότητα και η ευρύτερη, η ευρωπαϊκή και η μεσανατολική, θα συγκρούονται.

Στην πραγματικότητα η ελληνική ταυτότητα είναι ιδιαίτερη: είναι Δύση απέναντι στην Ανατολή και τα Βαλκάνια, είναι καθ' ημάς Ανατολή και Ρωμανία απέναντι στη Δύση. Είναι και δεν είναι Βαλκάνια. Μόνο ένας νέος ενιαίος ιστορικός χώρος θα επιτρέψει στην Ελλάδα να ξεφύγει από το περιθώριο και θα επιτρέψει στην ελληνική οικουμενικότητα να συμπέσει με την ιδιαιτερότητα. Μόνο ίσως ο νέος κόσμος του ύστερου 21ου αιώνα θα μας προσφέρει και πάλι ένα πλαίσιο που θα μπορεί αρμονικά να μας επιτρέψει να υπερβούμε

την σχιζοφρενική μας υπόσταση. Μόνο όταν Βορράς και Νότος, Ανατολή και Δύση, έχουν εγκαθιδρύσει νέες γέφυρες, θα μπορεί ο χώρος μας να υπάρξει και πάλι, έστω χωρίς τις παλιές διαστάσεις του ελληνισμού, συρρικνωμένος αλλά υπαρκτός. Έχοντας ξεφύγει από την περιφέρεια. Αλλά μέχρι τότε θα πρέπει να επιβιώσουμε. Και για κάτι τέτοιο δύο πράγματα είναι απαραίτητα:

A. Είμαστε υποχρεωμένοι να έχουμε μια στρατηγική που επιμένει στην εσωτερική συσπείρωση, στην εσωτερική οικονομική αυτονομία σε ανοικτό διεθνές πλαίσιο.

B. Να κατορθώσουμε να ελέγξουμε το «ενδιάμεσο» πεδίο, δηλαδή το Βαλκανικό, και για κάτι τέτοιο είναι αναγκαία η συγκρότηση ενός βαλκανικού πόλου.

Η οικονομική, ηθική και πολιτιστική διάσταση της εθνοτικότητας είναι σήμερα αποφασιστικές, δεδομένου ότι βαδίζουμε σε ένα κόσμο, και ιδιαίτερα μια Ευρώπη, των υπερεθνικών σχηματισμών, όπου οι εθνικές ταυτότητες θα πάψουν να ταυτίζονται με το παλιό έθνος-κράτος. Με αυτό τον τρόπο βλέπουμε την διατήρησή μας στα πλαίσια της ΕΟΚ. Μιας ΕΟΚ που θα έπρεπε να επεκταθεί προς τα Ανατολικά και τα Νότια και να περιλάβει, έστω με τη μορφή ειδικής σύνδεσης, την βαλκανική Χερσόνησο.

Οι διαστάσεις της διεθνούς κρίσης

Είναι προφανές και έχει επισημανθεί πολλές φορές πως η Ελλάδα, επειδή βρίσκεται στο σύνορο Ανατολής-Δύσης, Βορρά-Νότου, Ευρώπης-Ασίας, Βόρειας και Νότιας λεκάνης της Μεσογείου, αντιμετωπίζει μια ισχυρή κρίση αποδιάρθρωσης τόσο της οικονομίας όσο και της πολιτικής της. Αυτή η συνοριακή και έκκεντρη θέση της χώρας μας υποδηλώνεται και από το γε-

γονός πως, τη στιγμή που υπογράφεται η συμφωνία του Μάαστριχτ και επιτείνεται η ενσωμάτωσή μας στην Ευρώπη, την ίδια στιγμή ο ευρύτερος γεωγραφικός και ιστορικός χώρος μας, τα Βαλκάνια, σπρώχνεται στο περιθώριο της Ευρώπης!

Αυτή η σχιζοφρενική θέση δεν μπορεί να αντέξει εύκολα για πολύ, η αλυσίδα κινδυνεύει να σπάσει. Και απαιτείται μια τεράστια εθνική κινητοποίηση για να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε τους τριγμούς αυτής της μεγάλης μεταβατικής περιόδου.

Η διεθνής κρίση αφορά την Ελλάδα από πολλές πλευρές. Η σύγκρουση Βορρά-Νότου εκδηλώνεται με πολλαπλές και αποσυνθετικές διαδικασίες, που δεν περιορίζονται μόνο στην σύγκρουση του Κόλπου ή την υποταγή του Τρίτου Κόσμου, αλλά επεκτείνονται και στην ίδια την Ευρώπη. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης τροφοδοτεί, με μορφή αλυσιδωτών αντιδράσεων, συγκρούσεις που έχουν χαρακτηριστικά του τύπου Βορράς-Νότος και μέσα στην ίδια την Ευρώπη. Στην Γιουγκοσλαβία ο Βορράς εκπροσωπείται από την Σλοβενία και την Κροατία, ενώ το Κόσοβο και τα Σκόπια, με εισόδημα 5 φορές λιγότερο, αντιπροσωπεύουν το Νότο. Το ίδιο συμβαίνει στα πλαίσια της Σοβιετικής Ένωσης, ανάμεσα στις Βαλτικές Δημοκρατίες και τις μουσουλμανικές του Νότου, κ.λπ. Δηλαδή η αναδιάρθρωση της Ευρώπης οδηγεί πρόσκαιρα σε αποσυνθετικές διαδικασίες στο Ανατολικό και Νότιο τμήμα της, καθώς και στη γύρω περιοχή, της

Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής.

Ζούμε επομένως τη στιγμή μιας πολλαπλής μετάβασης. Μιας μετάβασης προς μια ενιαία Ευρώπη και μιας νέας σχέσης Ευρώπης, Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής. Και σε αυτή τη μετάβαση παλιοί πόλοι, ιδιαίτερα ο Ανατολικοευρωπαϊκός και ο Αραβικός, απουσιάζουν. Μια νέα ισορροπία μπορεί να ανευρεθεί μόνο σε ένα διαφορετικό επίπεδο. Κατά συνέπεια όσοι βρίσκονται στα όρια αυτών των κόσμων, όπως η Ελλάδα, υφίστανται με τον πιο έντονο τρόπο τις επιπτώσεις της αποδιάρθρωσης και θα πρέπει να ξανακατακτήσουν τη θέση τους σε ένα νέο κόσμο.

Η κατάρρευση του «παραπετάσματος», ενώ απουσιάζει πρόσκαιρα, ακόμα και με αιματηρό τρόπο, την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, επαναθέτει τους όρους για μια μεσομακροπρόθεσμη μετακίνηση του κέντρου βάρους της Ευρώπης προς τα Ανατολικά. Χώρες και περιοχές, όπως η Γερμανία, η Τσεχοσλοβακία, η Αυστρία, η Ουγγαρία, η Βόρεια Ιταλία, η Σλοβενία και η Κροατία, θα βρεθούν στο κέντρο αυτής της ευρύτερης Ευρωπαϊκής ανασύνθεσης. Ήδη η Ευρώπη μετακινείται προς Ανατολάς. Μετά από ορισμένα χρόνια, όταν θα αρχίσει η ανασυγκρότηση των χωρών της Σοβιετικής Ένωσης, και ιδιαίτερα της Ρωσίας, μιας Ρωσίας που θα βρίσκεται μέσα στο Ευρωπαϊκό παιχνίδι, πολλά πράγματα θα αλλάξουν και πάλι στην ευρωπαϊκή σκακιέρα.

Παράλληλα με αυτή την κίνηση προς τα Ανατολικά, ίσως σε έναν πιο απομακρυσμένο ορίζοντα θα πραγματοποιηθεί και μια κίνηση προς το Νότο, προς τη Μεσόγειο. Η Βόρειος Αφρική, η Μέση Ανατολή, και η Νότιος Ευρώπη θα τείνουν να αναπτύξουν και πάλι εντονότερες σχέσεις, εκείνες που σημάδεψαν την εποχή της Καρχηδόνας, της αρχαίας Ελλάδας, της Ρώμης και του πρώιμου Βυζαντίου. Το ότι ο Βορράς —ΗΠΑ, Αγγλία, Ολλανδία κ.λπ.— υπήρξαν οι θερμότεροι υποστηρικτές της επίθεσης στον Κόλπο δεν είναι τυχαίο. Στόχος τους είναι η υποταγή του Νότου και, μέσω αυτής, η καθυστέρηση της ανάδειξης ενός μεσογειακού πόλου στην ίδια την Ευρώπη.

Γι' αυτό το Ισραήλ λειτουργεί ως τοποτηρητής του Βορρά. Γιατί η παρουσία του εμποδίζει και καθυστερεί την συγκρότηση και ανάδειξη ενός μεσογειακού πόλου. Σε αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να εντάξουμε την ένταση της τουρκικής επιθετικότητας ενάντια στην Ελλάδα. Η Τουρκία προσπαθεί να μεταβληθεί στον κεντρικό πόλο αυτής της μελλοντικής ανασύνθεσης και γι' αυτό θέλει να υποτάξει οποιονδήποτε πιθανό ανταγωνιστή, και γενικότερα κάθε αντίθετη φωνή.

Ελλάδα - Τουρκία - Κύπρος

Το κεντρικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε, η μεγάλη απειλή για την ειρήνη στην περιοχή αλλά και για την συγκρότηση του βαλκανικού χώρου, προέρχεται από τον τουρκικό επεκτα-

τισμό, που θέλει να επεκτείνει την επιρροή του προς τα δυτικά, και τα Βαλκάνια γενικότερα, να εμπεδώσει και να ολοκληρώσει σε πρώτη ευκαιρία την κατοχή της Κύπρου, και τέλος να επεκταθεί στο Αιγαίο και τα ελληνικά νησιά, την ελληνικότητα των οποίων θεωρεί προσωρινή. Η Τουρκία, που δι-αθέτει την υποστήριξη των ΗΠΑ και πολλών από τις χώρες της ΕΟΚ, σε συνδυασμό με την άνοδο της επιρροής της στις μουσουλμανικές τουρκόφωνες δημοκρατίες της πρώην Σοβιετι-

κής Ένωσης, προωθεί μεθοδικά την αναμόχλευση του μειονοτικού στη Θράκη, καθώς και κάθε εχθρική προς την Ελλάδα δύναμη ή άποψη στα Βαλκάνια (χαρακτηριστική μέσα στην γελοιότητά της ήταν η αναγνώριση των Σκοπίων από το ψευδοκράτος του Ντενκτάς), θέλοντας έτσι να υπονομεύσει κάθε βαλκανική ενότητα, που θα αποτελούσε φραγμό στα σχέδιά της.

Η σημερινή κυβερνητική πολιτική είναι λαθεμένη ως προς το κέντρο βάρους των επιλογών της. Αντί να αντιστέκεται στον επεκτατισμό των αρχουσών τάξεων της Τουρκίας, προσπαθεί να τις εξευμενίσει και να χρησιμοποιήσει σαν κύρια αποτρεπτικά όπλα την Αμερικανική ομπρέλα και την ΕΟΚ, που όμως είναι εξαιρετικά επισφαλής, δεδομένου ότι η Τουρκία αποτελεί στρατηγικό σύμμαχό τους μεγαλύτερης σημασίας. Η ελληνική πολιτική αντίθετα έπρεπε να είναι αταλάντευτη στο θέμα της αυτοδιάθεσης του Κυπριακού ελληνισμού, να ενισχύει τη συμμαχία της με το Κουρδικό εθνικο-απελευθερωτικό κίνημα και να προσπαθεί σαν κύριο μέλημά της να ενισχύσει το Βαλκανικό πόλο, ως το μόνο αποφασιστικό όπλο για την απόκρουση του τουρκικού επεκτατισμού. *Ο τουρκικός επεκτατισμός θα πρέπει να αποκρουστεί στα Βαλκάνια, τον Έβρο, την Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Αλβανία, την Σόφια, την Αθήνα και το Βελιγράδι, και γιατί όχι ακόμα και στα Σκόπια, και όχι να στηριζόμαστε στο χαμένο χαρτί της Ουάσινγκτον και το επισφαλές των Βρυξελλών.*

Ένας άμεσος βαλκανικός αναπροσανατολισμός

Μια εναλλακτική πολιτική θα πρέπει να στηριχτεί στη Βαλκανική συσπειρώση, υπερνικώντας και ξεπερνώντας όλες τις ηλίθιες λογικές του αλυτρωτισμού, των μικροδιεκδικήσεων, και των αντιπαραθέσεων, οι οποίες δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να ενισχύουν τόσο τον Τουρκικό επεκτατισμό, όσο και δυτικές δυνάμεις σαν την Ιταλία και την Γερμανία. Τα πράγματα είναι σαφή για τις βαλκανικές χώρες και λαούς: είτε θα ενισχύσουν την οικονομική και πολιτική τους συνοχή, είτε θα γίνουν έρμαιο των εξωβαλκανικών δυνάμεων και θα οδηγηθούν και σε νέους εμφυλίου και αντιπαραθέσεις. Θα πρέπει να οικοδομηθεί μια ευρύτερη συμφωνία, που εκτός από τον κεντρικό πυρήνα της Σερβίας και της Ελλάδας θα πρέπει να περιλαμβάνει και τη Βουλγαρία και

την Αλβανία, καθώς και μικρότερα σύνολα που πιθανά θα προκύψουν. Όσο για το θέμα των Σκοπίων, θα πρέπει να πεισθούν, με αντάλλαγμα μια γενναίω-δωρη βοήθεια από τη μεριά της Ελλάδας και μια πολιτική διασφάλιση των συνόρων και της υπόστασής τους, αν διαλυθεί ολοσχερώς η γιουγκοσλαβική ομοσπονδιακή δομή, να εγκαταλείψουν μια ηλίθια πολιτική διεκδικήσεων που εκφράζεται και μέσα από την περιβόητη ονομασία της Μακεδονίας.

Σε ότι αφορά τις μειονότητες, θα πρέπει να απολαμβάνουν των δικαιωμάτων τους χωρίς να μεταβάλλονται σε στρατηγικές μειονότητες ξένων δυνάμεων, ενώ στις συμπαγείς εθνότητες, όπως του Κόσοβο, πρέπει να αναγνωριστούν δικαιώματα αυτονομίας και εντέλει αυτοδιάθεσης. Οι έλληνες της Βορείου Ηπείρου στην Αλβανία πρέπει να απολαμβάνουν ελεύθερα τα δικαιώματά τους και να μεταβληθούν σε παράγοντα φιλίας μεταξύ του αλβανικού και του ελληνικού λαού. Σε αυτή την κατεύθυνση, καταδικάζουμε τις επιθέσεις και τις απαγορεύσεις στις οποίες υπόκεινται. Εξ άλλου αρνούμαστε μια λογική αντιαλβανικού ρατσισμού μέσα στην Ελλάδα.

Μόνο σε μια τέτοια βάση μπορεί να οικοδομηθεί μια στρατηγική και βιώσιμη συμμαχία των βαλκανικών χωρών. Τα Βαλκάνια μέχρι σήμερα δεν κατόρθωσαν ποτέ στη νεότερη ιστορία, από τότε που δημιουργήθηκαν τα κράτη-έθνη, να σφυρηλατήσουν μια διαβαλκανική ενότητα. Σήμερα πρόκειται για απαίτηση των καιρών.

Ένας νέος καταμερισμός της εργασίας

Μια βαλκανική πολιτική είναι αναγκαία και στο οικονομικό επίπεδο. Έχουμε ανάγκη από μια περιφερειακή οικονομική πολιτική με βαλκανικές διαστάσεις, που θα επιτρέπει μια πιο ισόρροπη οικονομική πορεία. Η ελληνική οικονομική πολιτική τα επόμενα χρόνια δεν πρέπει να είναι απλώς ευρωπαϊκή, αλλά νοτιο-ευρωπαϊκή και βαλκανική. Δηλαδή για να μην αποδι-αρθρωθεί και άλλο η ελληνική οικονομία, θα πρέπει να ενισχυθεί το «ενδιά-μεσο» μέγεθος.

Πράγματι σε διεθνές επίπεδο μπορούμε να διακρίνουμε πολλαπλά επίπεδα οικονομικής δραστηριότητας και ενσωμάτωσης, από την άποψη της κλίμακας. Επίπεδα που ανταποκρίνονται σε διαφορετικές παραγωγικές δρα-

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΚΛΑΡΑ ΣΟΥΜΑΝ

Σφυρηλατημένη από έναν αυστηρό πατέρα που είναι και ο δάσκαλός της, η Κλάρα ξέρει να του αντιστέκεται, τέσσερα χρόνια, ώστε να παντρευτεί τον Ρόμπερτ Σούμαν, κατεξοχήν ρομαντικό καλλιτέχνη. Η δεξιοτέχνηδα σβήνει πίσω από τη σύζυγο, τη μητέρα και, από την αρχή, τη μαθήτριά. Ύστερα, ο Σούμαν πεθαίνει, χτυπημένος από τρέλα. Για την Κλάρα είναι η απελπισία, αλλά συγχρόνως και μια ανομολόγητη απελευθέρωση. Τότε θα απελευθερωθεί και θα λάμψει το πρωτοφανές ταλέντο της που θα την κάνει ισότιμη του Διστ. Τριγυρισμένη από φίλους και παιδιά, παρ' όλη την αλλόκοτη αλλά αποκλειστική τρυφερότητα του Μπραμς, θα παραμείνει η γυναίκα του ενός και μοναδικού έρωτα.

Σ. Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.
Σταδίου 5 ΑΘΗΝΑ - 105 62
Τηλ. 32.31.525 - 32.25.011
Πραξέπλους 141 ΠΕΙΡΑΙΑΣ - 185 35
Τηλ. 41.16.530

Σαν επιθύμιο

σπληριότητες. Αυτά τα επίπεδα είναι το τοπικό, το περιφερειακό ή εθνικό, το ενδιάμεσο, εθνικό ή διεθνικό, τέλος το ευρύτερο πολυεθνικό. Βέβαια θα μπορούσαμε να αναφέρουμε και ένα τελευταίο και οριακό επίπεδο, εκείνο της παγκόσμιας κλίμακας, το οποίο όμως δεν αποτελεί ακόμα επίπεδο οικονομικής ενσωμάτωσης. Σε ότι αφορά το τοπικό και το εθνικό-περιφερειακό επίπεδο, τα πράγματα είναι σαφή, ή περίπου, καθώς στη συγκεκριμένη περίπτωση πρόκειται για την Ενωμένη Ευρώπη. Όμως στο ενδιάμεσο πεδίο τα πράγματα είναι περισσότερο περίπλοκα. Για τη Γερμανία π.χ. το ενδιάμεσο επίπεδο είναι η γερμανική οικονομία, ή για τις ΗΠΑ οι τρεις ή τέσσερις μεγάλες οικονομικές ενότητες — βορειοανατολικές πολιτείες, κεντρικές, νότιες, δυτικές κ.λπ. Για χώρες τόσο μικρές και ασθενείς, όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία, κ.λπ., το ενδιάμεσο επίπεδο δεν μπορεί να είναι το εθνικό επίπεδο και μόνον, αλλά κάποια ευρύτερη οικονομική ενότητα, περισσότερων εθνών ή τμημάτων τους. Για την Ελλάδα το ενδιάμεσο επίπεδο δεν μπορεί παρά να είναι το βαλκανικό, μόνο που τα Βαλκάνια σήμερα όχι μόνο δεν αποτελούν ενότητα, αλλά χώρο πολέμου. Για να μην περιθωριοποιηθούμε εντελώς στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης, ο έλεγχος του ενδιάμεσου επιπέδου αποτελεί ανάγκη, έτσι ώστε το ευρωπαϊκό μακροεπίπεδο να μην αντιπαράθεται με τον σημερινό αποδαιμονιστικό τρόπο με το εθνικό μικροεπίπεδο. Και εξάλλου θα πρέπει να αντιμετωπιστεί και στο οικονομικό επίπεδο ο τουρκικός επεκτατισμός, που διεισδύει και οικονομικά στα Βαλκάνια.

Ο Ίων Δραγούμης έγραφε το 1919, ένα χρόνο πριν δολοφονηθεί: «Εγώ βλέπω στους Έλληνες την κρυμμένη δύναμη, γυρεύοντας καινούργια καλούπια να φτιάσουν στην Ανατολή ανατολικό κράτος ή ανατολική ομοσπονδία από κράτη εθνικά, όπου στο καθένα μέσα να μπορεί να ζει αυτόνομα ολοένα η αποκατάσταση των ανατολικών εθνών σε κράτη ανεξάρτητα, πρώτο στάδιο, σύμφωνα με το σύγχρονο δόγμα των εθνικοτήτων. Έπειτα θα έρθουν καταποδιαστά η αυτονομία των περιφερειών σε καθένα από τα εθνικά κράτη και η αυτονομία των κοινοτήτων σε κάθε περιφέρεια. Θα κολλήση επάνω σ' αυτή την οργάνωση της Ανατολής, η οργάνωση των παντού εργατών προς κάποια καθολικότερη κατανομή του πλούτου (νέα οικονομική οργάνωση της κοινωνίας, χωρίς συγκέντρωση του κεφαλαίου στα χέρια μερικών, συνεργατικοί συνεταιρισμοί πίστης, παραγωγής και καταναλώσεως) και θα βγη απ' αυτά όλα η μεταμόρφωση του κράτους με δύο βάσεις, α) την κοινότητα αυτόνομη, και β) τους συνεργατικούς συνεταιρισμούς (κράτος = ομοσπονδία αυτόνομων κοινοτήτων, περιφερειών εθνολογικών, των τωρινών κρατών, εθνικών, μικτών, με σύνδεσμο οικονομικών συμφερόντων συνεργατικών)».

Μήπως άραγε είναι ώρα να ξαναδούμε αυτό το όραμα στα πλαίσια μιας βαλκανικής συνεργασίας, που αποτελεί σήμερα ανάγκη αμυντική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική. Σήμερα που τα Βαλκάνια ξεσχίζονται από αντιθέσεις, ίσως είμαστε πιο κοντά από οποτεδήποτε άλλοτε σε μια εναλλακτική στρατηγική δυνατότητα.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΝΙΝΟΝ ΝΤΕ ΛΑΝΚΛΟ

Ερωμένη του Ρισελιέ, του Κορντέ, του Σουαζέλ, φίλη του Μολιέρου, του Μπουαλό, του Σκαρόν, του Φοντενέλ, πηγή έμπνευσης για τον Ταλμάν ντε Ρεό, τον Λα Ροσφουκό, τον Σεν Σιμόν και τον Βολταίρο, γνώρισε μια πορεία πέρα απ' τα κοινά μέτρα. Έγινε πασιγνώστη για το ταλέντο, αλλά και για την εξυπνάδα της στην τέχνη της ερωτικής κατάκτησης κι ακόμα περισσότερο στην τέχνη να διακόπτει ένα δεσμό.

Σ. Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.
Σταδίου 5 ΑΘΗΝΑ · 105 62
Τηλ. 32.31.525 · 32.25.011
Πραξιτέλους 141 ΠΕΙΡΑΙΑΣ · 185 35
Τηλ. 41.16.530

Οι παλιννοστούντες Έλληνες από την πρώην Σοβιετική Ένωση ως παράγοντας ανάπτυξης της Θράκης

του Δημήτρη Καλουδιώτη*

Είναι πια ιστορικό δεδομένο, ότι ο νεώτερος εθνικός βίος οικοδομήθηκε με το δυναμισμό και τις θυσίες του εισρέοντος μετά τις εθνικές καταστροφές Ελληνισμού. Εμείς οι νεώτεροι τα γνωρίζουμε αυτά, όχι τόσο από την επίσημη ιστορία που διδάσκεται στα σχολεία, αλλά περισσότερο από την επιστημονική δουλειά και τη λογοτεχνία. Ας αναφέρουμε εδώ τον Π. Ενεπεκίδη, αλλά και τον Χρ. Σαμουηλίδη, ή ακόμα και τον Η. Βενέζη.

Ιδιαίτερα στη Βόρειο Ελλάδα, οι προσφυγικές ομάδες με το αίμα και τον ιδρώτα τους μπόρεσαν να θέσουν τις δικές τους παραδόσεις, χωρίς να τις εγκαταλείπουν, στο καμίνι της δημιουργίας ενός πράγματι ομογενούς νεώτερου εθνικού βίου. Το Ελληνικό έθνος, διατηρώντας την πολυτυπία των παραδόσεών του, παρουσιάζει σήμερα μια ζηλευτή ενότητα.

Σήμερα βρισκόμαστε σε μια νέα έξαρση του προσφυγικού φαινομένου. Η πιο μεγάλη ομάδα που, σύμφωνα με τις προβλέψεις, θα εγκατασταθεί στον εθνικό χώρο αυτή την περίοδο, είναι οι Έλληνες της Σοβιετικής Ένωσης, που στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι Πόντιοι.

Οι Βορειοηπειρώτες βρίσκονται σε μια ιδιόμορφη θέση. Το κύριο χαρακτηριστικό γι' αυτούς θα είναι μια διαρκής κίνηση ανάμεσα στις εστίες τους και την Ελλάδα. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν χρειάζονται βοήθεια και κατανόηση, γιατί έχουν περάσει όλα τα μαρτύρια της οικουμένης. Κι όπως μας τόνιζε στην *Ελλοπία* ένας Βορειοηπειρώτης μεγάλης ηλικίας επί λέξει: «Μην περιμένετε τίποτα από μας. Έχουμε γίνει ζώα». Θέλοντας να δείξει ότι η καταστροφή έφτασε στο ίδιο το άτομο, στον ηθικό αναβαθμό...

Μια πρόβλεψη υπάρχει για να έρθουν στην Ελλάδα 10.000 περίπου Σαρακατσάνοι που ζουν στην Βουλγαρία. Φυσικά υπάρχει το φαινόμενο των φυ-

Άποψη του υπό κατασκευή οικισμού των παλιννοστούντων όμογενών στο χωριό Παλαγία του Έβρου

γάδων από τις άλλες Βαλκανικές και Ανατολικοευρωπαϊκές χώρες, το οποίο θα διαρκέσει, αλλά δεν είναι θέμα αυτής της εισήγησης.

Τέλος υπάρχει η παλιννόστηση των Ελλήνων μεταναστών, κυρίως από τη Γερμανία, αλλά αυτή η διαδικασία είναι διαρκής, χαρακτηρίζει τον θρακικό χώρο, και θα μπορούσε τώρα να αξιοποιηθεί στα πλαίσια των νέων δεδομένων.

Σύντομο ιστορικό για την κάθοδο των Ελλήνων από τη Σοβιετική Ένωση

Είναι γεγονός πως, αρχής γενομένης από τη Μικρασιατική καταστροφή, έχουμε διάφορα κύματα Ελλήνων Ποντίων που έρχονται για μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα.

Το πρώτο κύμα παρατηρείται στη δι-

άρκεια και μετά το τέλος της Μικρασιατικής καταστροφής. Πρόκειται για πληθυσμούς που είχαν φύγει στην άλλη πλευρά της Μαύρης Θάλασσας, κνηγμένοι από τους Τούρκους, και μετά μια σύντομη παραμονή στη Σοβιετική Ένωση παίρνουν και πάλι το δρόμο της προσφυγιάς. Έρχονται στην Ελλάδα κοντά στους άλλους συγγενείς τους και ακολουθούν τη μοίρα του κύριου όγκου των Ποντίων και των άλλων προσφύγων.

Ένα δεύτερο κύμα παρατηρείται κατά τους μεγάλους σταλινικούς διωγμούς της περιόδου 1937-39. Πληθυσμιακά στοιχεία δεν υπάρχουν για την περίοδο αυτή, γιατί γρήγορα έρχεται ο πόλεμος.

Ένα τρίτο κύμα παρατηρείται στη δεκαετία 1965-67. Που διακόπτεται με τη δικτατορία. Οι πληροφορίες για το

πληθυσμιακό μέγεθος αυτής της περιόδου είναι επίσης λιγότες: πρόκειται για ένα μέγεθος πάνω από τριάντα χιλιάδες.

Φυσικά, μεμονωμένες περιπτώσεις, ομάδες οικογενειών ξεφεύγουν από το ολοκληρωτικό πλην αχανές και με ιδιομορφίες σοβιετικό σύστημα και εγκαθίστανται στην Ελλάδα σ' όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα.

Το τελευταίο κύμα αρχίζει με την περεστρόικα και την άνοδο του Γκορμπατσώφ στην εξουσία. Εδώ πια έχουμε πλυθυσμιακά και άλλα στοιχεία καθώς και προβλέψεις για την τελική εξέλιξη του πληθυσμιακού φαινομένου.

Μερικά στατιστικά στοιχεία

Μέχρι το τέλος του '91 υπολογίζεται ότι έχουν έρθει στην Ελλάδα περίπου **35.000** πρόσφυγες. Πιο συγκεκριμένα:

1987	527 άτομα
1988	1.365
1989	6.791
1990	13.863
1991	12.000 περίπου

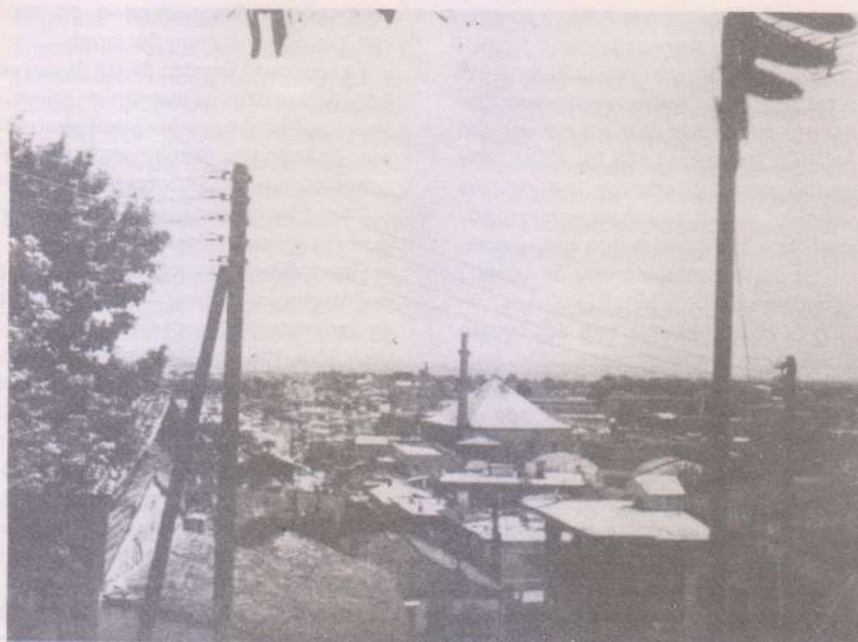
Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Εθνικού Ιδρύματος Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλιννοστούτων Ομογενών Ελλήνων, το ρεύμα παλιννόστησης θα συνεχιστεί και θα ενταθεί στη διάρκεια της δεκαετίας του '90 και ο προβλεπόμενος αριθμός θα ξεπεράσει τις 100.000. Υπολογίζονται δέκα έως δέκα πέντε χιλιάδες το χρόνο. Αλλά θα υπάρχουν και κάποιες επιστροφές ή διπλή διαμονή.

Οι εκτιμήσεις αυτές είναι σχετικά μετριοπαθείς. Πηγές προσκείμενες στους ίδιους τους Έλληνες της Σοβιετικής Ένωσης, εκτιμούν ότι οι εξελίξεις στην πρώην Σοβιετική Ένωση θα επιδεινώνονται συνεχώς και οι παλιννοστούτες θα είναι πολύ περισσότεροι. Να σημειωθεί ότι μιλάμε για ένα πληθυσμιακό όγκο **600.000** και πλέον Ελλήνων. Τα επίσημα Σοβιετικά στατιστικά στοιχεία του 1979 τους ανεβάζουν σε **344.000** άτομα. Το γεγονός αυτό μας κάνει να θεωρούμε τις 600.000 μέσα στην πραγματικότητα.

Ένα στοιχείο που πρέπει επίσης να εκτιμήσουμε είναι η διάρθρωση των ηλικιών των επιστρεφόντων. Για το 1990 έχουμε:

έως 25 ετών	37.83%
26 - 55	50.01%
55 και άνω	12.06%

Από 16 ετών έως 60, που είναι οι παραγωγικές ηλικίες, το ποσοστό ανέρχεται σε 70.47%.

Τό Διδυμότειχο από τό βυζαντινό κάστρο

Η επαγγελματική σύνθεση των παλιννοστούτων είναι αρκετά πλούσια. Ξεκινάει από γιατρούς και μηχανικούς υψηλής ειδίκευσης και φτάνει σε ανειδίκευτους εργάτες. Θα λέγαμε ότι το ποσοστό εκείνων που έχουν τελειώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση είναι της ίδιας τάξης με το δικό μας.

Το μέγα όμως πρόβλημα είναι η γλώσσα, όπου η συντριπτική πλειοψηφία γνωρίζει την ποντιακή διάλεκτο και δεν γνωρίζει τα καθομιλούμενα Ελληνικά.

Επίσης ένα στοιχείο που πρέπει να λάβει κανείς υπ' όψιν, είναι η ύπαρξη πια (ιδιαίτερα μετά το συνέδριο στο Γελεντζίκ) υψηλής οργάνωσης και στόχων, στους χώρους προέλευσης, στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Αυτό σημαίνει, σε πρώτη ανάγνωση, πως ο δεσμοί με τη γενέτειρά τους θα διατηρηθούν. Ο ομιλών, που παρακολούθησε το πρώτο πανενωσιακό Συνέδριο των Ελλήνων της Σοβιετικής Ένωσης και συνομιλήσε με πολλούς παράγοντες αλλά και απλούς πολίτες, έχει ίδια πείρα του υψηλού πολιτισμού και της ηγετικής παρουσίας τους στην οικονομική, μορφωτική και πολιτιστική ζωή στους τόπους που διαμένουν.

Αλλά ας δούμε το πού τελικά εγκαθίστανται οι παλιννοστούτες. Ενδεικτικά για το 1990:

Θράκη	1,84%
(Έβρος	0.05%
Ροδόπη	1.36%
Ξάνθη	0.43%)

Μακεδονία	35.29%
(Ν. Θεσ/νίκης	28.10%)
Αττική	61.63%
Υπόλοιπες περιοχές	1.24%

Από τα λίγα στοιχεία που παραθέτουμε γίνεται φανερό ότι το πρόβλημα με τους παλιννοστούτες είναι ότι οι ίδιοι προτιμούν να μένουν, κατά τη συντριπτική τους πλειοψηφία, στα δυο μεγάλα αστικά κέντρα, συνωστιζόμενοι μαζί με τους άλλους Έλληνες. Μένουν εκεί που οι υπηρεσίες είναι καλλίτερες και όπου η βουή της πόλης καλύπτει τη μοναξιά τους.

Από μια ορισμένη άποψη το πρόβλημα της εγκατάστασης των προσφύγων συναρτάται με το συνολικό πρόβλημα αντιμετώπισης του μαρασμού, της υπανάπτυξης της ελληνικής περιφέρειας. Αλλά στόχος τούτης της εισήγησης δεν είναι να κλείσει το πρόβλημα λέγοντας τα αυτονόητα.

Μιλάμε για τη Θράκη, που τα στοιχεία δείχνουν στασιμότητα ή και μείωση του πληθυσμού —2.27% στη δεκαετία '81-'91 (Ε.Σ.Υ.Ε., προσωρινά στοιχεία απογραφής 1991). Γεγονός που άρχισε να φαίνεται με το πέρασμα σε αρνητικούς δείκτες γέννησης από το 1979 (Φοιτητική εργασία στην Στατιστική σχολή του Πανεπιστημίου του Πειραιά, που εξετάζει τη γεννητικότητα από το 1975 έως το 1984 και μάλιστα αδιαφοροποίητα, χωρίς δηλαδή την εξέλιξη της γεννητικότητας στη μειονότητα και στον ελληνικό πληθυσμό).

Υπάρχει το πρόβλημα αποκατάστα-

σης των Ποντίων από το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλιννοστούτων Ομογενών Ελλήνων (Ε.Ι.Υ. Α.Π.Ο.Ε.). Το πρόγραμμα αυτό στηρίζεται στο αντίστοιχο ΕΟΚικό πρόγραμμα HORIZON (ύψους 180 εκ. ECU, που αφορά τους πρόσφυγες στο συνολό τους και τελική συνολική χρηματοδότηση που δεν είναι ακόμα καθορισμένη, αν οι πληροφορίες μου δεν έχουν ξεπεραστεί).

Υπάρχει το δάνειο από το Ταμείο Κοινωνικής Αποκατάστασης Συμβουλίου της Ευρώπης, ύψους 459 εκ. δολλαρίων, το οποίο αφορά επίσης χρηματοδότηση για τις ανάγκες του προσφυγικού φαινομένου συνολικά. Αυτό είναι το οικονομικό αντικείμενο που σχετίζεται με την αποκατάσταση των παλιννοστούτων.

Το πρόγραμμα αποκατάστασης των Ποντίων μιλάει για παροχή υπηρεσιών προς τους παλιννοστούτους με βάση ένα σχέδιο που έχει τρεις φάσεις:

α) 15νήμερη φιλοξενία στα κέντρα υποδοχής, συνολικής δυναμικότητας 1000 ατόμων το μήνα. (Τέτοια κέντρα έχουν σχεδιαστεί και για την Ξάνθη και την Αλεξανδρούπολη)

β) Προετοιμασία για την κοινωνική ένταξη. Το πρόγραμμα αναφέρεται στη δημιουργία 6 οικισμών υποδοχής με 250 σπίτια ανά οικισμό. Η διάρκεια παραμονής σ' αυτούς τους οικισμούς προβλέπεται περί τους 6 μήνες.

γ) Μόνιμη εγκατάσταση, στέγαση. Εδώ υπάρχει ένα φιλόδοξο σχέδιο με στόχους όπως παροχή οικοπέδου και

υποδομής ή διαμερίσματος σε πρόγραμμα οργανωμένης δόμησης.

Τα τρία αυτά βήματα στόχο έχουν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των κυρίων προβλημάτων των νεοσφικνουμένων, δηλαδή του στεγαστικού, του εργασιακού και του γλωσσικού.

Τα σχέδια αυτά μιλάνε για 1000 περίπου κατοικίες ετησίως στη Θράκη...

Προσπάθησα για την οικονομία της συζήτησης να δώσω μερικά από τα στοιχεία που συνθέτουν την αντικειμενική βάση του προβλήματος. Όλοι ξέρουμε για τη χώρα μας ότι τα κρατικά σχέδια και όταν εκπονούνται ελάχιστα εφαρμόζονται. Είναι θετικό το ότι υπάρχει κάποιο σχέδιο και αν θα εφαρμοστεί κάποιο μέρος του αυτό ελάχιστα εξαρτάται από τον κρατικό μηχανισμό. Εξαρτάται κύρια από τις τοπικές δυνάμεις.

Τα στοιχεία δείχνουν ότι η Θράκη αντιμετωπίζει δημογραφικό πρόβλημα. Ότι για τη Θράκη θα ήταν τόνωση η εγκατάσταση ενός αριθμού των Ελλήνων Ποντίων που επιστρέφουν από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Αλλά για να γίνει αυτό, η Θράκη πρέπει να γίνει ελκτική. Πρέπει να πείσει ότι και θέλει και μπορεί να ενσωματώσει τις νέες δυνάμεις, ένα κόσμο σκληροτράχηλο που πέρασε δια πυρός και σιδήρου και θέλει να δοκιμάσει και πάλι.

Ενότητα παραδόσεων

Ο Ελληνικός εθνικός και κοινωνικός σχηματισμός αποτελεί ενότητα παρα-

δόσεων οι οποίες, ενώ έχουν αντοχή στο χρόνο και οι φορείς τους διατηρούν τις ιδιομορφίες, τελικά συγχωνεύονται και αποτελούν μια κοινωνία ομοιογενή αλλά πλουραλιστική και ανεκτική. Αυτή η ανεκτική κοινωνία, λειτουργώντας επίσης στην άποψη του Ισοκράτη «*Έλληνες είναι οι της Ελληνικής παιδείας μετέχοντες*» (στην ίδια κατεύθυνση κινείται και ο ορισμός της εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου όταν ορίζει ως Έλληνες τους Χριστιανούς), έχει μια αντιρατσιστική και οικουμενική κατεύθυνση, μια εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του Ελληνισμού. Είναι τα δεδομένα αυτά ιστορικά κεκτημένα και δεν έχουμε το δικαίωμα να τα απεμπολούμε σε φάσεις δύσκολες, σε φάσεις που άλλα πολιτισμικά χαρακτηριστικά ηγεμονεύουν στον ταραγμένο κόσμο μας.

Ο κοινοτισμός

Αλλά επίσης σταθερό πολιτισμικό χαρακτηριστικό μας είναι το ελληνικό πρότυπο κοινοτικού βίου. Ένα πρότυπο που ξεκινάει, διαμορφώνεται και εμπλουτίζεται ή φτωχαίνει, από την αρχαιότητα ως πόλις κράτος, ως ενορία στη βυζαντινή αγροτική κοινότητα, ως κοινότητα της διασποράς από την Οδησό ως την Τεργέστη. Αλλά και ως κοινότητα στην περιφέρεια απογείωση του ορεινού χώρου στην εθνεγερσία. Σήμερα ως κοινότητα της μετανάστευσης, στη Σοβιετική Ένωση, ως αυτοδιοίκηση στην εθνική αντίσταση, ως Τοπική Αυτοδιοίκηση σήμερα.

Το ελληνικό κοινοτικό πρότυπο διαμόρφωσε στην πορεία του ορισμένα χαρακτηριστικά. Η ελληνική κοινότητα:

α. Είναι κοινότητα ανοιχτή

Δεν αναπαράγει τον πολιτιστικό, κοινωνικό και οικονομικό δυναμισμό της στα στενά πλαίσια του συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου (όπως για παράδειγμα οι αγροτικές κοινότητες στην Κίνα). Διασυνδέει και δραστηροποιεί το σύνολο των μελών της με την ευρεία έννοια. Είναι, ας μου επιτραπεί η έκφραση, σχηματισμός μακρυνού εμπόριου. Αναπτύσσεται από το τοπικό πλεόνασμα, αλλά και από τη συνεισφορά του έποικου, του μετανάστη, του πάροικου, του μάστορα, που φεύγει την άνοιξη και επιστρέφει τα Χριστούγεννα. Στις σημερινές συνθήκες, μόνο μια τέτοια αντίληψη μπορεί να εντάξει σ' ένα δημιουργικό μέλλον το δυναμισμό των Ελλήνων παλιννοστούτων.

Θερμοκηπία στο πομακικό χωριό Πάχνη

β. Είναι κοινότητα καθολική

Την απασχολεί το σύνολο των δραστηριοτήτων. Η οικονομική ανάπτυξη, η κοινωνική αλληλεγγύη, ο πολιτισμός, η παιδεία. Με βάση αυτό της το χαρακτηριστικό, η ελληνική κοινότητα δεν ήταν εξάρτημα του κεντρικού κράτους, αλλά λειτουργικός θεσμός μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Αυτή του η κατεύθυνση διαφοροποιεί το ελληνικό κοινοτικό ιδεώδες από τον δυτικό κρατισμό και τους ανατολικούς δεσποτισμούς.

γ. Είναι κοινότητα ουσιαστικά δημοκρατική

Γιατί ενώ δέχεται το κοινωνικό, αναδεικνύει τη σημασία του προσώπου. Γιατί στηρίζεται στον ουσιαστικό πλουραλισμό και στον οικουμενισμό. Από αυτή την άποψη υπερέχει από τον τυπικό φιλελευθερισμό, τον κρατικό σοσιαλισμό αλλά και από τους φόρου υποτελείας ληστρικούς θεσμούς της γειτόνός μας.

Ιστορικός χώρος

Μια τρίτη παράμετρος αφορά τη σημερινή «μετά-διπολική» πραγματικότητα. Είναι γεγονός ότι η πτώση της Ανατολικής Ευρώπης και του κρατικού ολοκληρωτισμού έφερε στην επιφάνεια μια τεράστια ηθική, πολιτισμική και κοινωνική κρίση. Μια κρίση που έκανε τον Πόντιο λυράρη στο Γελεντζίκ να τραγουδάει την ελεγεία του και με τόυτα δώ τα λόγια «... *φτάσαμε σε τέτοιο σημείο απόγνωσης, ώστε απεργεί η ψυχή μας*».

Είναι γεγονός ότι η ρευστότητα και η ανασφάλεια που επικρατεί, μας κάνει να νοσταλγούμε την περασμένη μόλις δεκαετία του '80. Όμως αυτή τη δική μας ασφάλεια την πλήρωναν με αίμα και με δάκρυα αβάσταγα εκατομμύρια ανθρώπων. Και πάντως καμιά δύναμη δεν μπορεί να μας γυρίσει στο μόλις πρόσφατο παρελθόν.

Η νέα πραγματικότητα της ρευστότητας, των συγκρούσεων, ιδιαίτερα στην περιοχή μας όπου οι αθλιότητες θα συμπύρουνται με τις ελπίδες, αποτελεί για τον Ελληνισμό είτε κίνδυνο σοβαρής εθνικής συρρίκνωσης είτε ευκαιρία ανασύνταξης.

Ξεκινήσαμε περιγράφοντας το αντικειμενικό πλαίσιο στο οποίο μπορεί να κινηθεί μια προσπάθεια και αναφερθήκαμε στα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας *HORIZON* κλπ., στη σημασία της σχέσης μας με την Ε.Ο.Κ. Αλλά η σημερινή πραγματικότητα ανα-

δεικνύει πολλαπλές κατευθύνσεις. Πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι αυτή η μονόπλευρη προσήλωση προς τις Βρυξέλλες (χαρακτηριστικό της δεκαετίας του '80) δεν παράγει δυναμισμό αλλά αδράνεια, σε μια εποχή που διαφαινονται και άλλες πραγματικότητες. «Οι Έλληνες τις Σοβιετικές Ένωσης είναι σήμερα φορείς και ενός άλλου, εξ ίσου σημαντικού, δρόμου κίνησης του Ελληνισμού. Όπως και οι Κύπριοι ενός άλλου, που δεν καταφέρνουμε να αξιοποιήσουμε. Όμως αυτοί οι τρεις δρόμοι (Δυτική Ευρώπη-Βαλκάνια και Σοβιετική Ένωση-Ανατολική Μεσόγειος), που ταυτόχρονα αποτελούν δίκτυα ολοκληρωμένης επικοινωνίας, είναι κατά τη γνώμη μας ο ιστορικός χώρος μέσα στον οποίο μπορούμε και πρέπει να κινούμαστε, όχι σαν ελληνικό κράτος μόνο, αλλά σαν ελληνισμός. Το ένα από αυτά τα δίκτυα οι Έλληνες της Σοβιετικής Ένωσης ανέλαβαν, χωρίς ηθικές και πολιτικές δουλείες, να το ενεργοποιήσουν. Μπορούν έτσι να είναι και κομιστές μιας αισιοδοξίας και μιας ηθικής ανασύνταξης και του μητροπολιτικού αλλά και των άλλων τμημάτων του Ελληνισμού» (έγραφα σε άρθρο μου στην *Ελλοπία*).

Με τα όσα προσπάθησα να θίξω εν συντομία παραπάνω, θέλω να επιχειρηματολογήσω πως, αν υπάρχει εθνική ανάγκη ένα σημαντικό μέρος των παλινοστούτων Ελλήνων να κατευθυνθεί και να ριζώσει στη Θράκη, αυτό δεν είναι ένας αφηρημένος λόγος.

Μπορεί να υπάρξει μια στρατηγική που ο κύριος πόλος στήριξής της, η πηγή της δύναμης της, θα είναι το τοπικό δυναμικό με την ευρεία του όρου έννοια. Μιλάμε γι' αυτό που σήμερα ονομάζουμε **τοπική ανάπτυξη**. Ο όρος δεν είναι διευκρινισμένους επιστημονικά. Όμως ακούγονται σχετικές συζητήσεις για τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα, για κινητοποίηση όλων των δυνάμεων μιας κοινωνίας, ηθικών, πνευματικών, πολιτικών και οικονομικών, στην υπηρεσία των πολιτών, με τη δημοκρατία και την ανοχή, με ήπια χρήση του περιβάλλοντος και των πηγών ενέργειας. Μιλάμε για τοπική ανάπτυξη που θα στηριχτεί στα πνευματικά, πολιτιστικά, κοινωνικά δεδομένα του ελληνισμού. Δεδομένα που, αν ενεργοποιηθούν, δίνουν και την αυτοπεποίθηση και τις πρακτικές που χρειάζεται ο ελληνισμός της Θράκης. Δεδομένα που πιστοποιούν την υπεροχή, τη ριζοσπαστικότητα, το δημοκρατικό ήθος, τον σεβασμό της προσωπικότητας, τον

πλουραλισμό των ελληνικών πολιτισμικών κεκτημένων. Τα τονίζουμε όλα αυτά, γιατί πολλές φορές τείνει να μας καταβάλει αυτός ο μανιχαϊστικός κόσμος, ο ρατσιστικός στην κυριολεξία, που προσπαθεί να περάσει σαν κλίμα επιβολής από τη γειτονική μας χώρα, την Τουρκία, και να μας δημιουργεί καταστάσεις υποτονικότητας και αβεβαιότητας.

Θα ήθελα να είμαι σαφής. Υιοθετώ κι εγώ την έννοια «αθηναϊκό κράτος», ένα κράτος ανίκανο δηλαδή να σχεδιάσει και να υλοποιήσει στρατηγικές και πολιτικές για το σύνολο του ελληνισμού. Από αυτή την άποψη, δεν έχω καμιά αμφιβολία πως **η ανάπτυξη της Θράκης, η κοινωνική ενσωμάτωση των παλινοστούτων, ή θα συμπορευτεί με μια τοπική ανάπτυξη ή απλά δεν θα γίνει**. Και πάντως η αρωγή του κράτους μπορεί να έλθει σε κάποιο βαθμό, μόνο με την κινητοποίηση των τοπικών δυνάμεων, μόνο με την τοπική ανάπτυξη.

Θα ήθελα επίσης να τονίσω ότι υπάρχουν δυνατότητες και υπόβαθρο, σε δύσκολες οπωσδήποτε συνθήκες, για την κινητοποίηση των τοπικών δυνάμεων, για την ύπαρξη πρωτοβουλιών προς μια κατεύθυνση τοπικής ανάπτυξης, προς μια κατεύθυνση ενσωμάτωσης σοβαρών δυνάμεων των παλινοστούτων στη θρακική κοινωνία.

Τι σημαίνει λοιπόν κινητοποίηση των τοπικών δυνάμεων, ώστε σε πρώτη φάση η Θράκη να καταστεί ελκτική για τους παλινοστούτους;

Θα είχαν οι δημοτικές αρχές των τριών μεγάλων Δήμων ένα πρωταγωνιστικό ρόλο, αλλά και οι άλλοι δήμοι και κοινότητες, οι Τοπικές Ενώσεις.

Ρόλο ενημερωσής τους για την υπάρχουσα πραγματικότητα, για τα προγράμματα, τα οικονομικά μεγέθη και τους μηχανισμούς υλοποίησης. Για το στόχο αυτό θα απαιτείται κινητοποίηση των επιστημόνων που διαθέτουν τέτοιες δυνατότητες και που εργάζονται στους οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και όχι μόνο σ' αυτούς.

Ρόλο ενημέρωσης των πολιτών, που θα κινούνται μέσα σε ένα κλίμα προετοιμασίας της κοινής γνώμης, όχι να «ανεχτεί» (με το τελευταίο στυλ, το δήθεν Ευρωπαϊκό) αλλά να **βοηθήσει** τους συνέλληνες στην πορεία ομαλής ένταξης τους στη νέα τους εγκατάσταση.

Ρόλο επικέντρου και συντονιστή όλων των πρωτοβουλιών των ομάδων των οργανισμών και των φορέων που

Τό βυζαντινό ύδραγωγείο τῶν Φερρῶν

συνθέτουν αυτή την πολυποίκιλη τοπική κοινωνία. Αλλά και των οργανισμών, φορέων και προσωπικοτήτων που αναφέρονται στην θρακική κοινωνία και που δρουν στην Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη, στη Νέα Υόρκη ή στη Μελβούρνη, στη Μόσχα ή το Γελεντζίκ.

Ρόλο που, σε μια πορεία, θα επιτρέψει την εκπόνηση τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων ικανών να δώσουν πιο σχεδιασμένη κατεύθυνση στη Θράκη, στους νομούς, στην κάθε πόλη, στην κάθε κοινότητα.

Τι σημαίνει κινητοποίηση για το επιστημονικό δυναμικό μιας τέτοιας τοπικής κοινωνίας, για τους τοπικούς διανοούμενους, τον τοπικό τύπο, τα επιστημονικά επιμελητήρια, τους εκπαιδευτικούς;

Δεν θα μπορούσε άραγε (ήδη μπορεί) το τοπικό Πανεπιστήμιο να δημιουργήσει το κατάλληλο ιδεολογικό και επιστημονικό κλίμα προς την κατεύθυνση λειτουργίας αμοιβαίας όσμωσης του ντόπιου πληθυσμού και των παλιννοστώντων;

Δεν θα μπορούσαν άραγε οι εκπαιδευτικοί να προσφερθούν, έξω από την δουλειά τους και χωρίς αμοιβή, να διδάξουν στοιχεία Ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού, στοιχεία ιστορίας της βαθύτερης πραγματικότητας που συνέχει αυτό το λαό και αυτό τον τόπο;

Δεν θα μπορούσαν άραγε οι επιστήμονες να πείσουν την κοινή γνώμη και να βοηθήσουν αυτούς τους ελάχιστους παλιννοστούντες να δείξουν ότι μπορούν να είναι καλοί στην δουλειά

τους; Να ξεπεράσει η ντόπια κοινή γνώμη στερεότυπα που θέλουν τους πρόσφυγες να δουλεύουν με όρους προπολεμικούς (να ξεχεραίνουν χωράφια για παράδειγμα).

Τι άραγε σημαίνει κινητοποίηση του επιχειρηματικού δυναμικού;

Σημαίνει δέσμευση για κάποιες θέσεις εργασίας που για ένα διάστημα δεν θα έχουν πλήρη αποδοτικότητα. Σημαίνει παρακολούθηση και ενθάρρυνση εκείνων που προσπαθούν περισσότερο. Σημαίνει επίσης ότι ο εμπορικός κόσμος δεν θα σαμποτάρει αλλά θα κατανοήσει τη σημασία του δικτύου που ήδη λειτουργούν οι δαιμόνιοι της Μαύρης Θάλασσας και θα συνεργαστεί για την ανάπτυξή του. Προσφέροντας υπηρεσία εθνικών διαστάσεων.

Τα εργατικά κέντρα που οργάνωσαν αυτό το συνέδριο, το οποίο κατά τη γνώμη μου προωθεί την τοπική ανάπτυξη, και το οποίο μου έδωσε σήμερα την ευκαιρία να αναφερθώ σ' αυτή την παράμετρο της ανάπτυξης, ένα ρόλο δηλαδή στους Πόντιους. Μπορούν τα εργατικά κέντρα να είναι φορείς ενός πνεύματος συναδελφικότητας, αλληλεγγύης, να πείσουν κάθε δύσπιστο, ότι το εννοούν. Να πείσουν για την εφαρμογή και τη διεύρυνση των κρατικών πολιτικών, να προτείνουν λύσεις που δεν ευνοούν την εγκατάσταση και τη μονιμοποίηση ενός νέου περιθωρίου, αλλά την ενσωμάτωση συνελλήνων μέσα στον κοινωνικό ιστό.

Αλλά επίσης αυτονόητος είναι ο ρό-

λος των Ποντιακών σωματείων, που οι άνθρωποι τους γνωρίζουν καλλίτερα τα πράγματα.

Τέλος, η εκκλησία μπορεί και πρέπει να ανασύρει τις οικουμενικές πλευρές του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας στην δράση της και να βοηθήσει στην τόνωση της αυτοπεποίθησης και του ντόπιου πληθυσμού και των παλιννοστώντων.

Οι απλές αυτές πρακτικές σκέψεις, και άλλες πιο εύστοχες από ανθρώπους που γνωρίζουν την τοπική πραγματικότητα, θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση ενός τοπικού προγράμματος δραστηριοποίησης δυνάμεων, ώστε να υπάρξει η άλλη πλευρά, η άλλη θεώρηση.

Εμείς που είχαμε την ευκαιρία να εκθέσουμε αυτές τις σκέψεις θέλουμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι κατανοούμε ότι μιλάμε σε πολίτες που είναι ταγμένοι να φυλάττουν Θερμοπόλες ποτέ από το χρέος μη κινούντες.

Θέλουμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι ανάπτυξη της Θράκης σημαίνει να έχουμε στο επίκεντρό μας το εθνικό μας έργο. Αυτή η θεώρηση είναι που θα δώσει στη Θράκη ηθικό και δύναμη, ριζοσπαστισμό στη δράση, κατανόηση και ανοχή για την αναγέννησή της.

Θέλουμε τέλος να σας διαβεβαιώσουμε ότι οι σκληροτράχηλοι Ιάσωνες του Ελληνισμού έχουν κουράγιο να προσφέρουν εκείνη τη ζωοποιό δυναμική, που θα βοηθήσει τη Θράκη να συνεχίσει την αρχέγονη πορεία της στην ιστορία.

Επιστρέψτε μου να τους πω για δικό σας λογαριασμό: Ο Ορφέας παραμένει εδώ, έτοιμος να τους υποδεχτεί, αλλά επίσης και ο Αριστοτέλης. Νοηματοδοτούν μια τρισχιλιόχρονη ιστορική παρουσία.

Αλεξανδρούπολη, Μάρτης 1992

* Εισήγηση σε συνέδριο που οργάνωσαν στην Αλεξανδρούπολη τα Εργατικά Κέντρα της περιοχής.

Για την εισήγηση ετούτη χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία:

1. Από άρθρογραφία στο περιοδικό *Ελλοπία* μεταξύ των οποίων των Θ. Ζιάκα, Βλ. Αιγζίδη, του υπογράφοντος κλπ.
2. Δημοσίευτα άρθρα των Μαρίας Βεργέτη και Χρίστου Ιωάννου.
3. Σπουδαστική εργασία των Θ. Ντασοπούλου και Θ. Χριστοδούλου.
4. Από το βιβλίο του Μ. Χαραλαμπίδη «*Το Ποντιακό ζήτημα σήμερα*».
5. Από το πρόγραμμα του Ε.Ι.Υ.Α.Π.Ο.Ε. για την αποκατάσταση των προσφύγων.

Εσεί' ήμαρ νόστιμον

Αναζητώντας τις πατρίδες της Ανατολής

του Βλάση Αγτζίδη

Συνέντευξη με την *Μαρία Χατζημιχάλη - Παπαλιού*

Η πρώτη προσπάθεια κινηματογραφικής αποτύπωσης των Ελληνικών μνημείων της Λυκίας έγινε από μια γυναίκα, τη *Μαρία Χατζημιχάλη-Παπαλιού*.

Η προσπάθεια αυτή, που κατέληξε σε μια σειρά έξι σαρανταπεντάλεπτων επεισοδίων με τον τίτλο «*Λυκία*», ήταν και η πρώτη συμμετοχή της Ελλάδας στο Διεθνές Φεστιβάλ Οπτικοακουστικών Μέσων (FIPA), που διοργανώνεται κάθε Οκτώβριο στις Κάννες.

Η χερσόνησος της Λυκίας βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο της Μικράς Ασίας. Όπως και όλη η *Ιωνία*, είναι τόπος όπου η παρουσία του Ελληνισμού ήταν διαρκής, από την αρχαιότητα έως τις αρχές του αιώνα μας. Η σειρά γυρίστηκε σε 20 πόλεις μέσα σε εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες και *παρά τις απαγορεύσεις των τουρκικών αρχών*. Η σκηνοθέτις συνελήφθη με τους Άγγλους συνεργάτες της, ενώ την ίδια τύχη είχε και ένα γερμανικό τηλεοπτικό συνεργείο.

Η προσπάθεια της *Μαίρης Χατζημιχάλη-Παπαλιού* είναι *πολλαπλά σημαντική*.

Η *μικρασιατική τραγωδία*, οι *γενοκτονίες των Ελλήνων του Πόντου και της Ιωνίας*, η *βίαιη εκρίζωση πανάρχαιων πολιτισμών* από την Ανατολή, δεν αναδείχθηκαν όσο θα έπρεπε στη συλλογική μνήμη του ελληνικού έθνους και στη συνείδηση της ανθρωπότητας.

Τα τρομακτικά εκείνα γεγονότα *υποβαθμίστηκαν*, η εμπειρία των προσφύγων *αγνοήθηκε* και οι απόγονοί τους *αλλοτριώθηκαν*. Το μεγαλύτερο μέρος ευθύνης ανήκει στον *Ελλαδισμό*, την ιδεολογία εκείνη που *υπέτασσε* τα εθνικά συμφέροντα στα κακώς νοούμενα συμφέροντα του Ελλαδικού Κέντρου, που της αρκούσε η *συγκυριακή φιλία* με την Τουρκία για να συναινέσει στο *έγκλημα της ανταλλαγής των πληθυσμών* και της *αποσιώπησης των ιστορικών γεγονότων*. Μεγάλο μέρος της ευθύνης έχουν και οι *Ελλαδίτες διανοούμενοι*. Αν προσπαθήσει κανείς να βρει την *εικαστική απεικόνιση* της Μικρασιατικής καταστροφής, θα απογοητευθεί βαθύτατα. Για τους εξοντωμένους Έλληνες της Ανατολής και τα εκατομμύρια των προσφύγων δεν υπάρχει καμιά «*Γκουέρινκα*»!

Αυτό συνέβη, είτε γιατί οι Ελλαδίτες διανοούμενοι *ενέτασαν* τον ελληνισμό της Ανατολής στις πολιτικές διαμάχες του ελλαδικού χώρου, είτε γιατί *επηρέαζονταν* από τις κοσμοπολίτικες ερμηνείες της *ελλαδικής αριστεράς*, οι οποίες δικαιολογούσαν την πρακτική του *τούρκικου ρατσιστικού καθεστώτος*.

Έτσι, πράξεις σαν αυτή της *Μαρίας Χατζημιχάλη-Παπαλιού* έχουν όλη τη γεύση της *απελευθερωτικής πράξης*, *καλλιεργούν τη γνώση*, προκαλούν τη μνήμη και ερεθίζουν τα κριτήρια των *Βαλκάνιων νεοελλήνων*.

Με αφορμή λοιπόν την σειρά «*Λυκία*», συζητήσαμε με τη *Μαρία Χατζημιχάλη Παπαλιού*.

— Ανήκεις στη δεύτερη γενιά των Μικρασιατών προσφύγων. Τι μπορεί να σημαίνει αυτό για σένα;

— Εμένα με τρομάζει η ιστορία χωρίς μνήμη. Η Μικρασία δεν είναι απλώς μια χαμένη πατρίδα. Είναι τρόπος ζωής και σκέψης. Για μας τους Μικρασιάτες, τους πρόσφυγες, η πατρίδα δεν είναι κάτι το χειροποιαστό, όπως για τους άλλους ανθρώπους οι συγγενείς, το σπίτι, η γη. Σέρνουμε μια ορφάνια. Τα σπία μας είναι απέναντι, η πατρίδα μας είναι κάποιες σκόρπιες μνήμες. Θυμάσαι λοιπόν, νοσταλγείς, θέλεις να μάθεις. Η μνήμη είναι μια διάσταση πνευματική που μας κάνει ευαίσθητους στον πόνο.

Ο Ελληνικός πληθυσμός αριθμεί σήμερα 3.000.000 Μικρασιάτες. Και είναι αυτοί που, επειδή έχουν πονέσει, θες επειδή είναι από την Ανατολή, κάτι διαφορετικό έφεραν και φέρνουν στον Ελλαδικό χώρο.

— Αυτός ο τρόπος προσέγγισης της Μικρασίας, αυτή η αίσθηση που εκφράζεις, διαμορφώθηκε από τις αφηγήσεις των γονιών σου, από το συναίσθημα ότι ζουν σε ξένο χώρο και ότι η πατρίδα τους είναι μακριά;

Ο Ηλίας Τσιρκινίδης, ένας μεγάλος Πόντιος ποιητής, περιγράφει με πολύ παραστατικό τρόπο το συναίσθημα του πρόσφυγα ως «*αλλόξενου*» και «*αστερώτου*»:

Επέμ'ναμε αλλόξενοι 'ς σα αλλόξενα το τόπα,

Επέμ'ναμ' αστερώτοι 'ς ση χώρας τα στερέας.

— Ο πατέρας μου γεννήθηκε στο Αϊβαλί. Όταν ήμουν μικρή, αυτό δε σήμαινε για μένα πολλά πρά-

«Ήταν πεπρωμένο μου να γεννηθώ στην Ανατολή. Αλλά καθώς ο τροχός της μοίρας δε σταματά να γυρίζει, η πατρίδα μου ξεριζώθηκε από τα θεμέλιά της. Σαν γλάρος που βρίσκεται ένα βράχο στον ωκεανό και απαγκιάζει, έτσι νοιώθω ζώντας αλλού. Θεωρώ το γεγονός ότι γεννήθηκα στην Ασία ευλογία και ευχαριστώ το Θεό γι' αυτό...»

Φώτης Κόντογλου

γματα. Ο πατέρας μου δε μιλούσε για τη Μικρασία. Το πένθος του ήταν σιωπηλό κι αυτή η σιωπή με σημάδεψε. Αργότερα, μετά το θάνατό του και μέσα από τη νοσταλγία μου για κείνον, η Ιωνία μπήκε στη ζωή μου.

Μια μοναδική εικόνα που μου είχε διηγηθεί πήρε μέσα μου συμβολικές διαστάσεις, έγινε ολόκληρος ο Μικρασιατικός πόνος. Ο πατέρας μου θυμόταν πως, φεύγοντας μικρός από την πατρίδα του, είχε δει μια μάνα να χάνει το παιδί της μέσα από το χέρι της, μέσα στο διωγμό και τον πανικό. Αυτή η μάνα, αυτή η απελπισία και το παιδί, η ορφάνια του, το ξεριζώμα και ταυτόχρονα η ελπίδα, κυριάρχησαν στη ζωή μου και έπρεπε να οδηγήσουν τα βήματά μου.

Γιατί διάλεξε ειδικά τη Λυκία και όχι την Αιολία, όπου βρίσκεται και το Αϊβαλί, η πατρίδα σου;

— Το αρχικό μου σχέδιο ήταν υπερβολικά φιλόδοξο. Ήθελα, αν ήταν δυνατόν, να κλείσω μέσα σε ταινίες όλο τόν ελληνισμό της Μικράς Ασίας, όλες τις ελληνικές πόλεις, αρχαίες, βυζαντινές και νεότερες. Ξεκίνησα ορισμένα αναγνωριστικά ταξίδια. Παράλληλα βρήκα συμπαραγωγούς, μια αγγλοαμερικανική εταιρεία που εξασφάλισε άδειες από τις τουρκικές αρχές. Στο σημείο αυτό συνέβη κάτι που έμελλε να καθορίσει τη συνέχεια της δουλειάς. Οι Τούρκοι δεν μου έδωσαν άδεια, εμένα προσωπικά. Έπρεπε λοιπόν να δουλέψω χωρίς αυτή, σε ένα χώρο που δεν αστειεύεται. Λίγο πριν οι Τούρκοι είχαν συλλάβει ένα γερμανικό κινηματογραφικό συνεργείο το οποίο είχε άδειες γυρισμάτων.

Για μένα όλα αυτά ήταν μια πρόκληση. Φυσικά δεν επρόκειτο να κά-

νω πίσω. Μας συνέλαβαν, όλο το συνεργείο, και ύστερα από πολλές ώρες μας άφησαν ελεύθερους, θαρρείς και κάτι το μεταφυσικό μας προστάτευε. Καταλαβαίνετε όμως ότι έπρεπε να είμαστε πλέον πολύ προσεκτικοί. Τα γυρίσματα έγιναν σε πολλαπλά ταξίδια, μέσα σε κινδύνους, και τα αρχικά σχέδια τροποποιήθηκαν. Θα ξεκινούσα όχι από το Αϊβαλί, αλλά από τη Λυκία, απέναντι από τη Ρόδο και το Καστελλόριζο, μια περιοχή λίγο κατοικημένη και δύσβατη.

Πόσο καιρό κράτησε αυτή η δουλειά;

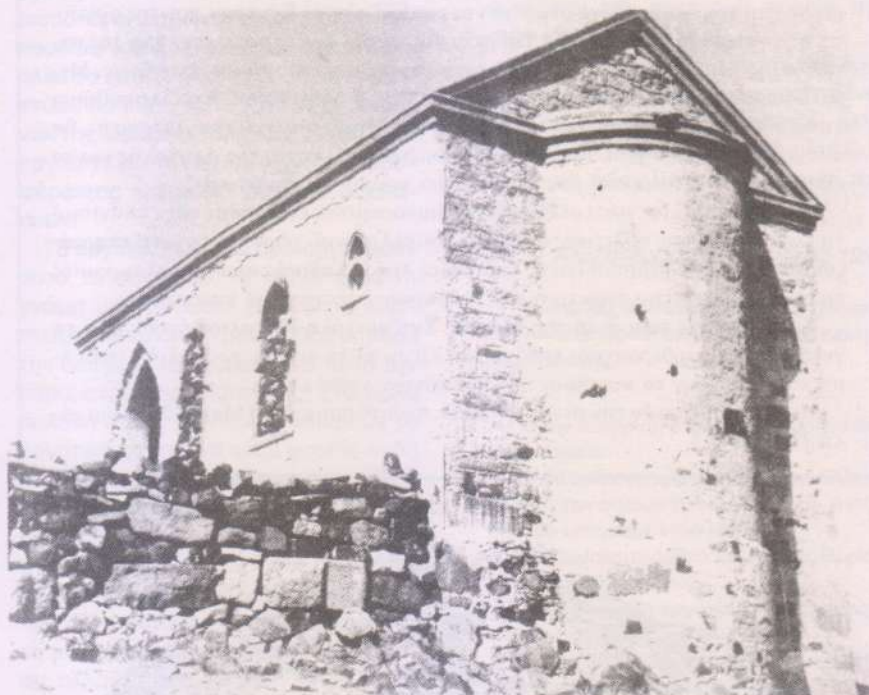
— Κράτησε τέσσερα ολόκληρα χρόνια. Φυσικά όχι μόνο για τα γυρίσματα, αλλά για ρεπορτάζ, επίμονη έρευνα, τεχνική επεξεργασία. Επειδή πολύ λίγα πράγματα είναι γνωστά για τη Λυκία, έπρεπε να βρω τους ιστορικούς και τους αρ-

χαιολόγους που έχουν κάνει εκεί ανασκαφές.

— Ποιά είναι η τελική σου γεύση από τη Λυκία;

— Στη Λυκία είδα κυρίως θέατρα και τάφους. Τα θέατρα απέναντι στους τάφους. Οι νεκροί απέναντι στο θέαμα της ζωής. Οι Λύκιοι διάλεγαν τα πιο απρόσιτα μέρη για να χτίσουν τις πόλεις και τις νεκροπόλεις τους. Η φύση είναι αμιγώς ελληνική.

Θα σας πω για μια συνάντηση που υπήρξε καθοριστική: Καλοκαίρι ήταν, δειλινό, κι είμασταν κουρασμένοι. Είχαμε περπατήσει ώρες σ' εκείνους τους ακατοίκητους τόπους. Κατηφορίσαμε προς τη θάλασσα. Και εκεί, μισοθαμμένο στους αμμόλοφους βρήκαμε ένα αρχαίο θέατρο που διατηρούσε όλη του τη λάμψη. Έλεγε πως δεν είχε περάσει μέρα. Έτσι όπως είναι ακατοίκητοι εκείνοι οι τόποι, το μόνο που αγγίζει τα μνημεία είναι η θάλασσα, το χώμα, το φως. Ένοιωσα συγκίνηση και αγάπη για τους ανθρώπους που έζησαν κάποτε εκεί. Η συγκίνησή μου κορυφώθηκε όταν διάβασα σε μια επιγραφή, ότι το θέατρο το είχε δωρίσει σ' εκείνο τον τόπο μια γυναίκα, στη

Κυδωνίες: Άποψη της εκκλησίας του Αγ. Γεωργίου

μνήμη του πατέρα της. Εγώ, που είχα ξεκινήσει αυτό το οδοιπορικό με οδηγό τη μνήμη του πατέρα μου, έβρισκα έναν άλλον πατέρα μέσα στους αιώνες.

— Ένας επισκέπτης της Λυκίας σήμερα, μπορεί να βρει τα παλιά ελληνικά μέρη; Και εκτός από τα μνημεία της αρχαιότητας, διατηρούνται ίχνη της πρόσφατης εγκατάστασης των Ελλήνων, που διακόπηκε βίαια με την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1992;

— Τα ονόματα των αρχαίων πόλεων της Λυκίας διατηρούνται μόνο στις μνήμες και στα κείμενα. Ο τούρκικος χάρτης τα έχει βάλει χαλάσει.

Στη Λυκία σήμερα συναντάς τα μεγάλα ανέπαφα χωριά των Ελλήνων. Με τα σπίτια, τις πλατείες και τις εκκλησίες τους. Σπίτια που εγκαταλείφθηκαν βίαια από τους κα-

Καπαδοκία: Τό ελληνικό Γυμνάσιο της Σινασσοῦ

τοίκους τους και που μοιάζει σαν να μη δέχτηκαν ποτέ να στεγάσουν τον εχθρό.

Μεγάλη εντύπωση μου έκανε ο ναός του Αγίου Νικολάου στα Μύρα. Κάθε χρόνο, ανήμερα στη γιορτή του, Λύκιοι πρόσφυγες από όλο τον κόσμο μαζεύονται για να προσευχηθούν και να τιμήσουν τους νεκρούς τους. Είναι μια συγκλονιστική λειτουργία, που την παρακολουθούν ορθόδοξοι, προτεστάντες και καθολικοί. Θυμάμαι τους πρόσφυγες να κατηφορίζουν προς τη Βασιλική, κρατώντας τριαντάφυλλα. Ολόγυρα Τούρκοι στρατιώτες. Οι ιερείς με τα άμφια σε πλαστικές τσάντες, γιατί δεν επιτρέπονταν να κυκλοφορούν με τα ιερά ρούχα και από μακριά να ακούγεται η φωνή του μουεζίνη.

Τώρα που η ταινία σου έχει προβληθεί σε Ελληνικό και Ευρωπαϊκό κοινό και έχει συμβάλει αποφασιστικά στο να μάθουμε ή να θυμηθούμε, ποιά είναι η τελική σοιείσθηση;

— Για μένα η πραγματικότητα είναι φαντασμαγορική. Αυτή με εμπνέει. Αν κάνω κινηματογράφο, είναι γιατί αγαπώ αυτό που βλέπω. Για να μοιραστώ με άλλους αυτή τη συγκίνηση. Η τέχνη μου με φέρνει συχνά κοντά σε στιγμές εξέγερσης. Η εξέγερση είναι μια στιγμή θριάμβου στην πορεία μιας εξέλιξης, που όμως δεν σταματά εκεί. Γι' αυτό και οι ταινίες μου δεν τελειώνουν στην οθόνη. Συνεχίζονται και μετά το τέλος της προβολής.

Με αφορμή την προβολή της ταινίας «Λυκία» στο Πολιτιστικό Κέντρο «Ίδρυμα Ζωρζ Πομπιντού» στο Παρίσι, η Ομοσπονδία Προσφυγικών Σωματείων Ελλάδας έκδωσε ψήφισμα, στο οποίο αναφέρονται μεταξύ άλλων, τα εξής:

«... διατηρώντας πάντοτε άσβεστη τη ΜΝΗΜΗ των πέραν του ΑΙΓΑΙΟΥ Ελληνικών Πατρίδων μας και το ζωντανό δράμα του αγρίως σφαιασθέντος αμάχου ελληνικού πληθυσμού της Μ. ΑΣΙΑΣ... ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΟΥΜΕ και ΚΑΤΑΓΓΕΛΛΟΥΜΕ για μια φορά ακόμη την οργανωμένη γενοκτονία των Ελλήνων και Αρμενίων της Μικράς Ασίας, με την πεποίθηση ότι πρέπει να διατηρούνται ζωντανά στη μνήμη των λαών τα απάνθρωπα αυτά εγκλήματα...».

Κεντρική 'Ασία: Η τουρκική προώθηση και η 'Ελλάδα

του Μιχαήλ Γ. Δανίκα

Εδῶ καιρό εἴμεθα μάρτυρες τῆς τουρκικῆς ὠθήσεως πρὸς τὶς ἰσλαμικὲς δημοκρατίες τῆς πρώην ΕΣΣΔ. Ἡ Τουρκία θέλει νὰ ἐμφανίζεται ὡς προστάτις δύνამις τῶν μουσουλμανικῶν πληθυσμῶν τῆς πρώην ΕΣΣΔ καὶ δὲν εἶναι λίγα τὰ ἐντυπα πού κυκλοφοροῦν στὴν Τουρκία, τὰ ὅποια ζητοῦν χωρὶς προσχήματα τὴν προσάρτηση μιᾶς τεραστίας περιοχῆς —πού περιλαμβάνει τὸ Ἀζερμπαϊτζάν, τὸ Καζακστάν, τὸ Οὐζμπεκιστάν, τὸ Τουρκμενιστάν, τὸ Τατζικιστάν, τὴν Κιργισία, καθὼς καὶ τὴν περιοχὴ Σινγιάνγκ τῆς Κίνας— στὴν Τουρκία¹. Στὶς κινήσεις αὐτές τῆς Τουρκίας, κινήσεις πού ἀποσκοποῦν σὲ πρώτη φάση στὴν οἰκονομικὴ διεξόδωση στὶς περιοχές αὐτές, στὴν πολιτικὴ ἐπιρροή καὶ στὴ δημιουργία «ἰσλαμοτουρκογενοῦς» μπλόκ στὸν Ο.Η.Ε., πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀντιδράσῃ ἡ 'Ελλάδα, ἡ ὁποία, γιὰ τὴν ὥρα καὶ μέ τὴν τροπὴ πού παίρνουν τὰ πράγματα στὸν βαλκανικὸ χῶρο, αἰσθάνεται ἀπομονωμένη καὶ περικυκλωμένη ἀπὸ ἐχθρικές ἢ ἐν δυνάμει ἐχθρικές χώρες^{2,3}. Στὸ παρόν ἄρθρο θὰ προσπαθήσουμε νὰ θίξουμε τὸ θέμα τῆς προωθήσεως τῆς Τουρκίας στὶς ἰσλαμικὲς δημοκρατίες τῆς πρώην ΕΣΣΔ, καθὼς καὶ τοὺς τρόπους ἀντιδράσεως πού διαθέτει ἡ χώρα μας.

Ἄρκετοὶ Τούρκοι κυβερνητικοὶ ἀξιωματοῦχοι ἐπιμένουν νὰ ἐμφανίζουν τοὺς μουσουλμανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Κ. Ἀσίας ὡς ἐθνολογικὰ ὁμοιογενεῖς καὶ κατὰ συνέπεια ὡς «Τούρκους ἀδελφοὺς». Εἶναι ἄραγε πράγματι ἔτσι; Φυλετικά, οἱ σημερινοὶ Τούρκοι —σὲ μεγάλο ποσοστὸ ἐξισλαμισμένοι Ἕλληνες καὶ κατὰ δεύτερο λόγο ἐξισλαμισθέντες λοιποὶ Βαλκάνιοι— δὲν ἔχουν μεγάλη συγγένεια μέ τοὺς μογγολοειδεῖς λαοὺς τῆς Κ. Ἀσίας. Ἴσως ἐδῶ κάποιος ν' ἀντιπροτείνει ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ δίδουμε τέτοια βαρύτητα στό ἂν οἱ Τούρκοι καὶ οἱ λαοὶ τῆς Κ. Ἀσίας εἶναι φυλετικά συγγενεῖς. Ἀπαντοῦμε πῶς ὅταν ἡ τουρκικὴ προπαγάνδα μιλά γιὰ «ἀδελφοὺς», τότε πρέπει νὰ ἐρευνήσουμε ἂν πράγματι ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα. Πολιτιστικά, εἶναι λανθασμένο νὰ θεωροῦμε τὴν ὅλη περιοχὴ ὡς ὁμοιογενῆ. Οἱ Ἀζερμπαϊτζανοὶ εἶναι σιίτες καὶ ὄχι σουνίτες, στὴ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία. Οἱ Τατζικοί εἶναι περσόφωνοι καὶ ὄχι τουρκόφωνοι, οἱ δὲ Κιργίσιοι ἔχουν βαθύτατες ἐθνικὲς διαφορὲς μέ τοὺς Οὐζμπέκους (ἄς μὴ λησμονοῦμε τὶς αἱματητόρατες συγκρούσεις μεταξύ τῶν δύο προαναφερθειῶν ἐθνοτήτων τὸ 1990, μέ πλέον τῶν 100 νεκρῶν)⁴. Ὁ ἴδιος ὁ Ὁζάλ, σὲ συνέντευξή του στό γερμανικὸ περιοδικὸ «Der Spiegel», δήλωσε πῶς «[μέ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς] μᾶς χωρίζει μιὰ διαφορετικὴ ἱστορία 800-900 ἐτῶν. Δὲν μπορούμε νὰ τοὺς καταλάβουμε, ἂν καὶ οἱ γλῶσσες μας ἀνήκουν στὴν ἴδια γλωσσικὴ οἰκογένεια»⁵. Ἄλλωστε —γιὰ νὰ σταθοῦμε μόνο στὴν περίπτωσι τοῦ Ἀζερμπαϊτζάν— τὸ Ἀζερμπαϊτζάν ἀπέτελεσε γιὰ πολλοὺς αἰῶνες περιοχὴ τοῦ Ἰράν μέχρι καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁπότε κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Ρώσους⁶. Γιὰ νὰ σταθοῦμε λίγο ἀκόμη στὴ φυλετικὴ-πολιτιστικὴ σχέση τῶν περιοχῶν αὐτῶν τῆς Κ. Ἀσίας μέ τὴν Τουρκία, ἄς παρατηρήσουμε ὅτι στὶς πέντε ἰσλαμικὲς δημοκρατίες τὸ 40% τῶν κατοίκων ἀνή-

Ἡ Ο.Μ. Ἀλέξανδρος! καὶ ὁ δάσκαλός του Ἀριστοτέλης! σὲ περσικὴ μινιατούρα τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων

κουν σὲ ἄλλες μὴ μουσουλμανικὲς ἐθνοότητες (κατὰ κύριο λόγο Ρώσους). Καὶ ἄς μὴν πῆ κανεὶς ὅτι οἱ Ρῶσοι, Οὐκρανοὶ κλπ., πού βρίσκονται στὶς δημοκρατίες αὐτές, εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν μέτρων πού ἔλαβε κάποτε ἡ ἀποικιακὴ ρωσικὴ δύναμη. Διότι καὶ οἱ λογιῆς-λογιῆς μουσουλμανικὲς μειονότητες, στὴν Κύπρῳ καὶ τὰ Βαλκάνια, γιὰ τὶς ὁποῖες τόσο «μεριμνᾷ» ἡ Τουρκία, εἶναι καὶ αὐτές ἀποτέλεσμα ἐξαναγκασμοῦ καὶ ἀπειλῶν.

Ἐχει ἄραγε ἡ Τουρκία πλήρη ἐλευθερία κινήσεων γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν σκοπῶν της; Μᾶλλον ὄχι, θὰ λέγαμε. Παρὰ τὸν ἀναβαθμισμένο —λόγω τοῦ πολέμου τοῦ Κόλπου— ρόλο της στὴ διεθνή σκηνή, ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι μνηστήρες πού ὀρέγονται τὴν Κ. Ἀσία. Τὸ Ἰράν εἶναι ἴσως ὁ κυριώτερος ἀντίπαλος τῆς Τουρκίας στό μεγάλο παιχνίδι πού ἄρχισε. Ἐχοντας πολιτιστικούς καὶ θρησκευτικούς δεσμοὺς μέ τὴν περιοχὴ, τὸ Ἰράν μάχεται γιὰ τὴν διεύρυνση τῆς ἐπιρροῆς του καὶ τὴν διάδοσι τῆς δικῆς του σιιτικῆς διδασκαλίας.

Ο αγώνας του Ιράν για το ποιός θά κερδίσει το παιχνίδι της Κ. Ασίας άφησάλλησε σ' ένα άπό τά τεύχη του Ιανουαρίου 1992 και τό περιοδικό «Newsweek»⁷. Η ήγεσία της Τεχεράνης, μετά τήν καταστροφή της πολεμικής μηχανής του Ιράκ, άποβλέπει στήν ένίσχυση του γεωπολιτικού ρόλου του Ιράν. Τό ότι στόν διεθνή τύπο άνεγράφησαν ειδήσεις για τήν προσπάθεια του Ιράν νά κυριαρχήσά στρατιωτικά στόν Κόλλο με τή συνεχή άγορά όπλικών συστημάτων⁸ και τήν προσπάθειά του νά έπηρεάσει τήν πολιτική κατάσταση στήν Άλγερία και τήν Αίγυπτο⁹, δέν είναι καθόλου τυχαίο. Ο Ραφσαντζάνι προειδοποίησε ήδη τήν Τουρκία «νά μήν ύποδουλίξει έθνικιστικά κινήματα στήν Κ. Ασία, γιατί αυτό θέτει σέ κίνδυνο τήν ασφάλεια τών συνόρων του Ιράν». Άν στά προαναφερθέντα προστεθή άκόμη ή έντονωτάτη διπλωματική δραστηριότης του Ιράν με σύναψη οικονομικών συμφωνιών, έγκαινίαση πρεσβειών και προξενείων κλπ., τότε δέν είναι άστοχο νά συμπεράνουμε ότι τό Ιράν πρόκειται νά είναι ένας άπό τούς σοβαρότερους άντιπάλους της Τουρκίας στόν χώρο της Κ. Ασίας.

Τό Ιράν δέν είναι ό μοναδικός άνταγωνιστής της Τουρκίας στήν περιοχή. Τό Πακιστάν προσπαθεί κι αυτό νά άποκτήσει προσβάσεις στήν περιοχή. Συχνή άεροπορική συγκοινωνία συνδέει πλέον τό Καρατσι με τήν Τασκένδη και ό πρόεδρος του Ουζμπεκιστάν προσεκληθή νά επισκεφθή έπίσημα τό Ισλαμαμπάντ¹¹. Ο πακιστανός πρόεδρος μίλησε για τούς «επανευρεθέντες άδελφούς του Βορρά»¹² και όνειρεύεται μία «ισλαμική κοινή άγορά»¹³. Η Σαουδική Άραβία προσπαθεί νά εισέλλη έπίσης στό κρίσιμο γεωπολιτικό παιχνίδι, μοιράζοντας άφειδώς πετροδολάρια (μέχρι τόν Ιανουάριο της φετινής χρονιάς είχε ήδη διαθέσει 1 δισεκατομμύριο δολάρια για τήν Κ. Ασία)¹⁴.

Είναι γεγονός πώς ή Τουρκία θέλει τήν δημιουργία μιάς τεράστιας ένιαίας κεντροασιατικής περιοχής οικονομικά και πολιτικά δεμένης μ' αυτήν. Άλλά σέ μιά τέτοια περίπτωση είναι μοιραίο νά εισέλλη και ό κινεζικός κολοσσός στό γεωπολιτικό παιχνίδι, δεδομένου ότι και στά δυτικά της Κίνας υπάρχουν έκατομμύρια μουσουλμάνων. Καί θά μπορούσε μήπως ένα —στήν ύποθετική περίπτωση— ένοποιημένο Τουρκεστάν (όπως είναι τό όνειρο τών έπεκτατικών κύκλων της Άγκύρας) ν' άγνοήσά τις έκατοντάδες τών έκατομμυρίων Κινέζων δίπλα του;¹⁵ Η βουλμία της Τουρκίας και ό παμφάγος έπεκτατισμός της όμως μπορούν σέ τελική άνάλυση νά τήν βλάψουν. Δέν πέρασε φυσικά άπαρατήρητη ή προσπάθεια της Τουρκίας και άλλων ισλαμικών κρατών ν' άποκτήσουν άτομικά μυστικά άπό τήν καταρρεύσασα ΕΣΣΔ¹⁶. Η Ρωσία, τόν Ιανουάριο του 1992, έξεδήλωσε τήν δυσφορία της για τήν προσπάθεια αυτή και έξέφρασε τήν άνησυχία της για τήν δυνατότητα επίθεσης με άτομικά όπλα άπό μουσουλμανικές χώρες¹⁷. Η Ρωσία, όπως πιά κάτω θά δοϋμε, είναι ίσως ό κύριος παράγων του γεωπολιτικού παιχνιδιού στήν Κ. Ασία και μιά χώρα τήν όποία θά πρέπει νά προσεταιρισθή ή πατρίδα μας στόν ευρύτερο άνταγωνισμό της με τήν Τουρκία.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ή Τουρκία προσπαθεί νά διεισδύσει οικονομικά, πολιτιστικά και —σ' ένα άπώτερο στάδιο— πολιτικά στίς ισλαμικές δημοκρατίες της Κ. Ασίας. Προσπαθεί νά προβάλλη στούς λαούς τών χωρών αυτών τό φιλοδυτικό καπιταλιστικό μοντέλο άναπτύξεώς της, αντίθετο φυσικά με τό ισλαμικό μοντέλο του Ιράν. Δέν χρειάζεται έδώ νά τονίσουμε πόσο άνάπηρη είναι αυτή ή δημοκρατία της Τουρκίας. Δέν χρειάζεται ν' άναφερθοϋμε και πάλι στή συστηματική έξόντωση τών διαφόρων μειονοτήτων στήν τουρκική επικράτεια. Δέν χρειάζεται νά ύπενθυμίσουμε πώς άκόμη και άνήλικοι βασανίζονται άπό τό τουρκικό καθεστώς¹⁸. Χρειάζεται όμως

νά σταθοϋμε για λίγο στό ότι ή πολιτική αυτή της Άγκύρας βρίσκει άπήχηση σέ μεγάλα άμερικανικά περιοδικά¹⁹ και σέ σημαίνοντα πρόσωπα της δημοσίας ζωής τών ΗΠΑ²⁰. Αύτά δείχνουν ότι ή Τουρκία άντιμετωπίζεται, άπό πολλούς πέραν του Άτλαντικού, ως σημαντική τοπική δύναμη, τήν όποία οι σημερινές συγκυρίες βοηθοϋν για τήν άνάθεση άκόμη ευρύτερου ρόλου στήν μεσανατολική και κεντροασιατική περιοχή. Οι έξελιξις σήμερα δικαιώνουν δυστυχώς τόν Κ.Π. Κύρρη, ό όποιος προέβλεψε ότι ό τουρκικός ιμπεριαλισμός θά στραφή —όταν οι συνθήκες τό έπιτρέψουν— έναντίον τών γειτόνων του, οίωνόηποτε γειτόνων του, πού θά σταθοϋν έμπόδιο στήν παθολογική του άρπακτικότητα²¹.

Πώς ή Έλλάς μπορεί νά άνατρέψη τις άρνητικές γι' αυτήν έξελιξις; Υπάρχουν τρόποι άντιδράσεως ή μοιραία θά καταλήξουμε δορυφόρος της Τουρκίας; **Τρόποι άντιδράσεως ύπάρχουν, άρκει οι Έλληνες άρμόδιοι νά ξεφύγουν άπό τήν «ίδεολογία» της μικρās και έντίμου Έλλάδος, άρκει νά ξεφύγουν άπό έναν τρόπο σκέψεως πού τούς ύποχρεώνει νά βλέπουν τήν πατρίδα μας σάν ένα μικρό αδύναμο κράτος στή νοτιοανατολική γωνιά της Βαλκανικής.**

Οι άνακατατάξεις στήν πρώην Σοβιετική Ένωση και τήν Άν. Ευρώπη, παρά τό ότι —δικαιολογημένα— προκαλοϋν τήν άνησυχία σέ πολλούς, είναι συγχρόνως και γεγονότα έλπιδοφόρα. Η άνάδειξη της Ρωσίας ως κυριαρχούσας δύναμης στήν καινούργια «Κοινότητα Άνεξαρτήτων Κρατών» δέν θά πρέπει νά περάσει άνεκμετάλλευτη άπό τούς χειριζόμενους τήν έξωτερική πολιτική του τόπου μας. Ομοίως ή άνάδειξη ως άνεξαρτήτων κρατών της Λευκορωσίας, της Ούκρανίας, της Γεωργίας και της Άρμενίας, χωρών όμοδοξών ή —στήν περίπτωση της Άρμενίας— εύρισκομένων πολύ κοντά στήν Ορθοδοξία, πρέπει νά δώση τό έναυσμα για μιά διαφορετική έπιτέλους ελληνική έξωτερική πολιτική. Με όλους αυτούς τούς λαούς μας συνδέουν δεσμοί θρησκείας και πολιτισμού πολλών αιώνων. Νά λησμονήσουμε άραγε αυτό πού γράψε ό

Έκτελεσθέντες άπό τόν τουρκικό στρατό Κοϋρδοι. «Δέν τούς συμπεριφερθήκαμε πάντα σωστά», δήλωσε ό Τ. Οζάλ στό Der Spiegel, 42/1991 (Τό πόσο σωστά θά ήθελε νά τούς συμπεριφερθεί ό Τ. Οζάλ τό έδειξε τούς περασμένους μήνες)

δήμαρχος της Μόσχας Γαβριήλ Ποπόφ, ότι δηλ. «σε κάθε τρίτη ρωσική οικογένεια κάποιο από τα μέλη της έχει ελληνικές ρίζες»²².

Η Ρωσία —παρά την δύσκολη οικονομική της κατάσταση— είναι κυρίαρχη του παιχνιδιού στην Κ. Ασία. Οι Ρώσοι κυριαρχούν σ' όλες τις κεντροασιατικές δημοκρατίες, στον τεχνικό και επαγγελματικό τομέα, και απ' αυτούς εξαρτώνται τόσο οι σταθμοί παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας όσο και η λειτουργία των νοσοκομείων. Δεσμοί οικονομικοί εξακολουθούν να υπάρχουν μεταξύ Μόσχας και ισλαμικών δημοκρατιών. Πολλοί στις κεντροασιατικές δημοκρατίες φοβούνται ότι ξαφνική αποχώρηση των Ρώσων θα σημάνη μιά άνευ προηγουμένου όπισθοδρόμηση στη βιομηχανία και στην οικονομία. Άλλοι φοβούνται αιματοκύλισμα μετά την αποχώρηση των ρωσικών στρατευμάτων²³. Είναι μέσα σ' αυτό το πλαίσιο που πρέπει να δούμε τον ρόλο της όμοδοξου μας Ρωσίας. Παρά την κατάρρευση του σοσιαλιστικού μοντέλου, παρά τις όποιες μεγάλες οικονομικές δυσκολίες, η Ρωσία παραμένει μιά τεράστια χώρα, μιά πυρηνική δύναμη, μιά δύναμη η οποία είχε και διατηρεί δεσμούς με τις κεντροασιατικές δημοκρατίες και η οποία δεν θά βλεπε ευνόικα την άνοδική επίρροή της Τουρκίας ή του 'Ισλάμ στην νευραλγική αυτή περιοχή²⁴. 'Η Ελλάς θά 'πρεπε να μη παραβλέψη κανέναν από τους προαναφερθέντες παράγοντες που καθιστούν την Ρωσία κυρίαρχο του ανταγωνισμού στην περιοχή αυτή του κόσμου. 'Η αντίθεση εξάλλου Ρωσίας - Τουρκίας (αν εξαίρεση κανείς την μπολσεβικική-κεμαλική συμμαχία που συνέβαλε στην ήττα μας τό 1922) είναι ιστορική και ίσως να μὴν ἀργήση να εκδηλωθῆ και πάλι.

Φρονούμε πώς η 'Ελλάς πρέπει να δραστηριοποιηθῆ στις ὀρθόδοξες χώρες της 'Αν. Εὐρώπης. 'Ενας ὀρθόδοξος ἄξων, πού θά περιλαμβάνῃ τις ἑκατοντάδες τῶν ἑκατομμυρίων τῶν ὀρθοδόξων ἀδελφῶν μας, πρέπει να γίνῃ κύριο μέλημα τῆς ἐξωτερικῆς μας πολιτικῆς. Σ' αὐτή τὴν κατεύθυνση σπουδαίο ρόλο πρέπει να παίξῃ ἡ 'Ελληνικὴ 'Εκκλησία. **Με τὴν εὐκαιρία αὐτή, ἄς ἀναφέρουμε κάτι ἐξόχως σημαντικό:** ἡ 'Εκκλησία τῆς Οὐκρανίας ζήτησε τὴν ἀδεια τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ν' ἀποχωρήσῃ ἀπ' αὐτό και νὰ προσχωρήσῃ σ' αὐτό τῆς Κωνσταντινουπόλεως²⁵. **Σκέπτεται κανείς στ' ἀλήθεια τί ἀντίκτυπο θά 'χῃ ἓνα τέτοιο γεγονός, ὄχι μόνο γιὰ τὰ παγκόσμια ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἀλλὰ και γιὰ τὰ ἑλληνοτουρκικὰ, ὅταν τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως βρεθεῖ ξαφνικὰ μ' ἓνα πρόσθετο πλήρωμα 50 ἑκατομμυρίων ψυχῶν;**

Στὰ πολυσυζητημένα ἰσλαμικὰ τόξα πού προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἡ Τουρκία, ἡ 'Ελλάς πρέπει ν' ἀπαντήσῃ με τὰ ἀντίστοιχα δικά της. 'Ας ρίξουμε μιά ματιά στὸν χάρτη και ἄς δοῦμε ὅτι στ' ἀνατολικά τῆς Τουρκίας ὑπάρχει ἡ 'Αρμενία και ἡ Γεωργία. Εἶναι καθήκον τῆς 'Ελλάδος ἡ σύναψη στενῶν δεσμῶν με τις δύο τοῦτες χώρες. 'Όταν μάλιστα ἡ πρόταση πολιτικῶν σχηματισμῶν στὴν Γεωργία, πού καλεῖ γιὰ στενότε-

ρες σχέσεις με τὴν 'Ελλάδα —**ὡς πρώτης χώρας στὸν κατάλογο τῶν φίλων τῆς Γεωργίας**— εἶναι σχετικὰ πρόσφατη...²⁶

'Η σύναψη στενότερων δεσμῶν με τὸ 'Ιράν και τὴν Συρία —δύο ἐν δυνάμει ἀντιπάλων χωρῶν τῆς Τουρκίας— θά 'πρεπε ἐπίσης να εἶναι μιά ἀπὸ τις κορυφαῖες ἐπιδιώξεις τῆς 'Ελλάδος στὸ διπλωματικὸ πεδίο. Δὲν θά 'ταν ἄσκοπο νὰ τονίσουμε ἐδῶ τὸν μεγάλο ρόλο πού μποροῦν νὰ παίξουν οἱ ἀραβόφωνοι ὀρθόδοξοι ὡς πολιτιστικὴ γέφυρα μεταξύ τῶν 'Ελλήνων και τοῦ κυρίου ὄγκου τῶν 'Αράβων. Εἶναι χαρακτηριστικὸ πὼς ὁ Πατριάρχης 'Αντιοχείας 'Ιγνάτιος ὁ Δ', ὁ μόνος μὴ 'Ελλην ἀπὸ τοὺς τέσσερεις προκαθημένους τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχειῶν τῆς 'Ορθοδοξίας, σὲ συνέντευξή του σὲ ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα²⁷, ἐξέφρασε ἀπόψεις ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκὲς γιὰ τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα.

Τῆς προσοχῆς τῆς ἑλληνικῆς πλευρᾶς δὲν πρέπει να διαφύγῃ ὁ κινεζικὸς παράγων. 'Ας μὴ νομίσουν μερικοὶ τὴν σκέψη αὐτὴ σὰν παρατραβηγμένη. Με μιά ἰσλαμικὴ μειονότητα στις δυτικές περιοχὲς τῆς χώρας, ἡ κινεζικὴ ἡγεσία δὲν θά εἶχε καμμιά διάθεση νὰ δῆ στὸ τμήμα αὐτὸ νὰ ἐκφράζονται αὐτονομιστικὲς τάσεις. 'Όσο και ἂν αὐτὸ σήμερα θεωρηθῆ ἀπὸ πολλοὺς ὡς ἐξαιρετικὰ ἀπίθανο νὰ συμβῆ, ἄς μὴ ξεχνοῦμε πὼς πρό ὀλίγων μόνον ἐτῶν ἐθεωρεῖτο ἡ διάλυση τοῦ Συμφώνου τῆς Βαρσοβίας και ἡ κατάρρευση τοῦ κομμουνιστικοῦ συστήματος στὴν 'Αν. Εὐρώπη ὡς ἀδύνατες νὰ συμβοῦν...

Τέλος, ἡ 'Ελλάς δὲν θά 'πρεπε νὰ θεωρήσῃ τὴν «διπλωματικὴ μάχη» στις ἰσλαμικὲς δημοκρατίες τῆς Κ. 'Ασίας ὡς ἐκ τῶν προτέρων χαμένη. Κάτι τέτοιο θά ἀποτελοῦσε ὀλέθριο σφάλμα. 'Ας μὴ διαφεύγῃ ἀπὸ κανένα ὅτι ἡ τεράστια αὐτὴ περιοχή εἶναι πολιτιστικὰ και θρησκευτικὰ ἀνομοιογενῆς. 'Ότι ὑπάρχουν ἀλληλοὑποβλεπόμενες και ἀλληλομισούμενες ἐθνότητες. 'Ότι ὑπάρχει μεγάλη οικονομικὴ καθυστέρηση. 'Η ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ θά μπορούσε νὰ προσβλέψῃ σ' ὅλες αὐτὲς τις παραμέτρους γιὰ τὴ χάραξη μιάς γραμμῆς με στόχο τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν εὐρύτερων σχεδίων τοῦ 'Ελληνισμού.

Η κατάρρευση τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων τῆς ΕΣΣΔ και τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς 'Αν. Εὐρώπης και ὁ πόθος γιὰ ἀνεξαρτησία πολλῶν ἐθνῶν μᾶς θυμίζουν ἔντονα ἄλλες ἐποχὲς τῆς παγκόσμιας ἱστορίας²⁸. Οἱ δραματικὲς ἀνακατατάξεις τῶν ἡμερῶν μας μᾶς δείχνουν ὅτι οἱ στρατηγικοὶ στόχοι πολλῶν χωρῶν παρέμειναν ἀμετάβλητοι. 'Η Γερμανία λ.χ. προσπάθησε και ἐπέτυχε —με τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Κροατίας— πρόσβαση στὴ Μεσόγειο, ἡ 'Ιταλία, με τὴν πολιτικὴ της στὴν 'Αλβανία ἀλλὰ και στὴ διαλυμένη πλέον Γιουγκοσλαβία, προσπαθεῖ νὰ ἀναδειχθῆ σὲ κυρίαρχουσα μεσογειακὴ δύναμη (με τὴν ἀμέριστη, βέβαια, συμπαράσταση τοῦ Βατικανοῦ), ἡ Γαλλία προσπαθεῖ ἀπελπισμένα τὸν περιορισμὸ τῆς γερμανικῆς ἐπιρροῆς στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη και ἡ Μ. Βρεταννία δείχνει νὰ δυσφορῆ γιὰ τις γερμανικὲς ἐπιτυχίες και τὴν ἐπανευρε-

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 32
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1992

Κόριννα

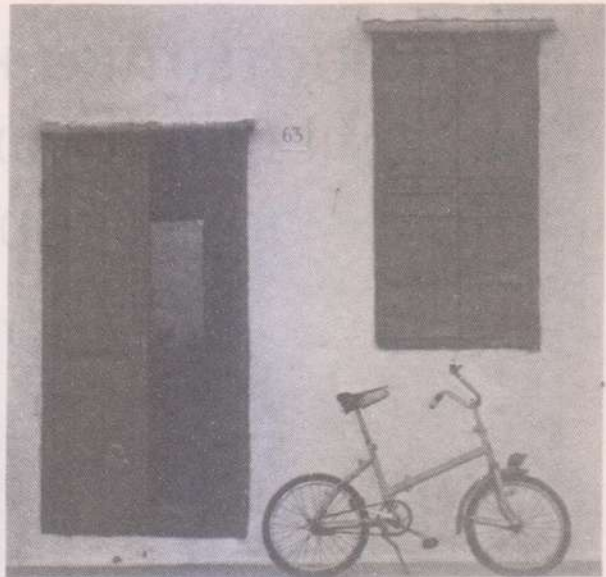
ΣΥΛΛΟΓΟΣ Σ.Σ. ΟΙΝΗΣ - ΣΧΗΜΑΤΑΡΙΟΥ ΒΟΙΩΤΙΑΣ Δικαιούμαι ὅτι υπερασπίζομαι

θείσα γερμανική αλαζονεία. Στο δημιουργούμενο αβέβαιο κλίμα, θά ήταν άνοητο να περιμένουμε έμεις οι Έλληνες για ν' ακολουθήσουμε κάποια «κοινή γραμμή τής ΕΟΚ». Η πορεία τών πραγμάτων δείχνει καθαρά ότι τό κάθε κράτος μέλος τής ΕΟΚ θά προσπαθήση νά επιβάλη ή νά «περάση» τή γραμμή εκείνη πού εξυπηρετεί καλύτερα τά συμφέροντά του. Στή σημερινή κατάσταση, όπου τά ισχυρότερα —οικονομικά και πληθυσμιακά— κράτη προσπαθούν νά καταστήσουν τήν ΕΟΚ ύποχείριο τής έξωτερικής τους πολιτικής (ή περίπτωση τής Γερμανίας σχετικά μέ τήν ανεξαρτησία τής Κροατίας και τής Σλοβενίας είναι πρόσφατη), θά ήταν όχι μόνον άφελές αλλά στήν κυριολεξία έγκληματικό νά παραμείνη ή Έλλάς προσκολλημένη σέ κάποια δήθεν «γραμμή ΕΟΚ» χωρίς τήν παράλληλη προώθηση τών δικών της συμφερόντων.

Τό τονίσαμε σέ άλλο άρθρο²⁹, τό τονίζουμε και τώρα: ή Έλλάς πρέπει νά προσβλέψη στή χάραξη μιās τέτοιας πολιτικής, πού ως στόχο νά έχη τήν αποδυνάμωση και τόν έδαφικό διαμελισμό τής Τουρκίας. Ήδη κάποιες τέτοιες σκέψεις σέ Κούρδους άγωνιστές υπάρχουν³⁰. Τό έχουν τονίσει πολλοί άλλοι, τό έπαναλαμβάνουμε και έμεις: ή Έλλάς δέν πρέπει νά αφήση άνεκμετάλλευτες τίς δυνατότητες πού παρέχει ή διάλυση του σοσιαλιστικού στρατοπέδου. Άν άναφερθήκαμε στά πλαίσια του άρθρου αυτού σέ μερικές δυνατότητες πού διαθέτει ή ελληνική έξωτερική πολιτική, τό κάναμε όχι για νά προτείνουμε κάτι τι σάν αντίβαρο τών άνόμων επιδιώξεων τής Τουρκίας, αλλά για νά τονίσουμε πώς ή Έλλάς πρέπει νά παίξει ένα μεγαλύτερο ρόλο στά διεθνή πράγματα. Ο μεγαλύτερος όμως ρόλος προϋποθέτει άνάληψη πρωτοβουλιών και όχι άναμονή για τό έπόμενο κτύπημα τής «συμμάχου» μας. Προϋποθέτει έπιθετικότητα και όχι άνοχη άπέναντι σέ τετελεσμένα. Προϋποθέτει συνεχή άγώνα και όχι διαρκείς ύποχωρήσεις και «διαλόγους» μέ μηδενικά για μās κέρδη. Οί καιροί ού μνετοί. Τίς οίμωγές τής βαρύτατα πληγωμένης Κύπρου μας δέν πρέπει νά τίς συνοδεύση ό έπιθανάτιος ρόγχος όλοκλήρου του Έλληνισμού.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ήδε τό άρθρο του Marc Ferro, *Des republicues à la dérive*, Le Monde Diplomatique, σσ. 10-11, Μάιος 1990.
2. Ήδε τό άρθρο του Frans van Hasselt, *Athene voelt zich in isolement na verkiezingsuitslag Bulgarije*, NRC Handelsblad, 23/1/92.
3. Ήδε *Οί εξελίξεις στά Βαλκάνια και ή Έλλάδα*, Καθημερινή, 24/1/92.
4. Ήδε *A gathering war of ideas*, Newsweek, 3 Φεβρουαρίου 1992, σ. 21.
5. Ήδε συνέντευξη του Τ. Όζάλ, *Alles erfundene Geschichten*, Der Spiegel, 42/1991, σσ. 232-236. **Στήν ίδια συνέντευξη, ό τουρκικός πρόεδρος τονίζει και πάλι ότι «τό τουρκικό έθνος είναι ένα μίγμα διαφόρων έθνοτήτων».** Καί μάλιστα: «Και γώ έχω κουρδικό αίμα στίς φλέβες μου. Κούρδη ήταν ή γιαγιά μου από τήν πλευρά του πατέρα μου». Ήπίσης στήν ίδια συνέντευξη: «Δέν είμασταν πάντα ασστοί στή συμπεριφορά μας μέ τούς Κούρδους. Τούς φερθήκαμε σκληρά. Σήμερα έχουμε άναταραχή εξαιτίας τών τρομοκρατών... Περισσότερο από τό 50% τών Κούρδων ζή οικειοθελώς στά δυτικά τής Τουρκίας... Έάν σήμερα διεξήγето δημοψήφισμα, ένα 60, 70, ίσως 80% τών Κούρδων θά διάλεγαν νά ζήσουν στήν ενιαία Τουρκία». Αύτά, χωρίς περαιτέρω σχόλια...
6. Ήδε *Trois Republicues caucasiennes*, Le Monde Diplomatique, Ιούνιος 1990, σ. 12.
7. Ήδε *Azerbaijan: Iran stirs the pot*, Newsweek, 3 Φεβρουαρίου 1992, σ. 25.

8. Ήδε *Through secret arms deals, Iran starts to dominate Gulf*, International Herald Tribune, 8/1/92.
9. Ήδε *Iran sets up bases in Sudan to train fundamentalist muslim guerrillas*, The Wall Street Journal Europe, 15/1/92.
10. Ήδε Κ. Γαλανόπουλου, *Αύτοί...*, Τά Νέα, 23/1/92.
11. Ήδε Α. Dastarac et M. Levent, *Islamabad regarde vers l'Asie centrale*, Le Monde Diplomatique, Δεκέμβριος 1991, σ. 26.
12. Ήδε Giuseppe Canessa, *Il vulcano dell' Islam dalle ceneri dell' URSS*, Il Giorno, 14/1/92, σ. 3.
13. Ήδε σημείωση 11.
14. Ήδε σημείωση 4.
15. Ήδε Philippe Moreau Defarges, *L'été des décompositions ou la misère des nations*, Défense Nationale, Νοέμβριος 1991, σσ. 67-73.
16. Ήδε Christoph Bertram, *Wird der Damm jetzt brechen?*, Die Zeit, 10/1/92, σ. 3.
17. Ήδε International Herald Tribune, 30/1/92, σ. 1. Ήπίσης *Neue Abrüstungsangebote Russlands*, Neue Zürcher Zeitung, 30/1/92, σ. 3.
18. Ήδε *Ρουτίνα οι βασανισμοί άνηλικών στήν Τουρκία*, Έλευθεροτυπία, 27/1/92.
19. Ήδε Newsweek, 3 Φεβρουαρίου 1992, σσ. 16-25.
20. Ήδε Henry Kissinger, *La responsabilidad de EE UU*, El Pais, 21/1/92.
21. Ήδε Κ.Π. Κύρρη, *Τουρκία και Βαλκάνια*, εκδ. Έστιας, Άθήνα 1986.
22. Ήδε Γ. Ποπόφ, *Άπό τή γενοκτονία στήν άναγέννηση*, Έλλοπία, τεύχος 3, σσ. 22-25.
23. Ήδε σημείωση 4.
24. Ήδε Jean Radvanyi, *L'attente des Republicues d'Asie centrale*, Le Monde Diplomatique, Ιανουάριος 1991, σ. 4. Ήπίσης, Pravda Vostoka, 25 Νοεμβρίου 1986.
25. Ήδε Jean-Marie Chauvier, *L'Ukraine, si proche de la Russie et déjà si lointaine*, Le Monde Diplomatique, Δεκέμβριος 1991, σσ. 8-9.
26. Ήδε Κ. Χολέβα, *Εύρώπη και Βαλκάνια: Άναδιανέμονται οι ζώνες έπιρροής*, Οικ. Ταχυδρόμος, 2/1/92, σσ. 13-14.
27. Ήδε Έθνος, 19/11/1990, σ. 22.
28. Ο πρεσβευτής κ. Τζούνης σέ τηλεοπτική συζήτηση τόν Δεκέμβριο του 1991 ύποστήριξε —σωστά— πώς ή σημερινή κατάσταση θυμίζει έντονα τήν δεκαετία του '30.
29. Ήδε Μιχαήλ Γ. Δανίκα, *Ή άναβάθμιση του ρόλου τής Τουρκίας και οι έπιλογές τής ελληνικής έξωτερικής πολιτικής*, Έλλοπία, τεύχος 7, Φθινόπωρο '91, σσ. 30-32.
30. Ήδε Nicole Pope, *L'armée tente d'anéantir la guérilla Kurde*, Le Monde, 26-27 Ιανουαρίου 1992, σ. 3.

Μεταναστευτικά κύματα Ποντίων από τη Σοβιετική Ένωση προς την Ελλάδα από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα

Πληθυσμός και προβλήματα ένταξης

της Μαρίας Βεργέτη

Το πρώτο κύμα μαζικής μετανάστευσης Ελλήνων του Πόντου από τη Σοβιετική Ένωση προς την Ελλάδα παρατηρείται από το 1918 μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1920, και κυρίως από το 1921 μέχρι το 1923¹. Αποτελείται από τους πρόσφυγες από το Μικρασιατικό Πόντο, που έχουν καταφύγει στη Σοβιετική Ένωση λόγω των διωγμών των Νεοτούρκων εναντίον τους την περίοδο 1914-1924, αλλά και από Πόντιους μόνιμα εγκατεστημένους στις περιοχές της Υπερκαυκασίας (σημερινές δημοκρατίες της Γεωργίας, Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν), της Ουκρανίας και της Ρωσίας, που καταφεύγουν στον ελλαδικό χώρο κάτω από την πίεση των συνεπειών ιστορικών γεγονότων, όπως η Οκτωβριανή επανάσταση του 1917, η εθνικιστική πολιτική που ασκείται από τους μενσεβίκους στη Γεωργία, η προέλαση του τουρκικού στρατού στον Καύκασο το 1918, η βία, την οποία η αρμενική κυβέρνηση ασκεί στη στρατολόγησή τους, η αποτυχημένη εκστρατεία της Αντάντ στην Ουκρανία εναντίον των μπολσεβικικών στρατευμάτων το 1919.

Το δεύτερο μεγάλο κύμα μετανάστευσης προκαλείται από τις διώξεις σημαντικού τμήματος του πληθυσμού την περίοδο 1937-1939. Το κύμα του 1939 κατευθύνεται στους τόπους εγκατάστασης των Ποντίων προσφύγων της δεκαετίας του 1920, σ' όλη την επικράτεια του ελληνικού κράτους. Στα χρόνια που ακολουθούν, περιορισμένος αριθμός οικογενειών κατορθώνει να πάρει άδεια μετανάστευσης προς την Ελλάδα, γιατί η έξοδος από τη Σοβιετική Ένωση είναι ουσιαστικά απαγορευμένη. Από το 1946 μέχρι το 1948 έρχονται λίγες οικογένειες. Οι οικογένειες που κατορθώνουν να αποκτήσουν άδεια μετανάστευσης το 1946 είναι κάτοικοι του Καζαχστάν, και όσες κατορθώνουν να πάρουν άδεια το 1948 είναι κάτοικοι της πόλης Κοκάντ του Ουζμπεκιστάν². Το 1957 εκατό οικογένειες από την κεντρική Ασία εγκαθίστανται στη Νέα Βίγλα της Άρτας³.

Από το 1965 μέχρι το 1967 παρουσιάζεται νέο μεταναστευτικό κύμα από την κεντρική Ασία, το οποίο λόγω της επιβολής δικτατορικού καθεστώτος διακόπτεται την περίοδο 1967-1974 και συνεχίζεται μετά τη μεταπολίτευση. Το 1971 έρχεται περιορισμένος αριθμός οικογενειών από την πόλη Κεντάου του Καζαχστάν⁴. Τόπος εγκατάστασης των οικογενειών που έρχονται στο ελληνικό κράτος μετά το 1965 είναι το πολεοδομικό συγκρότημα Αθήνας-Πειραιά, εκτός από περιορισμένο αριθμό οικογενειών, που εγκαθίστανται κοντά σε συγγενείς τους στη βόρεια Ελλάδα.

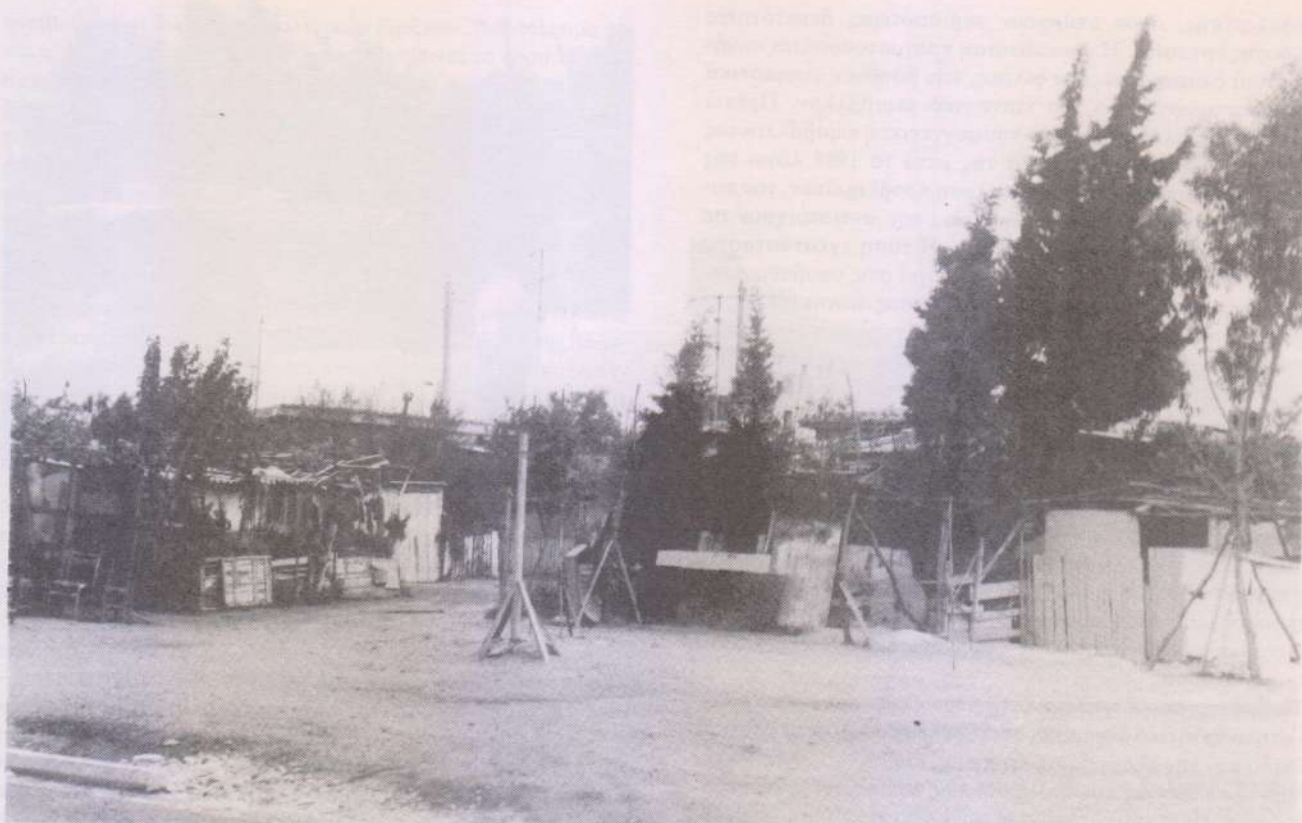
Το 1985 η άνοδος του Μ. Γκορμπατσώφ στη θέση του Γενικού Γραμματέα του Κ.Κ.Σ.Ε. καθορίζει την αρχή της πολιτικής, που δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση του

μεταναστευτικού κύματος του 1987, το οποίο παρουσιάζει συνεχώς σημαντική αύξηση από το 1988 μέχρι σήμερα. Ειδικότερα, ενώ το 1987 μεταναστεύουν από το σοβιετικό στο ελληνικό κράτος μόνο 527 άτομα, το 1988 ο αριθμός αυτός ανέρχεται σε 1.365, το 1989 σε 6.791 και το 1990 σε 21.209⁵.

Ο ελληνοποντιακός πληθυσμός από την Ε.Σ.Σ.Δ. που εγκαθίσταται στο ελληνικό κράτος τη δεκαετία του 1920 βιώνει συνθήκες πρώτης εγκατάστασης και πορεία ένταξης όμοια με τους Πόντιους πρόσφυγες από το Μικρασιατικό Πόντο. Για τους Έλληνες του Πόντου που έρχονται το 1939, τα στοιχεία για τον ολικό πληθυσμό τους και την πορεία ένταξής τους είναι ελάχιστα. Σύμφωνα με τον Α. Ζαπάντη 20.000 περίπου Ελληνίδες και παιδιά μεταναστεύουν από τη Σ.Ε. στην Ελλάδα το 1938⁶. Δεν αναφέρεται πόσα από τα άτομα αυτά είναι Πόντιοι. Επίσης, είναι αδύνατο να εξαχθεί οποιοδήποτε γενικευμένο συμπέρασμα για την παροχή ή όχι κρατικής βοήθειας, γιατί σε ορισμένες κατηγορίες, όπως για παράδειγμα στους σήμερα εγκατεστημένους στην Πετρούπολη, δεν χορηγείται κανενός είδους βοήθεια, ενώ οι επίσης εγκατεστημένοι στο πολεοδομικό συγκρότημα της περιοχής Αθήνας-Πειραιά, στην περιοχή Καρέα του δήμου Βύρωνα, τίθενται υπό την αρμοδιότητα των Ηνωμένων Εθνών και στεγάζονται τη δεκαετία του 1950 σε προνομιούχα, και όχι μόνο για την εποχή εκείνη, διαμερίσματα⁷. Αναμφισβήτητο το ιστορικο-κοινωνικό πλαίσιο, όπως αυτό καθορίζεται από τις συνέπειες του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου και τη μεγάλης κλίμακας μετανάστευση του ελληνικού εργατικού δυναμικού της βόρειας Ελλάδας προς τις χώρες της δυτικής Ευρώπης τη δεκαετία του 1960, ασκεί την ίδια επιρροή σ' όλες τις κατηγορίες του ποντιακού ελληνισμού, ανεξάρτητα από τον χρόνο εγκατάστασης.

Οι πληροφορίες, για την πορεία ένταξης των 30.000 ατόμων⁸ που μεταναστεύουν από τις κεντροασιατικές μουσουλμανικές δημοκρατίες την περίοδο 1965 μέχρι το μεγάλο μεταναστευτικό κύμα της τελευταίας τριετίας, προέρχονται μόνο από διδακτορική διατριβή, η οποία βρίσκεται στο στάδιο της συγγραφής⁹. Η έλλειψη κρατικής βοήθειας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την οικονομική περιθωριοποίηση των Ποντίων αυτών, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια¹⁰.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, την τελευταία δεκαετία έχουν έρθει περίπου 10.000 άτομα¹¹. Απ' αυτά το 68% μεταναστεύει το 1989. Υπολογίζεται ότι τα επόμενα χρόνια θα έρχονται κάθε χρόνο περίπου 15.000 άτομα. Ενώ όμως μέχρι το 1988 η συντριπτική πλειονότητα μεταναστεύει κυρίως από τις κεντροασιατικές δημοκρατίες του Καζαχστάν, Ουζμπεκιστάν και Κιργισίας, γεγονός που οφείλε-

Κεντρικός δρόμος του ποντιακού οικισμού στο Λαύριο (Αρχείο Μ. Βεργέτη)

ται στο ότι σχεδόν όλες οι οικογένειες των Ελλήνων του Πόντου στις δημοκρατίες αυτές διατηρούν ελληνικά διαβατήρια και συνεπώς έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα εξόδου από τη Σ.Ε. από τους ελληνοπόντιους ρωσο-υπηκόους άλλων περιοχών, η σύγχρονη πολιτική της σοβιετικής εξουσίας, που επιτρέπει τη μετανάστευση σε όλο και μεγαλύτερες πληθυσμιακές ομάδες, προκαλεί την αλλαγή της πληθυσμιακής κατανομής όσων έχουν έρθει την τελευταία τριετία, όσον αφορά τον τόπο μόνιμης κατοικίας πριν την μετανάστευση. Ειδικότερα, όπως παρουσιάζει η πρώτη μεγάλη έρευνα του ελληνικού κράτους για τα προβλήματα των νεοφερμένων Ποντίων μεταναστών, η οποία πραγματοποιείται το 1989-1990 στην περιοχή της Αττικής, το 55% των ερωτηθέντων, που έχουν έρθει τα δύο τελευταία χρόνια, έχουν γεννηθεί στο Καζαχστάν και στο Ουζμπεκιστάν, και το 40% στη Γεωργία και κυρίως στην Αμπχάζια¹².

Οι μετανάστες της τελευταίας τριετίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν, τα οποία συσχετίζονται σε κάποιο βαθμό με τις προσδοκίες και τα προβλήματα προσαρμογής στην ομοεθνή κοινωνία και κράτος:

α) Έλληνες του Πόντου από τις Δημοκρατίες της Υπερκαυκασίας (Σ.Δ. Γεωργίας, Αρμενίας, Αζερμπαϊτζάν) με κύριο γνώρισμα τη γνώση της ποντιακής, εκτός των τουρκόφωνων της Τσαλκας στην ορεινή Γεωργία, τη γνώση της ρωσικής, πιθανώς γνώση της νεοελληνικής και κοινωνικό περίγυρο με έντονο τοπικό εθνισμό.

β) Ελληνοπόντιοι από τις Δημοκρατίες της Ρωσίας και Ουκρανίας (περιοχή Κριμαίας) με κύριο γνώρισμα τη γνώση της ποντιακής, τη γνώση της ρωσικής, πιθανώς γνώση της νεοελληνικής και κοινωνικό περίγυρο χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα λόγω εθνικιστικών ταραχών.

γ) Έλληνες του Πόντου από τις μουσουλμανικές Δημοκρατίες της κεντρικής Ασίας (κυρίως του Καζαχστάν και του Ουζμπεκιστάν) με κύριο γνώρισμα τη γνώση της ποντιακής, τη γνώση της ρωσικής, άγνοια της νεοελληνικής (εκτός περιορισμένου αριθμού ηλικιωμένων) και κοινωνικό περίγυρο με χαρακτηριστικό τον ισλαμικό φανατισμό, παράλληλα με την τουρανική αφύπνιση και τοπικούς εθνισμούς.

Τα προβλήματα ένταξης που αντιμετωπίζουν όσοι έρχονται τελευταία από τη Σοβιετική Ένωση, τα αντιμετώπισαν σε μεγαλύτερη έκταση και ένταση οι Πόντιοι μετανάστες των δεκαετιών 1960 και 1970 και τα αντιμετωπίζει κατά τις ενδείξεις ακόμα και σήμερα τμήμα της δεύτερης γενιάς τους ή ακόμα τα σύγχρονα προβλήματα είναι συνέχεια και προέκταση των προβλημάτων περασμένων δεκαετιών.

Οι Πόντιοι μετανάστες από τη Σοβιετική Ένωση αντιμετωπίζουν στο ελληνικό κράτος σημαντικά προβλήματα ένταξης, αντίστοιχα των οποίων, σε μικρότερη όμως έκταση και ένταση, αντιμετώπισαν οι Πόντιοι πρόσφυγες από το Μικρασιατικό Πόντο, στις αρχές του αιώνα. Γνωρίζουν, στη συντριπτική πλειονότητά τους, μόνο την ποντιακή διάλεκτο, γεγονός που λειτουργεί ανασταλτικά στην προσαρμογή των παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα και στην εξεύρεση εργασίας των ενηλίκων, είναι δύσκολη ή ανέφικτη η αντιστοιχία συγκεκριμένων ειδικοτήτων των πτυχίων τους προς τα πτυχία των ελληνικών Α.Ε.Ι., δεν πραγματοποιείται μεταφορά των ασφαλιστικών τους δικαιωμάτων από την Ε.Σ.Σ.Δ., αντιμετωπίζουν οξύτατο στεγαστικό πρόβλημα. Για το τελευταίο, η κρατική βοήθεια που παρέχεται στην Κομοτηνή και την Ξάνθη δεν αποτελεί σοβαρό κίνητρο, γιατί στις πόλεις αυτές η αγορά εργασίας είναι περιορισμένη, με αποτέλεσμα την επιλογή εγκατάστασης στα πολεοδομικά συγκροτήματα της Αθήνας-Πειραιά και της

Θεσσαλονίκης, όπου υπάρχουν περισσότερες δυνατότητες εξεύρεσης εργασίας. Η εγκατάσταση πραγματοποιείται συνήθως κοντά σε συγγενείς και φίλους, που βοηθούν ουσιαστικά στην προσαρμογή στο νέο κοινωνικό περιβάλλον. Πρέπει όμως να τονιστεί ότι η βοήθεια του συγγενικού περιβάλλοντος χάνει την αποτελεσματικότητά της μετά το 1988 λόγω της αδυναμίας ανταπόκρισης στην επίλυση προβλημάτων, του πολύ μεγάλου πλέον αριθμού συγγενών, που αντιστοιχούν σε κάθε ήδη εγκατεστημένη οικογένεια. Η τάση εγκατάστασης κοντά σε συγγενείς και φίλους δημιουργεί στις υποβαθμισμένες περιφερειακές περιοχές της πρωτεύουσας συνοικισμούς με πληθυσμό αμιγώς ποντιακό¹³. Ο κύριος όγκος των νεοφερμένων εγκαθίσταται σε δήμους, όπου οι Πόντιοι από τη Σοβιετική Ένωση αποτελούν την πλειονότητα ή σημαντικό τμήμα του πληθυσμού¹⁴. Οι περιοχές εγκατάστασης είναι κυρίως ο δήμος Καλλιθέας, που βρίσκεται στο κέντρο του πολεοδομικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας και αποτελεί παραδοσιακό χώρο υποδοχής Ποντίων προσφύγων τα τελευταία εβδομήντα χρόνια, και ο δήμος Αχαρνών (Μενιδίου). Ο τελευταίος, όπως και οι υπόλοιποι δήμοι εγκατάστασης των Ποντίων προσφύγων της περιόδου 1965 μέχρι σήμερα, δηλαδή οι δήμοι Ελευσίνας, Ασπρόπυργου, Άνω Λιοσίων, Αιγάλεω, Αγίας Βαρβάρας και Λαυρίου συμπεριλαμβάνονται στις υποβαθμισμένες περιοχές της πρωτεύουσας¹⁴.

Τα πρώτα χρόνια η πλειονότητα των νεοφερμένων καταλήγει φτηνό εργατικό δυναμικό, ανεξάρτητα από το εκπαιδευτικό επίπεδο και την επαγγελματική πείρα, κυρίως λόγω των προβλημάτων γλώσσας και της αδυναμίας αντιστοιχίας των πτυχίων ορισμένων ειδικοτήτων. Η συγκλονιστικότερη ίσως περίπτωση περιθωριοποίησης των οικονομικά ασθενέστερων είναι η περίπτωση των ποντιακών οικογενειών που εγκαθίστανται το 1965 προσωρινά στο Λαύριο και τελικά παραμένουν στα ίδια ακατάλληλα οικήματα για 25 χρόνια. Όταν η οικογένεια αυξάνεται, κατασκευάζεται από χαρτόνι το αρχικό οικήμα και αργότερα αντικαθίσταται με καταλληλότερα υλικά. Οι φωτογραφίες είναι εύγλωτες, και δείχνουν πως ακόμη και προβλήματα της πρώτης γενιάς όπως το στεγαστικό, που για την πλειονότητα βρίσκουν λύση, έστω και μετά πάροδο αρκετών ετών, εξακολουθούν να υφίστανται σε τμήμα της δεύτερης γενιάς.

Οι προοπτικές για τους μετανάστες της τελευταίας τριετίας, όσον αφορά την παροχή κρατικής βοήθειας, είναι πολύ καλύτερες. Το μεγάλο μεταναστευτικό κύμα Ελληνοποντίων από τη Σοβιετική Ένωση προς την Ελλάδα και η αναμενόμενη διόγκωσή του θέτει για πρώτη φορά μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922 πρόβλημα ένταξης στην κοινωνική δομή του ελλαδικού χώρου μεγάλης ομοεθνούς πληθυσμιακής ομάδας.

Η προσωρινή εγκατάσταση στο Λαύριο διαρκεί είκοσι-πέντε χρόνια (Αρχείο Μ. Βεργέτη).

Αυτό ενεργοποιεί τον κρατικό μηχανισμό, που για τριάντα χρόνια παρέμεινε αδιάφορος ή εξαιρετικά βραδυκίνητος στα προβλήματα ένταξης των Ελλήνων του Πόντου από τη Σοβιετική Ένωση. Ήδη το 1987 αρχίζουν τα μαθήματα νεοελληνικής γλώσσας. Το 1988-1989 πραγματοποιείται η πρώτη κρατική έρευνα για τον εντοπισμό των κοινωνικών χαρακτηριστικών και των προβλημάτων ένταξης του πληθυσμού. Στη συνέχεια ανατίθενται άλλες έρευνες σε πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα. Από το Υπουργείο Εξωτερικών ετοιμάζεται το κέντρο υποδοχής στο Ρέντη Αττικής. Κτιζονται οικισμοί υποδοχής στη Φαρκαδόνα Τρικάλων, στο Ζυγό Καβάλας, στις Σάπες Ροδόπης και στην περιοχή του Έβρου. Οι οικισμοί αυτοί θα παρέχουν εξάμηνη δωρεάν παραμονή, κατά τη διάρκεια της οποίας θα πραγματοποιούνται μαθήματα νεοελληνικής γλώσσας και γνώσης της ελληνικής κοινωνίας και του ελλαδικού χώρου. Μετά το εξάμηνο θα χορηγείται οικόπεδο οικοδομήσιμο και δάνειο¹⁵.

Το ενδιαφέρον του κράτους εκδηλώνεται ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 με ενέργειες όπως η εισαγωγή της ποντιακής ιστορίας στα σχολικά εγχειρίδια, η προβολή από τα κρατικά μέσα ενημέρωσης των διακριτικών πολιτισμικών προτύπων του ποντιακού ελληνοτισμού όπως για παράδειγμα των ποντιακών χορών, η υποστήριξη με τη συμμετοχή κρατικών φορέων και τη μεγάλη προβολή των δύο παγκόσμιων ποντιακών συνεδρίων που πραγματοποιούνται το 1985 και 1988. Παράλληλα αμβλύνεται η καχυποψία της ελλαδικής κοινωνίας προς τους Πόντιους από τη Σοβιετική Ένωση. Η δύσπιστη μέχρι προκατειλημμένη αντιμετώπιση των Ποντίων από το νέο κοινωνικό τους περίγυρο τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 οφείλεται στην άγνοια της κοινωνίας για την ιστορία του ποντιακού ελληνοτισμού, σε συνδυασμό με το δικτατορικό καθεστώς της περιόδου 1967-1974 που στερεί το δικαίωμα ίδρυσης συλλόγων των νεοφερμένων ή την ουσιαστική λειτουργία των ήδη υπαρχόντων ποντιακών συλλόγων, που θα μπορούσαν να ενημερώσουν την κοινωνία, για το ότι ο ελληνοποντιακός πληθυσμός δεν έχει συγκεκριμένα πολιτικά φρονήματα, αλλά

αντίθετα είναι θύμα των σταλινικών διώξεων. Αποτέλεσμα είναι ο χαρακτηρισμός «Ρώσοι» να αντικαθιστά το «αούτοι» των αρχών του αιώνα. Παρόμοια και άτομα με αριστερές πολιτικές θέσεις αρνούνται να πιστέψουν τις προσωπικές μαρτυρίες για την πορεία του ποντιακού ελληνισμού στην Ε.Σ.Σ.Δ. Η συμπεριφορά των τελευταίων είναι κατανοητή γιατί η εποχή χαρακτηρίζεται αφενός από διώξεις εναντίον τους, αφετέρου από την ανυπαρξία αμφισβήτησης από την κυρίαρχη ιδεολογία της αριστεράς για την οποιαδήποτε επιλογή της ηγεσίας του υπαρκτού σοσιαλισμού.

Η δυσπιστία που χαρακτηρίζει τη συμπεριφορά της ελλαδικής κοινωνίας τις δεκαετίες 1960 και 1970 προς τους Πόντιους από τη Σοβιετική Ένωση, τους τοποθετεί σ' ένα κοινωνικό περιθώριο, που είναι πιο οδυνηρό από το οικονομικό. Τα προβλήματα ένταξής τους δεν είναι αντίστοιχα οποιασδήποτε ομάδας μεταναστών. Υπάρχει η ιδιαιτερότητα της εθελουσίας μετανάστευσης προς ομοεθνές κράτος. Η ελπίδα της μετανάστευσης στο δικό τους κράτος, τους συνόδευε για γενιές στην πορεία των βίαιων εκπατρισμών. Όταν το δικό τους κράτος, και οι δικοί τους άνθρωποι, οι άλλοι Έλληνες, δεν τους παρέχουν το αναμενόμενο συναίσθημα ασφάλειας, τα προβλήματα προσαρμογής είναι ίσως σημαντικότερα οποιασδήποτε άλλης ομάδας μεταναστών.

Τα τελευταία χρόνια η καθοριστική παρέμβαση των ποντιακών συλλόγων¹⁶ της περιοχής της Αθήνας-Πειραιά στην ενημέρωση τουλάχιστον του άμεσου κοινωνικού περιγύρου των περιοχών εγκατάστασης για την ιστορία και τα προβλήματα των νεοφερμένων και η συμβολή των μέσων μαζικής ενημέρωσης για το σκοπό αυτό, οδηγούν σταδιακά στην πλήρη αποδοχή από την ελληνική κοινωνία. Ακόμη όμως και σήμερα, τη δεκαετία του 1990, η εμμονή της κοινωνίας σε υποτιμητικά για τους Πόντιους ανέκδοτα, που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα σχετικά με τις ικανότητες και την ιδιοσυγκρασία του ποντιακού ελληνισμού, αποτελεί δείγμα της προκατάληψής της εναντίον του πληθυσμού αυτού. Η σύγχρονη προκατάληψη δεν μπορεί να θεωρηθεί παρόμοια, ούτε σε ένταση εκδήλωσης ούτε σε ποσοστό προκατειλημμένων πληθυσμού, με την εχθρότητα που αντιμετώπισαν οι πρόσφυγες των αρχών του αιώνα. Η μεγάλη κλίμακας όμως εγκατάσταση ελληνοποντίων που πραγματοποιείται τα τελευταία χρόνια στην Κομοτηνή, πόλη με ιδιαίτερα προβλήματα λόγω της συγκέντρωσης σ' αυτή της μουσουλμανικής μειονότητας, είναι δηλωτική των προβλημάτων ανταγωνισμού που αντιμετωπίζουν οι νεοφερμένοι από τους αλλοεθνείς γηγενείς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Οι πληροφορίες προέρχονται από έρευνα για διδακτορική διατριβή του Παντείου Πανεπιστημίου, της Μαρίας Βεργέτη, με τίτλο *Εθνοτοπική Ταυτότητα. Η Περίπτωση των Ελλήνων του Πόντου*, η οποία βρίσκεται στο στάδιο της συγγραφής.
2. Πληροφορίες από την παραπάνω έρευνα.
3. Πληροφορίες από την παραπάνω έρευνα.
4. Πληροφορίες από την παραπάνω έρευνα.
5. Στοιχεία του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών.
6. Βλ. Ανδρέα Η. Ζαπάντη, *Ελληνο-σοβιετικές Σχέσεις 1917-1941* Μετάφραση: Άγγελος Σ. Βλάχος (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 1989), σελ. 341.
7. Πληροφορίες από την παραπάνω έρευνα.
8. Ο αριθμός θεωρείται αξιόπιστος. Πρωτοαναφέρθηκε από τον Θεόδωρο Κιαχόπουλο στην εισήγησή του στο Β' Παγκόσμιο Συνέδριο του Ποντιακού Ελληνισμού, το οποίο πραγματοποιήθηκε στη Θεσσα-

λονίκη το 1988, για «Τα Προβλήματα των Νεοφερμένων από τη Σοβιετική Ένωση και των Εκεί Ομοεθνών τους».

9. Βλ. Υποσημείωση 1.

10. Σημαντικός παράγοντας για την έλλειψη κρατικής βοήθειας είναι το βασιλικό διάταγμα 330/1960, το οποίο στερεί από τους πρόσφυγες, που έχουν καταφύγει στο ελληνικό κράτος από τη Σοβιετική Ένωση μετά την 21η Φεβρουαρίου 1934, το δικαίωμα αποκατάστασης με κρατική βοήθεια. Το διάταγμα ορίζει ότι: «Αστικής αποκατάστασως δύνανται να τύχουν: α) Αι πρόσφυγοί/σαι οικογένειαι εις το ελεύθερον Ελληνικόν Κράτος ή την ευρισκομένην μέχρι της 7 Μαρτίου 1948 υπό κατοχήν περιφέρειαν της Δωδεκανήσου, από της 8 Σεπτεμβρίου 1912 μέχρι 21 Φεβρουαρίου 1934 εκ Τουρκίας, Ρωσίας, Βουλγαρίας, Βορείου Ηπείρου, Ρουμανίας και Γιουγκοσλαβίας, συνεπεία των τότε πολεμικών γεγονότων ή συνεπεία της από 30 Ιανουαρίου 1923 συμβάσεως περί ανταλλαγής (...)».

11. Βλ. Β. Αγτζίδη, «Η Πρώτη Μεγάλη Έρευνα Δημόσιου Φορέα για τους Έλληνες Ποντίους από την ΕΣΣΔ», Νέα της Μόσχας, Μηνιαία Εφημερίδα (Μάρτιος 1990): 19.

12. Βλ. Β. Αγτζίδη, ό.π., σελ. 19.

13. Αμιγώς ποντιακοί συνδικαλισμοί έχουν δημιουργηθεί στην περιοχή αεροδρομίου του δήμου Ελευσίνας, στο δήμο του Λαυρίου, στο δήμο Ασπροπύργου (συνδικαλισμοί Γκορτυτσά, Αλεπότρυπα, Άνω και Κάτω Φούσα) κ.α.

14. Για παράδειγμα, σύμφωνα με αριθμητικά στοιχεία του 1987, δηλαδή πριν το τελευταίο μεγάλο μεταναστευτικό κύμα, σε σύνολο 41.000 του δήμου Αχαρνών (Μενιδίου) οι 17.000 είναι Πόντιοι, σε σύνολο 29.000 του δήμου Αγίας Βαρβάρας Πόντιοι είναι οι 20.000, από τους 12.500 κατοίκους του δήμου Ασπροπύργου, οι 3.000 είναι Πόντιοι. Οι αριθμητικές αναφορές για τους ποντιακούς πληθυσμούς είναι κατά προσέγγιση. Οι πληροφορίες προέρχονται από τις προσωπικές συνεντεύξεις της ερευνήτριας με τους προέδρους των ποντιακών συλλόγων των περιοχών. Οι πληθυσμοί των αντίστοιχων δήμων είναι, σύμφωνα με την απογραφή της 5ης Απριλίου 1981, για το Δήμο Αχαρνών 41.068, για το δήμο Αγίας Βαρβάρας 29.259 και για το δήμο Ασπροπύργου 12.541.

15. Οι πληροφορίες για την κρατική βοήθεια στην προσπάθεια προσαρμογής των νεοφερμένων στον ελλαδικό χώρο και τα προγράμματα ένταξης της τελευταίας τριετίας προέρχονται από το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών.

16. Οι πρώτες προσπάθειες πραγματοποιούνται από τους συλλόγους Ποντίων από τη Σοβιετική Ένωση. Την τελευταία τριετία στην προσπάθεια συμμετέχουν όλοι οι ποντιακοί σύλλογοι.

Η Γενοκτονία των Ποντίων

*Ανάθεμα σε Κεμάλ,
εταγούτεψες τ' εμέτερον
το Έθνος
α σο ρασίν σα ρασία**

του Χρήστου Μαχαίριδη

Το Νεοελληνικό κράτος, μετά την Μικρασιατική καταστροφή, εγκλωβισμένο στα γεωπολιτικά Δυτικοευρωπαϊκά δόγματα της «νέας Ιεράς Συμμαχίας» και στη πολιτική της άψογης στάσης απέναντι στη «φιλή» και «σύμμαχο» Τουρκία, δεν διεκδίκησε ποτέ το δικαίωμα της ελληνικής εθνικής μειονότητας της Ανατολής, να εκφράζει, να διατηρεί και να αναπτύσσει ελεύθερα την εθνοπολιτιστική, γλωσσική ταυτότητα, ελεύθερη από κάθε απόπειρα αφομοίωσης παρά τη θέληση της, ούτε καταδίκασε την πολιτική των Τουρκικών κυβερνήσεων, που ευθύνονται για τη σφαγή 350.000 Ελλήνων του Πόντου.

Πολιτικά κόμματα, εθνοπατέρες, συνδικαλιστικές οργανώσεις, ιδιωτικοί φορείς, κινήσεις ειρήνης, διανοούμενοι αποσιωπούν, είτε από άγνοια είτε από πολιτική σκοπιμότητα, τη γενοκτονία των Ποντίων.

Ένας ιστορικός λαός της Ανατολής καταδικάστηκε από τα «πολιτισμένα» κράτη να γίνει λαός της διασποράς, μεταφέροντας τα ράκη του παρελθόντος, τις φοβερές σκηνές του μαρτυρίου του, το δικαίωμα του στην μνήμη, στους επιγόνους του, προσμένοντας τη δικαίωση του.

Ο θλιβερός «Γεώργιος Ουάσιγκτον της Τουρκίας», όπως αποκαλούσαν οι φιλότουρκοι Αμερικάνοι τον Μουσταφά Κεμάλ, στις 19 Μαΐου 1919 αποβιβάζεται στη Σαμψούντα για να ολοκληρώσει το έγκλημα της γενοκτονίας των Ποντίων, που οργανώθηκε με τη συνεργασία των Γερμανών στρατιωτικών συμβούλων και των Νεοτούρκων.

Η δραστηριότητα των Γερμανών ιμπεριαλιστών στην Τουρκία

Η Τουρκική αστική τάξη γεννήθηκε ως άρχουσα τάξη ενός καταπιεστικού «έθνους». Συνεργάστηκε με την Οθωμανική φεουδαρχία και τους Κεμαλικούς στρατοκράτες, στην καταπολέ-

μηση των εθνοκαπελευθερωτικών κινήματων των σκλαβωμένων λαών της Μικράς Ασίας, ενώ παράλληλα προσπάθησε ν' ανδρωθεί σε βάρος των αστικών τάξεων των μη προνομιούχων εθνών του Οθωμανικού κράτους.

«Η Τουρκία έγινε το σημαντικότερο πεδίο δράσης του Γερμανικού Ιμπεριαλισμού με κινητήριο δύναμη την Γερμανική Τράπεζα με τις κολοσιαιές επιχειρήσεις της στην Ασία, οι οποίες βρίσκονταν και στο επίκεντρο της Γερμανικής πολιτικής στην Ανατολή.

Το 1888 το γερμανικό κεφάλαιο αναλαμβάνει από τον Αβδούλ-Χαμίτ την λειτουργία της κατασκευασμένης από τους Άγγλους σιδηροδρομικής γραμμής και τη δημιουργία μιας νέας γραμμής από το Εσμίντ μέχρι την Άγκυρα με διακλαδώσεις για το Σκούταρι, Προύσα, Κόνια και Καϊζαρίλ.

Το 1901 η Τουρκική κυβέρνηση παραχώρησε στη Γερμανική Τράπεζα την άδεια για την κατασκευή της μεγάλης σιδηροδρομικής γραμμής Βαγδάτης-Περσικού κόλπου και το 1907 την άδεια για την αποξήρανση της λίμνης του Καραβιράν και την ύδρευση της περιοχής Κόμα.

Η αρνητική πλευρά των μεγάλων αυτών ειρηνικών έργων τεχνολογικής εξέλιξης, είναι η «ειρηνική» καταστροφή της Μικρασιατικής αγροτιάς. Το κό-

στος των κολοσιαιών αυτών επιχειρήσεων προβλήθηκε φυσικά σαν ένα βαθιά διακλαδωμένο σύστημα δημόσιας οφειλής του κράτους απέναντι στη Γερμανική Τράπεζα.

Το Τουρκικό κράτος έγινε αιώνιος οφειλέτης των κυρίων Siemens, Gwinner, Helferich κ.ά. όπως δηλαδή και πριν ήταν δέσμιο του Αγγλικού, Γαλλικού και Αυστριακού κεφαλαίου».

Γερμανοί εκπαιδευτές, ο συνταγματάρχης Moltke, ο βαρώνος Von der Goltz και ο στρατηγός Liman von Sanders, αναδιοργανώνουν και εκγυμνάζουν τον Τουρκικό στρατό.

Ο Τουρκικός μιλιταρισμός γίνεται εξάρτημα και στήριγμα της Γερμανικής πολιτικής στη Μεσόγειο και τη Μικρά Ασία.

Η Γερμανική πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης και τα προξενεία της Ανατολής μετατράπηκαν σε κατασκοπευτικά κέντρα.

Το πολιτικό τμήμα εξωτερικών υποθέσεων του υπουργείου Εξωτερικών του Βερολίνου βομβαρδίζεται με πολυσέλιδες αναφορές, στις οποίες επισημαίνεται ότι μοναδικά εμπόδια της Γερμανικής πολιτικής στο γεωγραφικό χώρο της Μικράς Ασίας ήταν η υψηλή επιστάσια των Άγγλων και των Γάλλων στο Οθωμανικό κράτος και οι Χριστιανικές μειονότητες της Ανατολής, δη-

λαδή οι Έλληνες και οι Αρμένιοι, στα χέρια των οποίων βρισκόταν το εμπόριο και η οικονομία.

Οι Γερμανοί ιμπεριαλιστές είχαν ως στόχο, να πάρουν αυτοί στα χέρια τους το εμπόριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά για να το πάρουν έπρεπε να εξοντωθούν οι φορείς αυτού του εμπορίου, που τους θεωρούσαν ως κύριους πράκτορες του αγγλογαλλικού κεφαλαίου. Για να το πετύχουν αυτό χρειάζονταν κάποια προσχήματα, και αυτά τα προσχήματα ήταν να ενισχύσουν την τάση των Νεοτούρκων οι οποίοι ήθελαν να εκτουρκίσουν με κάθε μέσο τις εθνότητες της Αυτοκρατορίας.

Αναφέρουν χαρακτηριστικά οι Ντριό-Λεριτιέ ότι: *«βλίσω από τον εθνικισμό των Τούρκων βρίσκονται οι Εβραίοι, οι Γερμανοί και οι Αυστριακοί, που επιδίωκαν να καταστρέψουν το Ελληνικό εμπόριο, την Ελληνική Εθνότητα και όλους τους παλιούς του υποστηρικτές στην Ανατολή»*².

Στο διάστημα που μεσολάβησε από την κήρυξη του πολέμου προς τη Ρωσία, ο πρεσβευτής της Γερμανίας στην Κωνσταντινούπολη με τον στρατηγό Liman von Sanders διαπραγματεύονταν με τους εκπροσώπους της Οθωμανικής κυβέρνησης, Ταλαάτ και Εμβέρ πασά, τους μυστικούς όρους της συμφωνίας με τους οποίους η Τουρκία θα τάσσονταν στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων.

Η Γερμανία παραχωρούσε πλήρη ελευθερία δράσης στην Οθωμανική κυβέρνηση για να λύσει η ίδια όπως ήθελε το εσωτερικό της ζήτημα, με τον όρο ότι τα μέτρα τα οποία θα χρησιμοποιούσε η κυβέρνηση θα λαμβάνονταν υπό τύπο «αντιποίνων στα πλαίσια της ασφαλείας του κράτους».

Γενοκτονία των Ποντίων

Η γενική επιστράτευση του 1914 είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των ταγμάτων εργασίας (*αμελέ ταμπουρού*) της Άγκυρας, της Σεβάστειας, του Ερζερούμ και της Καισάρειας.

Χιλιάδες Πόντιοι εργάζονταν υπό την επίβλεψη των Τούρκων αδιάκοπα, θραύοντας λίθους και ραβδιζόμενοι από τους φύλακες, σε θερμοκρασία 10 έως 15 βαθμούς υπό το μηδέν το χειμώνα και σε συνθήκες αφόρητου καύσωνα το καλοκαίρι, ρακένδυτοι, χωρίς τροφή επαρκή. Οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης τους, η έλλειψη και της παραμικρής βοήθειας, ο τύφος, η πείνα, η

ΠΑΡΘΕΝ

*Αυτές τές μέρες διάβαζα δημοτικά τραγούδια
για τ' ἄθλα τῶν κλεφτῶν καὶ τοὺς πολέμους,
πράγματα συμπαθητικά· δικά μας, Γραικικά.*

*Διάβαζα καὶ τὰ πένθιμα γιὰ τὸν χαμό τῆς Πόλης
«Πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν τὴν· πῆραν τὴ Σαλονίκη».
Καὶ τὴν Φωνὴ πού ἐκεῖ πού οἱ δύο ἐψέλναν,
«ζερβά ὁ βασιληᾶς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης»,
ἀκούστηκε κ' εἶπε νὰ πάψουν πιά
«πάψτε παπάδες τὰ χαρτιά καὶ κλείστε τὰ βαγγέλια»
πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν τὴν· πῆραν τὴ Σαλονίκη.*

*«Ὅμως ἀπ' τ' ἄλλα πιά πολὺ μέ ἄγγιξε τὸ ἄσμα
τὸ Τραπεζούντιον μέ τὴν παράξενή του γλώσσα
καὶ μέ τὴν λύπη τῶν Γραικῶν τῶν μακρυνῶν ἐκείνων
πού ἴσως ὄλο πίστευαν πού θά σωθοῦμε ἀκόμη.*

*Μὰ ἀλλοίμονον μοιραῖον πουλί «ἀπαί τὴν Πόλη ἔρται»
μέ στό «φερουλίον ἄθε χαρτίν περιγραμμένον
κι οὐδὲ στήν ἄμπελον κονεὺ' μηδέ στό περιβόλι
ἐπῆγεν καὶ ἐκόνεψεν στοῦ κυπαρίσ' τὴν ρίζαν».*

*Οἱ ἀρχιερεῖς δέν δύνανται (ἢ δέν θέλουν) νὰ διαβάσουν
«Χέρας νιδὸς Γιανίκας ἔν» αὐτὸς τὸ παίρνει τὸ χαρτί,
καὶ τὸ διαβάζει κι ὀλοφύρεται.*

*«Σίτ' ἀναγνώθ' σίτ' ἀνακλαίγ' σίτ' ἀνακρούγ' τὴν κάρδιαν.
Ν' ἀοιλλῆ ἑμᾶς νὰ βᾶί ἑμᾶς ἢ Ρωμανία πάρθεν».*

Κ. Καβάφης

εξάντληση από τις ατέλειωτες πεζοπορίες, αποδεκάτιζαν τους «εργάτες».

«Δι' έλλειψιν δῆθεν εμπιστοσύνης εις τους Χριστιανούς διετάχθη ο σχηματισμός των εργατικών ταγμάτων προς κατασκευήν οδών... Κατά χιλιάδας απονήσκουσι προσβαλλόμενοι υπό ασθενείων, πυρετών, εξανθηματικού τύπου, χολέρας»³.

«Τα τάγματα ταύτα υπέστησαν τοιαύτην φοβερὰν φθοράν, οποιάν δεν ἦτο δυνατόν να αποδώσουν και αι αιματηρότερα μάχαι.

Τα αμελέ ταμπουρού του Πακὴρ Ματέν, του Οσμανιέ Δερμούλ, επί όλης της μεταξύ Χαρπούτ και Διαρβεκίρ οδοῦ, δικαίως επωνομάσθησαν υπό των Χριστιανών Τάγματα Θανάτου»⁴.

Οι εκτοπίσεις των Ποντίων ήταν το δεύτερο στάδιο της εφαρμογής του Τουρκικού εθνικιστικού προγράμματος «η Τουρκία για τους Τούρκους».

Ο Liman von Sanders ήταν αυτός που εισηγήθηκε στους Τούρκους την εκτόπιση των Ελλήνων από τα παράλια για στρατιωτικούς λόγους, χαρακτηρίζοντάς τους πράκτορες της Αντάντ.⁵

Η επίσημη έκθεση της Αμερικανικής Επιτροπής Βοήθειας της Ανατολής δι-

νει τη φρίκη της γενοκτονίας των Ποντίων: «Δεν μας επέτρεπαν να προσλάβουμε εις το Ορφανοτροφείο μας τα ορφανά των νεκρών Ελλήνων. Τα δύο τρίτα των εκτοπισθέντων είναι γυναικόπαιδα. Παρά τις προσπάθειες μας τα περισσότερα νήπια πέθαναν στο δρόμο»⁶.

Ανατριχιαστική είναι και η περιγραφή της Εθελ Τόμσον: «εβοηθούμεν δε με ενδύματα και τρόφιμα, οσάκις μας επετρέπετο τούτο, τας συνοδείας βρυκολάκων, ισχνών λιμοκτονουσών Ελληνίδων γυναικών και παιδίων, αίτινες κλονιζόμεναι διέσχισον την Ανατολήν διερχόμεναι δια του Χαρπούτ και των οποίων οι υελώδεις οφθαλμοί εξείχον εκ των κογχών των και τα οστά των απλώς εκάλυπτοντο με το δέρμα. Έφερον επί της ράχεώς των πάντοτε τα σκελετώδη βρέφη των, οδηγούντο άνευ τροφής και ενδυμάτων υπό χωροφυλάκων, μέχρις ότου έπιπτον νεκραί»⁷.

Ιερείς της περιφέρειας Πάφρας σταυρώνονται, κατασφάζονται άνδρες και γυναικόπαιδα, στην επαρχία Κολωνίας γδέρνονται και πεταλώνονται ανθρώπινα όντα από τον αιμοσταγή Τοπάλ

Οσμάν και τους συμμορίτες του. Χιλιάδες Πόντιοι εξοντώνονται στην Λαοδικεία, στο Τσαρσαμπά, στο Καβάκ, στη Μερζιφούντα, στο Αλατσάμ. Πυρπολούνται και καταστρέφονται τα χριστιανικά χωριά της επαρχίας Αμάσειας, Νεοκαισάρειας, Κολωνίας, Κερασούντας, Σάντας, Ροδοπόλεως, Κολεχισσάρ, Μεσουδιέ.⁸

«Η επιτροπεία των εν Ελλάδι Ποντίων» τηλεγραφικά ενημέρωνε την Ελληνική Κυβέρνηση ότι «πανταχόθεν του Πόντου αγγέλλονται σφαγαί προκρίτων Ελλήνων, ατιμώσεις Ελληνίδων, ληστεΐαι και διαρπαγαί ελληνικών περιουσιών παρά τουρκικών ορδών και τουρκικών αρχών».⁹

Ο αρχιμανδρίτης Τραπεζούντος Πανάρετος στην έκθεση του προς τον συνταγματάρχη Κατεχάκη αποκάλυπτε το μέγεθος της τουρκικής βαρβαρότητας.

«Εκ των 25.000 εξορισθέντων της επαρχίας Νεοκαισάρειας, εκ μεν των χωρικών εσώθησαν μόλις 6%, εκ δὲ των κατοίκων των πόλεων 35%. Η επαρχία Κολωνίας εξ ολοκλήρου κατεστράφη, όλα τα χωριά αυτής ηρημώθησαν. Η επαρχία Χαλδείας-Κερασούντος είχε Ελληνικό πληθυσμό 167.450. Εκ τούτων 45.000 περίπου εξηναγκάσθησαν να καταφύγωσιν εις Ρωσίαν, άνω δε των 90.000 μεταποτίσθησαν και εξορίσθησαν εις τα βάθη της Μικράς Ασίας. Εκ των εξορισθέντων 80% απέθανον εκ πείνης, εκ των διωγμών, των δεινοπαθημάτων και των δαρμών... Εκ των 72 ελληνικών χωρίων του Τμήματος Κερασούντος ουδέν σώζεται».¹⁰

Ο «αναμορφωτής και ειρηνοποιός» Μουσταφά Κεμάλ, ίδρυσε τα διαβόητα «Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας» στην Αμάσεια, στα οποία παραπέμφθησαν κοινοτικοί παράγοντες, έμποροι και επιστήμονες του Πόντου κατηγορούμενοι ως κινηματίες του Πόντου (Ποντοσοϊδες). Τα «Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας» κατέρριψαν και εξευτέλισαν κάθε ιδέα δικαιοσύνης, καταδικάζοντας σε θάνατο 1.000 περίπου πρόκριτους τον Αύγουστο του 1921. Μητροπολίτες, Επίσκοποι, Πρωτοσύγγελους, κληρικούς, επιστήμονες, καθηγητές, τραπεζίτες, μεγαλέμπορους, κτηματίες, μέλη των Επιτροπών Περιθάλψεως Προσφύγων, Ορφανοτροφείων, Αδελφοτήτων, πολιτιστικών συλλόγων.

Ο Αμερικανός γερουσιαστής Κιγκ, υπέβαλε στη Γερουσία ψήφισμα-κατηγορητήριο κατά των Κεμαλικών ωμοτήτων το οποίο εγκρίθηκε παμπηφεί: «...

Ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών να φέρει τις θηριωδίες των Τούρκων στο Πόντο, στη προσοχή των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων και στο συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών, με σκοπό να ληφθούν δραστικά μέτρα για να σταματήσει η καταδίωξη και η εξόντωση των κατοίκων του Πόντου, οι οποίοι είναι Έλληνες φυλετικά και θρησκευτικά».¹¹

Ο μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρύσανθος αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Με την ένοχη συνεργασία δύο μεγάλων Χριστιανικών δυνάμεων της Δύσης, της Γερμανίας και της Αυστρίας, κατά το 1916-1918, εκατοντάδες χιλιάδες Ελλήνων απεσπάσθησαν βιαίως των εστίων τους και πέθαναν στην εξορία.

Με την ένοχη συνεργασία των συμμάχων Χριστιανικών δυνάμεων της Δύσης κατά τα έτη 1919-1922 το εθνικό κίνημα των Τούρκων του Μουσταφά Κεμάλ συμπλήρωσε το έργο των Νεοτούρκων».¹²

Η ανακοίνωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου στις 5 Δεκεμβρίου 1921, καταγγελία των τερατουργημάτων της Κεμαλικής Τουρκίας, κατέληγε:

«Πώς ανέχεται ο πεπολιτισμένος κόσμος τοιαύτα κακουργήματα, διαπραττόμενα υπό σπείρας επαναστατών και πώς μάλιστα εξ οiwνδήποτε ελατηρίων επιτρέπει τας εν τοις κόλποις του πεπολιτισμένου κόσμου εκδηλώσεις συμπαθείας υπέρ των δημίων;

Πότε θα αποκατασταθή και δια την ημετέραν χριστιανικήν ανατολήν η δικαιοσύνη;»

«Όσον αφορά του Ποντίους, τους οποίους οι Τούρκοι ονομάζουν επαναστάτας, είναι γνωστόν τοις πάσιν, ότι οι Κεμαλικοί από του παρελθόντος Μαΐου, υπό το πρόσχημα επιβολής αντιποί-

ων κατά των Ελλήνων, έθεσαν εις εφαρμογήν το απάνθρωπον σχέδιον της εξοντώσεως του εναπομείναντος ελληνικού πληθυσμού του Πόντου εκ των προηγούμενων διωγμών».¹³

Ο Ελληνικός πληθυσμός του Πόντου

Οι Έλληνες του Πόντου πριν το Γενικό Πόλεμο του 1914, ανέρχονταν σε 700.000 κατοίκους. Αριθμός που αναγνωρίσθηκε επίσημα από την κυβέρνηση του Κιαμήλ πασά, όταν μετά από συμφωνία με το Πατριαρχείο ορίσθηκε ο αριθμός των βουλευτικών εδρών του Πόντου σε επτά. Ένας βουλευτής επί 100.000 Ελλήνων (Ρωμηών) κατοίκων.

Τον ίδιο αριθμό κατοίκων αναφέρει στην επίσημη έκθεση του ο Αργυρόπουλος (του Υπουργείου των Εξωτερικών), στην Αυτοκρατορία των Κομνηνών ο Γ. Σκαλιέρης, και στη Γεωγραφία του ο E. Reglus.

Η στατιστική της Μαύρης Βίβλου, η οποία εκδόθηκε από το Κεντρικό Συμβούλιο του Πόντου στα 1922 αναφέρει: «... οι σφαγέντες και οπωσδήποτε εξολοθρευθέντες Έλληνες του Πόντου από του 1914 μέχρι του 1922 ανέρχονται εις τους εξής αριθμούς:

Περιφέρεια Αμασειάς	134.078
Περιφέρεια Ροδοπόλεως	17.479
Περιφέρεια Χαλδείας-Κερασούντος	64.582
Περιφέρεια Νεοκαισάρειας . .	27.216
Περιφέρεια Τραπεζούντος . . .	38.435
Περιφέρεια Κολωνίας	21.448
Σύνολο	303.238

Μέχρι την άνοιξη του 1924 το τραγικό μαρτυρολόγιο των Ποντίων περιέλαβε ακόμα 50.000 νεομάρτυρες, στη πλειοψηφία τους γυναϊκόπαιδα. «Η εις

ανθρώπινον υλικόν απώλεια των Ποντίων δύναται να υπολογισθή από του Γενικού πολέμου μέχρι Μαρτίου 1924 εις τριακοσίας πενήκοντα τρεις χιλιάδας φονευθέντας, απαγχονισθέντας και αποθανόντας εκ πείνης, ασθενειών και κακουχιών».¹⁵

Η γενοκτονία στο Διεθνές Δίκαιο

Η γενοκτονία θεωρείται ως ένα από τα βαρύτερα εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας.

Στο Διεθνές Δίκαιο εισάγεται με τη σχετική απόφαση (11-12-1946) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ που εγκρίθηκε στις 9 Δεκεμβρίου 1948 από την ίδια συνέλευση και η οποία αποτελεί διεθνή σύμβαση για τη γενοκτονία.

Η σύμβαση έχει ως σκοπό τόσο την πρόληψη όσο και την τιμωρία της. Κατά το άρθρο 2 της σύμβασης, «ως γενοκτονία θεωρείται μια οποιαδήποτε από τις παρακάτω πράξεις, που διαπράττονται με την πρόθεση της μερικής ή ολικής καταστροφής μιας εθνικής, εθνοτικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας:

α. Η δολοφονία μελών της ομάδας.

β. Η σοβαρή προσβολή της φυσικής ή διανοητικής ακεραιότητας μελών της ομάδας.

γ. Η σκόπιμη υποβολή της ομάδας σε συνθήκες διαβίωσης ικανές να επιφέρουν τη μερική ή ολική φυσική της καταστροφή.

δ. Τα μέτρα που αποβλέπουν στην παρεμπόδιση των γεννήσεων στο εσωτερικό της ομάδας.

ε. Η βίαιη μεταφορά παιδιών της ομάδας σε μια άλλη ομάδα.»

Από τη στιγμή που όλοι οι υπεύθυνοι της γενοκτονίας των Ποντίων έχουν σήμερα πεθάνει, δεν υπάρχει πια ενδιαφέρον να κινηθεί το ζήτημα της ποινικής καταστολής.

Η ευθύνη της Τουρκικής Δημοκρατίας είναι η υποχρέωση να επανορθώσει τη βλάβη που προκλήθηκε από την παραβίαση του Δικαίου των Εθνών. Η πρώτη επανόρθωση που οφείλει είναι να παραδεχτεί τη γενοκτονία χωρίς να παραχαράξει την ιστορία και να εκφράσει τη λύπη της για τη διάπραξη της.

Η σφαγή των Ελλήνων του Πόντου συνιστά γενοκτονία με την έννοια της Σύμβασης της 9ης Δεκεμβρίου 1948 της οποίας οι διατάξεις που καταδικάζουν τη γενοκτονία είναι δηλωτικές Δικαίου.

Το χρέος

Η πολιτική της λήθης, της σιωπής και της άψογης στάσης μας απέναντι στο Τουρκικό κράτος, του επιτρέπει να συνεχίζει τον καταστροφικό ρόλο του στο χώρο της Μικράς Ασίας, του Πόντου, της Αρμενίας, του Κουρδιστάν και της Κύπρου.

Οι πολιτικοί μας ηγήτορες πρέπει επιτέλους να αντιληφθούν την αναγκαιότητα της καθιέρωσης της 19ης Μαΐου, ως ημέρας μνήμης της γενοκτονίας των Ποντίων και να καταλάβουν την δυναμική που εμπεριέχει η καταδίκη των Τουρκικών κυβερνήσεων που ευθύνονται για την σφαγή των συμπατριωτών μας.

Οι Πόντιοι της Ελλάδας, της Σοβιετικής Ένωσης, της Σουηδίας, της Γερμανίας, της Αμερικής, του Καναδά και της Αυστραλίας δεν θα ξεχάσουν ποτέ τα θύματα της Τουρκικής βαρβαρότητας, απαιτώντας την αναγνώριση της γενοκτονίας από τη Διεθνή Κοινότητα.

«Τα τραγούδια μας έχουν τον αυστηρό ρυθμό της πικρής μας μοίρας. Όλα σ' εμάς υπάρχουν για να θυμίζον.

Είμαστε ένας λαός της μνήμης. Αυτό είναι η πηγή της λύπης και της περηφάνειας μας. Πηγή και εκείνης της άλλης δύναμης, που μας βοηθά να μη γονατίζουμε, να σηκωνόμαστε όρθιοι,

όσο βίαιοι κι αν είναι οι άνεμοι, όσο άγρια κι αν είναι η θύελλα.

Κάθε κομμάτι της γης μας, έχει να πει για μεγαλείο και για δάκρυα. Περνούν από μητέρα σε μητέρα, από πάππο προς πάππο, στους απλούς ανθρώπους της γης μας και της θάλασσάς μας — και αυτό είναι που τους δίνει την ίδια ματιά, τη λίγο θλιμμένη, τη γενιάτη αξιοπρέπεια και εγκαρτέρηση. Λοιπόν — λέμε στην ανατολική πλευρά του Αιγαίου — αν ζητάτε να σβήσουμε την ιστορία μας, το συναξάρι και το μαρτυρολόγιο μας — αυτό δεν το μπορούμε».¹⁵

* «Ανάθεμά σε Κεράλ σκόρπισες το έθνος μου από βουνό σε βουνό». Ποντιακό τραγούδι της εξορίας του 1920 περιοχής Κοτυώρων (Ορντού).

Πηγές

- (1) Ρόζα Λούξεμπουργκ, *Η δραστηριότητα των Γερμανών ιμπεριαλιστών στην Τουρκία*, περ. Λαοί, τευχ. 1, Μάιος 1987.
- (2) E. Driault-M. Lheritier, *Histoire Diplomatique de la Grèce*
- (3) Α.Υ.Ε., *Ανελληνοί εν Τουρκία διωγμοί 1917*, Αριθμ. Πρωτ. 319, Βρύουλα (15.8.1915)
- (4) Γ.Κ. Βαλαβάνη, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1986.
- (5) Αρχείο Βόννης, Türkei No 168, *Beziehungen der Türkei zu Griechenland*, Bd 15, Nr. 1218 A (3.8.1916), *Liman von Sanders an des "Grosse laurtquartier Stambul" Ausweisung von griechischer Bevölkerung nahe der Küste*.
- (6) Γ.Κ. Βαλαβάνη, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*, Γ. Λαμφιδή, Τοπάλ Οσμάν.
- (7) Α.Υ.Ε. Αθήνα Φ. 1923, Α.Α.Κ., *Καταθέσεις αυτοπτών μαρτύρων τουρκικών βιαιοτήτων*. Έκθεση της Δ/δας Έθελ Τόμσον.
- (8) Ανακοίνωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Κωνσταντινούπολη 5.12.1921.
- (9) Α.Υ.Ε. Αθήνα, 1920, Α/Σ/VI, *Πόντος*, Αριθμ. Πρωτ. 9659, Αθήνα (27.7.1920).
- (10) Α.Υ.Ε., Υ.Α.Κ., Αθήνα, 1919/Α/4α, *Προσπάθεια Ποντίων δι' ανακήρυξιν ανεξαρτήτου κράτους*. Αριθμ. Πρωτ. 1 (20.4.1919).
- (11) Εφημερίδα «Χρονικά» 27.12.1921.
- (12) Μητροπολίτου Τραπεζούντος Χρύσανθου, *Η εκκλησία Τραπεζούντος*, τομ. Δ.Ε., Αρχείο του Πόντου.
- (13) Εφημερίδα «Πολιτεία», 10.2.1922.
- (14) Γ.Κ. Βαλαβάνη, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*.
- (15) Ηλία Βενέζη, *Μικρασία Χαίρε*, Εστία 1974, σελ. 156-157.

Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΗΣ ΣΟΒ. ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ

του Βλάση Αγτζίδη*

Η κατάρρευση του Σοβιετικού ολοκληρωτισμού άφησε ένα κενό. Ο κεντρικός εγγυητής των ισορροπιών που δημιουργήθηκαν με διαδικασίες δεκαετιών δεν υπάρχει πια. Η διάλυση του γραφειοκρατικού μηχανισμού, που με την τέχνη του τρόμου υποχρέωνε τα έθνη και τους λαούς να ακολουθούν υποταγμένοι τους πειραματισμούς των επαγγελματιών «επαναστατών», άφησε ελεύθερες τις πραγματικές αντιθέσεις να εκφραστούν και τις φυγόκεντρες τάσεις να επικρατήσουν.

Σήμερα το σκηνικό που άρχισε να στήνεται με την «επανάσταση του Οκτώβρη» και ολοκληρώθηκε με τις φοβερότερες ανθρωποθυσίες έχει καταρρεύσει πλήρως, ως χάρτινη τίγρις, συμπαρασύροντας τα πάντα. Η ιστορία επανέρχεται σήμερα στο σημείο εκείνο που προσπάθησαν να την παγώσουν οι ιδεοληψίες των μπολσεβίκων. Επανέρχεται με ιδιαίτερη ένταση, εκδικούμενη για την απόπειρα υπέρβασης των φυσιολογικών διαδικασιών. Απειράριθμες είναι οι παραμορφώσεις στο χώρο της (τέως) ΕΣΣΔ. Κανείς δεν υπάρχει πια για να εγγυηθεί οτιδήποτε. Το μέλλον θα ανήκει πια μόνο στο έθνη που θα μπορούν να πατατάξουν δύναμη.

Η διαδικασία της μετάβασης στις νέες ισορροπίες θα είναι μια επώδυνη διαδικασία για τα έθνη, για τις λαϊκές τάξεις, για τους Έλληνες της ΕΣΣΔ, αλλά και για όλο τον πλανήτη. Η κατάληξη δεν μπορεί να προβλεφθεί. Το μεγάλο ερώτημα και στοίχημα, είναι η μορφή του κόσμου που θα προκύψει με το πέρας της τρομακτικής οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής κρίσης.

Στις 24 Δεκεμβρίου του 1991 έκλεισε μια ολόκληρη ιστορική περίοδος, που είχε ανοίξει στις 7 Νοεμβρίου του 1917 με την κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους. Οι συνέπειες της κατάληψης αυτής ήταν καταλυτικές για τον ελληνισμό. Η σοβιετοτουρκική φιλία βοήθησε τις Κεμαλικές δυνάμεις να νικήσουν τα ελληνικά στρατεύματα (ελληνικό στρατό και ποντιακό αντάρτικο) στη Μικρά Ασία. Οι Τούρκοι κυριάρχησαν έτσι στον ιστορικό χώρο

της Ιωνίας, του Πόντου, της Ανατολικής Θράκης, της Αρμενίας και του Κουρδιστάν. Ολοκλήρωσαν τις γενοκτονίες των Ελλήνων στον Πόντο και στην Ιωνία και των Αρμενίων. Το ανθρώπινο τοπίο της Ανατολής υπέστη μια τρομακτική παραμόρφωση.

Οι συνέπειες που είχε για τον ελληνισμό η επικράτηση των μπολσεβίκων δεν περιορίστηκαν μόνο στην ήττα της Μικράς Ασίας. Καταστράφηκε η εμπορική ελληνική παρουσία στη Μαύρη Θάλασσα και στη Ρωσία. Οι πολυμήχανοι Έλληνες αστοί, που κρατούσαν στα χέρια τους το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο της Ρωσίας, έπαψαν να υπάρχουν.

Μετά από μια ευτυχισμένη περίοδο, που άρχισε με τη Νέα Οικονομική Πολιτική και τελείωσε με την πλήρη κυριαρχία του σταλινισμού, οι Έλληνες Πόντιοι της ΕΣΣΔ αντιμετωπίστηκαν ως «εχθρός λαός». Δεκάδες χιλιάδες εκτελέστηκαν ή πέθαναν στη Σιβηρία με την κατηγορία ότι προσπάθησαν να ιδρύσουν ελληνική Δημοκρατία στη Νότια Ρωσία. Οι συμπαγείς ελληνικές κοι-

νότητες της Μαύρης Θάλασσας διαλύθηκαν και εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες μεταφέρθηκαν στα βάθη της Ασίας, κοντά στα ρωσο-κινέζικα σύνορα.

Σήμερα οι συνέπειες της κατάρρευσης θα είναι μεγάλες για τον ελληνισμό. Όχι μόνο γιατί η επένδυση της αλουμίνιας θα ματαιωθεί και το φυσικό αέριο από τη Σιβηρία ίσως δεν έρθει ποτέ, αλλά γιατί οι 500.000 συμπατριώτες μας απειλούνται άμεσα. Χιλιάδες ήδη περιπλανιούνται πρόσφυγες μέσα στην ίδια τη Ρωσία, ενώ το εθνικό κέντρο δεν φαίνεται να μπορεί να εκτιμήσει τις επιπτώσεις αυτές. Η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα νέο 22.

Αν αυτές όμως είναι οι αρνητικές συνέπειες, οι θετικές είναι περισσότερες. Η ορθόδοξη Ρωσία ξαναγεννιέται. Ο δικέφαλος αετός των Βυζαντινών κυματίζει ξανά στη ρώσικη σημαία. Τα βορειοανατολικά σύνορα της Τουρκίας σύντομα θα πάψουν να είναι ασφαλή. Και δεν είναι μόνο επειδή, στο πρόσωπο της αναγεννώμενης Ορθοδοξίας, σύντομα η Τουρκία θα συναντήσει τα ιστορικά κενά που δημιούργησε με τις

γενοκτονίες των χριστιανικών λαών και την ήττα των ελληνικών στρατευμάτων, αλλά και επειδή η δημιουργία των τουρκικών κρατών στην Κεντρική Ασία και η αφύπνιση του πάντουρκισμού μεταφέρει αντικειμενικά το κέντρο βάρους ανατολικά.

Σύντομα, απ' ό,τι φαίνεται, η ιστορία και στην περιοχή μας θα ξαναγυρίσει—είτε το θέλουμε είτε όχι—στις ιστορικές εκκρεμότητες που άφησε πίσω του το 1922.

Το ιστορικό της κρίσης

Ο γεωγραφικός χώρος που κάποτε συμπεριελάμβανε η ΕΣΣΔ, περνά μία από τις μεγαλύτερες κρίσεις του στο οικονομικό και στο πολιτικό επίπεδο. Κύρια χαρακτηριστικά της κρίσης αυτής είναι η διάλυση της αυτοκρατορίας στα εξών συντετέθη, η πλήρης κατάρρευση της παραγωγικής βάσης, η όξυνση του εθνικού προβλήματος και η πολιτική πόλωση.

Έχουν περάσει επτά χρόνια από τη στιγμή της έναρξης της περεστρόικα. Η περεστρόικα υπήρξε η αναγκαία πολιτική επιλογή για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης η οποία ήταν από τότε ορατή και αναμενόμενη. Οι δυσκολίες είχαν αρχίσει να εμφανίζονται από τη δεκατία του 70. Η σοβαρή πτώση των ρυθμών ανάπτυξης προκάλεσε ρήγμα ανάμεσα στις κοινωνικές ανάγκες και στο υπάρχον επίπεδο παραγωγής.

Τα βαθύτερα αίτια της οικονομικής κρίσης οφείλονται στη διαμόρφωση μιας νέας συνείδησης των εργαζομένων, η οποία καθορίστηκε από τις μπολσεβίκικες απόψεις για την οργάνωση της οικονομίας. Η αντιμετώπιση των εργαζομένων ως «βιδίτσες» σε έναν απρόσωπο μηχανισμό, οδήγησε στη γενίκευση της αδιαφορίας και της δημοσιουπαλληλικής νοοτροπίας. Ο Α. Σολζενίτσιν έγραφε:

«Η σημερινή μας οικονομία είναι σε άθλια κατάσταση... Εδώ και μισό αιώνα κανένας δεν ενδιαφέρεται πια να εργαστεί. Δεν υπάρχει πια κανένας να καλλιεργήσει το σιτάρι, κανένας δεν φροντίζει τα ζώα...»

Η κρίση οξύνθηκε αποφασιστικά από την αύξηση του στρατιωτικού ανταγωνισμού με τη Δύση. Η σοβιετική οικονομία στάθηκε αδύνατο να παρακολουθήσει την επιστημονικο-τεχνική επανάσταση και τον εκουγχρονισμό της Δύσης. Η κατάσταση αυτή όξυνε τις αντιθέσεις στους κόλπους της σο-

βιετικής ηγεσίας. Η πρώτη νίκη των μεταρρυθμιστών είναι η άνοδος στη θέση του Γενικού Γραμματέα του Ανθρώπου, ο οποίος είχε ελληνική καταγωγή. Διάδοχός του υπήρξε ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ.

Η άνοδος του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ στην εξουσία ήταν αποτέλεσμα μιας ευρείας συμμαχίας δημοκρατικών δυνάμεων, μεγάλο μέρος των οποίων επιδίωκαν τη χειραφέτηση της κοινωνίας μέσω της αλλαγής του οικονομικού συστήματος και την υπέρβαση των κρατικών μηχανισμών ελέγχου που είχε εφεύρει ο Στάλιν και η κομμουνιστική γραφειοκρατία.

Επιχειρήθηκε η θέσπιση νομοθετικού πλαισίου για την αντικατάσταση του υπάρχοντος συστήματος με ένα σύστημα ελεύθερης αγοράς και η εγκαθίδρυση δημοκρατικών θεσμών. Η προσπάθεια εκδημοκρατισμού και η αναπόφευκτη χαλάρωση του κεντρικού ελέγχου, οδήγησε στην ισχυροποίηση των τοπικών γραφειοκρατιών, η οποία αύξησε τις φυγόκεντρες τάσεις. Διαμορφώθηκε μια απόλυτα διαλεκτική σχέση μεταξύ της διαδικασίας του εκδημοκρατισμού και της αποσύνθεσης.

Η προσπάθεια της μεταρρύθμισης προσέκρουσε στην αποφασιστική αντίδραση της «κάστας» του Κομμουνιστικού Κόμματος και του τεράστιου γραφειοκρατικού μηχανισμού που ελέγχει το 90% της οικονομίας και δεν ήταν διατεθειμένο να δεχτεί την ιδιωτικοποίηση και την απώλεια των προνομίων. Η ύπαρξη των ισχυρών αυτών μηχανισμών υπονόμησης των μεταρρυθμίσεων οδήγησε στην επιβράδυνση των αλλαγών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν οι εξαιρετικά αργοί ρυθμοί ιδιωτικοποίησης της γης παρ' όλο που υπήρχε νόμος από το Φεβρουάριο του 1990. Επίσης το σχέδιο, το επονομαζόμενο «500 ημερών», του οικονομολόγου Σατάλιν για το πέρασμα στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς δεν εφαρμόστηκε ποτέ.

Η πολιτική κρίση που περνά σήμερα η ΕΣΣΔ είναι σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα της διστακτικότητας για ριζικές μεταρρυθμίσεις και της οικονομικής αναποτελεσματικότητας που αναπτύσσεται με γεωμετρικούς ρυθμούς. Η περίπλοκη οικονομική κατάσταση προκαλεί πολύ μεγάλη κοινωνική αναταραχή.

Η πρώτη σημαντική πολιτική κρίση είχε εμφανιστεί πριν δύο περίπου χρόνια, όταν η ομάδα Γιέλτσιν και Ποπόφ αποχώρησαν από το ΚΚΣΕ και ίδρυσαν

το κόμμα «Δημοκρατική Ρωσία», καταγγέλλοντας παράλληλα τη διστακτικότητα του Γκορμπατσώφ. Από το σημείο αυτό, ο Γκορμπατσώφ άρχισε να στηρίζεται όλο και περισσότερο στα συντηρητικά στελέχη του Κόμματος, στην Κα-Γκε-Μπε και στο στρατό. Η πολιτική αυτή διαμόρφωσε τις συνθήκες για να εκδηλωθεί το πραξικόπημα τον Αύγουστο του 1991.

Η δεύτερη μεγάλη πολιτική κρίση εμφανίστηκε το Δεκέμβριο του 1990, όταν ο υπουργός εξωτερικών Ε. Σεβάρντζε παραιτήθηκε κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου για την επιβολή δικτατορίας. Ομολόγησε δημόσια την αποτυχία επίλυσης των προβλημάτων και έκφρασε προφητικά το φόβο του για την εμφάνιση τάσεων στην κοινωνία και στο στρατό, που θέλουν να επαναφέρουν την παλιά τάξη πραγμάτων.

Η δυσαρέσκεια διογκώθηκε από τον πληθωρισμό που τρέχει με ιλιγγιώδη ταχύτητα. Η μεγάλη υποτίμηση του ρουβλίου και οι συνεχείς ανατιμήσεις στα τρόφιμα, που πλησιάζουν και το 1000%, δημιουργούν βαρύ κλίμα. Η μεγάλη απεργία των ανθρακωρύχων, που έγινε με μεγάλη αποφασιστικότητα, ήταν η πρώτη μαζική πολιτική αμφισβήτηση της κυβέρνησης.

Η πολύπλευρη κρίση οδήγησε τις διάφορες πολιτικές ομάδες στη διατύπωση προτάσεων που εμπεριείχαν την λογική της ισχυροποίησης της εξουσίας, της μερικής ή ολικής άρσης των ελευθεριών των πολιτών. Ο «Στάλιν» και ο «Πινοςέτ» εμφανίστηκαν ως πολιτικές προτάσεις για το ξεπέρασμα της κρίσης.

Πάντως το κυρίαρχο πια ιδεολογικό ρεύμα είναι ο αντικομμουνισμός, ενώ παντού παρατηρείται μια έντονη στροφή προς τη θρησκεία. Μετά την κήρυξη εκτός νόμου του ΚΚΣΕ, έχουν γίνει προτάσεις για παραπομπή του σε δίκη, ενώ η απομάκρυνση της μοιμίας του Λένιν από το μεγαλοπρεπές μαιωλείο της είναι πλέον ζήτημα χρόνου. Τα περισσότερα αγάλματα του Βλαντιμίρ Ουλιάνωφ αποκαθηλώθηκαν, εκφράζοντας έτσι συνολικά τις διαθέσεις των λαών για αυτόν που θεωρούν ως ιδρυτή του συστήματος που οδήγησε τη μεγάλη αυτή χώρα στο χαμό.

Το κύκνειο άσμα της κομμουνιστικής κυριαρχίας υπήρξε το αποτυχημένο πραξικόπημα. Η αντίσταση του λαού στη Μόσχα και η αποσάθρωση του ίδιου του κομμουνιστικού κόμματος οδήγησαν σε αποτυχία την προσπάθεια των επίδοξων «σωτήρων». Με την επακό-

λουθη αποδυνάμωση της κεντρικής εξουσίας, το μέλλον ήταν πλέον προδιαγραμμένο. Δεν υπήρχε καμμία ελπίδα της συνέχισης, με οποιαδήποτε μορφή, της ενότητας. Η μοναδική δύναμη που επέβαλλε ιστορικά τη συνοχή στη χώρα αυτή ήταν μια ισχυρή, πολιτικά και στρατιωτικά, κεντρική εξουσία. Εξ άλλου δεν υπήρχαν ούτε οι οικονομικές προϋποθέσεις, όπως αυτές που επιβάλλουν τη σύγκλιση στη Δυτική Ευρώπη. Ο μοναδικός κατά συνέπεια δρόμος ήταν ο δρόμος της διάλυσης.

Η (τέως) Σοβιετική Ένωση μετά το πραξικόπημα

Η τυπική διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και η ίδρυση «Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών» άνοιξε την αυλαία της νέας περιόδου. Μιας περιόδου δύσκολης μέχρι να διαμορφωθούν οι νέες ισορροπίες. Για πρώτη φορά η ανθρωπότητα αντιμετωπίζει ένα παρόμοιο φαινόμενο. Η ίδρυση της «Κοινοπολιτείας» είναι στην πραγματικότητα μια τεχνική, ένας τρόπος ξεπεράσματος των αυταπατών μιας νέας Ένωσης. Τώρα θα αρχίσει η διαδικασία της οριστικής διαμόρφωσης των συνόρων των νέων κρατών-εθνών. Όλοι πια καταλαβαίνουν ότι η βία, «η μαμή της ιστορίας» όπως την είχε αποκαλέσει ο Κάρολος Μαρξ, θα είναι το μέσο για να γίνει ο ορισμός των νέων συνόρων!

Η δημιουργία εθνικών κρατών σε ένα πολυεθνικό χώρο σε συνθήκες πλήρους καταστροφής του κοινωνικού ιστού θα έχει απρόβλεπτες συνέπειες. Είναι πολύ πιθανόν η περίοδος που ακολουθεί να χαρακτηρίζεται από πολέμους, οικολογικές καταστροφές, ανταλλαγές πληθυσμών και γενοκτονίες. Οι διαδικασίες που η Δύση γνώρισε τον 18ο αιώνα και εμείς το 1922, θα είναι το

μέλλον του γεωγραφικού χώρου που λίγο πριν καταλάμβανε η αυτοκρατορία των μπολσεβίκων.

Η γενικευμένη κοινωνική αναταραχή που θα προέλθει από την φτώχεια και την πείνα είναι πολύ πιθανόν να οδηγήσει σε μια απελπισμένη και τυφλή εξέγερση. Ο «μαύρος συνταγματάρχης» Β. Άλκονις προειδοποίησε ότι το επόμενο πραξικόπημα θα ξεκινήσει από εξεγέρσεις του δρόμου. Είπε ότι αυτή θα είναι η κατάληξη της οικονομικής «θεραπείας σοκ» που άρχισε ήδη να εφαρμόζεται.

Το μέλλον γίνεται πολύ απειλητικό από την ύπαρξη προχωρημένης τεχνολογίας. Δεν είναι μόνο ο φόβος της χρήσης των πυρηνικών όπλων από τους επίδοξους διαδόχους, αλλά και ο φόβος της καταστροφής των πυρηνικών αντιδραστήρων από ατύχημα ή σαμποτάζ.

Σημαντικά στελέχη των μεταρρυθμιστών έχουν ήδη προειδοποιήσει για την επερχόμενη καταστροφή. Ο δήμαρχος της Αγίας Πετρούπολης, Α. Σόμπτσασκ, προειδοποίησε ότι «η διάλυση της κεντρικής εξουσίας μπορεί να οδηγήσει σε αναρχία και σε μαζικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Ο δε Αλεξάντερ Ρουτσκόι, δεύτερος στην ιεραρχία, κατηγορήσε τον Γιέλτσιν για την «επιπόλαια» όπως χαρακτήρισε οικονομική πολιτική του, που απειλεί να οδηγήσει τη Ρωσία στο γκρεμό. Συγκεκριμένα είπε: «Δεν εισήλαμε στην ελεύθερη αγορά αλλά στην αναρχία... Τα πάντα πέφτουν σε μια άβυσσο — η οικονομία, η νομισματική πολιτική και η εμπιστοσύνη του κόσμου... Καθώς μιλούμε για μεταρρυθμίσεις, η κατάσταση επιδεινώνεται καταστροφικά. Σήμερα στη Ρωσία δεν υπάρχει δημοκρατία. Υπάρχει κενό εξουσίας, χάος και αναρχία». Ο Ε. Σε-

βαρνάτζε προειδοποίησε για το φόβο ενός νέου πραξικοπήματος. Μίλησε για την πιθανότητα μιας εξέγερσης, μιας κοινωνικής έκρηξης. Ο δε συμπατριώτης μας Γαβριήλ Ποπόφ, μεγαλοφυής πολιτικός και πρόεδρος των Ελλήνων της ΕΣΣΔ, παραιτήθηκε από το αξίωμα του Δημάρχου της Μόσχας, αρνούμενος να επωμιστεί τις συνέπειες της οικονομικής πολιτικής.

Οι ζοφερές προοπτικές περιγράφονταν με παραστατικό τρόπο από τον Γαβριήλ Ποπόφ, ο οποίος παρομοίασε τη σημερινή Ρωσία με τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης στη Γερμανία, η οικονομική κατάρρευση της οποίας μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο άνοιξε το δρόμο για την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία:

«... στο τέλος ο λαός θυμήθηκε ότι κάποτε ήταν ένα μεγάλο έθνος, μια μεγάλη δύναμη, και τελικά ακολούθησε αυτούς που του υποσχέθηκαν το παλιό του μεγαλείο, δηλαδή ακολούθησε τους φασίστες».

Πάντως η πιο σοβαρή πλευρά της κρίσης προκαλείται από το εθνικό ζήτημα. Οι προσπάθειες των μπολσεβίκων, από την αρχή της ίδρυσης της Σοβιετικής Ένωσης, να επιλύσουν το εθνικό ζήτημα με χειρουργική παρέμβαση από τα πάνω και να επιβάλλουν το ολοκληρωτικό μοντέλο του *Homo Sovieticus*, οδήγησε σε παραμορφώσεις δεκαετιών. Παρ' όλο που το ολοκληρωτικό σύστημα έχει καταρρεύσει, έχουν παραμείνει όμως τα προβλήματα, οι δυσπλασίες και οι ανοιχτοί λογαριασμοί.

Το εθνικό ζήτημα

Το εθνικό ζήτημα παρουσιάζεται εξαιρετικά σύνθετο και λειτουργεί ήδη καταλυτικά στις εξελίξεις. Το ζήτημα αυτό δημιουργήθηκε από την προσπάθεια των μπολσεβίκων, αμέσως μετά τη κατάληψη της εξουσίας, να περιλάβουν στη σοβιετική επικράτεια όλα τα εδάφη που ανήκαν στην πάλαι ποτέ κραταιά τσαρική αυτοκρατορία. Η προσπάθεια αυτή οδήγησε τότε στην ένοπλη συντριβή των εθνικών κινημάτων της Γεωργίας και της Αρμενίας και στη βίαιη ενσωμάτωση των χωρών αυτών στο Σοβιετικό συγκρότημα. Τα σύνορα μεταξύ των δημοκρατιών χαραχτήκαν με κριτήριο τον φιλοτουρκικό προσανατολισμό των μπολσεβίκων. Έτσι παραχωρήθηκε η αρμένικη περιοχή του Ναγκόρνο Καραμπάχ στους Αζέρους Τουρκούς. Το πρόβλημα του Καραμπάχ λειτούργησε στις μέρες μας ως

θρυαλλίδα για την έκρηξη του εθνικού προβλήματος.

Αντίστοιχη πολιτική ακολούθησαν οι Σοβιετικοί το 1939, όταν σε συμφωνία με τους Ναζί κατέλαβαν τις Βαλτικές χώρες. Γι' αυτό, το εθνικό πρόβλημα εμφανίστηκε οξυμένο κυρίως στην Υπερκαυκασία και στη Βαλτική, όπου η τάση απόσχισης και η σύγκρουση με τη Μόσχα ήταν κυρίαρχη.

Αντίθετα, στις μουσουλμανικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας η τάση της απόσχισης ήταν ουσιαστικά αμελητέα παρ' όλη την έντονη εθνική και θρησκευτική αφύπνιση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, από την αρχή της ίδρυσής του, το σοβιετικό κράτος είχε επιδείξει πραγματικό ενδιαφέρον για τις μουσουλμανικές και τουρανικές περιοχές της επικράτειάς του. Εδώ πρέπει να θυμήσουμε ότι, το 1918, για να κολακέψουν το εθνικο-θρησκευτικό συναίσθημα αυτών των λαών, οι μπολσεβίκοι είχαν διατυπώσει το παρακάτω δόγμα εξωτερικής πολιτικής: «*Η Κων/πολη πρέπει να μείνει στα χέρια των Τούρκων*».

Έτσι εξηγείται το υψηλό ποσοστό υπέρ της διατήρησης της ενότητας της ΕΣΣΔ κατά το δημοψήφισμα του Μαρτίου 1991 (Καζαχστάν: 94%, Κιργιζία: 95%, Τατζικιστάν: 95%, Ουζμπεκί-

στάν: 90%). Δεν πήραν μέρος στο ίδιο δημοψήφισμα οι Βαλτικές χώρες, η Γεωργία και η Αρμενία, δηλώνοντας με αυτό το τρόπο την απόφασή τους να διεκδικήσουν την ανεξαρτησία τους. Αντίθετα, στη Γεωργία, το 99,37% των Γεωργιανών ψήφισαν υπέρ της ανεξαρτησίας.

Η ανεξαρτησία των χωρών της Κεντρικής Ασίας ήρθε ως αποτέλεσμα των αντικειμενικών συνθηκών. Η διάλυση της ΕΣΣΔ ανάγκασε στην πραγματικότητα τις χώρες αυτές να ακολουθήσουν το δρόμο της ανεξαρτησίας και όχι οι επιλογές των εθνών τους.

Η δημιουργία εθνικών κρατών θα οδηγήσει σε μια πολιτική καταπίεση των εθνοτήτων. Για παράδειγμα, στη Γεωργία, μόνο το 60% του πληθυσμού ανήκουν στο γεωργιανό έθνος, ενώ οι υπόλοιποι ανήκουν σε περισσότερες από 60 διαφορετικές εθνότητες.

Μια σημαντική διάσταση του εθνικού προβλήματος είναι οι μικρές εθνότητες, που δεν κατέχουν έδαφος και καταπίεστηκαν έντονα τη σταλινική περίοδο. Έχουν συμπέξει μια οργάνωση για να διεκδικήσουν την αποκατάσταση των δικαιωμάτων τους. Στην οργάνωση αυτή συμμετέχουν και οι Έλληνες. Η πλειοψηφία όμως ανήκει σε μουσουλμανικά έθνη. Οι μόνες χριστιανικές

εθνότητες είναι οι Έλληνες και οι Γερμανοί, οι οποίοι συνεργάζονται στενά.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον ζουν και ελπίζουν οι 500.000 συμπατριώτες μας. Οι συνέπειες είναι καταλυτικές γι' αυτούς. Χιλιάδες περιπλανώνται πρόσφυγες μέσα στη Ρωσία, ενώ η Ελλάδα φαίνεται ανέτοιμη να τους προσφέρει καταφύγιο. Επίσης οι εξελίξεις αυτές, συνδυασμένες με την μη συμπαράταξη μαζί τους της ελλαδικής και κυπριακής πλευράς στο βαθμό που απαιτούσαν οι περιστάσεις, αποδυναμώνουν το εφικτό αίτημά τους για αυτονομία στη Νότια Ρωσία. Ενώ η δημιουργία ζώνης αυξημένης ελληνικής επιρροής στην περιοχή αυτή είναι ζωτική ανάγκη για την Ελλάδα και την Κύπρο, εν τούτοις ο ελληνισμός δίνει την εντύπωση ότι είναι εξωφρενικά ανίκανος να ανταποκριθεί στις προκλήσεις των καιρών.

Σήμερα οι Έλληνες της ΕΣΣΔ ταυτίζονται τη μοίρα τους με την τύχη της ομόδοξης Ρωσίας. Απειλούνται άμεσα από τις δραματικές εξελίξεις και μας καλούν σε μια άμεση στράτευση για την προστασία τους.

* Απόσπασμα από το ομώνυμο βιβλίο του Β.Α. που εκδίδεται αυτές τις μέρες από την Ελλοπία.

Ένα βιβλίο - μελέτη για:

- τα αίτια της κατάρρευσης της ΕΣΣΔ
- τις εμφύλιες συγκρούσεις
- τον Παντουρκισμό και την αμερικανική πολιτική
- τη σοβιετοτουρκική φιλία και τις επιπτώσεις στην ελληνοτουρκική σύγκρουση του 1919
- τις σταλινικές διώξεις κατά των Ελλήνων του Πόντου
- την ελληνική αναγέννηση και τη διεκδίκηση της Αυτονομίας
- το νέο προσφυγικό ζήτημα

Ζητείστε το στα κεντρικά βιβλιοπωλεία ή τηλεφωνείστε στο 3241.039 για να σας σταλεί ταχυδρομικά με αντικαταβολή

Τά αδιέξοδα τής Παιδείας

του Σαράντου Ι. Καργάκου

Η παιδεία μας αυτή τη στιγμή βρίσκεται στο τιμητικό επίπεδο του «αίσχους». Άλλο είναι, άλλο δείχνει ότι είναι κι άλλο θέλει· ή μάλλον, δέν ξέρει τί είναι ή τί θέλει. Για έναν απλό λόγο: δέν είναι Παιδεία.

Αν υπήρχε στον τόπο μας Παιδεία, μέ την αληθή του όρου σημασία, τότε δέν θά μιλούσαμε για αδιέξοδα. Γιατί ή Παιδεία δέν έχει, ούτε δημιουργεί αδιέξοδα· απεναντίας, δημιουργεί διεξόδους, ανοίγει δρόμους για νά εισέλθουμε στό μέλλον, στοχοθετεί τίς μακρινές ανθρώπινες προοπτικές, δημιουργεί τό αύριον πλάθοντας τούς ανθρώπους του αύριου. Μιά πραγματική Παιδεία βρίσκεται πιά πέρα και όχι πίσω από τήν εποχή της. Μπορεί ν' αντικατοπτρίζει τό πνεύμα των καιρών, αλλά δέν υποτάσσεται σ' αυτό. Αυτό όμως πού στη χώρα μας ονομάζεται καταχρηστικώς Παιδεία είναι μία χαμηλού επιπέδου εκπαίδευση και κακώς τό καθ' ύλην αρμόδιο ύπουργείο ονομάζεται Ύπουργείο Παιδείας, αντί του όρθότερου Ύπουργείου Εκπαιδύσεως. Για τό έτερον σκέλος, τό «Θρησκευμάτων», δέν συζητώ, γιατί δέν έχει τό Θεό του.

Εκείνο πού πρέπει έξ άπαντος νά κατανοηθεί είναι ότι ή Παιδεία και ή εκπαίδευση έχουν μία τεράστια ποιοτική διαφορά: άλλο Παιδεία κι άλλο εκπαίδευση. Σε εκπαίδευση υπόκεινται και τά ζώα. Έργο τής Παιδείας είναι ή διάπλαση σωστών ανθρώπων. Αυτό προϋποθέτει παιδαγωγία, πού είναι έργο του παιδαγωγού και όχι του εκπαιδευτικού, πού τοποθετείται πίσω από τόν ίμάντα παραγωγής έγκεφάλων και τοποθετεί ή στρίβει τή δική του βίδα στο μυαλό του κάθε παιδιού. Τό σύστημα αυτό είναι ένα είδος **κακο-παιδείας** και **υπο-παιδείας**, πού δέν δημιουργεί μόνον αδιέξοδα αλλά και πολλά έξοδα, χωρίς κανένα επενδυτικό όφελος. Τά αδιέξοδα κάνουν τήν εκπαίδευση νά μοιάζει μέ λαβύρινθο, έντός του όποιου ό Μινώταυρος του στυγνού όφελιμισμού σπαράζει τά παιδιά μας.

Τά αδιέξοδα τής —ας τήν πούμε— παιδείας εξέφρασε πρό έτών ένα νεανικό τραγουδι πού είχε τίτλο: *«Πές μου γιατί δέν μου άρέσουν οί Δευτέρες;»* Τό τραγουδι αναφέρεται σ' ένα πραγματικό περιστατικό, πού σημάδεψε τή ζωή του σχολείου: μία δεκαεξάχρονη μαθήτρια σκότωσε τόν καθηγητή της. Ό πατέρας της δέν μπορεί νά καταλάβει τί και κυρίως **γιατί** έγινε, μία και τό παιδί ήταν πάντα πολύ καλό στά μαθήματα. Δέν μπορεί νά βρει λόγους. Ούτε και χρειάζεται νά τούς βρει, γιατί και πάλι δέν θά καταλάβει. Άπλως τά «τσιπς» από σιλικόνη στό μυαλό του παιδιού υπερφορτώθηκαν. Και τό μυαλό έξερράγη. Έτσι φτιάχνονται σήμερα τά μυαλά των παιδιών μας: από «τσιπς» σιλικόνης για τήν καλύτερη τοποθέτηση πληροφοριών σε μικρότερο μέρος, για τήν καλύτερη απομνημόνευση-άποθήκευση. Οί άποθηκευμένες γνώσεις στοιβάζονται, ρηγνύουν τά έγκεφαλικά φράγματα και τρελαίνουν. Η δεκαεξάχρονη μαθήτρια τρελάθηκε, επειδή ήταν «καλή» (άρα είχε πολλές στοιβαγμένες γνώσεις) και σκότωσε τόν καθηγητή πού, κατά τή γνώμη της, «βίασε» τό μυαλό της.

«Πές μου γιατί δέν μου άρέσουν οί Δευτέρες; Θέλω νά σκοτώνω όλη μέρα», κραυγάζει ό τραγουδιστής του άγγλόφωνου τραγουδιού, πού είναι τρυφερό και συνάμα πικρό σάν τή ζωή.

Γιατί, λοιπόν, δέν άρέσουν στά παιδιά μας οί Δευτέρες; Άπλως φοβούνται πώς κάθε Δευτέρα άρχίζει μία διαδικασία μεταβολής του μυαλού τους σε «τσιπς» από σιλικόνη. Δέν νομίζω ότι υπάρχει τίποτε άλλο πού νά αισθητοποιεί τόσο έντονα τά αδιέξοδα τής —ας τήν πούμε— παιδείας και τό δράμα των παιδιών μας, όσο τό σύστημα μιάς μηχανικής παροχής γνώσεων πού τ' άπανθρωποποιεί. Ειδικότερα τήν κατάσταση στό δικό μας παιδευτικό χώρο έχει παρουσιάσει παραστατικά τό περίφημο συγκρότημα των Πίνκ Φλόουντ μέ τόν ξακουστό *«Τοίχο»* τους. Τά παιδιά όμοιόμορφα —σάν τ' άνθρωπάκια του Γαίτη— προχωρούν τό ένα μετά τό άλλο νά πάρουν τήν αναγκαία δόση γνώσης και νά μετασηματισθούν σε **τοιβλα**, πού θά προστεθούν στον ήδη υπάρχοντα **τοιχο**, πού έμποδίζει τό φώς. Ό τοίχος είναι ό πνευματικός καταναγκασμός, ή πνευματική είλωτεία, πού έχει αναγάγει σε ιδανικό τήν τερατώδη έννοια και λέξη: **στελεχοποίηση**. Χρειαζόμαστε παράθυρα. Η, τουλάχιστον, ό τοίχος νά πέσει. Άλλά δυστυχώς στη χώρα μας δέν είναι οί τοίχοι πού έχουν αυτιά αλλά και τά αυτιά έχουν τοίχους. Και, όπως λένε οί μαθητές, *«στού κουφού τήν πόρτα, πάρε και τήν... πόρτα»*.

Κι όλα αυτά ξεκινούν από τό γεγονός ότι δέν έχει κατανοηθεί έπαρκώς πώς ή λεγόμενη κρίση του σχολείου δέν είναι θέμα ύλικοτεχνικής ύποδομής, όπως λένε οί συνδικαλιστές, είναι κρίση αξιών. Τήν τελευταία 20ετία βρισκόμαστε διαρκώς ένώπιον κατακλυστικών αλλαγών. Για τήν αντιμετώπιση αυτών, τί προσφέρει τό σχολείο; Όπωσδήποτε κάποια έφόδια βίου, άλλ' όχι **νόημα βίου**. Δέν προσφέρει όραμα ζωής, έρμα ήθικης, μία μεγάλη ιδέα για τήν όποια αξίζει νά παλέψει, νά ζησει ή νά πεθάνει γι' αυτήν, ή έλληνική νεολαία. Η τραγικότητα τής νέας γενιάς συνοψίζεται σ' αυτό πού λέει ό ήρωας του Ίωνεν: *«Δώστε μου ένα ζευγάρι, μεταχειρισμένα έστω, ιδανικά»*. Δέν άρκει ή άφθονη τροφή και ή πλούσια ένδυση για νά ζησει κανείς. *«Ούκ έπ' άρτω μόνον ζήσεται ό μαθητής»*. Ό μαθητής χρειάζεται μία πίστη. Άλλ' ή σύγχρονη παιδεία του προσφέρει άπιστία και δυσπιστία. Ό λόγος είναι άπλός: ως κοινωνία δέν έχουμε όραμα ανθρώπου, άρα δέν έχουμε και όραμα παιδείας. Για νά φτιάξεις παιδεία, πρέπει νά ξέρεις τί άνθρωπο πρέπει νά φτιάξεις. Όταν στόχος σου είναι ό υπάνθρωπος, φυσικό είναι ή παιδεία σου νά είναι υπο-παιδεία. Πού δέν ανεβάζει, κατεβάζει.

Τό σχολείο μας κινείται σε λυκοφωτικές άποχρώσεις. Η έλλειψη παιδαγωγικής ευθύνης γίνεται έμφανής μέ τίς άπεργίες και τίς καταλήψεις μέ κύριο αίτημα: όχι στην έντατικοποίηση των σπουδών. Τό διάβασμα και ή φοίτηση στό σχολείο νά είναι κάτι προαιρετικό. Η προαγωγή στην άλλη τάξη νά είναι κάτι ύποχρεωτικό. Γι' αυτό και οί μορφωτικές μας επιδόσεις έχουν θερμοκρασία ψυγείου. Είναι κάτω από τό μηδέν. Στά σχολεία και στά πανεπιστήμια κυριαρχούν ή προχειρότητα, ή παπαγαλία, ό έλιτισμός και ό άθλητισμός, ή έπιδειξιomanία, ό λαϊκισμός, ό χαμαιλεοντισμός και συχνότερα ή έρωτοτροπία μέ τό μηδέν. Τό ιδεολογικό καμουφλάζ, πού έχει ως

άξονικό κέντρο τόν ύπαρξιακό άμφισβητισμό, δέν κρύβει — λόγω προχειρότητος — τήν έλλειψη ούσιαστικού προβληματισμού. Οί πιό προβληματικές επιχειρήσεις στήν Έλλάδα είναι τά σχολεία καί τά πανεπιστήμια. Καί είναι μεγάλη η εϋθύνη τής διοικούσας Έκκλησίας, πού επί 1000 χρόνια έμόρφωνε τό Γένος, έπειδή έκχώρησε τό προνόμιο τής Παιδείας στό κράτος, πού δέν είναι σέ θέση νά διοικήσει, πολύ περισσότερο νά παιδεύσει. Η Ίερά Σύνοδος άσχολείται διαρκώς μέ τούς Δεσποτάδες. Καλοί οί Δεσποτάδες, μά σήμερα χρειαζόμαστε Πατροκοσμάδες. Η Έκκλησία νά φτιάξει σχολεία πού νά σφυρηλατούν ένα υγιές έθνικό φρόνημα. Γιατί είναι θλιβερό, έναντι τών προκλήσεων του μισέλληνοσ Ντυροζέλ, έναντι τής Σκοπιανής προπαγάνδας, έναντι τών ιταμών δηλώσεων του Όζάλ, κανείς — μά κανείς — φοιτητικός ή μαθητικός σύλλογος σ' όλη τήν Έλλάδα νά μήν έχει πάρει υπεύθυνη θέση. Καί μετά μιλούμε γιά μαθητικό ή φοιτητικό κίνημα. Άς μή μεταχειρισθώ τή λέξη του Καμπρόν καί τή μαγαρίσω.

Κάποτε τό σχολείο επέβαλε κάποιες ύποχρεώσεις μελέτης καί εϋπρεπείας. Σήμερα δέν επιβάλλει τίποτα, ούτε σέ διδάσκοντες ούτε σέ διδασκομένους. Κι όμως διαρκώς άκούμε γιά τομές. Όντως, όλο καί κάτι κόβουν. Δρυός πεσούσης πās σκιντζής ύπουργός ξυλεύεται. Καί όντως η Βασιλική Δρυς τής Παιδείας μας έπесе τό 1977, όταν μέ τή μεγάλη άπορρύθμιση διώχτηκαν τά Άρχαία Έλληνικά από τό Γυμνάσιο, διώχτηκε ή λογία παράδοση. Αυτά ήταν ρίζα καί κορμός. Τώρα μās έμειναν τά φύλλα. Άλλά τά φύλλα μαραίνονται. Σήμερα ή πλούσια μάθηση θεωρείται περιττή. Κανείς, δάσκαλος ή μα-

θητής, δέν ντρέπεται γιά τήν άμάθειά του. Ό μαθητής πού θά διαθέσει χρόνο γιά νά διαβάσει «*Ηλίθιο*» θεωρείται ήλίθιος. Ό εκπαιδευτικός πού θά θελήσει νά έργασθει, όταν μαθητές ή συνάδελφοί του κάνουν άποχή, θεωρείται διασπαστής. Καλός θεωρείται ό «*λαϊκός*» καθηγητής, ό μαθητοπατέρας ή φοιτητοπατέρας πού μοιράζει τούς «*δημοκρατικούς*» βαθμούς, όπως τό «*λαϊκό πέντε*» στά πανεπιστήμια, ό εκπαιδευτικός πού πηγαινει μέ τό ρεύμα, έστω κι άν τό ρεύμα αυτό μās έχει φέρει πρό πολλού στό τρίγωνο τών Βερμούδων!

Πολλοί μ' έρωτούν: πού πηγαινει σήμερα ή παιδεία μās; Λόγω δωρικών καταβολών λακωνικώς άπαντώ: «*Δέν πηγαινει, τήν πάνε. Καί τήν πάνε τέσσερις*». Θέλω νά είμαι ειλικρινής. Η μελέτη τής παιδείας μās δέν είναι πιά δική μου άρμοδιότητα. Έγώ είμαι φιλόλογος. Η παιδεία μās πρό πολλού έχει περάσει στήν άρμοδιότητα τών ιατροδικαστών. Είναι πτώμα. Όδωδός καί τυμναϊαίον. Τά διδασκόμενα μαθήματα — ίδίως τά θεωρητικά — είναι τόσο φτωχά καί φθηνά, πού θυμίζουν χλαμύδα άπόρου φαντάσματος. Δέν προσφέρει άγωγή, γιατί είναι φτιαγμένο από ανθρώπους χωρίς άγωγή. Καί δέν είναι τίποτα πιό δύσκολο γιά ένα παιδί, από τό νά μάθει καλή άγωγή, χωρίς νά τή βλέπει γύρω του. Τό παιδί δέν τό διδάσκουμε αυτά πού ξέρουμε, άλλ' αυτό πού είμαστε. Κι αυτό πού είμαστε σήμερα ως γονείς, ως εκπαιδευτικοί, δέν είναι παράδειγμα προς μίμηση. Οί πρόγονοί μās, πού είχαν σοφία ζωής, έλεγαν: «*Τά παραδείγματα των μεγάλων είναι ζωντανή φιλοσοφία*». Γι' αυτό φροντίσαμε νά θάψουμε, όχι τό κορμί τους, άλλα τή σκέψη τους καί τή γλώσσα τους. Ποιός τολμά σήμερα νά είναι υπέρ τών άρχαίων Έλλήνων καί Έλληνικών, εκτός τών Τούρκων πολιτικών, πού δημιουργούν έδρες κλασικών σπουδών γιά νά σφετερισθούν τούς προγόνους μās καί τόν άρχαίο πολιτισμό μās;

Τουλάχιστον δέκα φορές, άπ' ό,τι ένθυμούμαι, διάφορες χρονιές έχουν άνακηρυχθεί «*Έτη Παιδείας*». Τό ίδιο καί φέτος. Θά είναι «*Έτος Παιδείας*». Αυτά τά Έτη Περιβάλλοντος, Παιδιού, Παιδείας κλπ. είναι ένα είδος μνημοσύνου γιά ό,τι έχει καταστραφεί. Η λέξη μνημόνιο ήχει περιεργα σάν συνοδευτικό τής λέξης «*παιδεία*», έφόσον τήν χρησιμοποιούμε γιά πρόσωπα πού έχουν πεθάνει. Κι όμως ή παιδεία έχει πεθάνει. Αυτό πού ονομάζουμε σύγχρονη ελληνική παιδεία είναι ένα φάντασμα πού περπατάει πίσω από τό πτώμα του. Τό Requiem τής ελληνικής παιδείας συνέθεσε ή ελληνική Βουλή — έτερον πτώμα — μέ τήν κατάργηση τών άρχαίων ελληνικών, μέ τήν κατάργηση του πολυτονικού, μέ τήν κατάργηση τών γραπτών εξετάσεων, μέ τή μη διόρθωση γραπτών στό δημοτικό, τή χωρίς γραμματική καί συντακτικό διδασκαλία τής γλώσσας, μέ τήν κακοποίηση καί παραποίηση τής ιστορίας μέχρι βαθμού έθνικής προδοσίας, μέ τήν πιθηκοποίηση τής καταγωγής μās, μέ τήν προτεσταντοποίηση τών Θρησκευτικών μās, τήν προπαγανδοποίηση τής Γεωγραφίας, Πολιτικής Οικονομίας καί Κοινωνιολογίας, μέ τή λουγδούνεια Φυσική του Μάζη καί μέ μία Χημεία γραμμένη τό 1954, μέ Μαθηματικά πού συνθλίβουν καί δέν δξύνουν τή σκέψη καί μέ Γυμναστική χωρίς γυμναστήρια. Οί μαθητές μās δέν ξέρουν πιά βηματισμό. Δέν ξέρουν νά κάνουν προσοχή ούτε τήν ώρα τής προσευχής, δέν ξέρουν καμμία προσευχή — τουλάχιστον από τό σχολείο. Ξέρουν όμως τήν άνάπαυση. Άλλ' όχι τήν άνάταση. Γενικά τήν περιρρέουσα πνευματική κατάσταση του σχολείου εκφράζει ή λέξη «*χαβαλές*», πού είναι λέξη τής τουρκικής, δηλαδή τής γλώσσας του εκπαιδευτικού μās μέλλοντος.

Πικάσσο: 'Ηρακλής και Όμφάλη, 1950. Οί στίχοι είναι τής ποιήτριας Μάτσης Χατζηλαζάρου γραμμένοι διά χειρός Πικάσσο στο κεραμικό

Πολλοί γονείς φοβούνται πιά νά στείλουν τά παιδιά τους στό σχολείο. Μήν τά χάσουν. Καί οί φόβοι τους δέν είναι άνερεισματικοί. Τό πρώτο στάδιο τής αυτοσυνειδησίας, στην περίοδο τής έφηβικής ηλικίας, έκφράζει τό έρώτημα: «Ποιός είμαι;» Ό νέος ζητά νά βρεί μιά ταυτότητα. Γίνεται ένας μικρός 'Ηράκλειτος του «έδιζησάμην έμωτόν». Γίνεται ό μικρός Σωκράτης του «γνώθι σαυτόν». Ψάχνει νά βρεί τόν έαυτό του. Στο σύγχρονο σχολείο τόν χάνει. Κι όταν δέν βρεί τόν έαυτό του, δέν ξέρει πού νά πάει. Τό σχολείο, δυστυχώς, έχασε τήν «ένδονσκαπτική» καί καθοδηγητική του άποστολή. Δέν μπορεί νά διδάξει στά παιδιά τό «ένδον'σκάπτε», γιά νά βρουν μέσα τους τήν πηγή του θησαυρού· δέν ξέρει νά τά καθοδηγήσει. Γιά νά όδηγήσεις κάποιους, πρέπει νά ξέρεις πού νά τούς πās. Καί τό σχολείο μας μοιάζει μέ τά πλοία-φαντάσματα, πού άκυβέρνητα ταξιδεύουν στά άχανή πελάγη.

Βέβαια, όταν λειτουργεί, κάτι διδάσκει. Διδάσκει αλλά δέν έμπνέει. Τά παιδιά δέν είναι δοχεία νά τά γεμίσουμε μέ γνώσεις. Είναι κλαδιά πού πρέπει νά τά φουντώσουμε. Αυτό προϋποθέτει δασκάλους πουρλοτιέρηδες ψυχών, κι όχι δασκάλους *καντηλοσβήστες* (λέξη του μακαριστού Φώτη Κόντογλου). Προσφέρει, βέβαια, κάποια ιδανικά, πού όμως είναι ιδανικά μιάς χρήσης. Δέν τούς προσφέρει ένα μόνιμο ιδανικό, έναν ύψηλό σκοπό, μιά «Ιθάκη». Όχι πώς δέν υπάρχουν. 'Αλλ' αυτά τά ιδανικά στά σχολεία μας γίνονται αντικείμενο χλευασμού. Τό σχολείο δέν ανεβάζει αξίες· τίς κατεβάζει. Γι' αυτό πιστεύω άκράδαντα πώς ή άνευθυνότητα του νέου άνθρώπου είναι καρπός τής άνευθυνότητας του νέου σχολείου. Τό σύνθημα είναι σέ όλους γνωστό: «Ένα σχολείο φωτίζει όταν καίγεται». 'Αλλά κι άν δέν καίγεται τό σχολείο, καίγονται κατά τό έτήσιο έθιμο στό τέλος τής σχολικής χρονιάς τά βιβλία, έθιμο πού εγκαινιάζει τό φεστιβάλ τής έλληνικής πυρκαϊάς. 'Αλλ' όταν δημιουργείται μιά γενιά πυρομανών, μέ κάθε έννοια, τότε ή άπόσταση πού χωρίζει τό κάψιμο των βιβλίων από τό κάψιμο των ανθρώπων δέν είναι μεγάλη.

Τό σημερινό σύστημα παιδείας δέν προωθεί τή γνώση· τήν έπιβάλλει. Τό καθεστώς του ένος καί μοναδικού βιβλίου, πού καθιερώθηκε επί δικτατορίας Μεταξά καί διαιωνίζεται άκόμη,

προωθεί μιά μορφή πνευματικής δικτατορίας. Στόχος δέν είναι ή μάθηση αλλά ή εκμάθηση. Όχι νά μάθουμε τά παιδιά πώς νά σκέπτονται, αλλά μέ τί νά σκέπτονται. Παιδιά μέ σκέψη-προκάτ. 'Η μαθήτρια πού πρώτευσε στίς έξετάσεις του 1987 είχε όμολογήσει μέ έντιμη ειλικρίνεια: «Δέν ήμουν ή καλύτερη μαθήτρια· ήμουν ό καλύτερος παπαγάλος». Γι' αυτό είχα προτείνει τότε στό ύπουργείο ύποπαιδείας, νά γίνει έμβλημα παιδείας όχι πιά ή γλαύκα τής 'Αθηνάς άλλ' ό παπαγάλος, μιά καί τότε ή μουσικόφιλη νεολαία μας τραγουδούσε παραληρηματικά τό έμετικό άσμάτιο του κ. Λεπά «Του τό 'πε, του τό 'πε ό παπαγάλος». 'Αλλά μιά κοινωνία πού περιμένει τόν παπαγάλο νά τής πεί τί πρέπει νά κάνει, δέν χρειάζεται καμμία Πυθία γιά νά τής πεί τό μέλλον τής παιδείας καί των παιδιών τής. Τό λέει μιά παλιά μανιάτικη παροιμία: «Κι έγώ κακά χερόβολα καί σύ κακά δεμάτια». 'Η, όπως κλείναμε συνήθως τά μοιρολόγια: «Τύφλες καί μαύρα φάσκελα».

Πέρι, μετά τήν έποποιία των καταλήψεων, άκουγα κάποιους όχι άνίδεους άλλ' άνήθικους 'Αντιοχείς νά λένε: «Τά παιδιά μας δείχνουν τό δρόμο». Τό δρόμο των *Lemmus*, κάτι περιέργων τρωκτικών, πού όταν καταληφθούν από ένα άμók τρέχουν άκάθεκτα, ρημάζοντας τά πάντα στό διάβα τους, μέχρι νά πέσουν σ' ένα βαθύ γκρεμό. Φέτος οί μαθητές-φοιτητές μας αισθητοποίησαν τό ρεύμα του άμφισβητισμού πού τούς διατρέχει μέ τό σύνθημα: «Δέν μας άρκει νά βάλουμε σέ ψηλότερη θέση τίς εικόνες· θά έξετάσουμε άν τίς χρειαζόμαστε». 'Η Εύρώπη του πολιτισμού δέν έδωσε στά νέα παιδιά άγιες εικόνες. 'Απεναντίας, τούς έδωσε μέ τό στόμα ενός διανοητή πώς «ό θρόνος του Θεού άδειασε». Καί στό θρόνο αυτό ήρθαν κι έκατσαν διάφοροι Μουσολίνι, Χίτλερ, Στάλιν, δηλαδή οί μάστιγες του Θεού. Μάταια στά «Τελευταία Μηνύματα» του ό Στέφαν Τσβάιχ άπεγνωσμένα κραυγάζει: «'Η μεγάλη Εύρώπη μας, καθηγητής του πολιτισμού, άς πάει στά σχολεία νά διδάξει στά παιδιά τής γράμματα». Γιατί αυτά πού διδάσκονταν τότε τά παιδιά τής Εύρώπης καί διδάσκονται σήμερα τά 'Ελληνόπουλα, δέν είναι γράμματα αλλά άντι-γράμματα. Γιά νά μιλήσουμε σημειολογικά, ή μετα-μοντέρνα μετα-παι-

δεία μας, που έκτρέφει την παχυλή παρα-παιδεία μας, δέν έδωσε καν εικόνες στά παιδιά. Τούς έδωσε άφισσε: πολιτικών, τραγουδιστών, χρυσών ποδιών, χρυσών χειρών, χρυσοδάκτυλων, χρυσοκάνθαρων και λοιπών χαλκών ήχούντων και άλαλαζόντων κυμβάλων. Συνεπώς, ό προβληματισμός τής «χρυσής» νεολαίας μας είναι άπλός: δέν χρειάζονται εικόνες άγιών, μαρτύρων, ήρώων. Δέν χρειάζονται οι προτομές γιά τούς Άργοναυτες του Πνεύματος και τούς Ίππότες τής Αύταπαρνήσεως. Είναι κακά παραδείγματα. Άπαιτούν άνήφορο· ό κατήφορος είναι πιό βολικός. Έξ άλλου ή τάση πρός μίμηση μεγάλων προτύπων ενέχει κινδύνους. Ένας Άθανάσιος Διάκος είναι επικίνδυνο παράδειγμα. Είναι, όπως λένε οι φωστηρογνώστες μαθητές μας, «τό μεγαλύτερο σουβλάκι τής ιστορίας». Αντίθετα, τό παράδειγμα ενός τραγουδιστή, χωρίς άναγκάως νά διαθέτει εύγενές μέταλλο φωνής, μπορεί νά έξασφαλίσει ικανή ποσότητα εύγενών μετάλλων, και μάλιστα άκόπως, άσκόπως και άβλαβώς — άν έξαιρέσουμε τήν πολλή πιθανή περίπτωση του έιτζ.

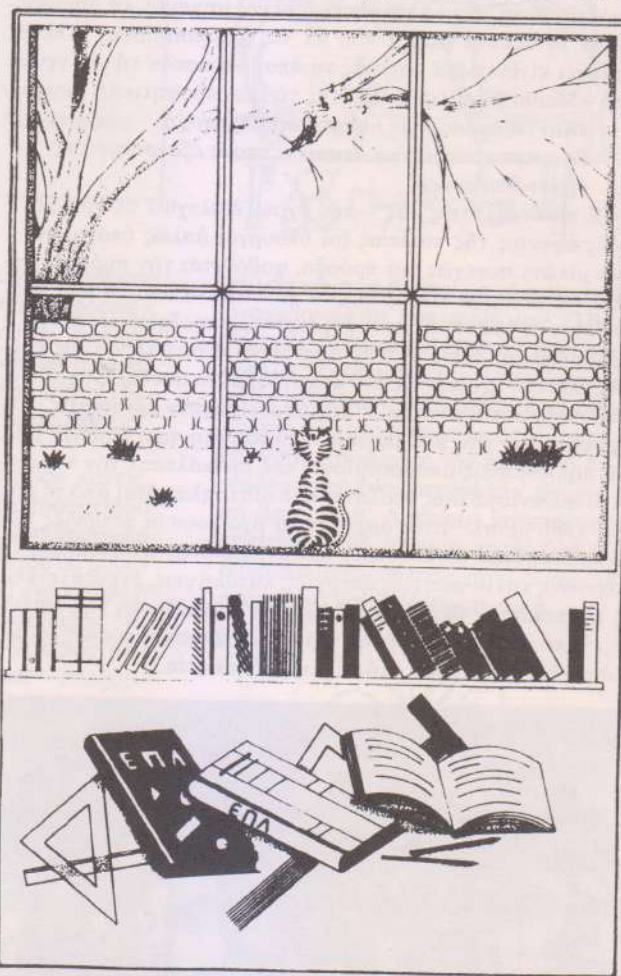
Κι άλλες φορές ό πολιτισμός άγγιξε τόν έξευτελισμό, αλλά νά φθάσουμε στόν έξευτελισμό νά ταυτίζουμε τόν πολιτισμό μέ τόν εύτελισμό, μόνο στήν έποχή μας συνέβη. Άπότοκος αυτού του εύτελισμού είναι ή σήμερα παρεχόμενη εκπαίδευση, που κάνει τό τρυφερό μας βλαστάρι αύριο νά μοιάζει μέ άγκάθι. Η πνευματικότητα του σχολείου μας θυμίζει πτωμάνη. Μέσα από άντιπνευματικές παιδευτικές διαδικασίες «ντρεσάρεται» ό τύπος του «κολοκυθοποιημένου» δίποδος όντος, που επιβιώνει εύκαιριακά, χωρίς νά ξέρει νά ζή ή γιάτί ζή, που ξέρει νά παίρνει χωρίς νά δίνει, που κάνει τό μονόλογο ή τή σιωπή στάση ζωής, που θέλει αυτό που θέλουν οι άλλοι νά θέλει, που μιλάει γιά άλλαγή χωρίς νά είναι ικανό νά άλλάξει τίποτα. Η όλη πρακτική του συστήματος κατατείνει νά κάνει τά παιδιά φρόνιμα, γιά νά μή δημιουργήσουν ποτέ γενναίο φρόνημα. Θέλουμε νέους κονφορμιστες, που τό μοναδικό όσιο και ιερό τους είναι ή **ιεροποίηση του τίτλου** που τούς προσφέρει ή Χαναάν των πανεπιστημιακών σπουδών, μία Χαναάν που κατά τήν τελευταία 20ετία έγινε Γής Μαδιάμ.

Η σπουδάζουσα νεολαία σήμερα βρίσκεται σέ μία προκωματώδη κατάσταση πνευματικής ανεπάρκειας. Κάποιες τιμητικές έξαιρέσεις κάνουν πιό θλιβερό τόν κανόνα. Τά πτυχία μας δέν άναγνωρίζονται ούτε στή Ν. Άφρική. Είμαστε οι έσχατοι τής Εύρώπης στίς κλασικές σπουδές, μέ έξαιρέση ίσως τήν Άλβανία. Κάποιοι νεωτεριστές είπαν ότι τό σχολείο μας έμεινε πίσω γιάτί επιμένει ακόμα στ' Άρχαία ή ό,τι άπέμεινε από τ' Άρχαία. Η άλήθεια είναι πώς τά συστήματα όργανώσεως και οι μέθοδοι διδασκαλίας είναι άπρηχαιωμένες. Ένα άποστεωμένο σχολείο, ούτε Άρχαία, ούτε Νέα, ούτε τούς νέους προσανατολισμούς τής έπιστήμης μπορεί νά διδάξει. Δέν προωθεί τό ζήλο γιά μάθηση, γιά πνευματικές προεκτάσεις πέρα από τά στενά όρια του άναλυτικού προγράμματος. Πάσα επί πλέον γνώση τιμωρείται. Κι άν άκόμη υπάρχουν μαθητές μέ εύρύτερα πνευματικά ένδιαφέροντα, αυτό όφείλεται σέ προσωπική αυταπάρνηση, σέ παροτρύνσεις των γονέων ή σέ ώθήσεις κάποιου τολμηρού εκπαιδευτικού.

Έτσι τό πρώτο δυσάρεστο που θά μπορούσε κανείς νά επισημάνει είναι ή έλλειψη πνευματικού περιεχομένου στή μόρφωση των παιδιών. Η όλη προσπάθεια κατατείνει σέ δύο έπίπεδα: πρώτον, στό πώς θά ένσφηνωθούν κάποιες ξερες γνώσεις από ένα ξερό βιβλίο στό άνήξερο μυαλό των παιδιών, ώστε νά ξεραθεί και αυτό μέ σκοπό τήν έπιτυχία στίς εισαγωγικές. Και δεύτερον, πώς θά πάρει τό παιδί ένα «χαρτί», γιά νά εισαχθεί στό Δημόσιο. Γενικά, ή έλληνική εκπαίδευση κατα-

σκευάζει παιδιά ικανά μόνο γιά τό Δημόσιο, επειδή άκριβώς τό έλληνικό Δημόσιο δέν άπαιτεί τίποτα. Κανένα πνευματικό και ήθικό προσόν. Έδω θά ήταν εύκολο νά μιλήσουμε γιά κρίση αξιών. Σωστότερο ήταν νά μιλάγαμε γιά άγνοια αξιών. Παιδεία πραγματική είναι αυτή που καλλιεργεί στά παιδιά πίστη σέ αξίες. Αυτό όμως προϋποθέτει εκπαιδευτικούς μέ αξία. Δυστυχώς, ή έλληνική πολιτεία, όφλισκάνουσα άενάως μωρίας, δέν εκπαιδεύει εκπαιδευτικούς· διορίζει βάσει τής έπετηρίδος πτυχιούχους. Όμως ένας πτυχιούχος — έστω και άριστούχος — δέν σημαίνει πώς είναι κατάλληλος γιά εκπαιδευτικός.

Κι άν άκόμη υπάρχουν κάποιοι φιλότιμοι εκπαιδευτικοί, που, παρ' ότι πληρώνονται μέ ψιχία, δίνουν ψυχή από τήν ψυχή τους στό άψυχο σύστημα διδασκαλίας, και πάλι δέν μπορούν νά ξεφύγουν από τίς δουλειές του άναλυτικού προγράμματος, από τίς γενικές όδηγίες του ύπουργείου, από τίς γραμμές του συγκεκριμένου και έγκεκριμένου σχολικού έγχειριδίου, μιά και ό μαθητής έξετάζεται άυστηρώς μόνο σέ ό,τι περιέχει τό «σχολικό». Έτσι ό γνωστικός έξοπλισμός του καθηγητή παροπλίζεται. Αυτό μειώνει και τόν άριστο μαθητή, που έχει τήν έφεση πάντα νά μαθαίνει. Παλιότερα τό έπίπεδο τής τάξεως τό σήκωναν οι άριστοι μαθητές. Σήμερα είναι κι αυτοί ύποχρεωμένοι νά κατεβούν στά χαμηλά έπίπεδα που καθορίζει τό ύπουργείο. Στίς έξετάσεις έπιτυχάνουν οι έπιμελείς μέτριοι. Οι μνημονες· όχι οι νοήμονες. Γι' αυτό τά σχολεία μας έχουν γεμίσει από άχρηστα άριστα, από ύψηλο-

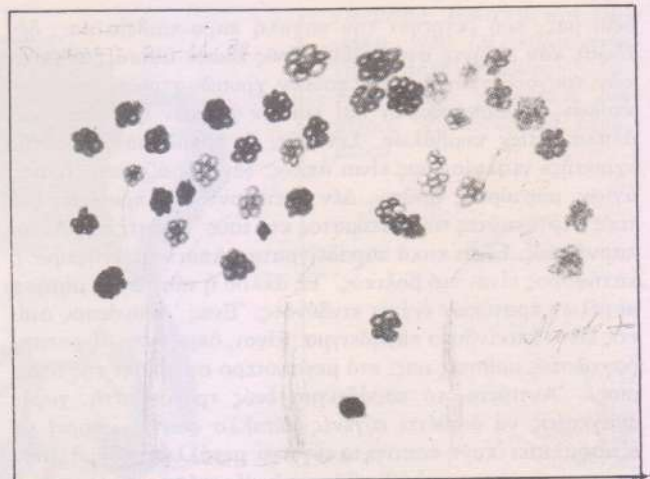
Έργο μαθήτριας του κλάδου έφαρμοσμένων τεχνών του Ένιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου Ρεθύμνου

βάθμους που είναι λειτουργικώς αναλφάβητοι. Στην εποχή μου ο μαθητής που έπαιρνε 18 έθεωρείτο φαινόμενο. Σήμερα θεωρείται φαινόμενο όποιος δεν παίρνει 18. Και είναι φυσικό, όταν, σε μία κοινωνία που τά πουλάει όλα, υπάρχουν καθηγητές που πουλάνε βαθμούς. Αυτή η αγοραπωλησία βαθμών δι-ογκώνεται όσο οξύνεται ο βαθμοθηρικός ανταγωνισμός. 'Η πάλι των τάξεων έχει μεταβληθεί σε πάλι εντός των τάξεων. Στά σχολεία μας κυριαρχεί, λόγω βαθμοθηρίας, τό καννιβα-λικό ιδανικό «ποιός θά φάει τόν άλλο».

Τό ότι παιδεία σημαίνει άσκησις εις άρετήν, τό ότι είναι αυτοσκοπός και άξία αυθύπαρκτος, τό ότι είναι και πρέπει νά μείνει ένα άνθρωποπλαστικό ιδανικό, είναι πράγματα που άγνοούνται ή περιφρονούνται. 'Εμείς θέλουμε μία παιδεία σάν στοιχείο κοινωνικής και οικονομικής άνόδου. Στοιχείο κοι-νωνικής προβολής. 'Εδώ σταματά και ή άποστολή της παιδεί-ας, που σημαίνει ότι σταματά και ή παιδεία. Γιατί πραγματική άποστολή της παιδείας είναι νά δώσει όχι κάποιον επιτυχημέ-νο επαγγελματία, άλλ' έναν σωστό άνθρωπο. Πολλοί, εν όνό-ματι του επαγγελματισμού, ζητούν νά εισαχθεί τό μάθημα της ηλεκτρονικής στά σχολεία. Ούδεις έχέφρων άντιλέγει. Νά ει-σαχθεί ή ηλεκτρονική στη Μέση 'Εκπαίδευση, όχι σάν ανε-ξάρτητο μάθημα, αλλά σε κάθε μάθημα. 'Η μικροηλεκτρονική δέν είναι τίποτα παραπέρα και τίποτα παραπάνω από μία συν-θετώτερη μορφή στυλογράφου. Κι άκόμη όλα αυτά όνομάζον-ται γενικώς «έξυπνες έφευρέσεις», που μόνο οξύνουσες μαθητές μπορούν ν' άξιοποιήσουν. Αυτό, λοιπόν, που ζητάμε από τό σχολείο είναι, πρίν άποκτήσει έξυπνες μηχανές, νά δημιουρ-γήσει τά έξυπνα μυαλά που θά τίς άξιοποιήσουν. 'Αλλιώς ύπάρχει κίνδυνος οι μηχανές νά αποβλακώσουν τή νέα γενιά. Στη «Μαρία Νεφέλη» ό 'Ελύτης τό λέει προφητικά:

*«Και θά περάσουμε μία νέα λίθινη εποχή
θά τρομοκρατηθούμε ανάμεσα στους έξαγριωμένους
βροντόσαυρους».*

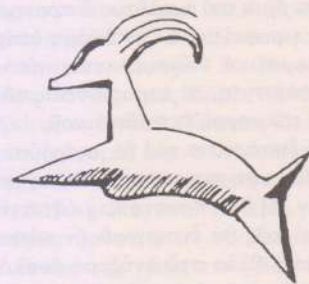
Οι συνδικαλιστές μας — που έχουν έξελιχθεί σε πραγματι-κούς άφέντες της παιδείας (οί ύπουργοί άπλως ύπάρχουν)— ένώ μιλάνε συνεχώς γιά πρόοδο, φοβούνται τήν πρόοδο. Θέ-λουν νά μείνουμε στά ίδια, στά χθεσινά, τά άνιαρά ίδια. Φο-βούνται τή γνώση. Κάποτε επί δικτατορίας είχαμε ιδεολογική τρομοκρατία. Τώρα έχουμε τρομοκρατία σε βάρος κάθε γνώ-σης που δέν περιέχεται στό κακογραμμένο συνήθως σχολικό. Βέβαια έγιναν καινοτομίες που άποδείχθηκαν **κενοτομίες**, που προκάλεσαν τήν πνευματική λοβοτόμηση των παιδιών μας. Μεταρρυθμίσεις-άπορρυθμίσεις που προκάλεσαν τόν πνευμα-τικό αναντισμό μίας νεολαίας που οίστηρηλατείται από τό ρόκ και χέβυ μέταλ. 'Ετσι άρχισαν νά βγαίνουν οι φουρνιές των πεπαιδευμένων άπαιδευτών, των άγραμμάτων πτυχιούχων. Οι περσινές και οι φετεινές άπεργίες, καταλήψεις, έγκαταλείψεις ή πυρπολήσεις δέν «στόχευαν» στην αναβάθμισή της παιδεί-ας. 'Από άλλοι ξεκινούσαν και άλλοι άποσκοπούσαν: νά βά-λουν τήν ταφόπλακα στην έλληνική παιδεία.

Σχέδιο παιδιού 7 ετών

Είναι καιρός νά άφυπνιστούμε. 'Ο έφησυχασμός εύνοεί τήν άπάθεια και τήν άμάθεια. Νέα 'Ελλάδα σημαίνει Νέα Παιδεία. 'Η τωρινή δωρεάν παιδεία μοιάζει σάν τό νησί σε πεδιάδα, που έλαβε δώρο ό Σάντσο Πάντσα. Τό σημερινό σχολείο δέν προσφέρει άνοιχτούς όρίζοντες στά παιδιά. Φτιά-χνει μυαλά στενά σάν τά παράθυρά του. Φτιάχνει μυαλά φθη-νά σάν τά δομικά ύλικά του. Δέν έχει λειτουργούς που νά ίερουργούν στον ίερό ναό της νεανικής ψυχής, αλλά ύπαλλή-λους ρουτίνας που ποδοπατούν τίς νεανικές άνησυχίες κι ευ-αισθησίες. 'Ο θάνατος της παιδείας άρχίζει από τή στιγμή που ό εκπαιδευτικός παύει νά νοιώθει παιδαγωγός και αισθάνεται ύπάλληλος και δή του δημοσίου. Χρειαζόμαστε τόν ανθρώπι-νο εκπαιδευτικό κι όχι τόν ύπάλληλο εκπαιδευτικό γιά τήν άνάσταση κι άνάταση της παιδείας.

'Υπάρχει τέτοια έλπίδα; 'Ας μίν ξεχνάμε ότι τό πίο βαθύ σκοτάδι είναι τήν ώρα που πρόκειται νά ξημερώσει. Και δέν θ' άργήσει νά ξημερώσει, αν βάλουμε σάν σκοπό μία παιδεία που θά έξημερώσει και θά έξυψώσει τά παιδιά. 'Οχι παιδεία που έξαγριώνει και έξαχρειώνει. Ποτέ δέν είναι νωρίς γιά ένα εύγενές και τολμηρό ξεκίνημα. 'Η χαμένη έμπιστοσύνη περι-μένει. Και πρώτα άπ' όλα πρέπει ν' άρχίσουμε από τή γλώσσα μας. Μέσα στον αύριανό ασύνορο κόσμο οι νέοι ίμπεριαλι-σμοί θά έχουν πνευματικό χαρακτήρα. Οι λαοί που θά έξαφα-νιστούν είναι αυτοί που θά χάσουν τή γλώσσα τους. Και ση-μερα τό ύπ' αριθμόν ένα πρόβλημα της έλληνικής παιδείας, τό ύπ' αριθμόν ένα έθνικό πρόβλημα είναι ή άποξένωση του ση-μερινού 'Ελληνα μαθητή από τή γλώσσα του και συνεπώς του αύριανού 'Ελληνα από τή γλώσσα του. 'Η γλώσσα είναι πα-τρίδα' χάνοντας τή γλώσσα χάνεις και τήν πατρίδα.

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ: Γιά τά άρχαία έλληνικά

Άνευ σχολείων

του Χρίστου Δάλκου

«4. Ο Μικρασιατικός πόλεμος ζημίωσε τους Έλληνες και τους Τούρκους ταυτόχρονα, άμεσα και έμμεσα και πολλαπλά. Η άμεση ζημιά είναι ορατή και αυτονόητη: υλικές φθορές, μυριάδες ανθρώπινες ζωές, βίαιο ξερίζωμα εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων από τις εστίες τους. Η έμμεση και για τους δύο λαούς ότι την ώρα της εξοντωτικής ανάμεσά τους αναμέτρησης άλλοι, εχθροί και φίλοι, καρπώθηκαν άνετα ό,τι μπορούσαν: έδαφος, υπέδαφος, οικονομικές συμβάσεις ευνοϊκές, οικονομικό έλεγχο και στις δύο χώρες. Άμεση, έμμεση και απώτερη ζημιά και για τους δύο λαούς ότι το βίαιο ξερίζωμα των πληθυσμών, ιδιαίτερα η καταστροφή του Μικρασιατικού ελληνισμού, έβλαψε την οικονομική ζωή και στις δύο πλευρές του Αιγαίου.

5. Ο Μικρασιατικός πόλεμος εξυπηρέτησε αδάπανα τρίτους άμεσα και έμμεσα. Άμεσα: για τους λόγους που εξηγήσαμε μόλις πιο πάνω. Έμμεσα: γιατί ο πόλεμος εκείνος δημιούργησε πολλή ευαισθησία και στις δύο πλευρές —ελληνική και τουρκική— εκμεταλλεύσιμη από εχθρούς και φίλους σε υστερότερες φάσεις.»

[Θέματα νεότερης και σύγχρονης ιστορίας από τις πηγές, Γ' Λυκείου, Δέσμες γ' και δ', σελ. 397-398, Κεφάλαιο ΣΤ'. Υστερα από την Καταστροφή (1923-1930) - α. Διαπιστώσεις - Ομολογίες]

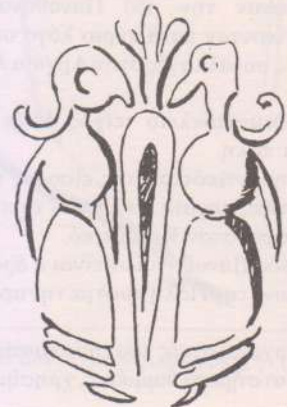
Άκόμα και ό μαρξισμός εξετάζει την ιστορία από την σκοπιά (καί για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων) ενός ιστορικού υποκειμένου (είτε αυτό είναι ή εργατική τάξη, ό λαός ή τό έθνος). Μόνο στην θετικιστική ιστοριογραφία, πού διεκδικεί τις δάφνες της δήθεν αντικειμενικότητας (έξομοιώνοντας θύτες καί θύματα), τά πράγματα «περιγράφονται» ερήμην του ιστορικού υποκειμένου, δηλ. του ελληνικού έθνους. Πώς δηλαδή ζημιώθηκαν τό ίδιο Έλληνες καί Τούρκοι, άφου όι μέν κυρίως σφαγιάσθηκαν, όι δέ κυρίως σφαγιάσαν; Πώς έβλάβη (θετικιστικότητας) γενικώς ή οικονομική ζωή καί στις δύο πλευρές του Αιγαίου, άφου όι μέν έχασαν περιουσίες όι δέ άρπαξαν περιουσίες, όι μέν ξεριζώθηκαν όι δέ ρίζωσαν; Καί τί σημαίνει άραγε αυτή ή «πολλή ευαισθησία καί στις δύο πλευρές» (άκριβοδίκαια! όλα κι όλα!), όταν ή μία πλευρά ή δόλια, ένοιωσε στό πετσί της πολύ πριν τό '22, επί τετρακόσια χρόνια, αλλά καί κατά την εύλογημένη επανάσταση του '21, την «εύαισθησία» της άλλης πλευράς; Καί τί σημαίνει επίσης

αυτό τό «εκμεταλλεύσιμη από εχθρούς καί φίλους σε υστερότερες φάσεις»; Μήπως όπν δέν υπάρχει στην τουρκική πλευρά μία έγγενής έπιθετικότητα καί έπεκτατισμός, άνεξάρτητα από τίς όντως υπάρχουσες ξένες παρεμβάσεις;

Αυτά καί άλλα θά ρωτούσε κανείς. Άλλά ή θετικιστική ιστοριογραφία (πού δέν έχει σχέση μέ τόν «δημιουργικό ιστορισμό» όπως διατείνεται) θά άπαντούσε πώς δέν προσπαθεί «νά κλάψη ή νά γελάση, αλλά νά καταλάβη». Κι όμως, ή κατανόηση της ιστορίας δέν είναι —δέν μπορεί νά είναι— άνεξάρτητη από τό δρών καί πάσχον ιστορικό υποκείμενο (άκόμα καί ιστορία άπ' την σκοπιά του «άνθρώπου γενικώς» νά γράφαμε, πάλι θά μάς διέφευγε ή όπτική των προβάτων λόγου χάρη). Η άγάπηγιά τόν τόπο είναι επίσης ένα αντικειμενικό στοιχείο, όχι μόνο μέ την έννοια όπν άξιολογούμε τόν ρόλο πού μπορεί νά παίξη στη δραστηριότητα των ιστορικώς εξέταζομένων (άνθρώπων, λαών), αλλά καί μέ την έννοια όπν τό νοιώθουμε νά σιγοκαίη μέσα μας καί

νά μάς κάνη νά βλέπουμε τά πράγματα άναγκαστικά άπ' την μεριά μας. Ό θετικισμός έβλαψε καί βλάπτει, όχι μόνο γιατί μέ τό πρόσημα της αντικειμενικότητας άρνεϊται νά πάρη θέση, έξομοιώνοντας άνόμοια πράγματα, αλλά επίσης καί γιατί καταδίκασε την ελληνική εκπαίδευση σε έναν στεγνό (π.χ. Θεματική Ιστορία Β' Λυκείου) νοσηριακό έπιστημονισμό, άχρωμο, χωρίς ζωή καί συναισθήματα, δηλαδή στην ουσία ή άνθρωπινο καί μη άνθρωπιτικό.

Η τρίτη πλατεία της Αθήνας στον Κεραμεικό

Μελέτη των αρχιτεκτόνων
Θεοκλή Καναρέλη και Μάρως Παπαδοπούλου

Η μελέτη αφορά τη διαμόρφωση της Πλατείας Κεραμεικού και συγκεκριμένα την πρόταση για τη διαμόρφωση της 3ης Πλατείας των Αθηνών μεταξύ των οδών Πειραιώς — Ηρακλειδών — Αποστόλου Παύλου και Ασωμάτων. Η πρόταση αυτή έλαβε το Α' βραβείο σε Πανελλήνιο Αρχ/κό διαγωνισμό που προκήρυξε ο Δήμος της Αθήνας το 1990.

Σκοπός της μελέτης είναι η ανάδειξη των στοιχείων μνήμης που είναι άμεσα συνδεδεμένα με την ιστορία της πόλης, και η βελτίωση της σημερινής κατάστασης της περιοχής.

Η υποβάθμιση των αρχαιολογικών χώρων και των σημαντικών μνημείων, η ανάμειξη οχλουσών και ασυμβιβάστων χρήσεων γης, η ρύπανση, ο θόρυβος, το νέφος, η έλλειψη χώρων στάθμευσης και η κυκλοφοριακή συμφόρηση είναι τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την περιοχή σήμερα.

Ο Κεραμεικός ήταν η ακραία συνοικία της αρχαίας Αθήνας και αποτελούσε την Νεκρόπολή της.

Από την χαώδη δόμηση σώθηκε μόνο ένα τμήμα του Αρχαίου Κεραμεικού, με τον μικρό αλλά σημαντικό και μοναδικό για την Αθήνα βιότοπο που τον περιβάλλει.

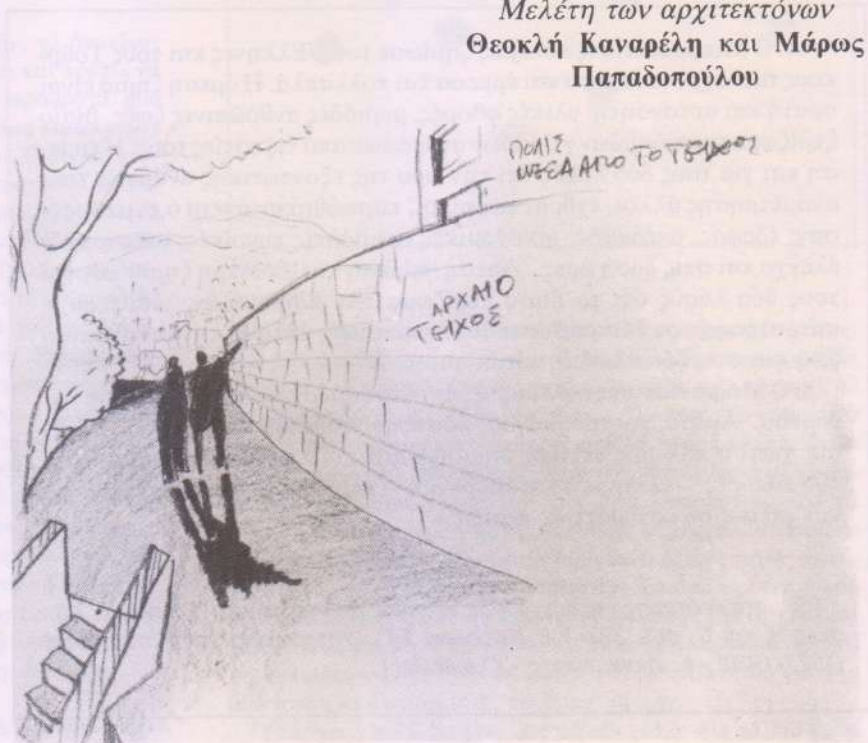
Κάτω από το σημερινό χάος της περιοχής, εξακολουθούν να βρίσκονται θαμμένα το αρχαίο Θεμιστόκλειο τείχος, καθώς και οι αρχαίες στοές που πλαισίωναν την οδό Παναθηναίων, όπου γίνονταν κατά κύριο λόγο οι εμπορικές συναλλαγές στην Αρχαία Αθήνα.

Το Θεμιστόκλειο τείχος όριζε την αρχαία πόλη.

Η σημαντικότερη της είσοδος ήταν το Δίπυλο, αρχαία Πύλη που έχει ήδη ανασκαφεί στον Κεραμεικό.

Η οδός Παναθηναίων είναι ο δρόμος που ένωνε την Πόλη αυτή με την αρχαία αγορά.

Οι αρχαίες στοές που την πλαισίωναν και είναι σήμερα θαμμένες, χρησίμευαν

σαν καταστήματα.

Ο Δρόμος αυτός, εκτός από δρόμος εμπορικών συναλλαγών, ήταν ο φραιότερος δρόμος της Αθήνας, απ' όπου περνούσε η πομπή των Παναθηναίων, για τον εορτασμό της πόλης των Αθηνών.

Στο πρώτο πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας, που σχεδίασαν το 1833 οι Κλεάνθης και Schaubert, η πόλη οριζόταν από ένα τρίγωνο που η κάθε του γωνία ήταν και μια Πλατεία.

Από τις τρεις αυτές πλατείες έγιναν μόνο οι δύο, η Ομόνοια και το Σύνταγμα.

Η τρίτη πλατεία ετοποθετείτο στον Κεραμεικό και συγκεκριμένα στη συμβολή των οδών Ερμού και Πειραιώς απέναντι από το Γκάζι.

Δεν έγινε ποτέ όμως, γιατί κάθε τόσο, ένα νέο πολεοδομικό σχέδιο ανέτρεπε το προηγούμενο.

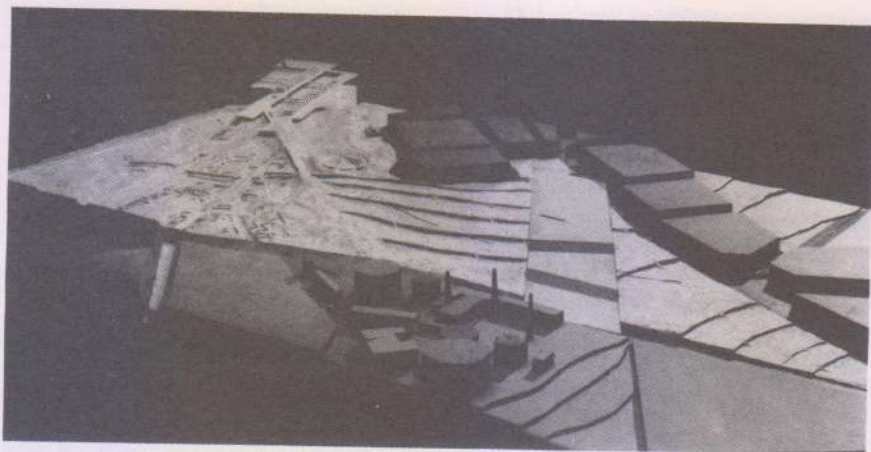
Η μελέτη μας προτείνει την Τρίτη Πλατεία της Αθήνας στο σημείο που προέβλεπε και το σχέδιο Κλεάνθη-

Schaubert, στη συμβολή δηλαδή των οδών Ερμού και Πειραιώς.

Τοποθετούμε τη Πλατεία πάνω σ' ένα αρχαίο δρόμο, που συνέδεε τις Πειραιϊκές Πύλες με την Ακρόπολη και έφτανε μέχρι το σημείο που βρίσκεται σήμερα το Γκάζι. Οι Πειραιϊκές Πύλες έχουν ήδη ανασκαφεί (τμήμα τους) και είναι οι πύλες από τις οποίες γινόταν η είσοδος στην Αρχαία Αθήνα από τον Πειραιά.

Προτείνουμε τη δημιουργία μιας επιμήκους πλατείας-δρόμου, κλιμακωτής, με άξονα Ακρόπολη-Γκάζι μέσω της αρχαίας οδού Ηρακλειδών. Υπερκαλύπτει την Πειραιώς, η οποία υποβαθμίζεται σε πολύ περιορισμένο μήκος και ενοποιεί την Περιοχή Γκαζοχωρίου με τη περιοχή Θησειού, αποκαθιστώντας τη σύνδεση του κέντρου με τις δυτικές συνοικίες και τις λειτουργίες που θα στεγάσει το Γκάζι.

Η προοπτική προς την Ακρόπολη, το απόλυτο και αυστηρό σχήμα της, η κλιμακωτή της επιφάνεια και η σχέση της με τους τριγύρω χώρους, καθώς και οι λειτουργίες που μπορεί να αναλάβει,

Μακέτα πρότασης

ουργεί μια έξοδο και μια είσοδο της Ερμού.

Ένα σύμβολο Τέλους και Αρχής του Ιστορικού τριγώνου και του εμπορικού κέντρου της πόλης.

Δεν είναι τυχαία η ιστορική διαστύρωση των δρόμων του Αρχαίου και Σύγχρονου εμπορίου.

Πρέπει ο επισκέπτης-τουρίστας να ανακαλύψει και μια σύγχρονη Αθήνα, που δεν υστερεί από τη Ρώμη, το Παρίσι ή άλλα μεγάλα αστικά και εμπορικά κέντρα.

Κατεβαίνοντας από την Ακρόπολη, περνώντας από την Αρχαία Αγορά και διασχίζοντας την Παναθηναίων, αναδύεται στη σύγχρονη Αθήνα, στα προτεινόμενα καταστήματα, που θα χαραχθούν πάνω από τα αρχαία ερείπια.

Έτσι αρχίζει να περπατά την σύγχρονη πόλη και όχι να φεύγει τρομοκρατημένος για τα νησιά και την Επαρχία. Από την άλλη όμως, ο Έλληνας κατεβαίνοντας την Ερμού μετά τα ψώνια, καταλήγει στην νέα Αγορά της πρότασης πάνω από τις αρχαίες στοές, και ανακαλύπτει την άγνωστη του αρχαία πόλη και την ιστορία της.

Έτσι γίνεται ένας συνδυασμός της ιστορίας της Αθήνας με την σημερινή σύγχρονη πόλη και αποδεικνύεται πόσο επιβεβλημένη είναι η δυναμική και ζωντανή συνύπαρξή τους.

προγραμματισμένες ή απρόβλεπτες, προσδίδουν στην Τρίτη Πλατεία ένα έντονο και ιδιαίτερο χαρακτήρα.

Δίδεται στους κατοίκους η ευκαιρία μιας ξέγνοιαστης βόλτας και μιας καταπληκτικής θέας από τη θάλασσα του Πειραιά στην Ακρόπολη, τον Λυκαβηττό και το Αστεροσκοπείο.

Ιδιαίτερη σημασία δίδεται στην δημιουργία αττικού φυσικού περιβάλλοντος, με πορείες που συνδέουν την Πλατεία με τις περιοχές κατοικίας, τους αρχαιολογικούς χώρους και τις άλλες προτεινόμενες λειτουργίες, όπως το μικρό θέατρο και τα καθιστικά. Το προτεινόμενο Αττικό τοπίο προεκτείνει τον μοναδικό και άγνωστο βιότοπο που υπάρχει σήμερα στον Αρχαίο Κεραμεικό.

Σύμφωνα με τη μελέτη, η Τρίτη Πλατεία θα είναι τόπος για τις μεγάλες εορταστικές επετείους της πόλης και για καλλιτεχνικές και λαϊκές εκδηλώσεις, εκθέσεις κ.λπ. που θα δώσουν νέα ζωή σ' αυτή την υποβαθμισμένη περιοχή.

Έχει σκοπό να αποτελέσει ένα σημαντικό σημείο άφιξης, εισόδου στη πόλη των Αθηνών με τη ξαφνική αλλαγή αίσθησης χώρου με τις οπτικές φυγές προς σημαντικά και χαρακτηριστικά σημεία της πόλης (Ακρόπολη - Σύνταγμα - Ομόνοια).

Προτείνουμε την ανασκαφή των τετραγώνων που περιβάλλονται από την Πειραιώς, την Ασωμάτων, την Ερμού και το χώρο του Κεραμεικού, καθώς και τα τετράγωνα μεταξύ Ερμού- Αστίζης και Αδριανού.

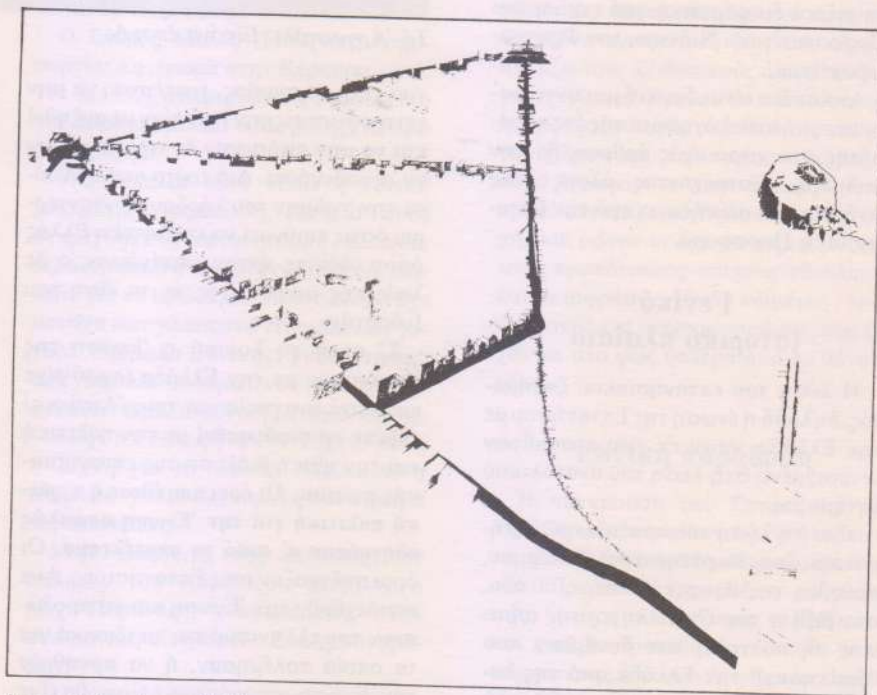
Προτείνουμε την ανασκαφή και αποκατάσταση της οδού Παναθηναίων, η οποία προτείνουμε να πλαισιώνεται από σύγχρονες ελαφρές κατασκευές σαν αναβίωση των αρχαίων στοών.

Η Ερμού πεζοδρομείται από Ασωμά-

των μέχρι Πειραιώς, ο δε σταθμός του Θησειού διατηρείται, και οι γραμμές καλύπτονται σε όλο το μήκος της υπό διαμόρφωση περιοχής, αφήνοντας μικρές ακάλυπτες περιοχές ακουστικής επαφής.

Οπτική επαφή του τριγώνου ή αρχαιολογικών χώρων υπάρχει σε σημείο κάτω από την υπερωσμένη Ερμού-πεζόδρομο.

Οι διαμορφώσεις αυτές συμβάλλουν στην αναβάθμιση και ελκτικότητα της περιοχής και γενικότερα της ευρύτερης πόλης. Η αρχαία Παναθηναίων με το σύγχρονο εμπόριο, δημι-

Ιστορικό τρίγωνο 'Αθήνας' στην κορυφή ή πλατεία Συντάγματος, άριστερά ή 'Ομόνοια και κάτω ο Κεραμεικός

ΕΠΤΑΝΗΣΑ: Η ιστορία μιας πολιτισμικής γενοκτονίας

του Γιώργου Σκλαβούου

Με αφορμή τα 200 χρόνια από τη γέννηση του Ανδρέα Κάλβου, κάποιες εκδηλώσεις θα γίνουν προς τιμήν του ποιητή και κάποιες αναφορές στην προσφορά της Επτανήσου στην Εθνική μας αναγέννηση ίσως δουν το φως της δημοσιότητας.

Όμως η προσφορά της Επτανήσου παραμένει συνειδητά θαμμένη στη λήθη, διαστρεβλώνεται, καθυβρίζεται, παρουσιάζεται απολύτως αντεστραμμένη.

Οι απλοϊκές απόψεις που αβασάνιστα κυκλοφορούν θέλουν τα Επτάνησα ως την πύλη της Δύσης στην Ελλάδα. Στη λαϊκή συνείδηση, χρόνια τώρα, ο Επτανήσιος παρουσιάζεται ως ο «Μορφονιός», ο «Νιόνιος», ο «Φραγκολεβαντίνος», ο ελαφρύς, αν όχι ο τρελούτσικος.

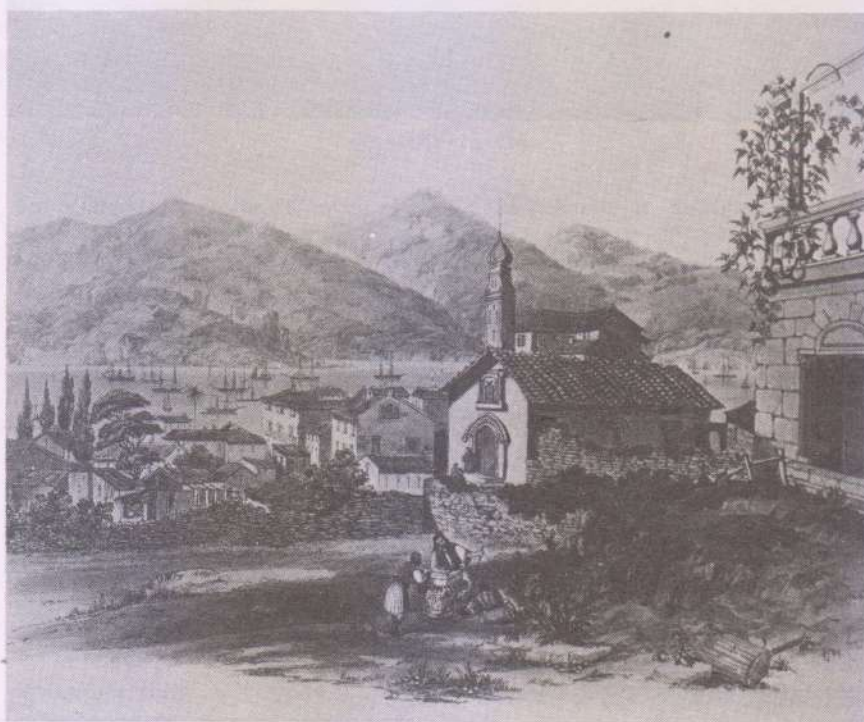
Η επτανησιακή ιστορία, στο χώρο των εθνικών, των κοινωνικών, των πολιτικών και πολιτιστικών αγώνων, ασφαλώς παρουσιάζει μια παρακαταθήκη ριζικά διαφορετική από εκείνη του Μορφονιού, του Νιόνιου, του Φραγκολεβαντίνου.

Αν και δεν είναι δυνατή μια αντιπροσωπευτική ανθολόγηση αυτής της παράδοσης στο χώρο ενός άρθρου, θα την επιδιώξω, διατρέχοντας όλους τους κινδύνους να αδικήσω κι εγώ την Επτανησιακή Προσφορά.

Γενικό ιστορικό πλαίσιο

Η λύση του επτανησιακού ζητήματος, δηλαδή η ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, ήταν εκ των πραγμάτων εντεταγμένη στη λύση του ανατολικού ζητήματος.

«Για τη λύση του ανατολικού ζητήματος», όπως παρατηρεί ο κ. Τάκερμαν, πρέσβυς της Αμερικής στην Ελλάδα, στο βιβλίο του *Οι Έλληνες της σήμερα*, «ή πολιτική των δυνάμεων που "διοίκησαν" την Ελλάδα από της λυτρώσεως αυτής εκ του τουρκικού ζυγού, υπήρξε αυτή εκείνη ην ανεκύρηξε ο Πητ κατά το 1792, ως μόνο αληθές δό-

Τό Άργοςτόλι. Εικόνα εποχής

γμα της ισορροπίας, τούτέστιν, να μην επιτρέψωσι εις την Ρωσσίαν να αυξηθεί και να μην αφήσωσιν δε την Τουρκίαν να εξασθενήσει. Διά τούτο ακολουθούσι την γνώμην του λόρδου Λοντοντέρν, όστις επιθυμεί να καταστεί η Ελλάς όσον οίον τε ήττον επικίνδυνος ο δε λαός της μικρόψυχος ως τα έθνη του Ινδοστάν».

Σ' αυτή τη λογική η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα (αφού είχε καταστεί αναγκαία για τους Άγγλους) έπρεπε να συνδυασθεί με την πολιτική και την ηθική διάλυση της επτανησιακής ηγεσίας. **Οι όροι που έθεσε η αγγλική πολιτική για την Ένωση ασφαλώς οδηγούσαν σ' αυτό το αποτέλεσμα.** Οι όροι ανάγκαζαν τους Επτανήσιους, ή να αποδεχθούν την Ένωση και να προδώσουν τον ελληνισμό και τα ιδανικά για τα οποία πολέμησαν, ή να αρνηθούν την Ένωση, γεγονός που επίσης θα είχε καταλυτικές διαλυτικές επιπτώσεις στην επτανησιακή ηγεσία, το ενωτικό

κίνημα των Επτανήσων και στη σχέση της επτανησιακής ηγεσίας με την ηγεσία του νεοσύστατου κράτους.

Στα πλαίσια της δυτικής πολιτικής για τη λύση του ανατολικού ζητήματος, η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα έπρεπε να συνδυασθεί με την υποτέλεια του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, εγκατάλειψη κάθε στήριξης των απελευθερωτικών κινήματων των υποδούλων Ελλήνων, κάθε κίνησης εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Αυτοί ήταν οι όροι που έθεσαν οι Άγγλοι στον Όθωνα για την Ένωση, όρους που ο Όθωνας αρνήθηκε, όρους που, όταν έγιναν γνωστοί στα Επτάνησα, ανάγκασαν τον ήρωα-μάρτυρα του ενωτικού αγώνα και πρόεδρο της Ιονίου Βουλής Ζερβό Ιακωβάτο να επιχειρήσει να αναβάλει για «ευθετότερο» χρόνο την Ένωση... κινδυνεύοντας να κηλιδώσει το ηρωικό παρελθόν του και να στιγματισθεί ως προδότης.

Αυτή τη λογική και αυτού τους

όρους έπρεπε να αποδεχθεί ο οποιοσδήποτε βασιλικός γόνος ήθελε να αποδεχθεί το στέμμα του ελληνικού θρόνου... Αυτή τη λογική υπηρέτησε και η ανατίναξη των φρουριών της Κέρκυρας (πριν από την Ένωση), που καθιστούσαν το νησί στρατηγικότατο σημείο και άπαστρο κάστρο στην Αδριατική. Την ίδια λογική υπηρέτησε ο αποχωρισμός της Πάργας από την τύχη των Επτανήσων, που από την εποχή της ενετοκρατίας ήταν κοινή, και η παράδοσή της από τους Εγγλέζους στους Τούρκους.

Αυτή την πολιτική εξυπηρετούσε η προσπάθεια επιβολής ουδετερότητας των Ιονίων Νήσων και μετά την Ένωση.

Η ουδετερότητα επί του εδάφους ασφαλώς δεν μπορούσε να είναι ούτε μόνιμη ούτε ασφαλής γι' αυτούς που προσπαθούσαν να την επιβάλλουν, εάν δεν επεβάλλετο επίσης στις ψυχές, τα μυαλά και τις καρδιές των Επτανησίων.

Η καταστροφή των πανέμορφων κάστρων της Κέρκυρας, του Βίδου, των Παξών, που δυναμίτισαν οι πολιτισμένοι Άγγλοι με τη σύμφωνο γνώμη της πολιτισμένης Ευρώπης, δεν αρκούσε για να καταστήσει τα Νησιά ακίνδυνα και ουδέτερα, όπως απέδειξε η επανησιακή ηγεσία κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων και αμέσως μετά την Ένωση.

Η πολιτιστική γενοκτονία έπρεπε να είναι πιο ισοπεδωτική από τον δυναμισμό των φρουριών. Οι Επτανήσιοι όχι μόνο έπρεπε να χάσουν την ιστορική τους μνήμη, έπρεπε ν' αρχίσουν λίγο-πολύ να ντρέπονται για τον τόπο καταγωγής τους.

Η πνευματική και πολιτική ηγεσία των Επτανήσων, διαθέτοντας μια αδιάκοπη πολιτιστική παράδοση από την εποχή του Βυζαντίου, με βαθύτατη γνώση και σεβασμό της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς, δημιουργός και τροφός ενός **εθνικού δημοκρατικού** δημοτικισμού, αφιερωμένη στο όραμα της εθνικής αναγέννησης και ολοκλήρωσης, δεν έπρεπε να καταστεί κυρίαρχη τάση στα πνευματικά και πολιτικά πράγματα της χώρας. Αφού δεν ήταν υποτελής, έπρεπε να ισοπεδωθεί, να εξοστρακιστεί ή να εκλείψει, κι ακόμα ο κάθε Επτανήσιος έπρεπε να στιγματισθεί ως ο φοβιτσιάρης, ο Μορφογιός, ο φραγκεμένος, ο Νιόνιος...

Αγωνιστική παράδοση

Η αγωνιστική παράδοση των Επτανησίων συντίθεται από τρία βασικά ρεύματα:

1) Από την παράδοση των ηρωικών εξεγέρσεων των επτανησίων αγροτών (1610-1652), εξεγέρσεων με τρομαχτικό κόστος σε ανθρώπινες ζωές, βαρβαρική αγριότητα στην καταστολή τους, αλλά και από ανυπέρβλητο ηρωισμό, επιμονή και συνέχεια.

2) Από τρεις κρητικούς εποικισμούς (1630-1669), που έφεραν στα Επάνησα γενικά και την Κέρκυρα ειδικότερα, ό,τι ηγετικότερο και πλέον ασυμβίβαστο είχε να επιδείξει η Κρήτη σ' αυτή την περίοδο.

3) Από την εγκατάσταση των Σουλιωτών, κυρίως στην Κέρκυρα, μετά από την πτώση του Σουλίου το 1803.

Πνευματική παράδοση και κατεύθυνση

Δίνοντας το στίγμα της «Επτανησιακής Σχολής», ο Μαβίλης θα πει: «Στην Ελλάδα είναι καιρός να φτιάσουμε εθνική φιλολογία. Πρέπει να σπάσουμε τις αλυσίδες της καθαρεύουσας πρώτα που μας σφίγγει το πνεύμα χειροπόδαρα. Το καλύτερο μονοπάτι για τον Παρνασσό είναι η Σπανιάδα.

»Στην Κέρκυρα έχει γίνει πολλή εργασία κι έχουμε βάλει καλά θεμέλια. Στους Κορφούς πρέπει νά 'ρχονται όλοι οι νέοι Έλληνες να παίρνουν τον ευγενικό σπόρο για την καλλιέργεια γνήσιας ελληνικής φιλολογίας. Οι Αθηναίοι πήραν στραβό δρόμο. φυτεύουν σπόρο γαλλικό και γερμανικό, που δεν τον σηκώνει το κλίμα μας»

Ο Σπύρος Μελάς (Ελληνική Δημοκρατία: Αφιέρωμα στην Κέρκυρα, αριθ. 111 το 1952), αναφερόμενος στα θεμέλια για τα οποία μιλάει ο Μαβίλης, τα ορίζει ως εξής:

«Τα θεμέλια αυτά είναι η εθνική πνευματική παράδοση, πάνω σ' αυτή στηρίχθηκε η επτανησιακή πλειάδα, γερά θρεμμένη από την κλασική παιδεία, για να υψώσει το δημοτικισμό όχι μονάχα σαν γλωσσικό τύπο, «μα σαν γενικό σύμβολο εθνικής γνησιότητας, σαν σημαία πνευματικού αυτοχθονισμού και θεμέλιο εθνικής αναγέννησης.

»Όχι το Έθνος για την Τέχνη, αλλά η Τέχνη για το Έθνος. Αυτό είπε η Κέρκυρα η τότε δοξασμένη και σήμερα παραπεταμένη».

Στην εισαγωγή της έκδοσης των απάντων του Λορέντζου Μαβίλη, ο Μιχ. Περάνθης, αναφερόμενος στην πνευματική κίνηση του Σολωμού, γράφει:

«Υστερα από τον θάνατο του μεγάλου Ζακύνθιου, η παράδοση περνάει

στα χέρια του Πολυλά. Άκαμπτος στις αρχές του, ανστηρός στην επιλογή του, έχει πάντοτε γύρω τους εκλεκτούς, το ίδιο πρόθυμους σε αγώνες και το ίδιο σύμφωνους σε ιδανικά, να διακλαδώνουν τη μεγάλη ιδέα, να εξυψώσουν το ηθικό αίσθημα και την πνευματική στάθμη του λαού, να πατάξουν τη συναλλαγή, να διαχωρίσουν την πολιτική από τη διοίκηση».

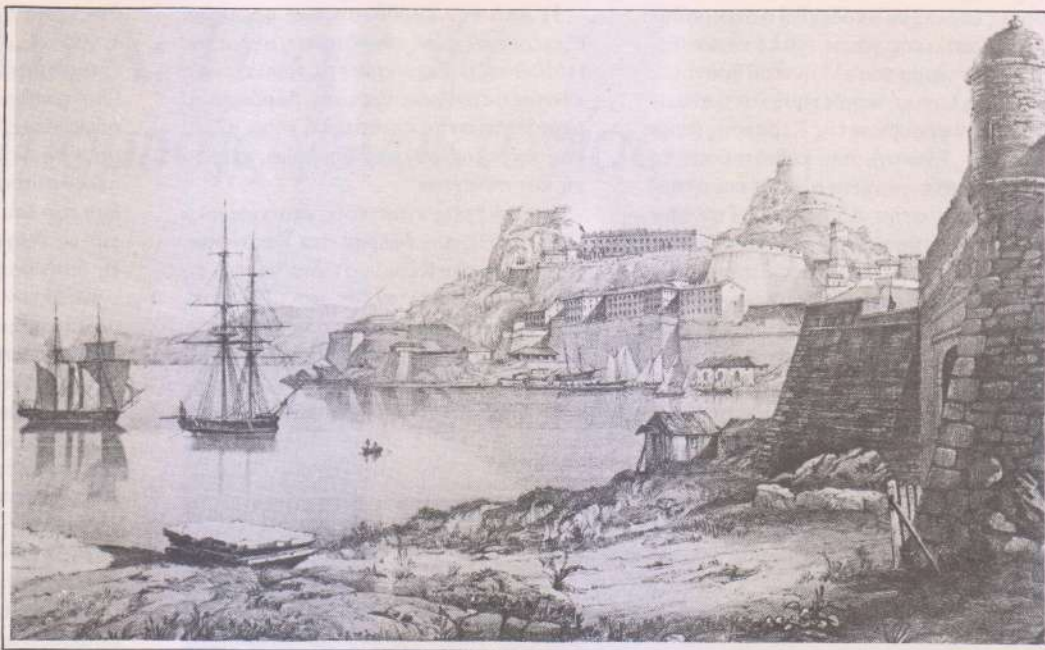
Κατά τον Α. Ανδρεάδη, οι κερκυραίοι διανοούμενοι «την αγάπην δε διά την πατρίδα συνεδύαζον και προς βαθειάν αφοσίωσιν εις την δημοτικήν... Διότι ήσαν βαθώς πεπεισμένοι ότι ο σχολαστικισμός καταστρέφει το έθνος, ότι μόνον διά της καλλιέργειας και της προαγωγής της γλώσσας του λαού δύναται να καλλιεργηθεί και να προαχθεί ο λαός και τέλος ότι εάν εχάσαμεν τόσον εδαφος εις την Μακεδονίαν και την Βόρειον Ήπειρον, τούτο σφείλετο εις το ότι οι ελληνόφρονες ξενόφωνοι δεν εξελληνίσθησαν γλωσσικώς, δεν επετεύχθη δε η γλωσσική των εξελληνίσις διότι εδιδάσκοντο εις τα σχολεία γλώσσαν άλλην της λαλουμένης εις τα ελληνικά κέντρα, και όταν έφθαναν εις εν εκ τούτων εύρισκον νέον γλωσσικόν τείχος, χωρίζον αυτούς από τους λοιπούς Έλληνας».

Κατά τον Γρηγ. Ξενοπούλο, οι εκπρόσωποι της Επτανησιακής Σχολής (όπως τους προσδιορίζει στη νουβέλα του με τίτλο «Ο τρελλός με τους κόκκινους κρίνους») ήταν μορφωμένοι και πολύγλωσσοι, παρακολουθούσαν άγρυπνα την ξένη πνευματική ζωή και ήξεραν απ' έξω τους κλασσικούς όλων των λογοτεχνιών, ελάτρευαν το ωραίο και φιλοδοξούσαν παρόμοιαν άνθιση και για την χώρα τους, περισσότερο διάβαζαν παρά έγραφαν, κι όταν έγραφαν, ήταν αραιά και πού, από την ανάγκη της ψυχής και μόνον κι όχι για φήμη, μαζί με τους πρωτότυπους στίχους εδοούλευαν και μεταφράσεις ξένων κειμένων, έργα υπομονής και μετριοφροσύνης, που έρχονται στο φως ύστερα από το θάνατό τους...

Εθνική παράδοση

Η σύγκρουση των Επτανησίων με την Ευρωπαϊκή φιλοτουρκική πολιτική, με την Ευρωπαϊκή «Προστασία», με την Ευρωπαϊκή προσπάθεια αφομοίωσης, είναι η σκληρότερη, η βαθύτερη και η πλέον συνειδητή από κάθε άλλο κομμάτι της Ελληνικής γης και κοινωνίας. Θα εκφραστεί στην ποίηση, στην πολιτική, στην θρησκευτική ζωή. Στην

Τό κάστρο τής Κέρκυρας
σέ γκραβούρα εποχής

ποίηση, η σύγκρουση αυτή εκφράζεται χαρακτηριστικά και από τον **Κάλβο**, τον **Σολωμό**, τον **Βαλαωρίτη**.

Ο Βαλαωρίτης σε γράμμα του στον Φιλήμωνα λίγο πριν τον θάνατό του γράφει:

«Το θέμα μου είναι πάντοτε το αυτό, ανταγωνισμός διαρκής του Ελληνισμού κατά της κατακτήσεως και του ξενισμού. Άλλοτε είχα να κάμω με την Τουρκοκρατίαν, τώρα δε με την Φραγκοκρατίαν».

Το ποίημά του «Φωτεινός» εξέφρασε άριστα τον αγώνα αλλά και την συνείδηση των Επτανησίων ενάντια στην Φραγκοκρατία.

Ο Κάλβος θα προτιμήσει διασκορπισμένους και ψωμοζητούντες τους Έλληνες, παρά προστάτες νάχωμεν.

Θα προτιμήσει φλόγα παντού χυμένη να τρώγει πόλεις, δάση, λαούς και ελπίδας, παρά προστάτες νάχωμεν.

Παράδοση ηθικής συνέπειας

Το παράδειγμα της συνέπειας ενός **Τερτσέτη** μας έγινε σήμερα γνωστό λόγω της λεγομένης δίκης του αιώνα. Δεν μας γίνεται όμως γνωστή η επανησιακή του προέλευση κι ακόμα η σχέση του με τον Σολωμό.

Ο **Μαβίλης** μας είναι κυρίως γνωστός μόνον ως ποιητής, όχι σαν βουλευτής, όχι ως θεωρητικός του δημοτικισμού, όχι ως εθελοντής σε εθνικούς απελευθερωτικούς αγώνες.

Κανένας δεν έχει ιδανικά εκτός από εκείνα που μπορεί να υπογράψει με το αίμα του, είχε πει κάποτε ο Μαβίλης και

η ιστορία του απέδειξε ότι είχε ιδανικά.

Ο Μαβίλης εθελοντής στην Κρήτη στην επανάσταση του 1896, μαζί με τον επίσης Κερκυραίο διανοούμενο Ντίνο Θεοτόκη.

Το 1897, ηγετικό στέλεχος της Εθνικής Εταιρείας στην Κέρκυρα, σχηματίζει με δικά του έξοδα σώμα 70 εθελοντών κι αποβιβάζεται στην Άρτα. Ο Μαβίλης βρίσκει τον θάνατο στο Δρίσκο στα 1912 πολεμώντας ηρωικά. Αυτό που πρέπει νομίζω να επισημάνω κλείνοντας την αναφορά στον Μαβίλη είναι:

α) Η ευχή και η επιθυμία του *«αν ζήσουμε θα ζητήσω να με στείλουν δάσκαλο σ' ένα Μακεδονικό χωριό».*

β) Μ' ένα βόλι νάχει περάσει απ' το ένα μάγουλο στο άλλο, άλλο ένα βόλι να του έχει κόψει την καρωτίδα, έτοιμος να πεθάνει, όταν συναντάει τον επίσης τραυματισμένο Ρώμα στο πρόχειρο χειρουργείο, βρίσκει την δύναμη να σηκωθεί όρθιος να χαιρετήσει στρατιωτικά. Είναι ο τελευταίος χαιρετισμός βέβαια, αλλά κι ένας χαιρετισμός που οδηγεί τον παρευρισκόμενο Π. Γαριβάλδι να σταθεί προσοχή και να χαιρετήσει και να αποχαιρετήσει τον Μαβίλη.

Η πολιτική παράδοση: πολιτική και πνευματική ηγεσία

Οι αγώνες των Επτανησίων εναντίον της Ενετοκρατίας, της Ξενοκρατίας, αγώνες κοινωνικοί, οικονομικοί, αγώ-

νες πολιτιστικής και θρησκευτικής επιβίωσης, οι αγώνες των Επτανησίων εναντίον της Αγγλικής «προστασίας» διαμόρφωσαν μια βαθύτατη και πατροπαράδοτη έχθρα για κάθε ξένη κατοχή και προστασία.

Ιδιαίτερα η κατά παράβαση των διεθνών συμφωνιών συμπεριφορά της Αγγλίας απέναντι στο λαό των Ιονίων κατά την διάρκεια της Αγγλικής προστασίας, εξέθρεψαν μια αντι-Αγγλική εθνική παράδοση, μια παράδοση συνειδητής άμυνας απέναντι στους ετερόδοξους χριστιανούς δυτικο-ευρωπαίους και μιαν απαντοχή από τους ομόδοξους Ορθόδοξους Ρώσους.

Η φιλοτουρκική παράδοση της Αγγλικής εξωτερικής πολιτικής ενίσχυε τα αντι-Αγγλικά αισθήματα των Επτανησίων και τους ανάγκαζε να αναζητήσουν στηρίγματα σε παραδοσιακές αντι-Τουρκικές δυνάμεις.

Η πώληση της Πάργας από τους Εγγέζους, από τον Εγγλέζο αρμοστή της Κέρκυρας Μέτλαντ στον Αλή Πασά την Μεγάλη Παρασκευή του 1819, αποτέλεσε την τελευταία σταγόνα για την απώλεια κάθε εκτίμησης, κάθε εμπιστοσύνης στην Αγγλική πολιτική και την αποκορύφωση των αντι-αγγλικών αισθημάτων. Η μαζική μετοίκηση των Παργινών στην Κέρκυρα αποτέλεσε μια ακόμα εισροή αναγκαστικά εθνικά συνειδητοποιημένου πληθυσμού στην Κέρκυρα.

Αποτέλεσμα τέτοιων συνθηκών και της πανευρωπαϊκής ανάπτυξης της εθνικής ιδέας ήταν η συγκρότηση μιας συνειδητής πολιτικής και πνευματικής

ηγεσίας, που με πάθος υπηρέτησε την ιδέα της εθνικής αναγέννησης και ανεξαρτησίας.

Η ηγεσία αυτή σε κάθε επίπεδο εθνικής και κοινωνικής ζωής υπήρξε εθνική πρωτοπορία.

Μορφές όπως:

Ο **Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος** (η κυριώτερη και τραγικότερη μορφή του Ενωτικού Αγώνα).

Ο **Ζαμπέλιος**, από τους πρώτους και βαθύτερους μελετητές του Μεσαιωνικού Ελληνισμού και της Εθνικής μας συνείδησης, από τους αποτελεσματικότερους πολέμιους του Φαλμεράερ.

Ο **Ευγένιος Βούλγαρης**, από τις μεγαλύτερες μορφές ενός ορθόδοξου διαφωτισμού, του διαφωτισμού στη Ρωσσία με την πανευρωπαϊκή ακτινοβολία.

Ο **Πολυλάς**, ο **Μαρκοράς**, δεν είτανε καρποί της Τύχης, προέκυψαν σε συγκεκριμένη κοινωνία, κοινωνική και πολιτική ηθική, την Επτανησιακή.

Η γιγάντια μορφή και εθνική συνείδηση ενός **Καποδίστρια** δεν προέκυψε σε πολιτικό και πολιτιστικό κενό. Η εκμέρους του Καποδίστρια προτίμηση της Ρωσσίας, ενώ αποδεδειγμένα του προσφέρθηκαν δελεαστικές ευκαιρίες για άλλες ευρωπαϊκές χώρες, δεν είναι τυχαία.

Επίσης δεν προέκυψε από πολιτικό κενό ο **Μαρίνος Αντύπας**, ο πρωτομάρτυρας της εξέγερσης των κολλήγων στη Θεσσαλία. Αυτή η κοινωνική μαγιά για την υπόλοιπη Ελλάδα είναι επικίνδυνη.

Μετά την δολοφονία του Καποδίστρια, μετά την διάλυση του Εθνικού Στρατού, του στρατού της επανάστασης, την διάλυση του Καποδιστριακού κόμματος, που είναι το κόμμα της Φιλικής Εταιρείας και των οπλαρχηγών, η δίκη του Κολοκοτρώνη είναι ενταγμένη στην πολιτική διάλυση της Καποδιστριακής πολιτικής, στην πολιτική διάλυση της επτανησιακής επιρροής και παράδοσης.

Η Επτανησιακή παράδοση πρέπει να πάψει να διαποτίζει τον εθνικό κορμό. Η εθνική συνείδηση που έρχεται από τα Επτάνησα, η εθνική συνείδηση που διαπνέει την Επτανησιακή διάνοηση, πολιτική και πνευματική ηγεσία, είναι ριζικά αντίθετη με την πολιτική που επιδιώκουν οι προστάτιδες δυνάμεις και κυρίως η Αγγλία.

Η εθνική μνήμη των Επτανησίων, φορτισμένη με τις φυλακές, τις εξορίες, τις κρεμάλες, τα πισσωμένα και πυρπολούμενα κλουβιά στα οποία έβρισκαν τον θάνατο οι ενωτικοί αγωνιστές, η μνήμη απ' τη νοθεία των εκλογών, από

το κλείσιμο της Ιόνιας Βουλής, ήταν επικίνδυνη για την αγγλοκρατία στην Ελλάδα και τους συνενόχους της. Οι φορείς αυτής της μνήμης έπρεπε να μπουκωθούν στο περιθώριο...

Με την έξωση του Όθωνα έχει έλθει η ώρα της τελικής επέλασης της Αγγλικής Κυριαρχίας στην Ελλάδα και της συντριβής της Επτανησιακής Ενωτικής Εθνικής πολιτικής.

Οι όροι της Ντροπής

Με υπόμνημα του εκτάκτου απεσταλμένου της Αγγλικής Κυβερνήσεως Ερρίκου Έλλιοτ προς την Πρόεδρο της προσωρινής Κυβέρνησης της Ελλάδας, η Αγγλική Κυβέρνηση καθιστά γνωστόν ότι:

1) αν η Ελληνική συνέλευση παραμείνει πιστή στο καθεστώς της Συνταγματικής Μοναρχίας,

2) αν η Ελλάδα απέχει από κάθε επίθεση κατά του γείτονος κράτους (της Τουρκίας),

3) αν η Ελλάδα εξέλεγε ηγεμόνα αποδεκτόν από την Μεγάλη Βρετανία,

Τότε η υψηλότητά της η Βασίλισσα της Αγγλίας θα ανήγγειλε στη Βουλή και την Γερουσία της Επτανήσου, ότι επέθεσε την ένωση των Ιονίων με την Ελλάδα.

Εάν όμως εξελέγετο ηγεμόνας που θα ενεθάρρυνε επαναστάσεις ή επιθέσεις σε βάρος της Τουρκίας, τότε η υψηλότητά της θα ματαίωνε την απόφασή της.

Στη συνέχεια η Αγγλική Κυβέρνηση εξέφραζε τη βεβαιότητα ότι ο μέλλον βασιλεύς θα ήταν φίλος της συνταγματικής ελευθερίας και της ειρήνης και θα απελάμβανε την φιλία και την εμπιστοσύνη της Α.Μ.

Η εκλογή της Ντροπής

Σε απόλυτη υποταγή στην Αγγλική επιθυμία εγκατάλειψης κάθε στήριξης των υπό τον Τουρκικό ζυγό Ελλήνων, της εγκατάλειψης κάθε βοήθειας στους υπό εξέγερση Έλληνες και κάθε βλέψης εναντίον της Τουρκίας, η Β' Εθνική των Ελλήνων Συνέλευση αναγόρευσε την 22α Ιανουαρίου 1863 βασιλέα των Ελλήνων τον δευτερότοκο γιό της Βικτωρίας, Αλφρέδο. Η Αγγλία απέρριψε την πρόταση, μια πρόταση που θα είχε αποφευχθεί, αν η Αγγλία είχε ειδοποιηθεί προσβλητικότερα τους εν Αθήναις «φίλους της», ότι δεν επρόκειτο να δεχθεί την πρόταση.

Τελικά η Ελλάδα έδωσε το στέμμα της στον Γλιζμπουργκ, ο οποίος βέβαια

και την εμπιστοσύνη της Αγγλίας είχε και τους όρους της Αγγλίας είχε αποδεχθεί.

Σ' αυτή την Ελληνική πολιτική ασφαλώς η παράδοση του Καποδίστρια δεν είχε θέση, η Επτανησιακή Επαναστατική Παράδοση δεν είχε θέση.

Σε μια Αγγλοκρατούμενη Ελληνική εσωτερική και εξωτερική πολιτική, η ριζοσπαστική πνευματική και πολιτική ηγεσία των Επτανήσων, η πολιτική παρακαταθήκη των Επτανήσων, δεν είχαν θέση.

Έτσι, η πραγματικότητα έπρεπε να αντιστραφεί. Έτσι τα Επτάνησα της πρώτης εθνικής ανασυγκρότησης, τα Επτάνησα της εθνικής αφύπνισης και συνειδητοποίησης, τα Επτάνησα του αγώνα ενάντια στην ξενοκρατία, την ξενοδουλεία και την αφομοίωση, έπρεπε να γίνουν τα Επτάνησα του Μορφωτικού, του Νιόνιου, του Φραγκολεβαντινού.

Με την ίδια πολιτική ηθική, δεν αποκλείεται κι ο Μεγαλέξανδρος να γίνει Σκοπιανός...

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *Περί της Οικονομικής Διοικήσεως της Επτανήσου επί Βενετοκρατίας*, Ανδ. Μιχ. Ανδρεάδου, 1914.
- *Η Μυστική Οργάνωση Φιλική Εταιρεία*, Γ.Λ. Αρσ., Αθήνα 1966.
- *Η Ιστορία του Σουλίου και της Πάργας*, Χριστοφόρου Περράβου, Αθήναι, 1857.
- *Άσματα Δημοτικά της Ελλάδας*, Εκδοθέντα μετά Μελέτης Ιστορικής Περι Μεσαιωνικού Ελληνισμού, Σπυρίδωνος Ζαμπελίου, 1852.
- *Η Κερκυραϊκή Σχολή*, Ειρήνης Δενδρινού (Προλεγόμενα Κ. Δαφνή), Κέρκυρα, 1953.
- *Ο Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος και η Ένωση της Επτανήσου*, Ντίου Κονόμου, έκδοση του «Συλλόγου προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων», Αθήνα, 1964.
- *Η Ιστορία της Ιόνιας Ακαδημίας*, Γεωργίου Τυπάλδου Ιακωβάτου (1837), έκδοση, εισαγωγή, σχόλια: Ασδραχάς, Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Εκδοτική ΕΠΕ, Αθήνα, 1982.
- *Πολιτική Ιστορία της Επτανήσου (1815-1864)* Ανδρέα Ιδρωμένου, Κέρκυρα, 1935.
- Περιοδικό «Ελληνική Δημιουργία», Αφιερώματα: *Κωνσταντίνος Θεοτόκης*, τεύχος 92 *Αριστ. Βαλαωρίτης*, τεύχος 35 *Επτάνησα*, τεύχος 135 *Κέρκυρα*, τεύχος 111
- *Ξενοκρατία και Βασιλεία στην Ελλάδα*, Γ. Φιλάρτου, επανέκδοση «Νεοελληνική Ιστορική Βιβλιοθήκη», Αθήνα, 1972.

Τό Βυζάντιο ως δοσιματικός κοινωνικός σχηματισμός στα πλαίσια τής «Ευρασιατικής Οικουμένης»

ΜΕΡΟΣ Β΄

του Βαγγέλη Κοροβίνη

Τό Βυζάντιο και άλλες δοσιματικές επικράτειες

Μιά σύντομη αναφορά στις διαφορές μεταξύ Βυζαντίου και άλλων δοσιματικών επικρατειών θα διευκολύνει τη σαφέστερη όριοθέτηση τής Βυζαντινής ιδιαιτερότητας. Ή Κίνα (όπως και η αρχαία Αίγυπτος), ένας δοσιματικός κοινωνικός σχηματισμός με ζωή χιλιετιών, χαρακτηρίζεται κατ' αρχήν από την συντριπτικά υψηλότερη παραγωγικότητα των άρδευόμενων κοιλάδων της. Έδω ο δοσιματικός τρόπος παραγωγής τείνει να γίνει όχι απλά κυρίαρχος αλλά και σχεδόν αποκλειστικός, γεγονός που εκφράζεται με την αδιατάρακτη επί μεγάλα χρονικά διαστήματα πολιτική σταθερότητα, την περιορισμένη σημασία του μακρινού εμπορίου και την χωρίς άμφισβήτηση οικειοποίηση τής ψιλής κυριότητας τής γης από τό κράτος.

Στό Βυζάντιο τά αδύνατα σημεία τής γεωργίας και τό χαμηλό (συγκριτικά μέ «κεντρικούς» δοσιματικούς κοινωνικούς σχηματισμούς όπως ή Κίνα) ύψος τών δοσιμάτων αντίσταμίζει μία σχετική έμπορική και βιοτεχνική ευρωστία. Σπονδυλική στήλη του διαπεριφερειακού εμπορίου είναι ή πανάρχαια στή Μεσόγειο ανταλλαγή κρασιού και λαδιού (παραγόμενου στή Ν. Ευρώπη) μέ δημητριακά (παραγόμενα στήν Αίγυπτο και τή Β. Αφρική αρχικά και, μετά τίς άραβικές κατακτήσεις, στή Θράκη, τή Μ. Ασία και άλλου). Τίς επισιτιστικές ανάγκες τών πόλεων και ιδιαίτερα τής Κων/λης δέν μπορεί νά καλύψει ή παραγωγή τής άγροτικής ένδοχώρας τών και γι' αυτό τό λεπτό δίκτυο διαπεριφερειακού εμπορίου έπομένως και ένα άκμαίο έμπορικό και πολεμικό ναυτικό, είναι όρος επιβίωσης τής Αυτοκρατορίας (σέ αντίθεση μέ τήν Κίνα όπου κάθε έπαρχεια είναι σχεδόν αυτοσυντηρούμενη)²¹. Έκτός από τό διαπεριφερειακό έμπόριο, γιά δοσιματικές επικράτειες όπως τό Βυζάντιο, όπου τό άποσπόμενο άγροτικό πλεόνασμα είναι περιορισμένο, τό μακρινό έμπόριο ειδών πολυτελείας είναι άποφασιστικό γιά τήν άναπαραγωγή τους.

Τό μακρινό έμπόριο δέν είναι ξεχωριστός τρόπος παραγωγής, αλλά τρόπος σύνδεσης αυτόνομων κοινωνικών σχηματισμών. Έπιτρέπει τήν μεταβίβαση ενός μέρους του πλεονάσματος από τήν μία κοινωνία στήν άλλη. Ίστορικά οί σταθερές προϋποθέσεις γιά τήν ανάπτυξη μακρινού εμπορίου μεταξύ τών διαφόρων επικρατειών τής Ευρασίας διαμορφώθηκαν τόν 2ο αιώνα π.Χ. Μέ τήν επέκταση τής κυριαρχίας τών Χάν στίς όάσεις τής Κεντρικής Ασίας άνοιξε κατ' αρχήν ό περίφημος «δρόμος του μεταξίου». Ένα τακτικό δρομολόγιο καρβανιών κινούμενο από όαση σέ όαση, έφερνε σέ έπαφή τήν Κίνα μέ τήν Έλληνιστική Μέση Ανατολή και Άν. Μεσόγειο. Τήν ίδια περίπου χρονική περίοδο, οί ναυτικοί του Πτο-

Λεπτομέρεια ψηφιδωτού του βου αιώνα από τά ανάκτορα τής Κωνσταντινούπολης

λεμαίου του Β' του Ευεργέτη διασχίζουν, εκκινώντας από τήν Άλεξάνδρεια, όλο τόν θαλάσσιο δρόμο προς τίς Ίνδιες. Ό έλεγχος τών δρόμων αυτών και ή υπεράσπιση τών άπέναντι στους συνεχείς «σπασμούς» τών λαών τής Ευρασιατικής στέππας (πρόκειται γιά τήν τεράστια χορτολιβαδική έκταση που εξαπλώνεται μεταξύ Μογγολίας και νοτίας Ρωσίας και Ουγγαρίας, στήν όποία ήδη από τόν 4ο αιώνα π.Χ. έχει διαδοθεί ή ίππονομαδική κτηνοτροφία, άποτελεί τόν καμβά πάνω στον όποιο οίκοδομήθηκαν οί σχέσεις και οί συσχετισμοί δύναμης μεταξύ τών διαφόρων πολιτισμένων κέντρων τής «Ευρασιατικής οικουμένης»²².

Χερσαίο κέντρο τών επαφών ανάμεσα στίς επικράτειες τής Ευρασίας υπήρξε επί αιώνες ή Μ. Ανατολή. Καί είναι σ' αυτήν τήν περιοχή που πρωτοεμφανίσθηκε ό νεωτερισμός εκείνος στήν άμυντική τεχνική, ή ανάπτυξη βαριά όπλισμένου ίππικού, που άποτελέσε πολύ άργότερα (όπως είδαμε) ένα από τά κύρια χαρακτηριστικά τής μεσαιωνικής Δ. Ευρώπης, καθιστώντας δυνατή τήν άμυνα άπέναντι στο έλαφρό ίππικό τών βαρβάρων έπιδρομών (το θωρακισμένο ίππικό ήταν μέν λιγώτερο εύκίνητο από τό έλαφρό, αλλά ήταν ταυτόχρονα άτρωτο στα βέλη τών βαρβάρων). Άν εντάξουμε τίς έπιδρομές τών Ουγγρων και Πετσενέγων στο δεύτερο κύμα τών «σπασμών» τής Ευρασιατικής στέππας (που τό έγκαινίασαν οί Άραβοσλαβικές έπιδρομές), τότε οί έπιδρομές τών Ίρανόφω-

ων λαών (Πάρθων, Σακκῶν, Κουσάνων καί Σαρματῶν) συγκροτοῦν τό πρώτο κύμα (ἀρχίζουν τόν 2ο αἰῶνα π.Χ. γιά νά δλοκληρωθοῦν τόν 5ο αἰῶνα μ.Χ. μέ τίς ἐπιδρομές τῶν Οὐννων), ἐνῶ ὁ χεῖμαρρος τῶν Τουρκικῶν καί Μογγολικῶν λαῶν πού διευθετήθηκε τελικά μέσα στήν κεντρική «κοίτη» τοῦ Ἰσλάμ, ἀνάμεσα στό 1000 καί 1500 μ.χ., ἀποτελεῖ τό τρίτο κύμα τοῦ δυναμισμού τῆς νομαδικῆς βαρβαρικῆς περιφέρειας²³.

Ἡ Σασσανιδική Αὐτοκρατορία θεμελιώνεται στίς ἀρχές τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ. ἀξιοποιώντας καί ἐμπλουτίζοντας τήν παράδοση τοῦ Παρθικοῦ βασιλείου. Ἡ ἰδιομορφία τῆς δοσιματικῆς αὐτῆς ἐπικράτειας ἐγκεῖται στό γεγονός ὅτι ἐπί τέσσερις αἰῶνες (3ος ἕως καί ἀρχές 7ου) σημείωσε ἐντυπωσιακές ἐπιτυχίες στή φρούρηση τοῦ μετώπου τῆς στέπας. Ἀνάλογες προσπάθειες τῆς Κίνας καί τοῦ Βυζαντίου ἀχρῖοῦν μπροστά στίς περσικές ἐπιτυχίες. Τό κλειδί στήν ἀποτελεσματική φρούρηση τῶν Βορείων συνόρων τῆς Σασσανιδικῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ἕνα **δυαδικό σύστημα ἄμυνας**. Τό ἕνα σκέλος τοῦ συστήματος εἶχε σάν βάση του μιάν ἀνατολική καί ἡπια παραλλαγή τῆς φεουδαρχίας. Στηρίζονταν στήν ἄρρηκτη σύνδεση συγκεκριμένων πολεμιστῶν μέ συγκεκριμένες ἀγροτικές κοινότητες. Οἱ πολεμιστές διέθεταν τόν ἀπαραίτητο χρόνο καί τό ἀναγκαῖο εἰσόδημα γιά νά ἀσκοῦνται στήν τέχνη τοῦ βαριά ὀπλισμένου ἵππεα. Τό δεύτερο σκέλος αὐτοῦ τοῦ ἀμυντικοῦ συστήματος τό συγκροτοῦσε μιὰ βασιλική μισθοφορική δύναμη, ἱκανή νά προσδώσει συνοχή στήν ὅλη ἀμυντική προσπάθεια καί νά ἐξισορροπήσει ταυτόχρονα τίς κεντρόφυγες τάσεις τῆς Ἰρανικῆς ἀριστοκρατίας. Ἡ πολυέξοδη, ὀπωσδήποτε, συντήρηση τῶν μισθοφορικῶν σωμάτων ἐδράζονταν πάνω σέ δύο πηγές ἐσόδων. Τούς τελωνειακοῦς δασμούς πού ἀπέφερε ὁ ἐλεγχος τῶν ἐμπορικῶν δρόμων ἐπαφῆς τῆς Κίνας καί τῶν Ἰνδιῶν μέ τήν Ἄν. Μεσόγειο· καί τα δοσίματα ἀπό τίς ἀρδευόμενες καί εὐφορες κοιλάδες τῆς Μεσοποταμίας²⁴.

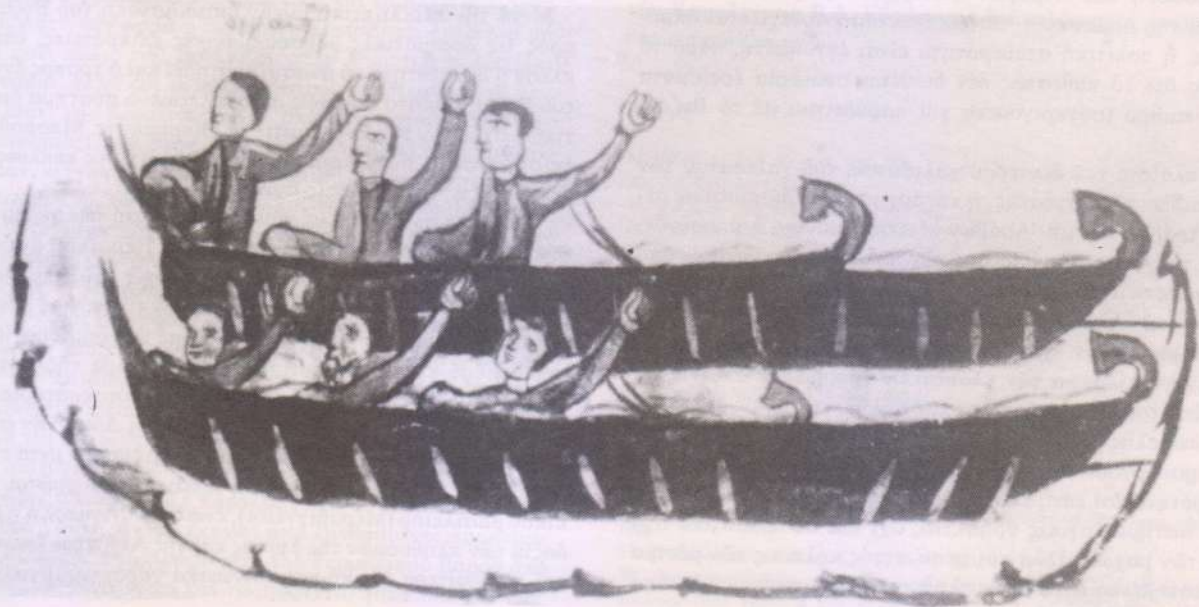
Μπροστά σ' αὐτές τίς ἐξελίξεις τό Βυζάντιο ὑποχρεώθηκε νά ἐγκαταλείψει ἐν μέρει τήν ἀρχαία περσική παράδοση τῆς Ν. Εὐρώπης (ἀρχαιοελληνική κυρίως καί σ' ἕνα βαθμό καί Ρωμαϊκή). Παρά τό γεγονός, πάντως, ὅτι ἤδη ἀπό τόν καιρό τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ θωρακισμένοι ἵππεις πού χειρίζονταν λόγχες καί τόξα (οἱ *κατάφρακτοι*) ἀποτελοῦσαν τήν κύρια δύναμη κρούσης τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, τό Βυζάντιο οὐδέποτε συμμορφώθηκε πλήρως μέ τό Ἰρανικό πρότυπο²⁵ (ἔστω κι ἂν οἱ

στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις τῶν Ἰσαύρων ἐβαλαν τά θεμέλια γιά τήν διαμόρφωση μιᾶς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας πού τό εἰδικό βάρος της αὐξήθηκε σταδιακά ἐπί Μακεδόνων γιά νά καταστεῖ ἀποφασιστικό ἐπί τῶν Κομνηνῶν).

Στήν φρούρηση τῶν χειρσαίων του συνόρων, τό Βυζάντιο, ἀναπλήρωνε τίς σοβαρές του ἐλλείψεις μέ μιὰ στρατηγική παρόμοια μέ τήν Κινέζικη. Ἡ **καταβολή φόρων ὑποτέλειας** στούς πολεμάρχους τῶν βαρβαρικῶν νομαδικῶν φύλων κρινόνταν λιγώτερο δαπανηρή καί ἐπικίνδυνη γιά τήν κεντρική ἐξουσία ἀπό τήν συντήρηση στρατευμάτων ἱκανῶν νά ἀντιμετωπίσουν κάθε ἐξωτερική ἀπειλή (κεντρόφυγες τάσεις πανίσχυρων καί μέ αὐτόνομη βάση ἰσχύος στρατηγῶν)²⁶.

Ποιό εἶναι τό μυστικό τῆς τελικῆς κατάρρευσης τῆς Σασσανιδικῆς Αὐτοκρατορίας στήν παρατεταμένη σύγκρουση της μέ τό Βυζάντιο; Ἀπό τήν παραδοσιακή ἱστοριογραφία εἶχε ὑπερτονισθεῖ ἡ σημασία τῆς μεταφορᾶς τῆς καλλιέργειας τοῦ μεταξοσκώληκα καί τῆς ἀνάπτυξης ἐναλλακτικῶν δρόμων ἐπαφῆς (μέσα ἀπό τήν Εὐρασιατική στέπα) μέ τά κέντρα τῆς Ἄνω Ἀνατολῆς στήν διάρκεια τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ., πού δέν ἐλέγχονταν ἀπό τούς Πέρσες. Εἶναι βέβαιο ὅτι οἱ ἐξελίξεις αὐτές ἀποστέρησαν τήν Σασσανιδική αὐτοκρατορία ἀπό μέρος τῶν εἰσοδημάτων της καί ὅτι ἐπέτειναν τόν ἀνταγωνισμό ἀνάμεσα στίς δύο δοσιματικές ἐπικράτειες. Τά αἶτια ὅμως τῆς κατάρρευσης τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Σασσανιδῶν πρέπει νά ἀναζητηθοῦν πρός ἄλλες κατευθύνσεις:

Στήν **πανίσχυρη ἀμυντικά πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντίου** κατ' ἀρχήν, στόν **αὐτοκρατορικό στόλο** πού χάριζε στίς δυνάμεις τοῦ στρατοῦ ξηρᾶς ἕνα βαθμό περιορισμένης ἀλλά κρίσιμης γιά τά μέτρα τῆς ἐποχῆς **στρατηγικῆς κινητικότητας** (μεταφορά στρατευμάτων στά μετόπισθεν τοῦ ἀντιπάλου κλπ.)²⁷, στούς **βαθεῖς δεσμούς τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας μέ τήν ὑπαίθρο καί τό στρατεύμα** (πού ἦταν ὁ κεντρικός μοχλός μαζί μέ τήν ἐκκλησία τῆς διαβόητης «κοινωνικῆς κινητικότητας» στό Βυζάντιο, ὅπου πολλοί ἰδρυτές «δυναστεϊῶν» δέν ἦταν τίποτε ἄλλο ἀπό ἀγροτόπαιδα πού διακρίθηκαν στά πεδία τῶν μαχῶν) καί στήν **πόλωση τέλος ἀνάμεσα στόν «ἀναπαλαιωμένο» ζωροαστριισμό τῆς Ἰρανικῆς Ἀριστοκρατίας καί τίς θρησκευτικές ἀναζητήσεις τῶν πληθυσμῶν τῶν πόλεων (Μανιχαϊσμός κλπ.)**²⁸ σέ ἀντιδιαστολή μέ τήν σχετικά **συμπαγέστερη κοινότητα τῶν πιστῶν στό Βυζάντιο**.

Τό ειδικό χαρακτηριστικό τῶν δοσιματικῶν Ἰσλαμικῶν ἐπικρατειῶν εἶναι ἡ **ὄργανική ἐνσωμάτωση τοῦ νομαδισμοῦ** τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου, ἀρχικά, καί τοῦ ποιμενικοῦ νομαδισμοῦ τῶν Τουρκικῶν καί Μογγολικῶν φύλων τῆς στέππας, ἀργότερα, στή ζωή μιᾶς περιοχῆς, τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, πού ὑπῆρξε ἕνα ἀπό τά πανάρχαια λίκνα τοῦ πολιτισμοῦ. Τό χαρακτηριστικό αὐτό, συγκρινόμενο μέ τήν πολιτική καταβολῆς φόρων ὑποτέλειας (Βυζάντιο, Κίνα) καί τήν ἀποτελεσματική φρούρηση τῶν συνόρων τῆς στέππας (αὐτοκρατορία τῶν Σασσανιδῶν), ἀποτελεῖ ἀποφασιστική καινοτομία. Τῆς συγκριτικῆς ὀριοθέτησης τοῦ Βυζαντίου ἀπέναντι στό πρῶτο καί τό δεύτερο Χαλιφάτο, θά ἔπρεπε νά προταχθεῖ μιᾶ λεπτομερῆς ἀνάλυση τοῦ νομαδισμοῦ τῆς Ἀραβικῆς Ἐρήμου καί τοῦ ποιμενικοῦ νομαδισμοῦ τῶν λαῶν τῆς στέππας²⁹. Γιά λόγους χώρου, ἀναφέρουμε ἀπλά ὅτι μέχρι τήν ἐμφάνιση τοῦ Ἰσλάμ τά «ληστρικά» κράτη τῶν νομάδων (ὅπως τό κράτος τῶν Οὐννων ἐπί Ἀττίλα) ἀντλοῦν ἕνα **ὑπέρμετρο πλεόνασμα** ἀπό τό ὑπάρχον παραγωγικό σύστημα, ἀφήνοντας τό κατά τά ἄλλα ἐντελῶς **ἀνέγγιχτο**³⁰. Ἀκριβῶς ἐπειδή οἱ νομάδες κυρίαρχοι δέν διαθέτουν **καμιά ρίζα στά προϋπάρχοντα συστήματα παραγωγῆς**, εἴτε ἐνσωματώνονται γρήγορα στίς ὑπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις καί ἀποβάλλοντας τά νομαδικά τους χαρακτηριστικά ἀνανεώνουν ἀπλῶς μέ νέο αἷμα τίς κυρίαρχες τάξεις, εἴτε ἐφ' ὅσον ἐπιμείνουν στόν νομαδισμό τους παύουν νά κυριαρχοῦν.

Τό πρῶτο χαλιφάτο, τό χαλιφάτο τῶν Ὁμμευαδῶν μέ πρωτεύουσα τή Δαμασκὸ τῆς Συρίας, συγκρινόμενο μέ τά «ληστρικά» κράτη τῶν νομάδων, διαθέτει μιᾶ σταθερότερη δομή καί μιᾶ ἀσύγκριτα πλουσιώτερη πολιτιστική ζωή, ὑπό τόν ὄρο ὅμως **τῆς συνεχοῦς ἐπέκτασης**. Ὁ στρατός, ὀργανωμένος σέ φρουρές στίς σημαντικότερες πόλεις τῆς ἐπικράτειας, στρατολογεῖται **σχεδόν ἀποκλειστικά** ἀπό τοὺς ἀραβικοὺς νομαδικούς πληθυσμούς. Τά ἔξοδα συντήρησής του προέρχονται ὄχι μόνον ἀπό τά δασίματα τῆς ὑπαίθρου (πού εἰσπράττονται ἀπό τοὺς παλιούς βυζαντινοὺς καί περσικοὺς γραφειοκρατικούς μηχανισμούς), ἀλλά καί ἀπό τή σταθερή ροή λαφύρων πού ἐξασφαλίζει ἡ συνεχῆς ἐπέκταση τοῦ χαλιφάτου. Ἡ σταθερή ροή λαφύρων δέν ἀπαλύνει μόνον τήν φορολογική συμπίεση τῶν πληθυσμῶν τῆς ὑπαίθρου, ἀλλά ἐξασφαλίζει καί τήν νομιμοφροσύνη τῶν Ἀράβων φυλάρχων πρὸς τήν κεντρική ἐξουσία τῆς Δαμασκοῦ. Ὅσο ἡ ἐπέκταση συνεχίζεται ἀπρόσκοπτα, ἡ πολιτική σταθερότητα εἶναι ἐγγυημένη, παρά τό γεγονός ὅτι τό καθεστῶς δέν διαθέτει σπουδαία ἐρείσματα στήν ὑπαίθρο (συγκρινόμενα γιά παράδειγμα μέ τό Βυζάντιο)³¹.

Στά πλαίσια τοῦ δευτέρου χαλιφάτου, τοῦ χαλιφάτου τῶν Ἀββασιδῶν τῆς Βαγδάτης, ἡ κατάργηση τῶν διακρίσεων μεταξὺ Ἀράβων καί μὴ Ἀράβων Μουσουλμάνων, ἡ ἀποσύνδεση τῆς τρέχουσας διαχείρισης τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων ἀπό τόν ἀδιάκοπο ἀγῶνα ἀνάπλασης τῆς κοινωνίας σύμφωνα μέ τή θέληση τοῦ Ἀλλάχ, ὁ συνδυασμός τοῦ «λεγκαλισμοῦ» τῶν οὐλεμάδων μέ τόν «χαρισματικό ἀντινομικισμό» τῶν Σούφι καί τήν καλλιέργεια τῶν κλασσικῶν γραμμάτων καί τῶν τεχνῶν ἀπό τοὺς διανοούμενους τῆς αὐλῆς, καί τέλος μιᾶ ἀμοιβαία ἐπιωφελῆς ρύθμιση τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων μέ τό Βυζάντιο, δημιουργοῦν τίς προϋποθέσεις γιά **μεγαλύτερη πολιτική σταθερότητα** καί ἐπιτρέπουν στό Ἰσλάμ νά ἀνταγωνίζεται τίς ἄλλες σωτηριολογικές θρησκείες ὄχι πιά ἀποκλειστικά στά πεδία τῶν μαχῶν, ἀλλά καί μέσα στοὺς κόλπους τῶν **μόνιμα ἐγκατεστημένων ἀγροτικῶν πληθυσμῶν**. Σημειώνουμε ὅτι ἀπό

τόν καιρό τοῦ χαλίφη Μουτασίμ (833 μ.Χ.) οἱ Τοῦρκοι σκλάβοι - στρατιῶτες εἶναι τό κυριώτερο στήριγμα τῆς χαλιφικῆς ἐξουσίας καί ὅτι, γιά λόγους στοὺς ὁποίους δέν θά ἀναφερθοῦμε ἐδῶ, ὁ μιλιταριστικός καί ἐπεκτατικός χαρακτήρας τοῦ πρώτου χαλιφάτου **ὑποτροπιάζει καί ἀναπαράγεται στό τετράγωνο στά πλαίσια τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας**³².

Μετά τήν περιληπτική αὐτὴν ἀντιδιαστολή τοῦ Βυζαντίου πρὸς τίς δοσιματικές μουσουλμανικές ἐπικράτειες, ὑπάρχει πλέον ἡ δυνατότητα νά ἀνασυγκροτηθεῖ καί ὁ τρόπος ἐνταξης τοῦ Βυζαντίου στό συνεχῶς μεταβαλλόμενο σύστημα διακρατικῶν σχέσεων τῆς Εὐρασιατικῆς Οἰκουμένης. Μποροῦμε νά ἐπισημάνουμε, συγκεκριμένα, **τρῆς διαδοχικοὺς κύκλους** τρόπων ἐνταξης στίς διεθνεῖς σχέσεις.

Ὁ **πρῶτος** σχετίζεται μέ τήν ἀντιμετώπιση τῶν γερμανικῶν φύλων στό Βορρᾶ καί τή Δύση καί τοῦ Περσικοῦ ἀνταγωνιστῆ στή Μ. Ἀνατολή καί λήγει στίς ἀρχές τοῦ 7ου αἰῶνα μέ τήν **ἐπανάκτηση** τῶν παράλιων περιοχῶν τῆς νότιας Εὐρώπης καί τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς καθὼς καί μέ τήν δημιουργία ἐνός σημαντικοῦ κενοῦ στά νοτιανατολικά σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας (κατάρρευση τῆς Σασσανιδικῆς Αὐτοκρατορίας). Οἱ ἐπιτυχίες εἶναι ἀναμφισβήτητες, ἀλλά στή Δύση τήν συντριβή τῶν γοθτικῶν βασιλείων (πού οἰκοδομήθηκαν μετά τίς ἐπιδρομές τῶν Οὐννων) συνοδεύει ἡ ἐμφάνιση τοῦ πρώτου φραγκικοῦ βασιλείου (Μεροβίγγειοι), ἐνῶ στήν Ἀνατολή ἡ ἑτεροδοξία τῶν πληθυσμῶν τῆς Συρίας καί τῆς Αἰγύπτου ἐπενδύεται καί μέ **ἰδιαίτερα ἔθνη καί κοινωνικά χαρακτηριστικά**³³.

Ὁ δεύτερος κύκλος, πού τόν ἐγκαινιάζουν οἱ ἀβαροσλαβικές ἐπιδρομές καί ἡ προέλαση τοῦ Ἰσλάμ στίς νοτιανατολικές ἐπαρχίες τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀρχίζει μέ τήν ὀριστική ἀπώλεια αὐτῶν τῶν ἐπαρχιῶν καί τήν διαμόρφωση ἀργότερα (8ος αἰώνας μ.Χ.) τῆς πρώτης ἐπικράτειας στή Δύση πού ἀμφισβητεῖ τό μονοπώλιο τοῦ Βυζαντίου στή Ρωμαϊκή κληρονομιά, τῆς Καρολίγγειας Αὐτοκρατορίας. Ὁ ἐκχριστιανισμός τῶν σλαβικῶν φύλων καί ἡ μορφοποίηση τους σέ συντεταγμένα ἔθνη καθώς καί ἡ ὁλοκλήρωση τῆς μεταστοιχείωσης τοῦ ἀρχαίου σέ νέο ἑλληνισμό συμπληρώνουν τήν εἰκόνα τοῦ δευτέρου κύκλου³⁴.

Ἀνάμεσα στό δεύτερο καί τρίτο κύκλο μεσολαβεῖ ὁ παρατεταμένος Βυζαντινο-βουλγαρικός πόλεμος μέ τίς καταστροφικές του συνέπειες.

Ὁ τρίτος κύκλος ἐπαναλαμβάνει, μέ τό σχῆμα τῆς διευρυμένης ἀναπαραγωγῆς, τό γνωστό ἀπό τούς δύο ἄλλους κύκλους μοντέλλο περίσφιξης τοῦ Βυζαντίου ἀπό μία λαβίδα πού τό ἕνα τῆς ἄκρο βρίσκεται βορειοδυτικά καί τό ἄλλο νοτιανατολικά. Αὐτή τήν φορά ἡ Δύση δέν ἀμφισβητεῖ ἀπλά καί μόνον τό μονοπώλιο τοῦ Βυζαντίου στήν Ρωμαϊκή πολιτειακή κληρονομιά, ἀλλά καί τό ἀποκλειστικό του δικαίωμα νά ὑπερασπίζεται τή Χριστιανοσύνη ἀπέναντι στούς ἄπιστους (σταυροφορίες), ἐνῶ στήν Ἀνατολή οἱ Ὀσμανλῆδες προβάλλουν σάν «ἐγγυητές» τῆς πολιτισμικῆς ἰδιαιτερότητας τῆς Ἀν. Μεσογείου, τῶν Βαλκανίων καί τῆς Μ. Ἀνατολῆς ἀπέναντι στήν «σχισματική» καί φεουδαρχική Δύση καί τήν ἀνευθυνότητα καί τήν ἀφερεγγυότητα τῆς Βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας³⁵. Ἡ παλαιολόγεια ἀναγέννηση, ὀργανικό στοιχεῖο τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἡ «παλαμική σύνθεση», καθώς καί ἡ διαμόρφωση μιᾶς κοινοπολιτείας ὀρθοδόξων λαῶν, ἐξισσοροποῦν τόν καταθλιπτικό συγχρονικό ἀπολογισμό, πού εἶχε σάν τελική του κατάληξη τήν Ἄλωση³⁶.

Εἰδικά γιά τόν δεύτερο κύκλο ὁ Βέλγος ἱστορικός Η. Ρίγκεν ἔχει διατυπώσει τήν περίφημη θέση του σύμφωνα μέ τήν ὁποία **χωρίς τόν Μωάμεθ ὁ Κάρολος ὁ Μέγας θά ἦταν ἀδιανόητος**. Ἡ θέση αὐτή, ἂν καί ἐκκινεῖ ἀπό λανθασμένες προκείμενες, ἀποδίδοντας τή χειραφέτηση τοῦ Γερμανικοῦ Βορρά ἀπό τόν ἐκρωμαϊσμένο νότο καί τό Βυζάντιο (στά πλαίσια τῆς

Καρολίγγειας Αὐτοκρατορίας) σέ μιά ὑποτιθέμενη διακοπή τοῦ ἐμπορίου μεταξύ Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς Μεσογείου λόγω τῶν ἀραβικῶν κατακτήσεων, συνοψίζει μέ ἐπιγραμματικό τρόπο τήν **ὀργανική σχέση** πού συνδέει τίς ἐξελίξεις **στά δύο μέτωπα τοῦ Βυζαντίου** στή διάρκεια, θά ἔλεγε κανεῖς, καί τῶν τριῶν κύκλων ἔνταξής του στίς διεθνείς σχέσεις. Ἐν πάσει περιπτώσει, σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τόν δεύτερο κύκλο εἶναι βέβαιο ὅτι τό **ἐμπόριο** μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσης δέν **διεκόπη ποτέ**, ἀφοῦ συνεχίσθηκε μέ διάμεσο ὄχι πιά τήν Ἀντιόχεια καί τήν Ἀλεξάνδρεια, ἀλλά τήν ἴδια τήν Κων/λη (καί μάλιστα μέ τήν συμφωνία τῶν Ἀββασιδῶν χαλιφῶν τῆς Βαγδάτης)³⁷. Παρά ταῦτα, ἡ ἀδυναμία τῶν Ἰσαύρων νά παράσχουν προστασία στήν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἀπέναντι στίς ἐπιδρομές τῶν Λομβαρδῶν (λόγω τῆς ἀπασχόλησής τους μέ τούς Ἀραβες) καί κυρίως ἡ εἰκονομαχική ἐκκλησιαστική τους πολιτική πού δέν ἦταν ἀποδεκτή ἀπό τόν Πάπα, ἔσπρωξε τήν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης νά συνάψει μιά **στρατηγικῶς χαρακτηρισμένη συμμαχία** μέ τήν Καρολίγγεια Β.Δ. Εὐρώπη μέ ἀνυπολόγιστες μακροπρόθεσμες συνέπειες³⁸.

ΠΗΓΕΣ

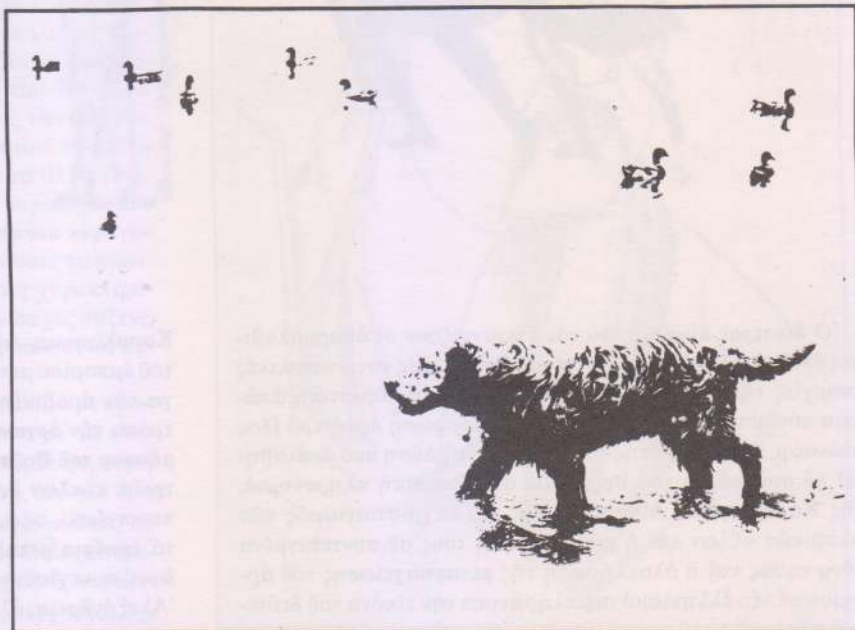
21. W.H. McNeil ὁ.π. Σελ. 378-379.
22. ὁ.π. Σελ. 341-344.
23. ὁ.π. Σελ. 363-374, 509-510, 553-562.
24. ὁ.π. Σελ. 450-452.
25. ὁ.π. Σελ. 453.
26. ὁ.π. Σελ. 455.
27. ὁ.π. Σελ. 454.
28. ὁ.π. Σελ. 460-462.
29. ὁ.π. Σελ. 480, 551-52.
30. Πέρι Ἀντερσον. ὁ.π.
31. W.H. McNeil. ὁ.π. Σελ. 485-490.
32. ὁ.π. Σελ. 492-502.
33. Γ. Καραγιαννόπουλος. ὁ.π. Τόμος Β. Σελ. 9-56.
34. ὁ.π. Σελ. 57-125.
35. ὁ.π. Σελ. 127-194.
36. «Ἡ τελευταία Βυζαντινὴ ἀναγέννηση». S. Runciman. Ἐκδόσεις «Δόμος». 1980.
37. Γ. Καραγιαννόπουλος. ὁ.π. Τόμος Β. Σελ. 178-179.
38. «Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους» G. Ostrogorsky. Ἐκδόσεις «Σ.Δ. Βασιλόπουλος». 1979. Τόμος Β. Σελ. 51-57.

Οι Πράσινοι της Ευρώπης και τα εθνικά ζητήματα

του Τάσου Φιλανιώτη

Στην ευρωπαϊκή συνάντηση των Πρασίνων που έγινε στη Σόφια στις 29-30/11 και 1/12 1991, αφιερώθηκε αρκετός χρόνος στη συζήτηση πάνω στα προβλήματα που έχουν αναδειχθεί στην Ανατολική Ευρώπη, στις χώρες του «πρώην υπαρκτού» με ιδιαίτερη έμφαση στις εθνικές διεκδικήσεις και τα εθνικά κινήματα που έχουν εμφανιστεί το τελευταίο διάστημα. Βέβαια, το γεγονός και μόνο πως οι δύο αιτήσεις για εγγραφή στην ευρωπαϊκή ομάδα των Πρασίνων έγιναν από τους Πράσινους της Σλοβενίας και της Σλοβακίας, ενώ αναμενόταν και εκπροσώπηση για υποβολή αίτησης και από το Αζερμπαϊτζάν (πολύ πριν αναγνωριστεί φυσικά η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και της ΕΣΣΔ και ενώ ελάχιστα συζητιέται η προοπτική άμεσης διάσπασης της Τσεχοσλοβακίας), έβαζε τους Δυτικοευρωπαίους Πράσινους μπροστά στην αναγκαιότητα να επεξεργαστούν θέσεις και κριτήρια για την αντιμετώπιση σε πολιτικό επίπεδο των εθνικών προβλημάτων.

Γιατί θα πρέπει να θεωρηθεί ως αυτονόητο πως, αν θέλει να υπάρξει πράσινη πολιτική που να δίνει απαντήσεις στα σημερινά προβλήματα της Ευρώπης και του κόσμου γενικότερα, τότε η αντιμετώπιση των εθνικών ζητημάτων δεν μπορεί παρά να θεμελιώνεται σε αρχές που να εγγυώνται τη διασφάλιση της ειρήνης, της εθνικής αυτοδιάθεσης, της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και της ασφάλειας των συνόρων και να αποφευχθεί η επιλεκτική επίκληση αυτών των αρχών σύμφωνα με τα ιδιαίτερα συμφέροντα κάθε εθνικού πράσινου κόμματος. Η αλήθεια είναι πως η συζήτηση που διεξήχθη στη Σόφια αποκάλυψε πως στους Πράσινους συνυπάρχουν — αναπόφευκτα ίσως — και οι δύο τάσεις, πως, γενικά μιλώντας, από τους Πράσινους λείπει μια εναλλακτική θεωρία για το έθνος, παρ' όλο που την αρχική προκατάληψη απέναντι σε εθνικές διεκδικήσεις που φαίνεται πως κυριαρχούσε όλο το προηγούμενο διάστημα στην

πράσινη πολιτική κουλτούρα, τείνει να αντικαταστήσει μια προσπάθεια κατανόησης του εθνικού φαινομένου.

Πιο συγκεκριμένα στη Σόφια έγινε φανερό πως ο μοναδικός ως τώρα εκπρόσωπος από την ΕΣΣΔ, Πράσινος από την Γεωργία, διεκδικούσε την κατοχύρωση του εθνικισμού ως απελευθερωτικής ιδεολογίας απέναντι στην καταπίεση των εθνοτήτων όπως βιώθηκε στην Σοβιετική Ένωση. Ο Γεωργιανός Πράσινος είχε ήδη από προηγούμενες συναντήσεις θέσει το — δικό του μάλλον — εθνικό ζήτημα, κι ενώ γινόταν σεβαστή η θέση του δεν είχε υιοθετηθεί συνολικά, παρά αντιμετωπιζόταν ως ιδιαιτερότητα που αφορά τις Δημοκρατίες της ΕΣΣΔ.

Στη συγκεκριμένη όμως συνάντηση κι ενώ στη Γεωργία είχε ξεσπάσει εμφύλιος εξαιτίας της φασιστικής πολιτικής του Γκαμσαχούρντσια, ο εκπρόσωπος των Πρασίνων της Γεωργίας παρουσιάστηκε με διαφοροποιημένες απόψεις, λέγοντας πως ο εθνικισμός έχει θετικό περιεχόμενο όταν είναι λαϊκό κίνημα ενάντια στην καταπίεση και αρνητικό

όταν γίνεται σημαία μιας αυταρχικής εξουσίας.

Την ίδια σύγχυση πάνω στο «εθνικό» είχαν και οι άλλοι εκπρόσωποι από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, που οφειλόταν σε μια αντίληψη του ζητήματος όχι συνολική αλλά εμπειρική από την δική τους και μόνο χώρα. Έτσι, ο Σλοβάκος υποστήριξε πως αδιάσειστο κριτήριο εθνικής διαφοροποίησης είναι η γλώσσα, πράγμα που αποτέλεσε αντικείμενο σφοδρής κριτικής, ενώ η επιχειρηματολογία του για την υποβολή αίτησης ως Πράσινο Κόμμα που εκπροσωπεί την Σλοβακία και όχι την Τσεχοσλοβακία στηριζόταν σε ζητήματα έλλειψης συνεννόησης με τους Πράσινους της Τσεχίας. Ο Σλοβένος επιχειρηματολόγος για την ανεξαρτητοποίηση της χώρας του λέγοντας πως η οικονομική υπεροχή της χώρας του σε σχέση με τις άλλες γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες δικαιολογεί απόλυτα την απόφαση απόσχισης και πως για τη γιουγκοσλαβική κρίση υπεύθυνος είναι μόνο ο σερβικός επεκτατισμός. Στο ίδιο μήκος κύματος, οι παρατηρη-

τές της συνάντησης, Πράσινοι από τη Δημοκρατία των Σκοπίων, συστήνονταν δεξιά κι αριστερά ως Μακεδόνες.

Κάτι ωστόσο που έχει μια σημασία για την κατανόηση της θέσης των Πρασίνων της Ανατολικής Ευρώπης, είναι το γεγονός πως, με εξαίρεση τους Σλοβένους που είχαν μια παράδοση κινήματος νεολαίας, οι άλλοι δεν έχουν την εμπειρία εναλλακτικών κινήματων και εν πολλοίς αποτελούν αποκλειστικά και μόνο κόμματα εξουσίας και όχι κινήματα. Οι Ρουμάνοι Πράσινοι συμμετέχουν στην Κυβέρνηση του Ιλιέσκου, οι Βούλγαροι συμμετείχαν στην Ένωση Δημοκρατικών Δυνάμεων (Φιλελεύθεροι) και αναδείχθηκαν μέσα από ένα μαζικό πολιτικό κίνημα ενάντια στον Ζίβκωφ (κύρια από την Εκογκλάσοστ που στις τελευταίες εκλογές συμμετείχε στην ΕΔΔ (κέντρο) που νίκησε στις εκλογές), οι Σκοπιανοί είναι ουσιαστικά μια ομάδα με μικρή επιρροή και τέλος οι Σλοβένοι συμμετείχαν στον κυβερνητικό συνασπισμό «Δήμος» και στην κυβέρνηση του Μ. Κούτσαν έχουν τρεις υπουργούς. Άλλοι Πράσινοι της Αν. Ευρώπης που συμμετείχαν ως μέλη ή ως υποψήφια μέλη ήταν οι Σλοβάκοι, οι Γεωργιανοί που προαναφέρθηκαν και οι Εσθονοί. Ο εκπρόσωπος των τελευταίων έκανε αίτηση για να γίνει δεκτός ως γραμματέας της Ευρωπαϊκής συνεργασίας των Πρασίνων και, ενώ υποστήριξε εύλογα τα εθνικά δικαιώματα των εθνότητων, πρότεινε να υιοθετήσουν οι Πράσινοι μια «εθνική ιδεολογία» που να στηρίζεται στην υπεράσπιση της «Πατρίδας - Γης».

Οι Πράσινοι της Δυτικής Ευρώπης παρουσιάστηκαν διαφοροποιημένοι στην αντιμετώπιση των εθνικών ζητημάτων.

Οι Σκανδιναβοί αναγνωρίζουν την σημασία της υπεράσπισης της εθνικής ταυτότητας, καθώς βρέθηκαν —ιδιαίτερα οι Φινλανδοί— πολύ κοντά στην κίνηση ανεξαρτοποίησης των Βαλτικών Δημοκρατιών. Κάποιες τοποθετήσεις από τους Φινλανδούς έδειχναν πως παρακολούθησαν από κοντά τις εξελίξεις στις Βαλτικές Χώρες και πως προσπαθούν να υποδείξουν έναν εναλλακτικό τρόπο προσέγγισης των εθνικών προβλημάτων. Αναγνωρίζουν ανεπιφύλακτα το δικαίωμα αυτοδιάθεσης-απόσχισης, αλλά προβληματίζονται για τη θέση των μειονοτήτων. (Να σημειωθεί πως στην κίνηση ενσωμάτωσης στην Φινλανδία της περιοχής που οι Ρώσοι είχαν αποσπάσει από τη χώρα αυτή στο

2ο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Φινλανδοί Πράσινοι οργάνωσαν ανεπίσημο δημοψήφισμα στη ρωσική μειονότητα της περιοχής για να εκφραστεί η επιθυμία τους να παραμείνουν στη Ρωσία ή να ενσωματωθούν πάλι στην Φινλανδία). Ο Αυστριακός αντιπρόσωπος υποστήριξε πως ο εθνικισμός έχει φορτιστεί αρνητικά και θα έπρεπε να υιοθετηθεί η έννοια του «πατριωτισμού» που έχει θετικό περιεχόμενο!

Οι Βέλγοι που έχουν αυξημένη παρουσία και λόγω έδρας! (έδρα της πανευρωπαϊκής συνεργασίας των Πρασίνων είναι οι Βρυξέλλες), και λόγω του ότι εκπροσωπούνται από δύο οργανώσεις, «Εκολό» και «Αγκαλέφ», που αντιστοιχούν στις δύο ομόσπονδες περιφέρειες του Βελγίου, διατηρούν τις επιφυλάξεις τους απέναντι στις εθνικές διεκδικήσεις. Κάποια μάλιστα εκπρόσωπος άσκησε κριτική στην άποψη πως η εθνική ταυτότητα είναι ουσιαστικό γνώρισμα του ανθρώπου, ενώ άλλος επέστησε την προσοχή των Πρασίνων στην υποστήριξη των εθνικιστικών κινήματων υπαινισσόμενος την βαρβαρότητα που φέρνουν στο προσκήνιο της ιστορίας. Τέλος, ο Βέλγος πρόεδρος των Ευρωπαίων Πρασίνων, Λέο Κόξ, υπενθύμισε πως η υποστήριξη των εθνικών κινήματων πρέπει να προϋποθέτει ως όρο την δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οι υπόλοιποι Δυτικοευρωπαίοι δεν τοποθετήθηκαν συνολικά. Όταν όμως έγινε προσπάθεια να συζητηθούν συγκεκριμένα ζητήματα — όπως η Γιουγκοσλαβική κρίση, που οι Έλληνες, οι Γερμανοί και εν μέρει οι Ολλανδοί πρότειναν με επιμονή, διαφάνηκε η επιλεκτική αντιμετώπιση του φαινομένου. Για παράδειγμα: Οι Πορτογάλοι απασχόλησαν μισό πρωί τη συνάντηση για ένα ψήφισμα που αφορούσε την υπεράσπιση του Ανατολικού Τιμόρ της Ινδονησίας, ενώ για το Γιουγκοσλαβικό «έκαναν τουμπεκί». Ο Ιταλός εκπρόσωπος έκανε ό,τι ήταν δυνατόν για να παραπεμφθεί η συζήτηση για τη Γιουγκοσλαβία στο τέλος της πρωινής συνεδρίασης ώστε να μην συζητηθεί τελικά, αλλά πρόλαβε να μας πει πως οι Ιταλοί Πράσινοι θα χρηματοδοτήσουν τους Κροάτες Πράσινους, που σημειωτέον δεν έχουν ακόμη «παγκροατική συγκρότηση». Το ίδιο (!) θα κάνουν και οι Γερμανοί που, ενώ εδω συμπλέουν με την γερμανική κυβέρνηση, ήταν η μόνη αντιπροσωπεία που επέμεινε να ψηφίσουμε για τη Γιουγκοσλαβία κάποιο ψήφισμα που υιοθετούσε, εκτός από τις

αρχές της αυτοδιάθεσης και της προστασίας των μειονοτήτων, την εμμονή στην ενιαία αντιμετώπιση της Γιουγκοσλαβίας ως ευρωπαϊκού χώρου ενάντια δηλαδή στην επιλεκτική ενσωμάτωση της Κροατίας και της Σλοβενίας στην Ενωμένη Ευρώπη (σχέδιο Γκένσερ). Οι Ολλανδοί και οι Αυστριακοί αμφισβητούσαν την ανάμειξη της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Αυστρίας στη Γιουγκοσλαβική κρίση και γι' αυτούς μοναδικό πρόβλημα αποτελεί ο σερβικός επεκτατισμός. Για τον ρόλο της Τουρκίας στη Γιουγκοσλαβική κρίση, στο σύνολό τους οι Πράσινοι δήλωναν άγνοια.

Στη συνολική συζήτηση που αφορούσε ουσιαστικά τις σχέσεις Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης με επίκεντρο τα εθνικά θέματα, αποφασίστηκε να καταρτιστεί μια χάρτα δικαιωμάτων που ν' αφορούν τα εθνικά ζητήματα (Ιρλανδέζα εκπρόσωπος), ενώ έγινε και πρόταση για να δημιουργηθεί ομάδα δουλειάς για τα εθνικά θέματα (πρόταση Σουηδέζας εκπροσώπου και Έλληνα) που όμως δεν επικράτησε. Ωστόσο όλες αυτές οι προτάσεις αντικατοπτρίζουν τελικά την αμηχανία από τη μια αλλά και την προσπάθεια από την άλλη, να κατανοηθεί το φαινόμενο του εθνισμού και να απαντηθεί στο επίπεδο της πολιτικής.

Το γενικό συμπέρασμα που έβγαине από τη συνάντηση της Σόφιας ήταν πως οι Πράσινοι, ενώ έχουν εδραιωθεί ως η τρίτη δύναμη στον πολιτικό χάρτη της Ευρώπης, αδυνατούν ακόμη να αντιμετωπίσουν την πρόκληση του εθνισμού. Η κατοικία του «φιδιού» ήδη στέλνει σαφή μηνύματα για την εξέλιξη της κοινωνικής συνείδησης στη Δύση, που αισθάνεται πως απειλείται από τους ξένους εργάτες, και σ' αυτό οι Πράσινοι δε μπορούν να συνεχίζουν να αντιτάσσουν έναν εφησυχασμένο κοσμοπολιτισμό. Η γερμανική ενοποίηση ήδη έδειξε τα πολιτικά όρια των Γερμανών Πρασίνων, που φάνηκαν να προτιμούν την διατήρηση του Τείχους από το να αντιμετωπίσουν τη νέα πραγματικότητα. Η συνέχεια θα δείξει κατά πόσο η πράσινη πολιτική θα μπορέσει να συλλάβει τα μηνύματα των καιρών και να τοποθετηθεί συνολικά στα εθνικά ζητήματα, εντάσσοντας την αντιμετώπισή τους σ' ένα πράσινο πρόγραμμα κοινωνικού ριζοσπαστισμού και εθνικής απελευθέρωσης.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

του Θόδωρου Ζιάκα

Η προβληματική της εθνικής επιβίωσης

Η «κρίση ταυτότητας» εκφράζεται στην περίπτωση μας σαν τάση φυγής προς μια «υπερεθνική» ταυτότητα. Εξετάσαμε, ως κυρίαρχες εκδοχές «υπερεθνικής» ταυτότητας, τη «ρωμανική» (βυζαντινή), μέσα από την προβληματική του π. Ι. Ρωμανίδη και τη «δυτική» (ευρωπαϊκή), μέσα από την προβληματική του Γερ. Κακλαμάνη. Ρίξαμε όμως το βάρος στην παρουσίαση αυτών των δύο και λιγότερο στην κριτική τους, πράγμα που επέσυρε την παρατήρηση ότι τους «χαριζόμαστε». Μου επισημάνθηκε ότι το λάθος του Ρωμανίδη και του Κακλαμάνη δεν είναι μόνο μεθοδολογικό (ότι προσεγγίζουν μια πλουραλιστική πραγματικότητα, όπως το ελληνικό έθνος, με μια μονοδιάστατη περιέχουσα αντίληψη), αλλά και ότι μηδενίζουν τη νεοελληνική ιστορία, αρνούμενοι την αξία της εθνικής μας επανάστασης. Κι αυτό σε συνθήκες που η απειλή της τουρκοκρατίας ξαναζωντανεύει στα Βαλκάνια.

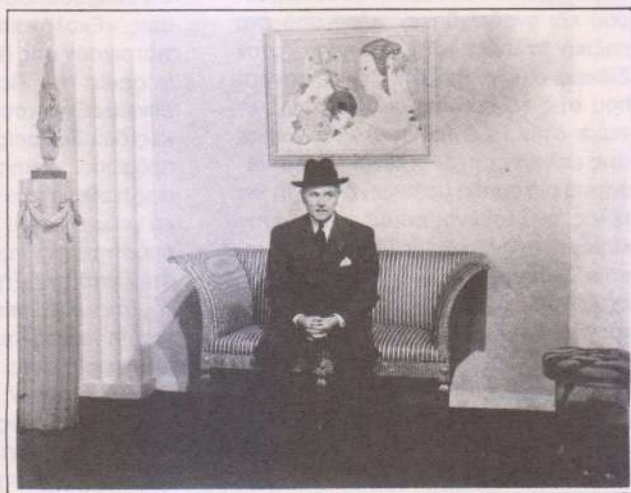
Θα προσπαθήσω να καλύψω αυτό το «έλλειμμα κριτικής» με μια περαιτέρω εξέταση των δύο παραδόσεων αλλά σε σχέση με το πρόβλημα της εθνικής επιβίωσης.

Η προβληματική της εθνικής επιβίωσης

Ποιές είναι οι προϋποθέσεις της επιβίωσης ενός έθνους; Το ερώτημα είναι θεμελιώδες αλλά παραδόξως η θεωρητική σκέψη μας πάνω σ' αυτό είναι μάλλον ανύπαρκτη. Όσο και αν ψάξετε δεν θα βρείτε μια ολοκληρωμένη άποψη, πολύ δε περισσότερο μια συγκεκριμένη απάντηση-εφαρμογή στις συγκεκριμένες συνθήκες του σήμερα. (Συγκεκριμένη απάντηση θα πει **εθνική στρατηγική** και τέτοια, ως γνωστόν, δεν έχουμε).

Σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, μπορούμε να υποστηρίξουμε τη θέση ότι η εθνική επιβίωση έχει σαν βάση την προσφορά στην ανθρωπότητα. Η παρασιτική επιβίωση είναι σήμερα ανέφικτη. Σε μια ανθρωπότητα που έχει επιλέξει, σαν δρόμο ανάπτυξης, την οργανική αλληλεξάρτηση και το δυναμικό καταμερισμό της εργασίας, μπορείς να επιβιώσεις μόνο όταν οι άλλοι σε έχουν ανάγκη. Το θέμα είναι επομένως να δούμε σε τι μπορούμε και πρέπει να είμαστε χρήσιμοι στο σημερινό κόσμο. Ξέρουμε πολύ καλά σε τι οι άλλοι μας είναι απαραίτητοι. Το δείχνει ο όγκος των εισαγόμενων ιδεών, αντικειμένων και ηθών. Σε τι όμως εμείς μπορούμε να είμαστε χρήσιμοι στους άλλους, παντελώς ο αγνοούμε. Απόδειξη: η γενική «προβληματικότητα» της υλικο-πνευματικής μας παραγωγής. Είμαστε, όπως λέει ο Γ. Καραμπελιάς, **παρασιτικός κοινωνικός σχηματισμός**.

Μέχρι τώρα μπορούσαμε να επιβιώνουμε γιατί είχαμε κάποια χρησιμότητα για τις μεγάλες δυνάμεις. Ο Κακλαμάνης

μας διαφωτίζει επ' αυτού. Όντας «μήλον της έριδος» μεταξύ της Ανατολής (Ρωσίας αρχικά και ΕΣΣΔ κατόπι) και της Δύσης (Αγγλίας και ΗΠΑ) είχαμε κάποια σπουδαία γεωπολιτική αξία. Για την κατοχή του ελλαδικού χώρου η Δύση έπρεπε να πληρώσει, αν ήθελε να ελέγχει την Ανατολική Μεσόγειο. Πλήρωνε λοιπόν κάτι σαν αυτό που ο Μαρξ αποκαλεί «γαιοπρόσοδο». Ήταν η κάλυψη του κοινωνικού κόστους αναπαραγωγής του «ελληνοχριστιανικού μας πολιτισμού». Γι' αυτό και μας δάνειζαν πάντα αφειδώς. Γι' αυτό και όλη η κοινωνία μας κατέστη κρατοδίατη και η δομή της ανίκανη να επιβιώσει σε έναν ανοιχτό ανταγωνιστικό κόσμο.

Τώρα όμως που τα γεωπολιτικά δεδομένα έχουν αλλάξει και η παλιά «χρησιμότητά» μας έχει χαθεί, είμαστε υποχρεωμένοι να επινοήσουμε κάποια άλλη καινούργια, αν δεν θέλουμε να εξαφανιστούμε. Ο Κακλαμάνης με εκπληκτική σαδομαζοχιστική ευχαρίστηση προτείνει (σαν να ήταν γερμανός και όχι έλληνας) τη διάλυση του ελλαδικού κράτους. Το παίρνουμε σαν προκλητική υπερβολή και του το συγχωρούμε. Και ελπίζουμε ότι δεν θα θελήσει να το «εμβαθύνει». Μπορεί αυτό το κράτος να είναι χειρότερο από ό,τι το περιγράφει. Επ' αυτού δεν θα διαφωνήσουμε. Είναι όμως συγχρόνως ο έσχατος μηχανισμός προστασίας της ζωής και της ελευθερίας του ελληνικού λαού. Χωρίς αυτό ο ελληνισμός (με τα παράσιτά του βεβαίως) δεν μπορεί να επιβιώσει. Κατάρρευσή του θα σημαίνει πλήρη εθνική καταστροφή. Πριν απ' όλα λοιπόν είναι η υπεράσπιση του «κρατικού μας εκτρώματος» από τις εξωτερικές απειλές. Όλα τα άλλα έπονται. Αυτό είναι κάτι που δεν το συζητούμε. Η συζήτηση αρχίζει από κει και κάτω.

Αυτό που χρειαζόμαστε, από εκεί και κάτω, είναι μια **νέα σκέψη** πάνω στη χρησιμότητά μας. Αυτή οφείλει κατ' αρχήν να απαντά στο ερώτημα: τι σημαίνει «επιβίωση δια της χρησιμότητας»; Δεν μιλάμε φυσικά για οποιαδήποτε χρησιμότητα (να γίνουμε π.χ. χωματερή ευρωπαϊκών αποβλήτων). Είμαι πραγματικά χρήσιμος και η χρησιμότητά μου με διασφαλίζει, μόνο στο μέτρο που είμαι **φορέας προτύπων**. Ας θυμηθούμε επί αυτού τη σχετική ρήση του Περικλή για το «δαιμόνιον ποτλίεθρον», την αρχαία Αθήνα, που προτιμούσε να είναι πρότυπο για τους άλλους, αντί να τους μιμείται. Πρότυπο θα πει αξία, ποιότητα, «βέλτιστο».

Δεν υπάρχει χώρος της δημιουργικής δραστηριότητας που να μη διέπεται από πρότυπα. Ζούμε σήμερα σε έναν πολιτισμό παγκόσμιο, όπου οι δομές της αλληλεξάρτησης διαρθρώνονται γύρω από ένα αναπτυσσόμενο, και εν πολλοίς αντιφατικό, παγκόσμιο σύστημα προτύπων. Άλλα απ' αυτά είναι πρότυπα υψηλά, άλλα ευτελή. Άλλα είναι πρότυπα που καλύπτουν διαχρονικές ανάγκες, άλλα απευθύνονται σε περιστασιακές απαιτήσεις. Καλύπτουν τα πάντα — από το πεδίο της κοινωνικής οντολογίας μέχρι την εκάστοτε μόδα. Τα διαχρονικότερα απ' αυτά είναι εμπεδωμένα στις κοινωνικές πρακτικές και τους θεσμούς. Αναπαράγονται δε από καθορισμένες παραδόσεις. Οι ελκτικές δυνάμεις που εξασφαλίζουν τη συνοχή των εθνικών ομάδων είναι ανάλογες με την ακτινοβολία των προτύπων τους. Τα έθνη τείνουν να συγκεντρώνονται γύρω από ιδιαίτερες «ομάδες προτύπων». Σήμερα η «πάλη των εθνών» είναι πάλη για υπεροχή στη «σφαίρα των προτύπων», πράγμα ιδιαίτερα εμφανές στο πεδίο των καταναλωτικών προϊόντων, των μορφών οργάνωσης και της τεχνολογίας. Η σύνδεση της εθνικής προσωπικότητας με κάποια πρότυπα διεθνούς εμβέλειας είναι η βάση της εθνικής ελευθερίας σε έναν ανοιχτό κόσμο και το πραγματικό περιεχόμενο της τόσο παρεξηγημένης έννοιας της «αυτοδυναμίας». Η ανταγωνιστικότητα σ' αυτό το επίπεδο είναι σήμερα το μέγιστο πρόβλημα ιδίως για τα μικρά έθνη.

Τι διαθέτουμε εμείς ως έθνος; Και προς ποια κατεύθυνση πρέπει να το αναπτύξουμε; Τι μπορούμε και πρέπει να προσφέρουμε στον κόσμο; Σε ποια πρότυπα μπορούμε να στηρίξουμε την επιβίωσή μας; Στα ερωτήματα αυτά καλούνται να απαντήσουν οι πνευματικές μας παραδόσεις, μέσα από ένα σοβαρό διάλογο μεταξύ τους. (Κι ο καθένας μας επίσης στο δικό του επίπεδο.) Η δυνατότητα αντικατάστασης της, πεθαμένης πλέον, εθνικής στρατηγικής που βασιζόταν στην «Προστασία», με μια άλλη, που να ανταποκρίνεται στις σημερινές συνθήκες, συνδέεται με τον εν λόγω διάλογο.

Παραδειγματική και ιστορική ταυτότητα

Δεν είμαστε ευχαριστημένοι απ' αυτό που είμαστε (ή νομίζουμε ότι είμαστε) και θα θέλαμε να εξομοιωθούμε με κάτι άλλο, «καλύτερο». Αυτό το «καλύτερο» απεικονίζεται στη συλλογική μας συνείδηση με την μια ή την άλλη μορφή «υπερεθνικής» ταυτότητας. Στην πραγματικότητα πρόκειται για εκδοχές **ιδανικής** συλλογικής ταυτότητας, που επειδή αφορά εμάς τους ίδιους, είναι στην πραγματικότητα **εθνική** και όχι «υπερεθνική». Γιατί όμως εμφανίζεται σαν «υπερεθνική»; Η υποκατάσταση προκύπτει από την ίδια τη φύση του ιδανικού ως «τελείου» και άρα «καθολικού». Η ιδανική συλλογική ταυτότητα είναι «τέλεια» και για τούτο φαινομενικά ικανή να καλύπτει τους πάντες, όλα τα έθνη και άρα «υπερ-εθνική». Είναι λοιπόν η παραδειγματική εθνική ταυτότητα στην αντίθεσή της με την ιστορική. Αυτό που οι αρχαίοι ονόμαζαν *Καλλιπολη* και οι βυζαντινοί *Ουρανούπολη*. Η «άριστη» Πολιτεία.

Η αντιδιαστολή ιδανικού-πραγματικού είναι ομολογή του ζεύγους ελευθερία-ανάγκη. Κι αυτό γιατί «ελευθερία» πρωτίστως σημαίνει αυθιέρβαση, δυνατότητα να γίνεις καλύτερος. Άρα ύπαρξη ιδανικού και εξιδανίκευση της πραγματικότητας. Η εξιδανίκευση όμως μπορεί να παραμένει στο επίπεδο της φαντασίας, απλή ψευδαίσθηση που αποτρέπει την έμπρακτη εξιδανίκευση, δηλαδή την καλύτερευση των κοινωνικών και εθνικών σχέσεων. Αφού ο άνθρωπος δεν είναι μόνο ελευθερία, αλλά ανάγκη και αδράνεια (συνήθεια - μηχανικότητα), πολύ εύκολα, για να μην πω κατά κανόνα, υποκαθιστά την πραγματική εξιδανίκευση με τη φανταστική, υποβιβάζοντας τα ιδανικά και τις αξίες σε προσχήματα. Και στην καλύτερη ακόμα περίπτωση, η Καλλιπολη και η Ουρανούπολη, αποτελούν κατά το μεγαλύτερο μέρος, εκθαμβωτικό πρόσχημα ή «συμπλήρωμα δικαίωσης», για να θυμηθούμε και τον Μαρξ, ως κριτικό της Ιδεολογίας. (Η αντινομία αυτή, καθώς έχει οργανικό κοινωνικό χαρακτήρα, είναι ιστορικά ανεξάλειπτη. Και απορώ πώς η διαπίστωσή της μπορεί να οδηγήσει μερικούς στο συμπέρασμα ότι το «τέλος των ιδεολογιών», η έκλειψη ή πιο σωστά ο **ευτελισμός** του ιδανικού, μπορεί να θεωρείται «πρόοδος»).

Η παραδειγματική συλλογική ταυτότητα δεν έχει πραγματικό τόπο μέσα στην ιστορία. Είναι «εκτός τόπου και χρόνου», είναι «ου-τοπία». «Μέτρο κρίσεως» και «άξονας αναφοράς».

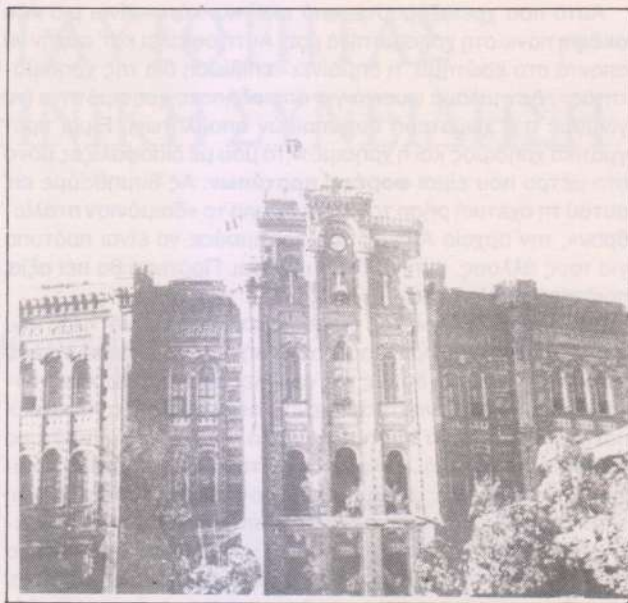

Μέτρο που μας επιτρέπει να γνωρίζουμε κάθε φορά, πού βρισκόμαστε και πού πηγαίνουμε. Είναι επομένως βασικό σφάλμα, να συγχέει κανείς τον ιστορικό εαυτό ενός έθνους με την παράσταση που αυτό έχει για τον παραδειγματικό εαυτό του. Το λάθος είναι εμφανές τόσο στους ρωμανιστές όσο και στους δυτικιστές. Οι πρώτοι εξιδανικεύουν το Βυζάντιο και οι δεύτεροι την πραγματικότητα των δυτικών εθνών. Το ίδιο συνέβαινε και με τους κομμουνιστές που ήθελαν να βλέπουν τη Σοβιετία σαν την επίγεια ενσάρκωση της παραδείσιας αταξικής και αεθνικής πολιτείας. Το πρόβλημα είναι να εξαγάγουμε από τις ιστορικές πραγματικότητες αυτό που ήταν το **μέτρο** τους, το ιδανικό τους, και όχι να τις εξιδανικεύουμε. Η θεωρία ότι οι άνθρωποι κάποιας άλλης εποχής, ή κάποιας άλλης περιοχής, πέτυχαν να είναι εντυπωσιακά καλύτεροι από μας, μπορεί να έχει κάποια παιδαγωγική αξία, δεν έχει ωστόσο ούτε κόκκο αλήθειας. Μιλώντας για το Βυζάντιο, αυτό που έχει σημασία είναι να αντιδιαστείλει κανείς τη συγκεκριμένη ιστορική ταυτότητα της ορθοδοξίας από την ιδανική της ταυτότητα και να κρατήσει αυτή την τελευταία, γιατί αυτή είναι το «μέτρο», το διαχρονικό, εκείνο που έχει οντολογική αξία. Τέτοιο είναι το κριτήριο με το οποίο νομίζω ότι πρέπει να αντιμετωπίζουμε και το έργο των μελετητών της ορθόδοξης παράδοσης. Με την ίδια έννοια, αυτό που ενδιαφέρει στη μελέτη της σύγχρονης Δύσης δεν είναι οι συγκεκριμένες διαχειρίσεις της ταξικής πάλης, αλλά η φιλοσοφία του κράτους δικαίου.

Όμως το ιδανικό δεν είναι κάτι το δεδομένο και αμετακίνητο, το αντικειμενοποιημένο και κατεχόμενο, ούτε κάτι το μοναδικό και μονοσήμαντο. Αν υπάρχουν αντικειμενικά πρότυπα αλήθειας, καλού και κάλλους, είναι βέβαιο ότι κανείς δεν τα «κατέχει». (Ούτε το Βυζάντιο, ούτε η... Γερμανία). Μπορεί να γίνεται λόγος μόνο για ατελείς προσλήψεις τους, από τους ανθρώπους της μιας ή της άλλης παράδοσης. Γι' αυτό άλλωστε και υπάρχει στον κόσμο χώρος για όλους. Για απεριόριστο πολιτιστικό διαφορισμό.

Τούτο σημαίνει ότι όσο και αν θεωρήσουμε «άφραστα» τα πρότυπα μιας άλλης εποχής ή μιας άλλης περιοχής, αυτό δεν μας απαλλάσσει από την υποχρέωση να φτιάξουμε τα **δικά μας πρότυπα**. Τα ξένα ή τα παλιά δικά μας μέτρα (εννοείται αυτά που αναφέρονται σε διαχρονικές ανάγκες) αποτελούν οπωσδήποτε αναγκαίο γνώμονα. Αυτός όμως δεν υποκαθιστά τα δικά μας μέτρα, τις δικές μας απαντήσεις στα σημερινά προβλήματα. Ότι άλλωστε νομίζουμε αυθεντικό και γνήσιο, τοποθετώντας το σε κάποιες «ρίζες» (στις οποίες σφειλούμε να «επιστρέψουμε») έχει περάσει από το δικό μας υποκειμενικό πρίσμα, την ιδέα που έχουμε για τον εαυτό μας, και λίγη σχέση έχει με αυτό που πιθανώς ήταν τότε που οι περίφημες «ρίζες» αποτελούσαν ιστορικό παρόν. Αν υπάρχει όντως «νεοελληνική αποτυχία», άποψη που συμεριζομαι, δεν νομίζω ότι μπορούμε να την κατανοήσουμε σαν «απόκλιση» απ' αυτό που νομίζουν ότι ήταν το Βυζάντιο κι απ' αυτό που υποθέτουν ότι είναι η Ευρώπη. Πέραν των βυζαντινών και των δυτικών μέτρων, υπάρχουν, ή τουλάχιστον οφείλουν να υπάρξουν, και τα δικά μας, τα νεοελληνικά, «μέτρα». Το θέμα είναι να δούμε πώς «βαθμολογούμε» σε σχέση μ' αυτά. Δεν αρκεί η «βαθμολόγηση» με βάση τα υποτιθέμενα βυζαντινά ή δυτικά μέτρα. Η νεοελληνική αναγέννηση δεν όφειλε υποχρεωτικά να αναπαράγει το Βυζάντιο ή την «Ευρώπη». Και δεν θα κριθεί και απορριφθεί επειδή δεν το κατάφερε.

Μιλάμε επομένως για τη διαμόρφωση νεοελληνικών «μέτρων» (προτύπων), που αντιστοιχούν στις δικές μας δυνατότητες. Για τη συνάρθρωση της δικής μας παρουσίας με την ιδιαίτερη δική μας δημιουργική συμβολή στο σύγχρονο κόσμο.

ΜΙΤΑΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ

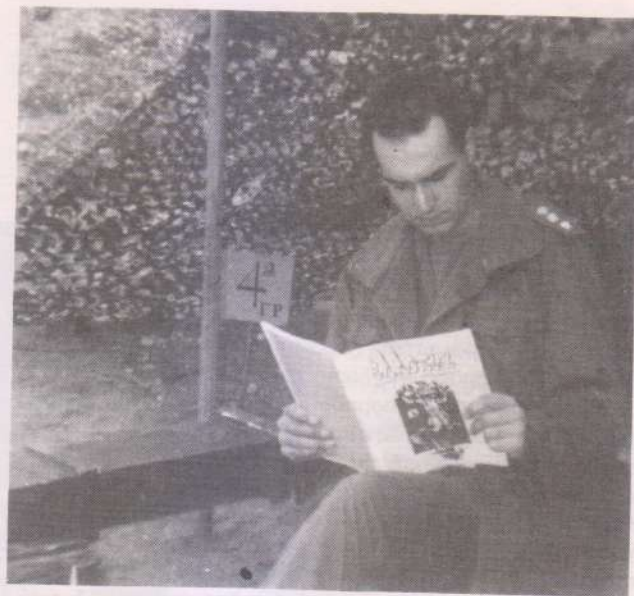
Η αδυναμία διάκρισης παραδειγματικού και ιστορικού συλλογικού εαυτού και η στρεβλή επίγνωση της ως διάκριση «υπερεθνικής» και εθνικής ταυτότητας, έχει, λοιπόν, άμεση σχέση με την προβληματική της εθνικής επιβίωσης, ως στήριξης σε μέτρα-πρότυπα που εμείς οι ίδιοι τα φτιάχνουμε και άρα μπορούμε (εμείς οι ίδιοι) να τα πραγματοποιήσουμε. Ο χώρος των προτύπων, επί των οποίων καλούμαστε να στηρίζουμε την επιβίωσή μας σήμερα, είναι ο ζητούμενος **δικός** μας «παραδειγματικός εαυτός». Η αναζήτησή του στο Βυζάντιο, στην «Ευρώπη», ή οπουδήποτε «αλλού», υποδηλώνει ιδεολογική σύγχυση, τάση απόδρασης από την πραγματικότητα. «Φυγή προς τα πίσω» και «φυγή προς τα έξω».

Ιστορικισμός και φουνταμενταλισμός

Κοινός παρονομαστής των δύο απόψεων είναι ο **ιστορικισμός**: σε μια νόμιμη μεθοδολογική προσέγγιση αποδίδουν μεγαλύτερη βαρύτητα από όση πράγματι έχει. Υποτίθεται ότι η ιστορία είναι μια αυστηρή αιτιοκρατική αλυσίδα γεγονότων, οπότε η σημερινή κακοδαιμονία μας πρέπει να αναζητηθεί σε μια ατυχή έκβαση κάποιας «κρίσιμης μάχης» που έλαβε χώρα στο παρελθόν. Για τους «ρωμανιστές» το «κρίσιμο γεγονός» είναι η έκβαση της ιστορικής σύγκρουσης με τους φράγκους. Για τον Γερ. Κακλαμάνη το παιχνίδι παίχτηκε και χάθηκε επί Καποδίστρια και Όθωνα, όταν ο υποτιθέμενος «μακρυγιαννισμός» торπίλισε την προσπάθεια οικοδόμησης κράτους δικαίου. Υπερβάλλεται μ' αυτόν τον τρόπο η σημασία του παρελθόντος και σχεδόν εξαφανίζεται ο ρόλος του παρόντος και του μέλλοντος στη διαμόρφωση της εκάστοτε ιστορικής στιγμής. Τα ιστορικά υποκείμενα δεσμεύονται βεβαίως από το παρελθόν, αλλά έχουν σχετική ελευθερία επιλογών. Αυτή αντλείται από την προεξόφληση εκδοχών «μέλλοντος» (από την επίδραση του υφιστάμενου παραδειγματικού εαυτού), που επιτρέπουν την αμφισβήτηση των καταναγκασμών του παρελθόντος και των «συσχετισμών» του παρόντος.

Ένα δεύτερο κοινό λάθος είναι ο άκρατος **ιδεολογισμός**, του ίδιου τύπου μ' αυτόν που ενδημεί συνήθως σε παλιομαρξιστικές σχέτες. Ο Ι. Ρωμανίδης προσπαθεί να ερμηνεύσει την ελληνική επανάσταση κάτω από το πρίσμα μιας διαχρονικής συνωμοσίας των φράγκων για την πλήρη καταστροφή της ορ-

θοδοξίας. Ο Ρήγας, ο Κοραΐς, ο Ανώνυμος της Ελληνικής Νομαρχίας και άλλοι διαφωτιστές, εμφανίζονται σαν «πράκτορες» του Ναπολέοντα. Κι ο Κακλαμάνης στο ίδιο πνεύμα κινείται. Το ένα τέταρτο του τελευταίου βιβλίου του είναι αφιερωμένο στον υπερφυσικό ρόλο των μυστικών υπηρεσιών στη διαμόρφωση των διεθνών και εσωτερικών σχέσεων (σ' αυτή τη βάση ερμηνεύει και το σκάνδαλο Κοσκωτά). Η κοινότοπη δαιμονολογική αντίληψη της ιστορίας επαναλαμβάνεται αυτούσια. (Η Αριστερά έβλεπε παντού πράκτορες της Ιντέλιτζενς Σέρβις και της CIA. Η Δεξιά μιλούσε συνεχώς για κομμουνιστικούς δακτύλους. Η λαϊκή θρησκευτικότητα, γαλουχημένη με αποκαλυπτικά οράματα, ανακαλύπτει ακόμα παντού τα σατανικά ίχνη της μασωνίας και του σιωνισμού.) Όλα αυτά σημαίνουν εν τέλει απουσία σοβαρής κοινωνικής προβληματικής. Αύξηση της αδιαφάνειας του συλλογικού πεδίου.

μαίνει ότι έπαψε κι ο ίδιος να υπάρχει (αφού είναι σχέση και όχι «οντική ατομικότητα», όπως θάλεγε κι ο Χ. Γιανναράς). Περνώντας μέσα από την κρεατομηχανή του «ελληνοχριστιανισμού», ενσάρκωση της οποίας είναι ο αθηναϊκός υδροκέφαλος, ο ελλαδικός ελληνισμός μετατράπηκε σε ομοιογενέστατο πολιτιστικό ποτό. Οι διαφοροποιήσεις που έχουν κάποια σημασία μοιάζει να είναι πλέον μόνο οι κομματικές (και οι ποδοσφαιρικές). Όταν οι πολιτικοί μας «δεινόσαυροι» περηφανεύονται για την «εθνική μας ομοιογένεια», σίγουρα κάτι ξέρουν.

Αν οι ρωμανιστές τείνουν να υποβαθμίζουν την πολιτική σε «θεραπευτική της θεολογίας», ο Κακλαμάνης τη βλέπει σαν εφαρμοσμένη φιλοσοφία της ιστορίας. Διαβάζοντάς τον μένεις με την εντύπωση ότι, σε αντίθεση με μας τους κρεττίνοους, οι ευρωπαίοι όλα τα έχουν προβλέψει και όλα τα έχουν προσχεδιάσει, σε τρόπο μάλιστα που ό,τι υπάρχει είναι σύμφωνο με τις προδιαγεγραμμένες υψηλές στρατηγικές τους. Έχουμε δηλαδή στη μια και στην άλλη περίπτωση υπερέξαρση της σημασίας της ιδεολογίας και αγνόηση της σχετικής αυτονομίας του πολιτικού πεδίου. Όμως η ιστορία είναι ο κατ'εξοχήν «χώρος των μη συνειδητών προθέσεων και των μη ηθελημένων σκοπών» (Ένγκελς). Η ιστορία είναι κατά βάση απρόβλεπτη και μη λογική, γιατί οι δομές του συλλογικού έχουν μια διπλή αυτονομία, είτε με τη μορφή αυτονομημένης μηχανικότητας, είτε με τη μορφή αυτονομημένης συλλογικής βούλησης, ουσιαστικά διάφορες από τις επιμέρους ατομικές βουλήσεις, ακόμα και αν αυτές είναι ναπολεόντειες. Η πάλη των παραδόσεων και κατ'επέκταση η πάλη των εθνών (ως σχηματισμών παραδόσεων), δεν είναι η μοναδική κινητήρια δύναμη της ιστορίας. Υπάρχει και η «πάλη των τάξεων» και η μια «πάλη» δεν μπορεί να απορροφήσει την άλλη, αφού, ως συνιστώσες της ιστορικής δυναμικής, είναι «κάθετες» μεταξύ τους. Αλλά, όπως λέει ο Καστοριάδης, ενώ «η πραγματικότητα δεν είναι λογική, επιδέχεται απεριόριστη εκλογική ευθεία». Επιδέχεται ακόμα και τις δαιμονολογικότερες εκλογικές ευθείες, που αν και είναι κατά βάση «φανταστικές» παράγουν ωστόσο διόλου φανταστικά (εξαιρετικά επικίνδυνα) αποτελέσματα.

Άλλος κοινός παρονομαστής είναι ο **αναχρονισμός** στην επισήμανση του «εχθρού». Είναι εμφανής στη σκιαμαχία των ρωμανιστών με τους φράγκους και του Κακλαμάνη με τον «ελληνοχριστιανισμό». Ο αντιδυτικισμός των ρωμανιστών είναι αναχρονιστικός, γιατί οι φράγκοι, ως παράδοση, είναι περιφερειακή κατάσταση ακόμα και στη Φραγκιά. Κυρίαρχη παιδεία είναι σήμερα στη «Δύση» η αγγλοσαξωνική κι αυτή δεν κατάγεται από τη λατινική αλλά από την προτεσταντική παράδοση. Τα προβλήματα του σημερινού κόσμου συνδέονται με τα αδιέξοδα που δημιουργεί η δική της κυριαρχία.

Αναχρονιστικός είναι ο αντι-αντιδυτικισμός του Κακλαμάνη, γιατί ο «ελληνοχριστιανισμός», εναντίον του οποίου μάχεται, ανήκει στο παρελθόν και όπου υφίσταται έχει υπολειμματικό χαρακτήρα. Οι διαφορισμοί Ανατολικής και Δυτικής Ελλάδος, ανατολικού και δυτικού χριστιανισμού, πρώην ισλαμικού και χριστιανικού ελληνικού στοιχείου, «αυτοχθόνων» και «ετεροχθόνων», αν υποθέσουμε ότι είχαν κάποια μεγάλη σημασία στο παρελθόν, σήμερα μια τέτοια σημασία είναι ανύπαρκτη. Αν ο Καραγκιόζης, γινόμενος «αποκλειστικός δικτάτορας», εξαφάνισε τις άλλες φιγούρες του ελληνικού θιάσου, αυτό ση-

Κατάληξη των ανωτέρω ουσιαστών σφαλμάτων είναι ένας «υπερεθνικός» φουνταμενταλισμός (αναθεμελιωτισμός). Ως πρόταση επιστροφής σε μια χαμένη «αρχική γνησιότητα», ο φουνταμενταλισμός είναι φανταστικού τύπου «φυγή προς τα πίσω», εντελώς συμμετρική με τον εσχατολογικό και εξίσου «υπερεθνικό» φουνταμενταλισμό της «φυγής προς τα μπρος» που κήρυσε ο κομμουνιστικός χιλιασμός. Απολοποίηση του παρελθόντος ο ένας, του μέλλοντος ο άλλος, σε ένα κοινό πλαίσιο άρνησης της εθνικής ετερότητας του συλλογικού υποκειμένου. Και η μια και η άλλη εκδοχή, έχουν κοινή την αδυναμία να κατανοήσουν, γιατί το ιστορικό υποκείμενο προσέλαβε στη νεώτερη εποχή τη μορφή του έθνους-κράτους και είναι ανίκανοι να προσανατολιστούν στη σημερινή ιστορική καμπή, που χαρακτηρίζεται από την κρίση του έθνους-κράτους και των υπερεθνικών δομών που του αντιστοιχούσαν. Δεν μπορούν επομένως να αντιληφθούν τη μετατόπιση του κέντρου βάρους της σημασίας στα πολιτισμικά στοιχεία της εθνικής ταυτότητας και στην ιστορική διαμόρφωση διεθνών δομών που να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση αλληλοπεριχώρηση των εθνών ως πολιτισμικών οντοτήτων.

Κλεισμένοι στο δικό μας κόσμο ζούμε σήμερα την αλληλοεξόντωση των δύο φουνταμενταλιστικών μονομανιών, τη μετάπτωση και το βούλιαγμα στην ολότελα τυφλή καθημερινότητα. Είναι η απολυτοποίηση του παρόντος στο πρόσωπο μιας ανιστόρητης και χωρίς κανένα όραμα πολιτικής. Εδώ όμως πρέπει να αποδώσουμε τα του Καίσαρος τω Καίσαρι. Γι' αυτό του είδους την πολιτική ελάχιστα φταίνε οι πολιτικοί. Η ευθύνη ανήκει κυρίως στην πνευματική ηγεσία, στους φορείς των πνευματικών μας παραδόσεων (πρόσωπα, πνευματικά ιδρύματα κ.λπ.) που δεν κατορθώνουν να παίξουν τον ιστορικό τους ρόλο.

Για μια νέα σχέση μεταξύ των δύο παραδόσεων

Καθώς και οι δύο παραδόσεις απαλείφουν τον μεταξύ τους χώρο, που δεν είναι μόνο αποτέλεσμα της δράσης του «άλλου», αλλά και των δύο ή «κανενός» (σχετική αυτονομία των συλλογικών δομών), και απολυτοποιούν η κάθε μια τη σχετική αλήθεια τους, δεν είναι σε θέση να εννοήσουν ότι δρουν σε ένα κόσμο στον οποίο υπάρχει νόμιμη θέση και για τις δύο. Διαχωρίζονται έτσι «κάθετα» και ρίχνει η μία στην άλλη τις ευθύνες για τη νεοελληνική αποτυχία.

Όμως το «εκτρωματικό» παρόν, που και οι δύο καταγγέλλουν, υπήρξε καρπός της δικής τους σχέσης, ενός μεταξύ τους «ιστορικού συμβιβασμού». Οι φορείς της ορθόδοξης παράδοσης αρκέστηκαν στη θρησκευτική εξουσία, με αντάλλαγμα την κρατικοποίησή τους. Η δυτική παράδοση αρκέστηκε στην πολιτική κυριαρχία και την εκπαιδευτική ηγεμονία. Ήταν μια συνάρθρωση των ελληνικών παραδόσεων υπό την ηγεμονία της Δύσης. Ο «ελληνοχριστιανισμός», ως κοινωνικό κατεστημένο και ως πολιτιστικός τύπος, είναι βεβαίως άσχετος τόσο με την αυθεντική ορθοδοξία, όσο και με τον δυτικό ουμανισμό, άνθισε όμως κάτω από το σκήπτρο της δυτικής Προστασίας και δη της αγγλικής, με τοποτηρητή τη δυναστεία των Γλυξβούργων, και είχε την υποστήριξη των οπαδών τόσο της μιας όσο και της άλλης παράδοσης.

Η κάθε μια απολακτίζει σήμερα τον «ελληνοχριστιανικό» καρπό της ιστορικής σχέσης τους, ως αποκλειστικό τέκνο του άλλου, για να διαφύγει στον φαντασιώδη χώρο μιας «υπερεθνικής» ταυτότητας. Αλλά η «αποκλήρωση» του δύσμορφου «τέκνου» δεν απαντά στις προκλήσεις του επιτακτικού και επικίνδυνου παρόντος. Το ζητούμενο είναι μια σχέση μεταξύ των δύο παραδόσεων, βασισμένη ακριβώς στον μεταξύ τους διάλογο, διάλογο που πρέπει να έχει ως αντικείμενο την **επιβίωση του ελληνισμού**. Και ακριβώς η σχέση που θα προκύψει απ' αυτό το διάλογο, στα πλαίσια της σημερινής κρίσης, θα είναι και το περιεχόμενο που θα πάρει η εθνική μας ταυτότητα στο εξής.

Στο θεμελιώδες ερώτημα «τι προσφέρουμε στον κόσμο;» οι απαντήσεις που δίνουν οι δύο παραδόσεις είναι οι ακόλουθες:

Η «ευρωπαϊκή» παράδοση: Έχουμε μια μοναδική φυσική και αρχαιολογική κληρονομιά, ανεκτίμητο μορφωτικό αγαθό για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Θα προσφέρουμε λοιπόν τουρισμό υψηλού επιπέδου. Μας λείπουν «μόνο» το απαιτούμενο

«ευρωπαϊκό» ήθος και το κατάλληλο κράτος. Αλλά αυτά θα μας τα φτιάξει η «Ευρώπη».

Η «ρωμανική» παράδοση: Έχουμε το ζωτικότερο πάντων, την εναλλακτική λύση στο αδιέξοδο του δυτικού πολιτισμού που οφείλεται στον οντολογικό του μηδενισμό. Η λύση αυτή βρίσκεται στον ορθόδοξο κοινοτισμό, τον ησυχασμό και τη θεολογία του. Είναι η ορθοδοξία, ως το ισχυρότερο «εμπόρευμα», κατά τη φρικτή, αλλά ποικιλοτρόπως σημαδιακή, διατύπωση του μακαρίτη πατριάρχη Δημητρίου στα Τρίκαλα.

Οι δύο αυτές απαντήσεις δεν είναι ανταγωνιστικές σε βαθμό «αλληλοαποκλεισμού», όπως θέλουν να τις βλέπουν. Απλώς είναι τόσο ανεπαρκείς που, αν και επισημαίνουν κάτι, δεν είναι σε θέση να το διατυπώσουν σε κατανοήσιμη και εφαρμόσιμη μορφή. Αποτελούν μια αφετηριακή σκέψη που πρέπει να αναπτυχθεί και να συγκεκριμενοποιηθεί.

Η συνέχιση της πόλωσης μεταξύ των δύο παραδόσεων οδηγεί στην τουρκοκρατία. Η τουρκοκρατία δεν είναι παρά υποπροϊόν της εσωτερικής αυτής πόλωσης του ελληνισμού. Βεβαίως το ξεπέραςμα της πόλωσης είναι εξαιρετικά δύσκολο, αν λάβουμε υπόψη ότι το ζητούμενο είναι να αναδείξουμε τις δικές μας διαχρονικές αξίες, αξίες που βρίσκονται στους αντίποδες του σημερινού δυτικού πολιτισμού.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΕΤΟΣ 2ο * ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1992 * ΤΕΥΧΟΣ ΑΡ. 17

Το ποντιακό θέατρο του Ερμή Μουρατίδη

**Το Ποντιακό Θέατρο
Μικρασιατικός Πόντος
1850-1922**

Ένα μοναδικό στο είδος του βιβλίο κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Κυριακίδη της Θεσσαλονίκης.

Το Α' μέρος του έργου του Ερμή Μουρατίδη με τίτλο «Το Ποντιακό Θέατρο. Μικρασιατικός Πόντος 1850-1922», έρχεται να καλύψει ένα κενό στις γνώσεις μας για την ανατολικότερη περιοχή του ελληνισμού.

Ενώ για το κρητικό και το επανησιακό θέατρο γράφτηκαν ένα σωρό μελέτες, για το Ποντιακό Θέατρο δεν γράφτηκε καμιά ολοκληρωμένη μελέτη. Οι αιτίες είναι πολλές. Κατ' αρχάς οι Τούρκοι κατέστρεψαν ή αλλοίωσαν ή ιδιοποιήθηκαν πολλά στοιχεία του πολιτισμικού φαινομένου των Ελλήνων του Πόντου. Κατόπιν, οι Πόντιοι που εγκαταστάθηκαν στη Νότια Ρωσία και δημιούργησαν ένα σημαντικό ελληνικό «ποντιότροπο» πολιτισμό, υπέστησαν τη σταλινική γενοκτονία κατά τη διάρκεια της οποίας χάθηκαν τα περισσότερα μνημεία της θεατρικής πράξης.

Στην Ελλάδα εξ άλλου, η ελληνική Ανατολή για δεκαετίες τελούσε υπό καθεστώς άτυπης απαγόρευσης. Οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις έβλεπαν στο πρόσωπο του προσφυγικού ελληνισμού τον μεγάλο ανταγωνιστή που με την ύπαρξή του αμφισβητούσε τις επιλογές τους (π.χ. «Ελληνο-τουρκική φιλία»). Η Αριστερά με τη σειρά της έβλεπε αρνητικά τους Έλληνες της Ανατολής (Πόντος, Ιωνία, Ανατολ. Θράκη) εφ' όσον λίγα χρόνια πριν είχε πλήρως αιτιολογήσει τις γενοκτονίες που υπέστησαν από τους Τούρκους, στα πλαίσια του «προλεταριακού διεθνισμού».

Η ελληνική —καλύτερα ελλαδική— διανόηση αλλοιθώριζε προς Δυσμάς και προς Ανατολάς ανάλογα, κουβαλώντας όλα τα επαρχιώτικα συμπλέγματα.

Έτσι οι προσφυγικοί πληθυσμοί έμειναν μόνοι να μαζεύουν τα κουρέλια τους. Με υπεράνθρωπες προσπάθειες κάποιοι πρόσφυγες διανοητές έφτιαξαν τις επιτροπές μελετών και προσπάθη-

σαν να στηρίξουν τη προσφυγική μνήμη.

Όσον αφορά το Ποντιακό Θέατρο, που η αρχή του ανιχνεύεται στα έργα του Διόδωρου του Σινωπέα, του Δίφιλου, του Διογένη του Κινοφιλόσοφου κ.λπ., μόνο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, άρχισε να γίνεται γνωστό.

Το έργο ζωής του Ερμή Μουρατίδη καλύπτει αυτό το κενό και προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για την πλήρη γνώση του νέου ελληνισμού. Όπως είπε και ο Ι.Τ. Παμπούκης: «Ελλάδα είναι η ιστορία των Ελληνικών Πράξεων και της ελληνικής γλώσσας από το Ιόνιο μέχρι τον Ευφράτη και δεν υπάρχει, περ' απ' όλα τ' άλλα βιβλία μας και περ' απ' όλες τις μελέτες μας, καλύτερη πηγή γνώσης της ζωής του Πόντου από το Ποντιακό Θέατρο».

Τα κεφάλαια του βιβλίου είναι:

- α) Ο πρόγονοι του Ποντιακού Θεάτρου
 - β) Η σύνταξη του πολιτισμικού φαινομένου. Επιδράσεις στο ελληνικό θέατρο του Μικρασιατικού Πόντου
 - γ) Η ιδιοματική ηθογραφία
 - δ) Ο σκηνικός χώρος και χρόνος
 - ε) Το κοινό και η θεατρική κίνηση.
- Στο τέλος παρατίθενται και ένδεκα χαρακτηριστικά θεατρικά.

Εμείς συστήνουμε ανεπιφύλακτα αυτό το βιβλίο.

Βλάσης Αγτζίδης

Αδούλωτη
MANH

Το βιβλίο είναι το πρώτο από μια σειρά που θα αφηγηθεί την ιστορία της Ελλάδας τον αιώνα που τον παύσει ο Μάης

ΜΑΝΙΑΤΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ

ΕΞΟΔΟΣ

Η Όρθοδοξία στα Βαλκάνια

ή ρέμβη

ΠΡΩΤΟ ΤΟΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗΣ

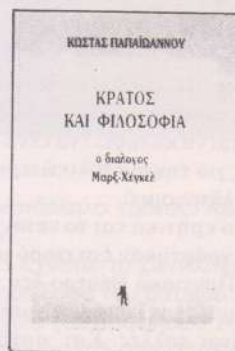

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΣΜΟΥ αποτελεί ένα σημαντικό έργο για την φύση της Σοβιετικής Ένωσης και την εξέλιξη της ρώσικης επανάστασης. Την ώρα που ο σοβιετικός ολοκληρωτισμός πνέει τα λοίσθια, αυτό το πρωτοποριακό βιβλίο καταγράφει τις φιλοσοφικές, ιστορικές, οικονομικές και πολιτισμικές αιτίες της μετεξέλιξης.

Ο Κώστας Παπαϊωάννου (1925-1981) υπήρξε ένας μεγάλος φιλόσοφος και θεωρητικός που έζησε και δίδαξε στη Γαλλία. Οι Εναλλακτικές Εκδόσεις εγκαινίασαν την έκδοση των απάντων του στα ελληνικά αρχίζοντας από την διεισδυτική κριτική του στο μαρξισμό με τα βιβλία Ο μαρξισμός σαν ιδεολογία και το Κράτος και φιλοσοφία.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Εναλλακτικό βιβλιοπωλείο «Κομμούνα», Θεμιστοκλέους 37, Αθήνα, τηλ. 3602644
Εναλλακτικό βιβλιοπωλείο «Πράξη», Αρμενοπούλου 24, Θεσσ/νίκη, τηλ. 202349.

πράξη

Εναλλακτικό Βιβλιοπωλείο

«ΠΡΑΞΗ»

Αρμενοπούλου 24 τηλ. 202-349
Ροτόντα, (στον πεζόδρομο)

— Λογοτεχνία, Θεωρία, Ιστορία, Οικολογία, Εθνικά θέματα,

Παιδαγωγικά

— Περιοδικά (και παλιά τεύχη)

ΤΟΥΜΑΣΗΣ

ΝΑΥΤΙΚΑ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ Ε.Π.Ε.

Αυτομέδοντος 3, 116 35 Αθήνα
Τηλ.: 7015.656 Fax.: 7015.086 ΤΙχ.: 210780

Περιεχόμενα

- 1 Εισαγωγικό Σημείωμα *Βαγγέλης Κοροβίνης*
3 Καφενείο «Η ωραία Ελλοπία» (Σχόλια)
- ΚΥΠΡΟΣ**
9 Δεν ξεχνά και αγωνίζομαι *Άντρη Μουστακά*
10 Η Κύπρος και το ελληνικό πνεύμα *Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος*
12 Από τα αδημοσίευτα κείμενα της «Φυλλάδας»
- ΒΟΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΣ**
14 Νομικές και ιστορικές διαστάσεις του Βορειοηπειρωτικού ζητήματος *Κώστας Χατζηαντωνίου*
18 Αφήγηση των σχολικών χρόνων μιας Βορειοηπειρωτοπούλας
- ΒΑΛΚΑΝΙΑ**
20 Η αποσύνθεση των Βαλκανίων και οι στρατηγικοί προσανατολισμοί της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής *Γιώργος Καραμπελιάς*
- ΔΥΤΙΚΗ ΘΡΑΚΗ**
24 Οι παλινοστούντες Έλληνες από την πρώην Σοβιετική Ένωση ως παράγοντας ανάπτυξης της Θράκης *Δημήτρης Καλουδιώτης*
- ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ**
29 Αναζητώντας τις πατρίδες της Ανατολής. Συνέντευξη της *Μαρίας Χατζημιχάλη Παπαλιού*
- ΤΟΥΡΚΙΑ**
32 Κεντρική Ασία. Η τουρκική προώθηση και η Ελλάδα *Μιχάλης Δανίκας*
- ΠΟΝΤΙΑΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ**
36 Μεταναστευτικά κύματα Ποντίων από τη Σοβιετική Ένωση προς την Ελλάδα από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα. Πληθυσμός και προβλήματα ένταξης. *Μαρία Βεργέτη*
40 Γενοκτονία των Ποντίων *Χρήστος Μαχαιρίδης*
- ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΡΩΣΙΑΣ - ΚΟΙΝΟΠΟΛΙΤΕΙΑΣ**
44 Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και οι συνέπειες για τον Ελληνισμό *Βλάσης Αγτζίδης*
- ΠΑΙΔΕΙΑ**
48 Τα αδιέξοδα της Παιδείας *Σαράντος Καργάκος*
53 Άνευ σχολείων *Επιμέλεια: Χρήστος Δάλκος*
- ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ**
54 Η τρίτη πλατεία της Αθήνας στον Κεραμεικό *Θεοκλής Καναρέλης*
Μαρία Παπαδοπούλου
- ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ**
56 Επτάνησα: Η ιστορία μιας πολιτισμικής γενοκτονίας *Γιώργος Σκλαβούνος*
60 Το Βυζάντιο ως δογματικός σχηματισμός στα πλαίσια της Ευρασιατικής Οικουμένης (Β' Μέρος) *Βαγγέλης Κοροβίνης*
- ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ**
64 Οι Πράσινοι της Ευρώπης και τα εθνικά ζητήματα *Τάσος Φιλανιώτης*
- ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΟΣ**
66 Το πρόβλημα της ταυτότητας στη σύγχρονη ελληνική συνείδηση (Δ' μέρος - τελευταίο). Η προβληματική της εθνικής επιβίωσης *Θεόδωρος Ζιάκας*
- ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ**
71 Το ποντιακό θέατρο του *Ερμή Μουρατιόη*